

RIKSDAGENS REVISORERS BERÄTTELSE

över den år 1961

av dem verkställda granskningen av

STATSVERKET

DEL I REVISORERNAS UTTALANDEN

SVENSKA
TRYCKERIAKTIEBOLAGET
STOCKHOLM 1961
611495

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
<i>Riksdagens revisorers skrivelse</i>	1
 <i>Utrikesdepartementet</i>	
§ 1 Utlämnade rese- och flyttningsförskott	3
 <i>Försvarsdepartementet</i>	
§ 2 Löneklassplacering av personal vid försvaret	12
§ 3 Kontrollen av försvarets personalstater	15
§ 4 Vissa kommenderingar till kurser vid intendenturförvaltningsskolan och tygförvaltningsskolan	18
§ 5 Truppförbandssjukhusen	22
§ 6 Försvarets lärlingsskolor	31
§ 7 Utnyttjande av försvarets verkstäder för civil yrkesutbildning	40
§ 8 Transport av drivmedel till Kalmar flygflottilj	43
§ 9 Förhyrning av vissa förrådslokaler vid Livregementets grenadjärer	47
§ 10 Vissa drivmedelsanläggningar vid flygvapnet	51
 <i>Socialdepartementet</i>	
§ 11 Anskaffning av inventarier m. m. vid ungdomsvårdsskolor och anstalter för alkoholmissbrukare	61
§ 12 Inventeringen av länsbostadsnämndernas säkerhetshandlingar m. m.	66
 <i>Kommunikationsdepartementet</i>	
§ 13 Utfallet av automobilskattemedlens specialbudget	71
§ 14 Planeringen av Södertäljevägens utbyggnad	76
§ 15 Statens bilinspektions lokaler	89
§ 16 Uppgiftsskyldighet rörande motorredskap m. m.	97
§ 17 Statens järnvägars resebyråer i utlandet	99

	Sid.
<i>Finansdepartementet</i>	
§ 18	106
§ 19	110
§ 20	116
§ 21	136
§ 22	160
§ 23	164
<i>Ecklesiastikdepartementet</i>	
§ 24	167
<i>Jordbruksdepartementet</i>	
§ 25	173
§ 26	193
§ 27	199
<i>Handelsdepartementet</i>	
§ 28	206
<i>Inrikesdepartementet</i>	
§ 29	214
§ 30	222
§ 31	229
§ 32	233
§ 33	239
§ 34	242
§ 35	254
§ 36	262
§ 37	268
§ 38	276
<i>Civildepartementet</i>	
§ 39	281
§ 40	285
<hr style="width: 20%; margin: 10px auto;"/>	
<i>Av revisorerna avlagda besök</i>	289

Jämlikt § 6 den för riksdagens revisorer gällande instruktionen få revisorerna härmed avgiva berättelse över av dem verkställd granskning av statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning. Stockholm den 15 december 1961.

E. BIRKE

N. ELOWSSON

LAGE SVEDBERG

BERTIL MOGÅRD

GÖRAN PETTERSON

SVEN ANTBY

HUGO OSVALD

GUST. ELOFSSON

P. A. SKÖLDIN

ERIK BRANDT

S. G. W. WAHLUND

EINAR HÆGGBLOM

/ Per Dahlberg

Utrikesdepartementet

§ 1

Utlämnade rese- och flyttningsförskott

Med stöd av 12 § Kungl. Maj:ts reglemente angående förrättningar och tjänsteresor utom riket (SFS 1953: 666), det s. k. utlandsresereglementet, äger förrättningsman för bestridande av utgifter i samband med utrikes förrättning och utrikes tjänsteresa uppbära lämpligt förskott, att redovisas inom tid som vederbörande myndighet bestämmer. Har utlämnat förskott överstigit den ersättningssumma som fastställts efter granskning av ingiven reseräkning, skall det överskjutande förskottsbeloppet vara till fullo ersatt senast tre månader efter det reseräkningsgranskningen avslutats och avräkningsbesked erhållits. I 13 § 2 mom. samma reglemente stadgas vidare, att reseräkning skall vara till vederbörande myndighet inkommen inom tre månader efter det den ifrågavarande utrikes förrättningen avslutats. För särskilt fall må dock efter därom gjord skriftlig framställning anstånd med räkningens avlämnande kunna medgivas för kortare tid.

Jämlikt 8 § Kungl. Maj:ts kungörelse om ersättning för flyttningskostnad vid flyttning utom riket (SFS 1953: 667) äger tjänsteman uppbära lämpligt förskott för flyttningskostnads bestridande. Sådant förskott skall redovisas inom tid som vederbörande myndighet bestämmer. Räkning å ersättning för flyttningskostnad skall vara till vederbörande myndighet inkommen inom sex månader efter det flyttningen avslutats. För särskilt fall må dock — i likhet med vad som gäller enligt utlandsresereglementet — efter därom gjord skriftlig framställning anstånd med räkningens avlämnande kunna medgivas för kortare tid.

Utlämning av förskott enligt de nyss angivna bestämmelserna förekommer i stor utsträckning inom utrikesförvaltningen. Revisorerna ha vid granskning av utrikesdepartementets huvudbok för budgetåret 1960/61 konstaterat att en mångfald dylika förskott, vilka utlämnats till olika personer under budgetåren 1956/57—1959/60, så sent som den 30 juni 1961 fortfarande utestodo oreglerade. Enligt till nämnda huvudbok fogade förskottsförteckningar voro sålunda per angivna datum följande förskott oredovisade.

<i>Budgetår då förskottet utanordnats</i>	<i>Resor (kr.)</i>	<i>Flyttningar (kr.)</i>
1959/60	423: 05	
»	25: 35	
»	8: —	
»	151: 70	
»	402: 25	
»	48: 30	
»	9 774: 35	

<i>Budgetår då förskottet utanordnats</i>	<i>Resor (kr.)</i>	<i>Flyttningar (kr.)</i>
1959/60		3 883:—
»	116: 52	
1958/59	18: 50	
1959/60	2 065: 96	
»		285:—
»	0: 20	
»	13: 60	
»	1 155: 15	3 791: 83
»		6 417: 12
»	1 658: 30	
»	7 502: 77	
»	47:—	
»		7 580: 90
»	90: 51	
»	37: 32	
»	1 526: 12	
»	27 589: 43	
»	19: 61	
»	3 117: 74	
»	77: 47	
»	50: 14	
»	1 267: 71	
»		11 400: 53
»	5 965: 24	1 943: 88
»		2 230:—
»	119: 22	
»		14 756: 35
»	9 552:—	11 129: 18
»		1 380:—
1958/59		
1959/60	1 463: 74	
1956/57	519: 85	
1959/60	597: 50	
»	1 606: 12	
1958/59		2 207: 42
1956/57	1 650: 59	
1959/60	373: 05	
»	300:—	
1957/58	264: 52	
1959/60	59: 21	
»	106: 30	
»	1 439:—	
»	579: 38	
1958/59	3 334: 15	
1959/60	10 788: 11	
»	7 742: 62	2 826: 40
1957/58	115:—	
1956/57	386: 40	
1959/60	1 406: 58	
»	5 375: 60	15 808: 60

Budgetår då förskottet utanordnats

	<i>Resor</i> (kr.)	<i>Flyttningar</i> (kr.)
1957/58	165: 19	
»	402: 97	
1958/59	7 381: 75	
1959/60	11 806: —	
»	400: —	
»	1 332: —	
»	10 218: 45	600: —
1957/58	1 644: 37	
1958/59	0: 10	
1956/57	1 062: 72	
1959/60	3 640: —	
»	891: 61	
1956/57	177: —	
1958/59	5 867: 62	
1959/60		1 251: 70
»		15 156: 33
1958/59		121: 50
1959/60		3 427: 31
»		5 692: 62
1957/58	3 650: —	
1959/60		4 104: 81
1958/59	66: 18	
»	166: 01	
1959/60	319: 66	
1956/57	947: 35	
1957/58	388: 28	
1958/59	1 424: 31	
1959/60	3 883: 66	
»	57: 27	
1958/59	2 332: 76	
1959/60	1 078: 50	
1957/58	256: 10	
»	16 221: 62	
1959/60		3 060: 38
»		391: —
1957/58	1 188: —	
1958/59	4 464: 25	
1959/60	1 104: 48	
1958/59		2 335: 45
1959/60	182: 30	
1958/59	24: 64	
1959/60	408: 72	
1958/59	2 441: 64	
1959/60	1 078: 19	
»	2 520: 30	
»	1 200: —	
»	486: 70	
1958/59	2: 18	
1959/60	69: 67	

Budgetår då förskottet utanordnats

Resor
(kr.)

Flyttningar
(kr.)

1959/60	163:—	
»	349:44	
1956/57	2:80	
1957/58	6:42	
1959/60	249:23	
»	532:11	
1958/59	13 802:87	
1959/60	16 345:10	35 126:54
1958/59	4 308:—	
1959/60	67:25	
1958/59	0:50	
1959/60	295:40	
»	925:51	
1958/59	2 672:—	
1957/58	11 818:47	
1959/60	60:—	
»	99:90	
»	1 239:86	
1957/58	1 655:30	
1958/59	1 968:71	
1959/60	5 918:68	
»	279:77	
»	2 998:—	
1958/59	626:60	
»	10 413:24	
1957/58	408:75	
1958/59	300:28	1 060:47
»	56:71	
1959/60	7 943:—	
1958/59	101:24	
1959/60	259:—	
1958/59	14 662:—	
»	1 728:90	
1956/57	245:53	
1959/60	214:75	
1955/56	1 988:37	
1956/57	2 438:23	
1957/58	12 052:12	
1958/59	3 324:12	
1959/60	4 168:25	
»	87:61	
1958/59	2 523:08	
»	1 151:—	
1959/60		1 844:85
1957/58	1 026:—	
1958/59	373:29	
1959/60	55:66	
1958/59	2 849:—	
1959/60	853:91	

*Budgetår då förskot-
tet utanordnats*

*Resor
(kr.)*

*Flyttningar
(kr.)*

1958/59		3 336: 15
1959/60		7 046: 61
1958/59	61: 37	
1957/58	811: 91	
1958/59	832: 63	25 146: 66
1957/58	542: 75	
1956/57	214: 50	
1958/59	517: 19	
1959/60		809: —
1957/58	53: 53	
»	0: 30	
1959/60	23: 80	
1957/58	7 018: —	
1958/59	206: 44	
1957/58	12 234: 64	
1959/60	419: 68	5 455: 23
1958/59		1 474: —
1957/58	303: 78	
»	0: 03	
1959/60		8 948: 04
1957/58	9 478: 40	
1958/59	78: 22	
1959/60	403: 66	
»	4 413: 68	
»	1 119: 07	
1958/59	4 896: —	
1956/57	259: —	
1959/60	957: 34	
»	547: 30	
»	7: 96	7 712: 73
»	93: 19	
1958/59	52: 25	
1959/60	406: 77	
»	18: 22	
1958/59	3 175: —	
1959/60	579: 38	
1957/58	242: 25	
1959/60	10: —	
»	5 500: —	56: 86
1957/58	290: 34	
1958/59	5 361: 79	
1957/58	467: 61	
1958/59		10 802: 15
1959/60	20 773: 45	
1958/59	251: —	
»	741: 90	
»	3 685: 97	
1959/60	2 431: 90	
1958/59	2 448: 08	5 997: 19

Budgetår då förskottet utanordnats

*Resor
(kr.)*

*Flyttningar
(kr.)*

1959/60	5 517: 22	5 170: 87
1958/59	2 687: 43	5 607: 14
1959/60	1 192: 16	
1957/58	1 48: 55	
1959/60	2 853: 34	
»	18 620: 87	156: 44
1958/59		27: —
1957/58	1 155: 89	
1959/60	1 050: 08	
»		1 005: —
»	2 321: 68	
1957/58	35: 17	
1958/59	585: 24	
1959/60		22 553: 94
»	751: 69	
1957/58	149: 70	
1958/50		33: 75
1957/58	500: 10	
1959/60	1 691: 27	
1957/58	849: 65	
1958/59	30: —	
1959/60	683: 10	
1958/59	924: 32	
1959/60	1 822: —	
1956/57	4 594: —	
1959/60	1 768: 99	
»	40: 50	
»	3 232: 11	
1958/59	250: 26	
1959/60	10: 94	
»	1 302: 86	
»		1 737: 46
1956/57	0: 31	
1959/60		3 099: 50
1958/59	129: 52	
1956/57	6 201: 43	
1957/58	720: —	
1958/59		1 512: —
1959/60	6 976: 42	2 047: 50
»		7 594: 81
1958/59	2 733: 98	
1959/60	475: 63	7 754: 60
1956/57	125: 65	
1957/58	649: 68	
1958/59	2 418: 01	
1959/60	290: 96	
»	5: 65	
1957/58	1 788: —	
	2 898: 30	

<i>Budgetår då förskottet utanordnats</i>	<i>Resor (kr.)</i>
1959/60	4 225: 80
»	8 269: —
»	1 305: —
1956/57	125: 65
1957/58	309: 38
1956/57	1 674: 40
1957/58	1 480: 50
»	1 503: —
1958/59	1 365: —
1959/60	239: 20
»	7 253: 65
»	653: 25
1956/57	1 555: 86
1957/58	2 423: 70
1958/59	129: 98
1959/60	31: 34
1957/58	814: —
»	595: 13
1958/59	929: 04
1959/60	113: 96
1958/59	12: 56
1959/60	25: 92
»	2 510: 34
»	1 889: 80
»	22: 33
1956/57	128: 54
1959/60	517: 50
»	1 271: 89
»	89: 08
1958/59	1 005: 99
1956/57	595: —
1957/58	78: 38
1956/57	653: 60
1958/59	1 896: 46
1959/60	1 702: 15
»	235: 51
1958/59	103: 80
1959/60	67: 50
1957/58	300: —
»	688: 63
1958/59	1 362: —
»	0: 33
1959/60	2 188: 25
»	83: 50
1956/57	2 867: —
1957/58	0: 50
1956/57	976: 50
1957/58	942: 50
1956/57	470: 77

<i>Budgetår då förskottet utanordnats</i>	<i>Resor (kr.)</i>
1957/58	367: 50
1958/59	1 140: 96
1959/60	1 560: 51
»	7 664: 60
1958/59	663: —
»	587: 60
1959/60	766: 94
1957/58	24: 41
1959/60	3 398: 65
1957/58	175: —
1959/60	14 689: 39
»	1 186: —
1957/58	2 046: 89
1958/59	1 881: 58
1959/60	538: —
1957/58	11 007: 50
1958/59	15 384: 60
1959/60	11 899: 58
1957/58	355: 24
1959/60	12 379: 26
»	290: 35
»	92: 72
1958/59	1 614: 09
1956/57	7 428: 12
1959/60	1 049: 60
1957/58	7 374: 38
1958/59	11 946: 40
1959/60	11 588: 61
1958/59	409: 27
1957/58	805: 45
»	474: —
1958/59	3 946: 77
1959/60	2 933: —
1957/58	453: 91
1959/60	264: 38
»	2 128: 75
»	11: —
1958/59	42: —

Sammanlagt uppgå här berörda förskott till ett belopp av i runt tal 1 miljon kronor, varav ca 708 000 kronor avse reseförskott och ca 294 000 kronor flyttningsförskott. Det förtjänar i detta sammanhang omnämnas, att det vid upprepade tillfällen förekommit att nya förskott utlämnats till personer som innehåft tidigare uppburna men ännu icke slutredovisade förskott.

Revisorernas uttalande. Enligt utlandsresereglementet äger förrättningsman för bestridande av utgifter i samband med utrikes förrättning och utrikes tjänsteresa av vederbörande myndighet utfå lämpligt avpassat förskott. Rätt att uppbära förskott tillkommer också enligt kungörelsen om ersättning för flyttningskostnad vid flyttning utom riket sådan tjänsteman som för fullgörande av statligt uppdrag måste bosätta sig utomlands.

Här angivna slag av förskott skola redovisas inom tid som vederbörande myndighet bestämmer. Reseräkning skall vara till myndigheten inkommen inom tre månader efter det utrikesförrättningen fullgjorts och flyttningsräkning inom sex månader efter flyttningens avslutande. För särskilda fall kan dock kortare anstånd med räkningarnas avgivande medgivas av myndigheten. Enligt utlandsresereglementet skall, om utlämnat förskott överstigit den ersättningssumma som fastställts efter granskning av ingiven reseräkning, skillnadsbeloppet vara till fullo ersatt senast tre månader efter det reseräkningsgranskningen avslutats och avräkningsbesked erhållits.

Som tidigare nämnts ha revisorerna vid granskning av utrikesdepartementets huvudbok för budgetåret 1960/61 uppmärksammat, att ett flertal äldre av olika personer uppburna rese- och flyttningsförskott fortfarande utestod oreglerade den 30 juni 1961. Av under budgetåren 1956/57—1959/60 utlämnade förskott voro sålunda icke mindre än 339 till ett sammanlagt belopp av i runt tal 1 miljon kronor oredovisade. Härvid är att märka att det i flera fall förekommit, att nya förskott utlämnats till personer som icke slutredovisat tidigare uppburna förskott.

Att ett reseförskott är oredovisat behöver självfallet icke innebära, att vederbörande förskottstagare häftar i skuld till statsverket med det uppburna förskottets belopp, enär detta i större eller mindre utsträckning kan ha och som regel också har disponerats för utgifter som sammanhånga med den ifrågavarande resan och därför kunna styrkas med verifikationer eller på annat sätt. Det tillhör emellertid god ordning och har f. ö. förutsatts i gällande bestämmelser att dylika förskott skola regleras inom rimlig tid, icke minst till förhindrande av att eventuellt överskjutande belopp obehörigen utnyttjas. Av denna anledning finna revisorerna den konstaterade efterläpningen i redovisningen av utrikesförvaltningens rese- och flyttningsförskott i hög grad otillfredsställande. Det är enligt revisorernas mening angeläget att åtgärder snarast vidtagas i syfte att få till stånd slutredovisning av de här berörda förskotten.

Herr S. G. W. Wahlund har icke deltagit i behandlingen av förevarande ärende.

Försvarsdepartementet

§ 2

Löneklassplacering av personal vid försvaret

I skrivelse till försvarets civilförvaltning den 31 maj 1954 avgav den inom försvarsdepartementet tillsatta utredningen rörande nyttjandet av hålkortsanläggningar inom försvaret bl. a. förslag till centralisering av uträkning och utbetalning av månadslöner till försvarets tjänstemän. Den föreslagna organisationen förutsatte i vissa fall ändringar i de då gällande bestämmelserna rörande månadslöneredovisningen och påverkade samtidigt de arbetsuppgifter som sammanhängde med nämnda redovisning. Utredningen ansåg bl. a. att revisionsverksamheten samt granskningen av löneklassplaceringen jämte kontrollen av försvarets personalstater vore intimt berörda av den föreslagna organisationen. Speciell uppmärksamhet borde därför enligt utredningens mening ägnas spörsmålet om eventuell samordning av nämnda arbetsuppgifter med löneuträkningen.

Nyssnämnda organisationsförslag kom sedermera att ligga till grund för underdånig framställning i ämnet från försvarets civilförvaltning den 31 juli 1954. Civilförvaltningen hemställde häri att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga ämbetsverket att i enlighet med utredningens förslag snarast organisera hålkortsverksamheten och samtidigt därmed övertaga uträkning och utbetalning av månadslönerna till försvarets personal. Enligt civilförvaltningens mening skulle härigenom vissa förenklingar och personalindragningar bli möjliga, varjämte den kamerala revisionen av utbetalda löner skulle kunna effektiviseras.

Löneklassplaceringen av försvarets personal tillgick vid denna tid så, att förslag till placeringar utarbetades av truppförbandens kassaavdelningar, varefter de tillställdes civilförvaltningen för granskning. Efter verkställd granskning återsändes förslagen till vederbörande truppförbandschef, som fattade definitivt beslut i löneärendet.

I sin nyssnämnda skrivelse framhöll civilförvaltningen beträffande löneklassplaceringen bl. a., att det å ämbetsverkets lönebyrås kontrollsektion förda registret över löneklassplaceringen av all personal hos de lokala och regionala myndigheterna i samband med centraliseringen borde omarbetas till ett hålkortsregister, vilket skulle komma att avsevärt underlätta granskningsarbetet.

Sedan Kungl. Maj:t bifallit civilförvaltningens ovannämnda framställning, genomfördes successivt en centralisering av löneuträkning och löneutbetalning från och med år 1955. Därjämte vidtogs beträffande löneklassplaceringen den ändringen att beslutanderätten i dylika ärenden överflyttades till civilförvaltningen. Enligt av civilförvaltningen den 3 december 1957 fastställda »Föreskrifter om avlöningsutbetalning m. m. medelst hål-

kort» skall således numera beslut om löneklass regelmässigt fattas av civilförvaltningen efter förslag från vederbörande lönekassa. I fråga om viss korttidsanställd civil personal gäller dock fortfarande att beslut om löneklass skall fattas av vederbörlig förvaltningsmyndighet (kassachef enligt bemyndigande). Beträffande löntagare som skola vinna uppflyttning i löneklass viss dag skall lönekassa insända förslag på en av civilförvaltningen uppgjord förteckning, som av ämbetsverket kvartalsvis utsändes till kassan i två exemplar. Sedan kassachefen granskat de av civilförvaltningen angivna uppgifterna mot på kassan förda löneklassplaceringskort samt ifyllt blanketten, skola åtgärderna bestyrkas. Båda exemplaren skola därefter åter-sändas till civilförvaltningen, som efter att ha fattat beslut beträffande löneklassplaceringen återställer kopiaexemplaret till lönekassan.

I detta sammanhang må omnämnas att löner till *nyanställd* personal under första anställningsmånaden som regel skola uträknas och utbetalas av truppförbandens kassaavdelningar. Enligt vad revisorerna inhämtat inträffar det i dylika fall ofta att civilförvaltningens löneklassplaceringsbeslut blir så fördröjt, att löneutbetalning måste verkställas av förbandets kassa innan beslut om löneklassplacering förefinnes. Kassacheferna måste bl. a. på grund härav vara väl insatta i de föreskrifter som reglera löneklassplaceringarna.

Såvitt revisorerna ha sig bekant förekommer det sällan att civilförvaltningens löneklassplaceringsbeslut avvika från de av kassacheferna avgivna förslagen. Några fel i fråga om de regelbundet återkommande 3-årsuppflyttningarna förekomma praktiskt taget aldrig.

För löneklassplaceringsarbetet hos civilförvaltningen har organiserats en särskild lönesektion med en byrådirektör i lönegrad 24, en förste byråsekreterare i lönegrad 23, fyra förste byråsekreterare i lönegrad 21, tre kontorister och två kanslibiträden. Vidare finnes å nämnda sektion en expedition med ett kanslibitråde och ett biträde för skriv- och kontorsgöromål. Sektionens sammanlagda personal utgöres således av 13 befattningshavare. Lönekostnaderna belöpa sig till sammanlagt omkring 250 000 kronor för år.

Revisorernas uttalande. På grundval av förslag av den inom försvarsdepartementet tillsatta utredningen rörande nyttjandet av hålkortsanläggningar inom försvaret genomfördes från och med år 1955 en successiv centralisering till försvarets civilförvaltning av uträkningen och utbetalningen av löner till krigsmaktens personal. I anslutning härtill centraliserades också till nämnda ämbetsverk beslutanderätten i fråga om löneklassplaceringen av berörda löntagare. Beslut i dylika ärenden hade tidigare fattats lokalt av truppförbandscheferna (motsvarande) efter föredragning av vederbörande kassachefer.

För handläggningen av här berörda ärenden har vid försvarets civilförvaltning organiserats en särskild lönesektion, som för närvarande sysselsätter sammanlagt 13 befattningshavare. Enligt av civilförvaltningen utfärdade bestämmelser skola kassacheferna till nämnda sektion på en särskild

blankett inlämna förslag till löneklassplacering av de olika löntagarna. Be-
träffande de kvartalsvisa löneklassuppflyttningarna översänder civilförvalt-
ningen till kassacheferna en förteckning på samtliga de löntagare som skola
uppflyttas. Sedan dessa förteckningar granskats mot vid kassorna förda
löneklassplaceringskort, har vederbörande kassachef att föreslå civilförvalt-
ningen vederbörlig löneklass. Civilförvaltningen beslutar därefter i löne-
klassärendet.

Enligt vad revisorerna inhämtat inträffar det sällan, att civilförvaltning-
ens beslut i löneklassärende avviker från kassachefernas förslag. Orsaken
härtill är bl. a. att kassacheferna genom sin utbildning äro väl förtrogna
med de föreskrifter som reglera löneklassplaceringen. Härtill kommer emel-
lertid att huvuddelen av hithörande ärenden är av mycket okomplicerad
natur. Så t. ex. torde arbetet med de regelbundet återkommande 3-årsupp-
flyttningarna icke vara av svårare beskaffenhet än att handläggningen av
sådana ärenden som regel kan anförtros en rutinerad kontorist.

Mot bakgrunden av angivna förhållanden anse sig revisorerna med skäl
kunna ifrågasätta, om några fördelar över huvud taget ha vunnits genom
överflyttningen av beslutanderätten i löneklassärenden från de lokala myn-
digheterna till civilförvaltningen. I sammanhanget må omnämnas, att den
genomförda centraliseringen icke verkat i sådan riktning att arbetsvolymen
vid kassorna minskat. Kassachefernas arbete med utarbetande av förslag
till löneklassplaceringar, rapporter till civilförvaltningen etc. är nämligen
enligt vad revisorerna inhämtat så omfattande, att några fördelar i form av
t. ex. minskat behov av personal vid kassorna icke uppnåtts genom centra-
liseringen. Det nya systemet har vidare visat sig ha den nackdelen, att ci-
vilförvaltningens löneklassplaceringsbeslut ej sällan blivit fördröjda, vilket
medfört merarbete för lönekassorna i form av bl. a. retroaktiva utbetal-
ningar till löntagarna.

Av anförda skäl anse sig revisorerna böra föreslå att beslutanderätten i
här berörda ärenden på nytt återföres till lokalmyndigheterna. En sådan
återgång till tidigare tillämpat system, vilket, såvitt revisorerna ha sig be-
kant, på sin tid fungerade fullt tillfredsställande, skulle icke kräva någon
utökning av personalen vid lönekassorna. Däremot skulle en dylik omlägg-
ning möjliggöra en avsevärd reducering av det antal befattningshavare hos
civilförvaltningen, vilka för närvarande sysselsättas med hithörande arbets-
uppgifter. Revisorerna förutsätta emellertid, att lokalmyndigheterna även
efter genomförandet av här föreslagen decentralisering av beslutanderätten
skola ha möjlighet att i mera komplicerade fall före besluts fattande in-
hämta råd och anvisningar från civilförvaltningen. För denna rådgivnings-
verksamhet torde högst fyra tjänstemän behöva tas i anspråk, vilket innebär
att ämbetsverkets nuvarande med ifrågavarande arbetsuppgifter sysselsätta
personal skulle kunna minskas med omkring nio befattningshavare, mot-
svarande en reducering av lönekostnaderna med omkring 190 000 kronor
för år.

§ 3

Kontrollen av försvarets personalstater

Som revisorerna i ett annat avsnitt av föreliggande berättelse omnämnt, avgav den inom försvarsdepartementet tillsatta utredningen rörande nyttjandet av hålkortsanläggningar inom försvaret i skrivelse till försvarets civilförvaltning den 31 maj 1954 förslag till centralisering av uträkning och utbetalning av månadslöner till försvarets tjänstemän. I förslaget framhölls bl. a., att kontrollen av försvarets personalstater vore intimt berörd av den föreslagna organisationen av månadslöneredovisningen och att speciell uppmärksamhet borde ägnas frågan om möjligheterna att samordna denna kontroll med löneuträkningen.

I en i anledning av ovannämnda organisationsförslag av försvarets civilförvaltning den 31 juli 1954 ingiven underdånig skrivelse hemställde ämbetsverket om bemyndigande att på sätt utredningen föreslagit organisera hålkortsverksamheten och samtidigt därmed övertaga uträkning och utbetalning av månadslönerna till försvarets personal. Ämbetsverket framhöll i detta sammanhang bl. a., att det föreslagna systemet gav avsevärt större förutsättningar för kontroll av att gällande personalstater följdes. Enligt civilförvaltningens mening mötte nämligen denna kontroll för det dåvarande betydande svårigheter på grund av omfattningen och den komplicerade naturen av de uppgifter som måste kontrolleras. För att bli fullt effektiv skulle kontrollen kräva en så stor arbetsinsats, att den icke kunde bemästras inom ramen för den dåvarande personaluppsättningen på civilförvaltningens kontrollsektion. Ämbetsverket hade undersökt möjligheten att såsom ett led i hålkortsarbetet erhålla en mer eller mindre automatisk avstämning av antalet utbetalda löner mot personalstater, bemyndiganden att anställa personal m. m. Även om alla därmed sammanhängande detaljer vid ifrågavarande tid ännu icke slutligt utretts, stod det enligt civilförvaltningens mening klart, att personalstatskontrollen borde samordnas med centraliseringen av löneutbetalningen och att goda resultat härigenom borde kunna ernås.

Sedan Kungl. Maj:t lämnat sitt bifall till civilförvaltningens ovannämnda hemställan, inrättades vid ämbetsverket för personalstatskontrollen en särskild personalstatsdetalj, vid vilken för närvarande tjänstgöra en assistent i lönegrad 17, en assistent i lönegrad 15, ett kanslibitråde samt tre biträden för skriv- och kontorsgöromål. Sammanlagt sysselsätter personalstatsdetaljen således sex befattningshavare. Lönekostnaderna uppgå till sammanlagt omkring 90 000 kronor för år.

Personalstatskontrollen tillgår så, att inom detaljen upprättas förteckningar över vid varje myndighet förefintliga tjänster. Förteckningarna upp-

rättas på grundval av personalförteckningar, anställningsbemyndiganden etc. För varje vid civilförvaltningens avlöningscentral redovisad lön erhåller detaljen personalstatskort, vilka kontrolleras mot vederbörliga personalstatsförteckningar. Genom s. k. tillkomst- och avgångsrapporter från lönekassan (d. v. s. kassan vid löntagarens truppregistreringsmyndighet) hållas personalstatsförteckningen och kartoteket över personalstatskort aktuella. Kontrollarbetet kompliceras emellertid bl. a. av att vikariatsförordnanden beslutas, extra tjänster tillfälligt inrättas samt särskilda arbetsmånader och skrivdagar beviljas. För fullgörande av kontrollen erfordras en omfattande rapportering från lönekassorna till civilförvaltningen. Kassorna ha härigenom belastats med ett merarbete som icke torde ha förutsetts vid beslutet om centraliseringen av löneuträkningen och löneutbetalningen.

Civilförvaltningens personalstatskontroll avser i första hand den personal som avlönas genom ämbetsverkets avlöningscentral. I fråga om korttidsanställd eller tillfälligt anställd personal, vilken under första anställningsmånaden avlönas vid lönekassorna, skola kassorna kvartalsvis till civilförvaltningen insända anställningsrapporter. Dessa rapporter ligga sedan till grund för personalstatskontrollen av ifrågavarande befattningshavare.

I detta sammanhang kan omnämnas, att den genomförda centraliseringen av personalstatskontrollen icke minskat behovet av att lokalt genom vederhörande kassachefer kontrollera att vid truppförbanden anställd personal rymmes inom gällande personalstater och anställningsbemyndiganden. Kassacheferna föra därför i dessa hänseenden en fortlöpanden noggrann bokföring över löntagarna vid förbanden.

Revisorernas uttalande. Sedan Kungl. Maj:t lämnat sitt bifall till en av försvarets civilförvaltning i skrivelse år 1954 gjord hemställan om att få centralt medelst hålkort omhänderha uträkningen och utbetalningen av månadslönerna till försvarets personal, genomfördes denna centralisering från och med år 1955. Civilförvaltningens ovannämnda hemställan grundade sig på ett förslag i ämnet av den inom försvarsdepartementet tillsatta kommittén rörande nyttjandet av hålkortsanläggningar inom försvaret. I detta förslag framhölls bl. a., att speciell uppmärksamhet också borde ägnas frågan om möjligheterna att samordna den centraliserade löneutbetalningen med kontrollen av försvarets personalstater.

Beträffande sistnämnda spörsmål underströk försvarets civilförvaltning i sin förberörda skrivelse bl. a., att det nya systemet gav avsevärt större förutsättningar för kontroll av att gällande personalstater följdes. Ämbetsverket upplyste i detta sammanhang, att undersökning redan verkställdts rörande möjligheten av att såsom ett led i hålkortsarbetet erhålla en mer eller mindre automatisk avstämning av antalet utbetalda löner mot personalstater, bemyndiganden att anställa personal m. m. De härvid vunna resultaten hade, såvitt civilförvaltningen kunnat finna, klart utvisat att en

samordning borde ske av den centraliserade löneutbetalningen och personalstatskontrollen. På grund härav inrättades vid ämbetsverket för nämnda kontroll år 1955 en särskild personalstatsdetalj, vid vilken för närvarande tjänstgöra sammanlagt sex befattningshavare. Kontrollen är avsedd att utövas 100-procentigt, d. v. s. varje lön skall kontrolleras mot de hålkort som upplagts för varje tjänst.

Enligt revisorernas mening kunna några invändningar knappast göras mot det sätt på vilket personalstatskontrollen rent tekniskt upplagts. Principiellt böra nämligen självfallet alla de möjligheter till automatisering av kontrollen som hålkortsverksamheten erbjuder noggrant tillvaratagas. Revisorerna äro emellertid å andra sidan tveksamma om huruvida behov verkligen föreligger att på förevarande område utöva en så ingående och förhållandevis dyrbar kontroll. Revisorerna vilja i detta sammanhang erinra om bl. a. följande.

Sedan lång tid tillbaka förefinnas inom såväl officers- som underofficers- och underbefälskårerna stora vakanser. Betydande svårigheter torde föreligga att inom överskådlig tid fylla nämnda vakanser. Det måste med hänsyn härtill bedömas som mycket osannolikt, att anställningar utöver dem som vederbörliga personalstater medgiva skulle kunna förekomma. Vidare bör uppmärksammas, att de flesta utnämningar på högre befattningar beslutas av Kungl. Maj:t efter förslag från vederbörande personalkårchefsexpeditioner. Övriga beslut rörande tillsättande av militär personal fattas av personalkårcheferna, hos vilka en noggrann personalkontroll medelst kortregister utövas av kvalificerade befattningshavare. Vad den civila personalen beträffar kunna självfallet felaktiga anställningar förekomma. I sammanhanget bör emellertid ihågkommas, att vederbörande kassachefer äro tvingade att själva utöva en noggrann kontroll över att de löntagare som finnas vid förbanden (motsvarande) rymmas inom gällande personalstater och anställningsbemyndiganden. Civilförvaltningens personalstatskontroll grundar sig för övrigt till stor del på rapporter från kassacheferna.

Mot bakgrunden av här anförda omständigheter och då personalstatskontrollen för närvarande icke blott är förhållandevis personalkrävande utan också medför ett avsevärt merarbete för de lokala myndigheterna i form av bl. a. rapporter till civilförvaltningen, vilja revisorerna föreslå att kontrollen i dess nuvarande utformning slopas. Enligt revisorernas mening bör kontrollverksamheten i stället bedrivas stickprovsvis och förläggas till civilförvaltningens revisionsbyrå. Då ett överförande av ifrågavarande arbetsuppgifter till nämnda byrå icke torde kräva någon utökning av revisionspersonalen, skulle den av revisorerna föreslagna omläggningen av personalstatskontrollen möjliggöra en minskning av personalen med sammanlagt sex befattningshavare, motsvarande en minskning av lönekostnaderna med omkring 90 000 kronor för år. Revisorerna anse därför, att åtgärder i av revisorerna angivet syfte snarast böra vidtagas.

§ 4

**Vissa kommenderingar till kurser vid intendenturförvaltningsskolan
och tygförvaltningsskolan**

Enligt reglemente för intendenturförvaltningsskolan (Int S) den 5 november 1943 (TLA nr 96) har skolan till uppgift att meddela den undervisning som erfordras dels i fråga om intendenturförvaltningstjänsten m. m. i och för anställning på aktiv stat vid intendenturkåren som officer eller som förvaltare i förrådstjänst, dels i fråga om kassatjänst m. m. i och för anställning på aktiv stat vid intendenturkåren som underofficer i kassatjänst, dels ock i fråga om förvaltningstjänst i allmänhet för blivande kompani- och motsvarande chefer vid armén. Vid särskilda till skolan förlagda kurser meddelas därjämte den undervisning som i varje särskilt fall bestämmes.

Därest förhållandena så medgiva, anordnas årligen dels intendentskurs om ungefär tolv månaders längd, fördelad på två år, för intendentsaspiranter, dels förvaltarkurs om ungefär fem månaders längd, fördelad på två år, för förvaltaraspiranter, dels ock kompanichefskurser om ungefär tre veckors längd för blivande kompani- och motsvarande chefer. Därutöver anordnas i mån av behov och tillgång på medel regementskassörskurs samt kurser för personal ur intendenturkåren och intendenturtrupperna.

Enligt provisoriskt reglemente för tygförvaltningsskolan (Tyg S) den 5 maj 1960 (TLA nr 40) har skolan till uppgift att meddela teoretisk och praktisk undervisning i fråga om tygförvaltningstjänst, tygtjänst och underhållstjänst i allmänhet. Undervisningen omfattar teknik, taktik och organisation samt utbildningsmetoder. Därest förhållandena det medgiva, anordnas vid skolan såsom ordinarie utbildning dels årligen tyghantverkarkurs, teknikerskola I och II samt viss utbildning av värnpliktiga, dels vartannat år tygofficerskurs samt förvaltarkurs i tygtjänst. Härutöver anordnas i mån av behov och tillgång till medel särskilda kurser enligt chefens för armén bestämmande. Militär och civilmilitär personal ur marinen och flygvapnet må jämväl beordras som elever vid skolan.

Enligt vad revisorerna inhämtat är åldersfördelningen bland deltagarna i de här berörda kurserna mycket varierande. Till belysande härav kan hänvisas till nedanstående tablå, som utvisar intendenturofficerselevernas åldrar vid inträdet i de senaste fem kurserna vid intendenturförvaltningsskolan.

Kurs 1955—57		Kurs 1956—58		Kurs 1957—59		Kurs 1958—60		Kurs 1959—61	
Ålder	Antal	Ålder	Antal	Ålder	Antal	Ålder	Antal	Ålder	Antal
42	1	39	1	38	1	39	1	45	2
40	1	38	1	36	4	35	2	37	1
35	3	37	1	35	1	34	2	36	1
34	2	36	2	34	2	33	3	35	1
33	1	35	1	33	2	32	1	34	2
32	2	33	3	32	1	31	2	33	3
31	2	32	1	30	1	30	1	31	1
—	—	28	1	—	—	—	—	29	1

Av tablan framgår bl. a. att till intendenturofficerskursen 1959—1961 uttagits två elever, vilka fyllt 45 år vid kursens början och alltså uppnå 47 års ålder när den avslutas. Elevantalet har varit 11—12 och ålderskillnaden mellan äldsta och yngsta eleven 8—16 år.

Pensionsåldern för de elever som beordras till intendenturofficerskurs är enligt gällande bestämmelser i allmänhet 50 år. För sådana elever som efter genomgång av intendenturofficerskurs erhålla så god utgångsplacering att de få intransport till intendenturkåren är pensionsåldern dock förhöjd till 55 år. Samma är förhållandet för sådana elever som befordras till majorer. Av nämnda pensionsbestämmelser följer att pensionsavgången för exempelvis de båda äldsta eleverna vid 1959—1961 års kurs inträffar redan efter 3—8 år efter kursens avslutande.

I detta sammanhang kan omnämnas att de sammanlagda utbildningskostnaderna per elev vid intendenturofficerskurs torde kunna uppskattas till ca 60 000 kronor. I kostnaderna ha härvid inräknats utgifter för lön till eleven, traktamenten, resor, lärararvoden, undervisningsmateriel, lokaler m. m.

Även tygofficerselevernas åldrar uppvisa stora variationer, vilket kan utläsas av följande tablå, som avser de fyra senaste tygofficerskurserna vid tygförvaltningsskolan.

Kurs 1952—54		Kurs 1954—56		Kurs 1956—58		Kurs 1958—60	
Ålder	Antal	Ålder	Antal	Ålder	Antal	Ålder	Antal
41	2	40	1	41	1	40	2
40	1	38	1	39	2	39	1
38	1	37	2	38	3	38	4
37	3	36	2	37	6	37	5
36	2	35	4	36	2	36	1
35	2	34	2	33	1	35	1
34	5	33	2			34	1
33	1	31	1			32	1
32	1						
31	1						
29	1						

Av tablån framgår, att högsta inträdesåldrarna vid berörda kurser varit 41 år samt att ålderskillnaden mellan de äldsta och yngsta eleverna varit 8—12 år. Antalet elever har de angivna åren utgjort 15—20.

Kostnaderna för en tygofficerskurs och en intendenturofficerskurs torde i stort sett vara lika. Pensionsbestämmelserna för tygofficerare äro likaså i huvudsak desamma som för intendenturofficerare.

Vid en av revisorerna gjord undersökning av deltagarlistorna för vissa andra kurser vid de båda förvaltningssskolorna har konstaterats bl. a. följande.

Till en vid Tyg S under tiden 7/11—7/12 1960 anordnad kurs för expeditionsofficerare beordrades bl. a. tre fanjunkare. Innan kursen ännu avslutats kommenderades nämnda officerare till kurs i tygtjänst, vilken tog sin början den 4 april 1961. Den senare kursen omfattar bl. a. samtliga de ämnen som ingå i den förstnämnda kursen. Den av revisorerna verkställda undersökningen har givit vid handen, att det i flera fall förekommit att elever på liknande sätt antingen kommenderats till högre kurs i vissa ämnen efter att omedelbart före ha genomgått lägre kurs i identiskt samma ämnen eller också kommenderats till en lägre kurs efter tidigare genomgången högre kurs.

Revisorernas uttalande. Intendenturförvaltningssskolan och tygförvaltningssskolan ha enligt sina reglementen till uppgift att vardera inom sitt ämnesområde meddela undervisning åt officerare, underofficerare m. fl. för utbildning till bl. a. intendentur, tygofficerare och förvaltare.

Utbildningstiden i de olika kurserna varierar i längd. Så t. ex. omfatta intendent- och tygofficerskurserna två år, förrådsförvaltarkurserna ca ett år, medan kurser för utbildning av exempelvis expeditionsförvaltare pågå endast omkring sex veckor.

Vid en genomgång av deltagarlistorna för vissa av de här berörda kurserna ha revisorerna kunnat konstatera, att personal ej sällan kommenderas till nämnda kurser vid förhållandevis hög levnadsålder. Så t. ex. uttogos till intendenturofficerskursen 1959—1961 två elever som vid kursens början fyllt 45 år och således vid dess avslutning komma att uppnå 47 års ålder. Då pensionsåldern för personal som beordras till intendenturofficerskurs utgör 50 år eller under vissa förutsättningar 55 år, kommer statsverket att kunna nyttiggöra sig de båda angivna elevernas kunskaper under högst 3—8 år efter kursens avslutande. Enligt revisorernas mening kan det icke anses försvarligt, att personal så kort tid före uppnådd pensionsålder kommenderas till en så långvarig och dyrbar utbildning som det här är fråga om. I sammanhanget må omnämnas att de genomsnittliga kostnaderna per elev vid intendenturofficerskurs torde uppgå till ca 60 000 kronor. Revisorerna anse det därför icke minst ur kostnadssynpunkt angeläget, att

lämpligt avpassade åldersgränser i fortsättningen fastställas för antagning av elever till kurser vid de båda förvaltningsskolorna.

Kurser för intendenturofficerare anordnas varje år med ett deltagarantal av 11—12 elever, medan tygofficerskurser organiseras blott vartannat. De sistnämnda kurserna ha de senaste åren omfattat 15—20 elever. Statsverkets totala kostnader för de båda slagen av kurser äro i stort sett desamma. Kostnaden per elev vid en tygofficerskurs blir emellertid på grund av det högre elevantalet lägre än vid en intendenturofficerskurs. Orsaken härtill är att vissa fasta kostnader såsom lärararvoden, utgifter för undervisningsmateriel, administration etc. icke nämnvärt påverkas av elevantalet. Enligt vad revisorerna inhämtat föreligga icke några praktiska eller andra hinder för en sådan omläggning av intendenturofficersutbildningen, att hit hörande kurser i likhet med tygofficerskurserna utökas att omfatta ett större antal elever och samtidigt omändras till vartannatårskurser. Då utbildningskostnaderna per elev härigenom skulle kunna avsevärt nedbringas, anse revisorerna att åtgärder för en omläggning av intendenturofficersutbildningen på sätt revisorerna här angivit snarast böra vidtagas.

Revisorerna ha slutligen uppmärksammat, att det i flera fall förekommit vid såväl intendentur- som tygförvaltningsskolan att samma elever med korta tidsintervaller kommenderats till två olika kurser, av vilka den ena kursen utgjort en del av den andra. Konkreta exempel härpå ha lämnats i det föregående. Då, såsom förut nämnts, utbildningen vid de båda förvaltningsskolorna är förhållandevis kostnadskrävande, anse revisorerna det angeläget att undervisningen framgent planlägges på sådant sätt att dylik dubbelutbildning undvikas.

Truppförbandsjukhusen

De flesta av krigsmaktens förband ha för närvarande till sitt förfogande ett fullständigt förbandssjukhus med mottagningsavdelning och vårdavdelning. En stor del av dessa sjukhus, nämligen de som byggdes före år 1930, dimensionerades för att fylla ett normalbehov motsvarande 5 sjukdagar per 100 värnpliktsjänstgöringsdagar. Underlaget för dessa beräkningar har på senare år radikalt ändrats, och försvarets sjukvårdsstyrelse räknar numera med 2,5 sjukdagar per 100 tjänstgöringsdagar. Nämnda förhållande är en av orsakerna till att det uppkommit ett överskott av vårdplatser inom vissa garnisoner. Detta överskott har enligt vad sjukvårdsstyrelsen uppgivit i stor utsträckning kunnat nyttiggöras genom att en vårdavdelning avståtts till annat ändamål. Vidare har genom centralisering av förbandssjukvården inom vissa garnisoner vårdavdelningarnas antal kunnat ytterligare minskas. Dessutom finnas förband, vilkas vårdavdelningar under stora delar av året icke tagas i anspråk, enär patienterna inläggas på annat förbands vårdavdelning.

Till skillnad från beläggningen på de civila sjukvårdsinrättningarna — vilka ha en över hela året relativt jämnt fördelad beläggningsprocent, som för odelade lasarett uppgår till 83 procent, för sjukstugor till 85 procent och för epidemivårdanstalter till 56 procent — uppvisa förbandssjukhusen relativt regelbundet återkommande, ofta högst väsentliga skillnader i beläggningen. Dessa fluktuationer bero dels på den å respektive förband tjänstgörande värnpliktskontingentens storlek, dels på säsongmässigt återkommande infektioner m. m.

Revisorerna ha från försvarets sjukvårdsstyrelse inhämtat uppgifter om dels antalet för närvarande disponibla vårdplatser vid de olika förbandssjukhusen och dels den genomsnittliga beläggningen på ettvar av nämnda sjukhus under de tre sista kalenderåren. Uppgifterna redovisas i nedanstående tablå.

Förband (motsvarande)	Vårdplatser	Genomsnittlig beläggning		
		1958	1959	1960
I	63	33,0**	25,2**	20,9**
I 2	60	22,1	21,7	21,6
I 3	50	34,2	38,6	46,0
I 4 ¹	44	47,0	40,4	43,8
I 5 ²	60	42,0	30,6	42,8
I 6	43	28,6	23,9	29,3
I 7 Y*	36	—	—	—
R*	26	—	—	—
I 10	64	13,4	17,3	25,1
I 11	64	24,6	23,4	20,6
I 12 ³	100	—	26,2	30,5
I 13	40	33,0	22,0	35,5
I 14	52	35,0	31,5	31,5
I 15	42	31,2	21,6	25,7

Förband (motsvarande)	Vårdplatser	Genomsnittlig beläggning		
		1958	1959	1960
I 16 ⁴	40	20,2	27,0	23,5
I 17	40	42,0	50,2	56,7
I 18	—	—	—	—
I 19 ⁵	88	34,3	30,3	38,5
I 20 ⁶	52	22,1	—	—
I 21	—	—	—	—
K 1	32	25,9	21,2	19,6
K 3 ⁷	30	36,0	26,3	32,6
K 4	25	20,0	—	—
P 1	28	12,1	18,5	13,9
P 2 ⁸	28	36,0	27,1	37,5
P 4 ⁷	24	54,5	40,4	55,4
P 5	—	—	—	—
A 1	32	42,8	37,1	33,7
A 2 ⁹	36	23,8	21,6	25,2
A 3	31	24,1	28,7	29,6
A 4	—	—	—	—
A 6	50	19,0	14,2	12,0
A 7 10	24	48,3	51,6	48,3
A 8	—	—	—	—
A 9	27	14,0	17,4	17,0
Lv 2 ¹¹	39	30,0	20,7	34,8
Lv 3	33	18,8	27,8	30,3
Lv 4	24	12,9	15,0	18,7
Lv 5	24	5,4	12,5	17,9
Lv 6	19	26,8	31,5	19,4
Lv 7	19	21,0	16,3	27,3
Ing 1	18	71,1	59,4	65,5
Ing 2	(fr 1/1 59)	—	—	—
Ing 3	—	—	—	—
S 1	48	16,8	20,8	24,5
S 2 ¹²	39	22,3	16,6	19,7
T 1	—	—	—	—
T 2	—	—	—	—
T 3 13	48	21,6	22,0	22,2
T 4	—	—	—	—
MKO	17	54,7	81,1	31,1
KSS	12	14,1	12,5	10,8
BÖS	27	21,1	14,4	12,2
MKS	63	20,4	18,8	21,9
MKV	—	—	—	—
KA 1	32	28,4	35,3	21,5
KA 2	36	25,2	29,7	25,8
KA 3	30	20,6	11,3	9,3
KA 4 ¹⁴	52	19,2	20,7	12,3
KA 5	14	26,4	22,1	22,1
F 1	36	16,9	12,5	13,3
F 2	16	23,1	18,7	15,6
F 3	—	—	—	—
F 4	16	18,1	14,3	20,6
F 5	16	28,1	30,0	37,5
F 6	11	25,4	25,4	19,0
F 7	16	23,1	22,5	19,3
F 8	—	—	—	—
F 9	16	15,0	11,2	6,22
F 10	20	16,0	18,0	16,0
F 11	20	18,5	20,0	19,5
F 12	20	22,0	11,5	14,0
F 13	20	10,0	10,5	14,0
F 14	20	16,5	—	—
F 15	20	11,5	14,5	11,5
F 16	20	18,5	18,0	17,5
F 17	20	9,0	9,0	9,0
F 18	18	13,0	10,5	13,0
F 21	20	14,5	10,5	12,0

- 1 Betjäna även T 1 tillsammans med Lv 2
 2 » » A 4
 3 » » Ing 2
 4 » » F 14
 5 » » övriga förband i Boden
 6 Beläggningstalen för de två senaste åren ej representativa, då förbands-
 sjukhuset stått under ombyggnad.
 8 Betjäna även T 4
 9 » » F 9
 10 » » I 18
 11 » » T 1 tillsammans med I 4
 12 » » F 6
 13 » numera även I 21
 14 » även MKV
 * Beläggningen redovisad gemensamt för båda sjukhusen.
 ** » angives i procent

Det har från försvarets sjukvårdsstyrelses sida framhållits, att inläggningsindikationerna för kasererade värnpliktiga äro helt andra än för personer som från sina hem inläggas på de civila lasaretten. Sjukvårdsstyrelsen har därför understrukit, att den genomsnittliga beläggningen på förbands-sjukhusen icke är signifikativ för de olika vårdavdelningarnas utnyttjande.

Personalen vid förbandssjukhusen utgöres av läkare, översköterskor, undersköterskor, sjukvårdsbiträden samt expeditions- och förrådstjänstemän. Personalstyrkan vid ettvart av sjukhusen (expeditions- och förrådspersonal icke inräknad) framgår av följande tablä.

Förband	PERSONAL						Anmärkningar	
	Regläk Ao 23	Btläk Ao 21 Ao 19		Översköt lgr 12 lgr 11	Under- sköt lgr 5 (1/7-61)	Sjv bitr lgr 3 (1/7-61)		
I 1	1		2	3		—	5	Dessutom 1 amb övsköt lgr 10 Centralt förbsjukhus
I 2	1		1	2		—	5	
I 3	1		1	2		—	5	
I 4	1	1	1	2		—	5	
I 5	1		1	2		—	5	
I 6	1		1	2		—	5	
I 7 Y	1		1	1		1	2	
R			1	1		1	2	
I 10	1		1	2		—	4	
I 11	1		1	2		—	4	
I 12	1		1	3		—	4	Centralt förbsjukhus
I 13	1		1	2		—	4	
I 14	1		1	2		—	4	
I 15	1		1	2		—	4	
I 16	1		1	2		—	4	
I 17	1		1	2		—	4	
I 18	1		1		1	—	2	
I 19	1		1	3		—	8	
I 20	1		1	2		—	5	Endast öppen vård Centralt förbsjukhus

Förband	PERSONAL						Anmärkningar	
	Regläk Ao 23	Btläk Ao 21 Ao 19		Översköt lgr 12 lgr 11	Under- sköt lgr 5 (1/7-61)	Sjv bitr lgr 3 (1/7-61)		
I 21	1		1	1*)		1	3	*) lgr 12 fr 1/7 1961.
K 1		1		1		1	2	Endast öppen vård
K 3				1		1	3	Dessutom 1 amb övsköt
K 4		1		1			2	Har sammanslagits med sjh I 20
P 1	1			1		1	3	
P 2	1			1 ^{1/2}		1	3	Centralt förbsjukhus
P 4	1	1	1	1		1	2	
P 5	1							
A 1	1		1	2			3	
A 2	1		1	2			4	Dessutom 1 amb övsköt
A 3	1		1	1		1	3	Dessutom 1 amb övsköt
A 4	1		1	1		1	2	
A 6	1		1	2			4	
A 7				2			4	Faltläk VII är förbläk. Centralt förbsjukhus
A 8	1	1	1	1			1	Endast öppen vård
A 9	1		1	1		1	3	Dessutom 1 amb övsköt
Lv 2	1	1		2			3	
Lv 3	1	1		2			3	
Lv 4	1	1		1		1	2	
Lv 5	1	1		1		1	2	
Lv 6	1	1	1	1		1	2	
Lv 7	1	1		1		1	2	
Ing 1	1	1	1	2		1	3	
Ing 2		1		1		1	1	
Ing 3		1			1		1	Endast öppen vård
S 1	1		1	2			4	
S 2	1			2			4	
S 3								
T 1	1		1		1		2	Endast öppen vård
T 2	1		1		1	1	1	Endast öppen vård
T 3	1		1	2			4	Centralt förbsjukhus
T 4	1		1		1		2	Endast öppen vård
KS		1						
AUS		1		1		1	2	Dessutom 1 amb övsköt
AJS		1						
InfSS				1		1	2	Indrages 1/10-61
AIS-								Indrages 1/1-62
InfKS					1			Endast öppen vård

Förband	PERSONAL						Anmärkningar	
	1. Ma- riniäk Ao 23	Marinläk 1 gr Ao 21 Ao 19		Översköt lgr 12 lgr 11		Under- sköt lgr 5 (1/7-61)		Sjv bitr lgr 3 (1/7-61)
MKO		1		1		1	2	
KSS		1		1		1	1	
BÖS		1		2			3	
MKS (Flsjh)		1		2		1	4	
MKV			1	1				
FlvplS					1		3	Endast öppen vård
KA 1		1		2			4	Dessutom kommenderad läkare
KA 2			1					Dessutom kommenderad läkare
KA 3	1			2		1	4	
KA 4	1	1		2			4 ^{1/2}	Centr förbsjh
KA 5		1		1		1	2	
1. flyg- Flygläk läk 1 gr Ao 23 Ao 21 Ao 19								
F 1		1		1		1	1	
F 2		1		1		1	1	
F 3		1		1		1	1	
F 4		1		1		1	1	
F 5	1		1	1		1	2	
F 6		1			1	1	1	Endast öppen vård. Sluten vård å S 2. Sjvbitr t jg å S 2
F 7		1		1		1	1	
F 8		1		1		1	1	Endast öppen vård
F 9		1			1	1	1	Endast öppen mottagn. Sluten vård å A 2
F 10		1		1		1	1	Dessutom 1 amb övsköt
F 11	1			1		1	2	
F 12		1		1		1	1	
F 13		1		1		1	1	
F 14		1		1		1	1	
F 15		1		1		1	1	
F16/20	1			1		1	2	
F 17		1		1		1	1	
F 18		1		1		1	1	
F 21	1		1	1		1	2	

I syfte att få en uppfattning om storleken av de kostnader som äro förenade med driften av förbandssjukhusen ha revisorerna från försvarets sjukvårdsstyrelse inhämtat nedanstående uppgifter, vilka avse de av ämbetsverket beräknade kostnaderna för sjukhusvården vid de olika sjukhusen under ett budgetår.

Förbands- sjukhus	Löner	Mtrl	Läkem.	Kosthåll	Värme, lyse, vatten	Expmttrl	Fastigh.	Totalt
F 12	90 900	6 200	15 100	4 800	3 500	100	7 900	128 500
F 13	90 700	1 900	7 300	3 600	7 900	100	8 000	119 500
F 14	88 800	2 500	8 600	1 100	5 500	1 200	7 700	115 400
F 15	73 700	1 500	4 600	2 900	4 500	100	8 100	95 400
F 16	94 900	3 800	11 600	5 100	4 100	100	8 500	128 100
F 17	75 800	7 000	24 000	4 000	5 000	500	7 700	124 000
F 18	102 900	2 200	11 300	2 500	7 600	200	8 900	135 600
F 21	101 300	3 700	8 500	4 200	27 300	100	7 200	152 300
	6 315 000	314 400	829 700	591 600	477 600	26 700	683 400	9 238 400

Vid beräkningen av ovannämnda kostnader, vilka avse både öppen och slutna vård, ha 50 procent av läkarnas arbetstid frånräknats, enär så stor del bedömts hänförlig till mobiliseringsarbete och övningsdeltagande. Sjukvårdsstyrelsen har uppskattningsvis fördelat kostnaderna för den öppna och den slutna vården på följande sätt.

	Öppen vård	Slutna vård
Löner	50 %	50 %
Materiel	10 %	90 %
Läkemedel	75 %	25 %
Kosthåll	—	100 %
Värme, lyse och vatten	10 %	90 %
Expeditionsmateriel	10 %	90 %
Fastighetskostnad	10 %	90 %

Såsom redan nämnts är medelbeläggningen på truppförbandssjukhusen avsevärt lägre än motsvarande beläggning på de civila sjukhusen. Nämda förhållande har tidigare varit föremål för riksdagens revisorers uppmärksamhet, senast av 1952 års revisorer, vilka beträffande ifrågavarande spörsmål bl. a. framhöllo att, även om hänsyn toges till förbandssjukhusens karaktär av beredskapssjukhus och till de avsevärda fluktuationerna i fråga om värnpliktskontingenternas storlek, det likväl vore uppenbart att de vårdmöjligheter dessa sjukhus representerade utnyttjades i alltför ringa utsträckning. Revisorerna förordade därför bl. a. att den slutna sjukvården på orter, där flera förband voro belägna, skulle koncentreras till ett enda förbandssjukhus, varigenom vissa lokalutrymmen skulle kunna friställas för andra ändamål. Revisorerna föreslogo vidare att samarbete skulle inledas med landstingen om vård av civila patienter på truppförbandssjukhusen.

I enlighet med 1952 års revisorers förslag har, såsom inledningsvis redan antytts, under de senaste åren en koncentration av truppförbandssjukvården skett på vissa garnisonsorter, och vidare har om än i mindre utsträckning samarbete kommit till stånd med olika landsting om vård av civila patienter på förbandssjukhusen. Omfattningen av detta samarbete under de tre senaste budgetåren framgår av nedanstående tablå.

Förband	1958/59		1959/60		1960/61	
	antal vård dagar	antal patienter	antal vård dagar	antal patienter	antal vård dagar	antal patienter
I 4	631	33	244	27	556	41
I 15 (31/1-10/7-61)						6
I 19	84	9	413	45	877	146
A 3	2015	49	1448	29	1837	48
Lv 2	1090	126	1325	147	1548	89
KA 3	313	38	275	42	529	32
F 12		0		0		

I detta sammanhang kan slutligen omnämnas, att försvarets sjukvårdsstyrelse särskilt framhållit, att civilvård på truppförbandssjukhusen endast kan ske i den utsträckning tillgängliga resurser medgiva. Ämbetsverket har härvid bl. a. crinrat om att nattpersonal saknas och att dagpersonalen är beräknad efter endast ca 70 procent beläggning med lättskött klientel.

Revisorernas uttalande. För att tillgodose de värnpliktigas behov av sjukvård har inom försvaret uppförts ett stort antal truppförbandssjukhus, för närvarande inalles 66, vilka som regel ligga i omedelbar närhet till respektive truppförband. Sammanlagt förfoga dessa sjukhus över 2 250 vårdplatser.

I jämförelse med den genomsnittliga beläggningen på civila sjukhus är medelbeläggningen på truppförbandssjukhusen mycket låg. Medan vårdplatserna på de förstnämnda sjukhusen regelmässigt utnyttjas till mer än 80 procent, är sålunda motsvarande tal för förbandssjukhusens del i flera fall mindre än 20 procent. Nämnda förhållande beror bl. a. på att vissa äldre förbandssjukhus dimensionerats så, att de motsvara ett normalbehov av 5 sjukdagar per 100 värnpliktstjänstgöringsdagar. Som tidigare nämnts har emellertid sjukdomsfrekvensen bland de värnpliktiga på senare år avsevärt minskat, och försvarets sjukvårdsstyrelse räknar numera blott med 2,5 sjukdagar per 100 tjänstgöringsdagar. En annan orsak till den låga beläggningen är, att förbandssjukhusen till viss del skola fungera som beredskapssjukhus, vilket har till följd att vårdresurserna måste vara så avpassade, att de räcka till vid ett eventuellt hastigt insättande behov av större antal vårdplatser i samband med exempelvis säsongvis återkommande luftvägsinfektioner hos de värnpliktiga eller vissa epidemiska sjukdomar som icke falla under epidemilagen.

De sammanlagda årliga kostnaderna för truppförbandssjukhusen ha av försvarets sjukvårdsstyrelse beräknats till omkring 9 milj. kronor. Då huvuddelen av dessa kostnader utgöres av fasta utgifter — däribland löner cirka 6 milj. kronor — vilka i stort sett äro desamma antingen beläggningen är hög eller låg, ligger det i sakens natur att vårdtagkostnaden per patient vid förbandssjukhusen blir onormalt hög.

Sist berörda förhållande har tidigare varit föremål för riksdagens revisorers uppmärksamhet, senast av 1952 års revisorer, vilka föreslogo olika åtgärder för att nedbringa vårddagkostnaderna. Bl. a. förordades att förbandssjukvården på garnisonsorterna skulle centraliseras till ett enda sjukhus samt att samarbete skulle inledas med landstingen om upplåtelse av förbandssjukhusen för vård av civila patienter.

I detta sammanhang kan omnämnas, att försvarets sjukvårdsstyrelse i enlighet med revisorernas förslag under senare år i viss utsträckning fått till stånd en koncentration av förbandssjukvården. Ett hinder för ett fullständigt genomförande av berörda centralisering ligger emellertid däri, att denna som regel kräver icke obetydliga kapitalinvesteringar i form av omfattande reparationer av redan befintliga sjukhus eller uppförande av helt nya sådana. Revisorerna anse sig med hänsyn härtill böra inskränka sig till att här framhålla angelägenheten av att, där så kan ske utan eftersättande av andra ännu viktigare behov, det av sjukvårdsstyrelsen inledda rationaliseringsarbetet snarast möjligt slutföres.

Vad slutligen beträffar den av revisorerna tidigare väckta frågan om utnyttjande av truppförbandssjukhusen för vård av jämväl civila patienter kan i dagens läge konstateras, att samarbete med vederbörande landsting i nämnt avseende kommit till stånd i endast mycket begränsad omfattning. Sådan vård förekommer nämligen för närvarande blott vid 6 av de 66 förbandssjukhusen. Revisorerna, som icke ha sig bekant anledningen till att så ringa intresse visats för denna form av samarbete, önska i detta sammanhang betona att det — icke minst mot bakgrunden av den allmänt rådande bristen på såväl sjukhusplatser som sjukhuspersonal — torde vara ett samhälleligt intresse av stor vikt, att truppförbandssjukhusens överskottsplatser i större utsträckning tagas i anspråk, framför allt för vårdfall av mindre komplicerad natur. Revisorerna anse därför att åtgärder snarast böra vidtagas för att på lämpligt sätt stimulera intresset för ett ökat samarbete på förevarande område mellan de civila och de militära sjukvårdsorganen.

§ 6

Försvarets lärlingskolor

Inom *flygvapnet* bedrivs för närvarande lärlingsutbildning vid fyra yrkesskolor, nämligen flygförvaltningens verkstadsskola i Västerås (FFV), centrala flygverkstadens yrkesskola i Västerås, centrala flygverkstadens yrkesskola i Arboga och centrala flygverkstadens yrkesskola i Malmslätt. FFV, som är den största enheten, är direkt underställd flygförvaltningen, medan flygverkstädernas yrkesskolor administreras av vederbörande flygverkstad. FFV:s huvudsakliga uppgift är att utbilda yrkesarbetare för samtliga flottiljverkstäder, under det att flygverkstädernas skolor närmast ta sikte på utbildning av arbetare för den egna flygverkstaden. Utbildningstiden vid samtliga skolor är fyra år.

För att få närmare kännedom om bl. a. elevantalet vid de nyssnämnda skolorna, arten av den utbildning som bedrivs där, storleken av de årliga kostnaderna etc. ha revisorerna riktat förfrågningar i ämnet till var och en av skolorna. Av de uppgifter som i anledning härav lämnats har bl. a. framgått följande.

Flygförvaltningens verkstadsskola i Västerås

Skolan inrättades såsom ett provisorium år 1940. Sedan flygförvaltningen i underdånig skrivelse den 21 januari 1947 hemställt att skolan måtte göras permanent, medgav Kungl. Maj:t samma år att skolan finge tills vidare drivas i överenskommelse med av flygförvaltningen i förenämnda skrivelse angivna riktlinjer. I propositionen nr 108 till 1954 års riksdag framlades sedermera förslag om att skolan skulle uppgå som en särskild organisationsenhet i flygförvaltningens underhållsavdelnings driftbyrå. Riksdagen beslöt i enlighet med förslaget (r. skr. nr 319).

Skolans syfte är att för flygvapnets verkstäder utbilda telemontörer, flygmontörer och instrumentmakare med speciell inriktning på flygvapnets materiel.

Som instruktion för skolan gälla olika order från flygförvaltningen, vid skolan utarbetade undervisningsplaner och arbetsscheman samt kollektivavtal upprättat mellan försvarets centrala förvaltningsmyndigheter och försvarets civila personals förbund.

Antalet elever har under ettvarvt av budgetåren 1958/59, 1959/60 och 1960/61 utgjort respektive 60, 60 och 66. Urvalet av elever till skolan sker genom anlags- och lämplighetstest av ca 300 bland 1 200 sökande. Den största hänsynen tas till betygen i matematik, svenska, slöjd och teckning.

Följande kurser ha under de tre senaste budgetåren förekommit vid skolan:

1958/59 telemontörer, flygmontörer och instrumentmakare;

1959/60 telemontörer och flygmontörer;

1960/61 telemontörer.

Vid skolan tjänstgöra för närvarande nio heltidsanställda och fyra deltidanställda lärare.

Ersättning till eleverna utgår dels såsom timpenning, dels i form av kost och logi. Kostnaderna härför bestridas från anslaget Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m. Lönerna till de heltidsanställda lärarna och till den administrativa personalen, vilka belasta flygförvaltningens avlöningsanslag, ha de tre senaste budgetåren uppgått till respektive 190 000, 200 000 och 225 000 kronor. Övriga kostnader för skolan, vilka bestridas från anslaget Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m., ha under de tre angivna budgetåren belöpt sig till respektive 622 000, 755 000 och 855 000 kronor.

Skolan upprätthåller intimt samarbete med övriga flygvapnets yrkesskolor för samordning av kursplaner och undervisningsmateriel. Lärarkonferenser hållas tillsammans med dessa skolor en gång per termin för utbyte av pedagogiska erfarenheter. Från överstyrelsen för yrkesutbildning inhämtas informationer om de under överstyrelsen lydande yrkesskolornas arbetssätt och utveckling. Även direkt kontakt med dessa skolor samt industriskolor förekommer.

För närvarande antagas varje år 55—65 elever. För att kunna tillgodose förbundens växande behov av yrkesutbildad arbetskraft planeras emellertid under de närmaste åren en utökning av elevantalet till 90 per år.

Avsikten är att undervisningen vid skolan i fortsättningen skall omfatta utbildning enbart av telemontörer. Orsaken härtill är den expansiva tekniska utvecklingen och den därav följande bristen på utbildad arbetskraft på detta område.

Centrala flygverkstadens i Västerås (CVV) yrkesskola

En viss utbildning av lärlingar torde ha bedrivits så länge CVV existerat. Den nuvarande organisationen av verksamheten utformades dock först år 1955, beroende på att en viss nedgång i CVV:s verksamhet inträdde de närmaste åren efter andra världskrigets slut.

Någon formell instruktion eller arbetsordning finnes icke, utan verksamheten regleras dels genom kollektivavtal och dels genom av verkstadsledningen utgivna detaljplaner och föreskrifter för varje läsår.

Under ettvar av åren 1958—1960 intogos i skolan respektive 12, 15 och 16 elever. Urvalet sker efter skolbetyg kompletterat med testförfarande.

De yrkesgrupper som hittills utbildats äro flyg-, motor-, tele- och bilmontörer, flygplansplåtslagare, instrument- och verktygsmakare samt avsynare.

Teoretisk grundutbildning förekommer i matematik, modersmål, ritningsläsning, materiallära, fysik, elektroteknik, elektrisk mätteknik, verkstads-teknik, arbetarskydd och verkstadsorganisation. Fackutbildning förekommer i motorlära och grundläggande teleteknik.

Verksamheten sysselsätter en föreståndare och en yrkeslärare på heltid samt ett skrivbiträde på halvtid. Dessutom tjänstgöra åtta vid CVV anställda befattningshavare som timlärare i olika teoretiska ämnen med arvode enligt timlärarkungörelsen. Undervisningen bedrivs under ordinarie arbetstid.

De omkostnader som CVV haft för skolan under de tre sista budgetåren framgår av nedanstående uppställning, vari beloppen äro avrundade till närmaste jämna 1 000-tal kronor.

<i>Budgetår</i>	<i>Löner till eleverna</i>	<i>Övriga kostn.</i>	<i>Totalt</i>
1958/59	212 000	39 000	251 000
1959/60	197 000	61 000	258 000
1960/61	193 000	63 000	256 000

Kostnaderna ha fördelats på vederbörande produktionsanläggningar och täckts genom omkostnadspålägget, varigenom i sista hand respektive kundorder fått bära dem. Utöver nu nämnda kostnader tillkommer, såsom närmare framgår av vad nedan sägs, bidrag från flygförvaltningen för vissa internatkostnader.

Eftersom skolan startade först år 1955, ha endast två årsklasser färdigutbildats under de tre senaste budgetåren. År 1959 utexaminerades 11 elever, av vilka 8 fortsatt sin anställning vid försvaret, och år 1960 15 elever. Samtliga de sistnämnda äro kvar i tjänst vid CVV.

Med FVV förekommer ett direkt utbildningssamarbete på så sätt, att de elever som uttagits till telemontörer vid CVV få teoretisk specialutbildning under två terminer vid FVV. I övrigt förekommer samarbete med flygvapnets verkstäder och FVV genom lärarkonferenser. En fortlöpande kontakt hålles också med andra industriskolor, centrala verkstadsskolor samt yrkes-skolan på orten.

Från flygförvaltningens sida föreligger ett starkt önskemål att utöka skolans kapacitet till det dubbla, d. v. s. till en årlig intagning av ca 30 elever, för att tillgodose det alltmer ökade behovet av yrkesarbetare vid flottiljerna och de centrala flygverkstäderna.

Centrala flygverkstadens i Malmslätt (CVM) yrkesskola

Skolan inrättades år 1946 enligt flygförvaltningens beslut. Skolans uppgift är att utbilda ungdom till yrkesarbetare i den omfattning som erfordras för produktionen vid CVM och inom de yrkesgrenar som förekomma vid företaget.

Antalet elever var under ettvart av budgetåren 1957/58, 1958/59 och

1959/60 respektive 15, 8 och 8. Anledningen till att antalet lärlingar minskades budgetåret 1958/59 var en omläggning av utbildningsplanerna. Att elevantalet under budgetåret 1959/60 fortfarande blott utgjorde 8 berodde på att CVM anmodades mottaga elever från enhetsskolans yrkesutbildningslinje.

Utbildningen omfattar bl. a. undervisning i bänkar- och maskinarbeten, flygplans- och motormonteringsarbeten samt el-, instrument- och apparatarbeten. I undervisningen ha sysselsatts två heltidsanställda och fem deltidanställda lärare.

Kostnaderna för skolan, vilka bestridas med verkstadsmedel, ha under budgetåret 1957/58 uppgått till 89 300 kronor, under budgetåret 1958/59 till 120 000 kronor och under budgetåret 1959/60 till 195 400 kronor.

Av de lärlingar som utexaminerats under de tre sista budgetåren ha samtliga utom en tagit anställning vid flygvapnet.

Samarbete och kontakt hålles med övriga yrkesskolor inom flygvapnet för samordning av kursplaner, läroböcker och instruktionsmateriel samt för utbyte av pedagogiska erfarenheter. I form av pedagogiska dagar hålles även kontakt med länets yrkesskolor.

Behov av utökning av skolans kapacitet anses föreligga.

Centrala flygverkstadens i Arboga (CVA) yrkesskola

Skolan startade år 1946 enligt beslut av flygförvaltningen och har till uppgift att ge eleverna en grundläggande utbildning. Undervisningen är speciell så till vida, att den i första hand inriktas mera mot underhållsarbete än mot tillverkning.

Skolan tillhör enligt av flygförvaltningen fastställd organisation CVA:s produktionsavdelning, och viktigare förhållanden rörande skolan regleras genom verkstadsorder. Bl. a. fastställs på så sätt en undervisningsplan och varje år en särskild arbetsordning.

Utbildningen omfattar bl. a. bänkararbete, borrarbete, svarvning, fräsning, slipning, mätning, lödning och montering. Fr. o. m. läsåret 1960/61 avses samtliga lärlingar skola utbildas till telemontörer.

Antalet elever uppgick under budgetåret 1959/60 till 13 och under budgetåret 1960/61 till 15.

Skolan sysselsätter tre heltidsanställda lärare. Dessutom utnyttjas CVA:s ingenjörer i viss utsträckning som timplärare. Som exempel på omfattningen härav kan nämnas, att under vårterminen 1961 tolv ingenjörer tjänstgjorde i sammanlagt 726 timmar som timplärare. Undervisningen bedrivs under ordinarie arbetstid.

Kostnaderna för skolan uppgingo under budgetåret 1959/60 till ca 120 000 kronor och under budgetåret 1960/61 till ca 190 000 kr.

Samarbete förekommer i stor utsträckning med andra yrkesskolor.

För att täcka de närmaste årens behov av telemontörer inom flygvapnet

planeras i samråd med flygförvaltningen en utökning av kapaciteten vid skolan.

Utöver de ovan angivna kostnaderna för yrkesskolorna vid de tre centrala flygverkstäderna tillkomma, som nyss nämnts, kostnader för ett genom avtal med KFUM upprättat elevhem, där kost och logi tillhandahållas eleverna vid var och en av dessa skolor. Utgifterna härför bestridas dels av eleverna själva och dels centralt av flygförvaltningen. Ämbetsverkets kostnader för här berörda ändamål ha under de tre sista budgetåren uppgått till följande belopp i kronor.

<i>Budgetår</i>	<i>CVV</i>	<i>CVA</i>	<i>CVM</i>
1958/59	59 000	64 000	80 000
1959/60	64 000	65 000	84 000
1960/61	78 000	67 000	88 000

I förevarande sammanhang kan slutligen omnämnas, att rektor vid FFV efter direktiv av flygförvaltningen samordnar och inspekterar utbildningsverksamheten vid samtliga nu nämnda skolor. Avsikten är nämligen att utbildningen inom varje yrkesgrupp skall bli likartad, oberoende av vid vilken skola utbildningen sker.

Lärlingsutbildning av nu berört slag förekommer också vid fyra av de fabriker som ingå i *försvarets fabriksverk*, nämligen vid ammunitionsfabriken Zakrisdal, vid ammunitionsfabriken i Karlsborg, vid Carl Gustafs stads gevärsfaktori i Eskilstuna och vid centrala torpedverkstaden i Motala. Utbildningen bedrivs i samtliga fall i s.k. inbyggd verkstadsskola i nära samarbete med respektive fabriksorts yrkesskola. För var och en av dessa skolor finnes »Undervisningsplan för inbyggd verkstadsskola för metallarbetare», fastställd av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Antalet elever vid skolorna under de tre sista budgetåren framgår av följande tablå.

<i>Fabriksenhet</i>	<i>1958/59</i>	<i>1959/60</i>	<i>1960/61</i>
Ammunitionsfabriken Zakrisdal	8	8	7
Ammunitionsfabriken i Karlsborg	—	—	8
Carl Gustafs stads gevärsfaktori	12	13	12
Centrala torpedverkstaden	4	4	4

För all teoriundervisning svarar respektive fabriksorts yrkesskola, i några fall genom att som timlärare engagera personal vid berörda fabriker. För den praktiska utbildningen finnas vid ammunitionsfabriken Zakrisdal två av Karlstads yrkesskolas heltidsanställda yrkeslärare. Vid övriga fabrikers skolor svara fabrikerne själva för utbildningen. Vid Carl Gustaf stads gevärsfaktori äro för detta ändamål två heltidstjänstgörande lärare anställda.

I övigt omhänderhas den praktiska utbildningen av arbetsledare på produktionsavdelningarna.

Kostnaderna för fabriksverkets skolor under de tre sista budgetåren framgå av nedanstående uppställning, vari beloppen avrundats till närmaste jämna 1 000-tal kronor.

<i>Fabriksenhet</i>	<i>1958/59</i>	<i>1959/60</i>	<i>1960/61</i>
Ammunitionsfabriken Zakrisdal	159 000	99 300	95 000
Ammunitionsfabriken i Karlsborg	—	—	46 000
Carl Gustafs stads gevärsfaktori	150 000	153 000	110 000
Centrala torpedverkstaden	55 000	59 000	72 000

Anm. I samtliga poster för Carl Gustafs stads gevärsfaktori och i den första för ammunitionsfabriken Zakrisdal har icke fråndragits värdet av det produktiva arbete eleverna utfört. Kostnaderna bestridas av respektive fabriks driftmedel och av statsbidrag enligt bestämmelserna för inbyggd verkstadsskola.

Eftersom berörda skolor äro inbyggda verkstadsskolor, bedrivs ett nära samarbete med yrkesskolorna på respektive orter. Behov av utökning av fabriksverkets yrkesutbildning anses föreligga.

Inom *armén* förekommer lärlingsutbildning vid Stockholms tygstations signalverkstad i Sundbyberg (ST SiS) och vid Södermanlands regementes (I 10) tygverkstad i Strängnäs. Utbildningen där påbörjades först år 1960, och elevantalet har hittills icke uppgått till mer än sammanlagt cirka 12.

Vid ST SiS verkställer Solna stads yrkesskola elevurvalet enligt de gängse principer som tillämpas vid denna skola. För undervisningen har avdelats en verkmästare som jämsides med sitt ordinarie arbete tjänstgör som instruktör. ST SiS önskar utvidga lärlingsutbildningen inom teleområdet och angränsande yrkesområden.

Vid I 10 sker utbildningen i inbyggd verkstadsskola i enlighet med en av överstyrelsen för yrkesutbildning fastställd »Undervisningsplan för inbyggd verkstadsskola för bilmekaniker». Särskilda lärare finnas ej anställda. Vid den praktiska utbildningen få eleverna under erfarna arbetsledare delta i verkstadsarbete. Den teoretiska undervisningen meddelas icke vid verkstäderna utan av motoringenjören vid I 10 tygavdelning. Urvalet av eleverna sker genom skolstyrelsen i Strängnäs, vilken också bidrager till kostnaderna för utbildningen. Något samarbete med andra yrkesskolor förekommer icke.

Vad slutligen angår de inom *marinen* befintliga verkstäderna förekommer lärlingsutbildning vid marinverkstäderna i Stockholm (MVS), Göteborgs örlogsvarv (ÖVG), försvarets televerkstad i Göteborg (FTG) och Gotlands kustartilleriförsvar (GK-Tyg).

Utbildningen omfattar vid MVS dels inbyggd 3-årig verkstadsskola för telereparatörer (34 elever i tre årskurser), dels inbyggd 2-årig verkstads-

skola för elinstallatörer på fartyg (11 elever i en årskurs), dels ock inbyggd 3-årig verkstadsskola för fartygsmaskinmontörer (12 elever i två årskurser). Den praktiska utbildningen sker huvudsakligen i särskild lärlingsverkstad på arbetsplatsen under ledning av tre vid MVS heltidsanställda instruktörer. Den teoretiska utbildningen äger rum på ordinarie arbetstid och i särskild skolsal ävenledes på arbetsplatsen. Stockholms stads yrkesskolor bestrida kostnaderna för teoriundervisningen (lärararvoden jämte teorimateriel). Vidare utgår statsbidrag för undervisningen i yrkesarbete med 13 000 kronor per år och avdelning, totalt 52 000 kronor; dessa medel disponeras för avlöning till instruktörerna (en i mekaniskt arbete, en i telcarbete och en i elarbete).

Vid ÖVG äger den praktiska utbildningen rum direkt på arbetsplatsen under ledning av respektive arbetsbefäl, medan den teoretiska utbildningen sker vid Göteborgs stads yrkesskolor på kvällstid. Av de sju eleverna avses en utbildas till elektriker, två till plåtslagare och övriga till filare.

Vid FTG sker den praktiska utbildningen på arbetsplatsen och den teoretiska utbildningen i huvudsak vid Göteborgs stads yrkesskolor. En del av eleverna har erhållit grundutbildning vid centrala flygverkstaden i Arboga. F. n. äro 12 elever under utbildning (tre vid radiolänk, fyra vid radioverkstad, tre vid radar och två inom elmekanik).

Vid GK-Tyg utbildas f. n. en lärling till handvapenreparatör och två lärlingar till telereparatörer. Såväl den teoretiska som den praktiska utbildningen är förlagd till den egna arbetsplatsen, där militär personal tjänstgör som lärare.

Den totala årskostnaden för lärlingsutbildningen vid MVS i nuvarande läge har av marinförvaltningen uppskattats till ungefär 300 000 kronor (kostnader för lokaler icke inräknade), varav huvuddelen (ca 295 000 kronor) utgör avlöning till eleverna. Dessa avlöningskostnader hänföra sig endast till tid, då lärjungarna ha varit placerade i skolverkstad och således ej utfört uteslutande produktivt arbete. Skolverkstadsens produktion tillfaller MVS. Lärararvodena uppgå till 5 000 kronor (sedan statsbidraget frånräknats). Vid övriga arbetsplatser där lärlingsutbildning bedrives förekomma icke några kostnader utöver lärlingslöner. Till samtliga lärlingar utgår avlöning enligt gällande kollektivavtal. Generellt gäller att elever som ej ingå i inbyggd verkstadsskola få kompensationsledigt för teoriundervisningen, så att den totala utbildningstiden omfattar högst 45 timmar per vecka. All lärlingsutbildning äger rum i samverkan med respektive orters yrkesskolor. Den centrala planläggningen av utbildningsfrågor utföres av marinförvaltningen i samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning.

Revisorernas uttalande. Såsom framgått av den lämnade redogörelsen förekommer i betydande utsträckning yrkesundervisning vid lärlingsskolor

anslutna till såväl arméns, marinens och flygvapnets verkstäder som försvarets fabriksverks fabriksanläggningar. Syftet med denna undervisning är i första hand att tillgodose behovet av yrkesutbildad arbetskraft inom försvaret.

Kostnaderna för utbildningsverksamheten, vilken under senare år expanderat kraftigt och som tenderar till att i snabb takt ytterligare utvidgas, uppgå för närvarande till miljonbelopp. Som regel täckas ifrågavarande utgifter genom att respektive verkstäders och fabrikers driftmedel tagas i anspråk. Ett undantag härifrån utgör dock flygförvaltningens verkstads-skola i Västerås, vars verksamhet bekostas centralt genom flygförvaltningen med anlitan- de av medel från ämbetsverkets avlöningsanslag samt från anslaget till drift och underhåll av flygmateriel m. m. Sistnämnda skola, som är den största av de här berörda undervisningsenheterna, intager även så till vida en särställning, att den icke i likhet med övriga skolor är direkt ansluten till en verkstad eller fabrik utan ingår som en särskild organisationsenhet i den till flygförvaltningens underhållsavdelning hörande driftbyrå.

Yrkesundervisningen vid försvarets lärlingsskolor omfattar utbildning av flyg-, motor-, tele- och bilmontörer, plåtslagare, instrument- och verktygs- makare m. fl. Teoretisk undervisning meddelas i bl. a. matematik, moders- mål, ritningsläsning, materiallära, fysik, elektroteknik, elektrisk mätteknik, verkstadsteknik, arbetarskydd och verkstadsorganisation.

Samtliga de under fabriksverket lydande lärlingsskolorna samt vissa av arméns och marinens skolor äro s. k. inbyggda verkstadsskolor, vilket bl. a. innebär att en del av kostnaderna för deras verksamhet täckes genom sär- skilda statsbidrag enligt de bestämmelser som gälla för inbyggd verkstads- skola. Vidare fastställas undervisningsplanerna för dessa skolor av över- styrelsen för yrkesutbildning. Det kan i detta sammanhang omnämnas, att icke någon av de under flygförvaltningen sorterande skolorna är av typen inbyggd verkstadsskola.

Som ovan nämnts är den inom försvaret bedrivna lärlingsutbildningen av betydande omfattning, och den omspanner numera också en mångfald olika yrkesgrenar. Utan tvekan är denna utbildning av mycket stor be- tydelse för krigsmakten, icke minst då det gäller rekryteringen av fack- kunnig personal till dess fabriker och verkstäder. Behovet av ett bibehållan- de och en vidareutveckling av försvarets lärlingsskolor torde därför i dagens läge knappast kunna ifrågasättas. Revisorerna ha emellertid icke kunnat undgå att uppmärksamma, att ifrågavarande utbildningsenheter sinsemellan förete väsentliga skiljaktigheter i olika organisatoriska hänseenden. Så t. ex. äro endast vissa av skolorna, de inbyggda verkstadsskolorna, intimt anslutna till ortens civila yrkesskolor och i fråga om undervisningsplaner m. m. underordnade överstyrelsen för yrkesutbildning. Vidare gälla, som redan nämnts, olika regler för finansieringen av skolornas verksamhet. Ge-

mensamt för dem alla är emellertid att någon separat kostnadsredovisning icke förekommer.

Enligt revisorernas mening kunna några sakliga skäl knappast åberopas för att rent organisatoriskt särskilja de olika lärlingsskolorna inom försvaret. Revisorerna anse det snarare som en brist att skolorna i nu nämnt avseende erhållit en olikartad utformning. Såsom än mer otillfredsställande framstår emellertid det nuvarande sättet för skolornas finansiering. Eftersom utgifterna för deras verksamhet bestridas antingen av fabriker och verkstädernas rörelsemedel eller med för olika försvarsändamål avsedda riksstatsmedel, är det nämligen för närvarande ogörligt eller i vart fall förenat med betydande svårigheter att på förhand beräkna och exakt fastställa storleken av de kostnader som äro förenade med undervisningsverksamheten.

Av nu angivna skäl anse revisorerna det angeläget, att en översyn av försvarets lärlingsskolor i här berörda avseenden kommer till stånd. Vid en sådan översyn bör enligt revisorernas mening uppmärksamhet bl. a. ägnas åt frågan, om skolorna icke i större utsträckning än vad som nu är fallet skulle kunna organiseras såsom inbyggda verkstadsskolor. Härigenom skulle den fördelen vinnas, att skolorna automatiskt anknötes till ortens civila yrkesskolor. Därjämte skulle genom en sådan anordning överstyrelsen för yrkesutbildning få viss insyn i skolornas verksamhet. Revisorerna anse vidare att i detta sammanhang en närmare undersökning bör göras om lämpligheten av och förutsättningarna för en koncentration av speciell yrkesutbildning, t. ex. telemontörsutbildningen, till en enda skola. Enligt revisorernas mening skulle nämligen en sådan specialisering av undervisningen kunna leda till en avsevärd höjning av utbildningseffekten samt bidra till en reducering av kostnaderna för verksamheten.

Revisorerna få med åberopande av det anförda alltså föreslå, att en översyn av försvarets lärlingsskolor i av revisorerna här angivna avseenden snarast kommer till stånd.

Utnyttjande av försvarets verkstäder för civil yrkesutbildning

För den militära reparationstjänsten och för viss nytillverkning har inom försvaret efter hand i olika delar av landet uppförts en mångfald verkstäder. Vid bestämmandet av dessa verkstäders storlek har hänsyn måst tagas icke blott till fredsbehovet utan också till de speciella krav som sammanhänga med den militära beredskapen. Sistnämnda omständighet har gjort det nödvändigt att dimensionera verkstäderna på sådant sätt, att garantier finnas för att produktionskapaciteten i ett skärpt läge blir tillräcklig. Det har därför icke kunnat undvikas, att vissa försvarsverkstäder i fråga om såväl lokaler som maskiner och personal fått en omfattning som är större än vad som motsvarar det normala behovet i fred. Det ligger i sakens natur att angivna förhållande mången gång skapat svårigheter för de militära myndigheterna att förse ifrågavarande verkstäder med en tillräcklig arbetsvolym, vilket självfallet är ett av villkoren för att verksamheten där skall kunna bedrivas på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt.

I detta sammanhang kan omnämnas att det mellan marinförvaltningen och Stockholms läns landsting alltsedan år 1952 bedrivits visst samarbete, innebärande att marinförvaltningen på särskilda i avtal bestämda villkor ställt en del av Stockholms kustartilleriförsvares verkstäder i Vaxholm till centrala verkstadsskolans i Häggvik förfogande. Avtalet tillerkänner verkstadsskolan rätt att för bedrivande av yrkesutbildning för båtbyggare (båtbyggarskolan) utnyttja marinens båtverkstad intill en fjärdedel av de resurser som befintliga utrymmen, inredning och maskiner medgiva. De närmare villkoren för upplåtelsen äro bl. a. följande.

Eleverna, vilkas antal skall utgöra högst femton, skola stå under direkt ledning av en av skolan anställd yrkeslärare, men skolan må vid behov såsom vikarie för denne lärare tillfälligtvis anlita den i verkstaden tjänstgörande verkmästaren efter överenskommelse med verkstadsledningen och verkmästaren. Marinförvaltningen utlånar till skolan inom verkstadsbyggnaden befintliga fasta arbetsmaskiner och annan inredning i den utsträckning detta erfordras för elevutbildningen. Skolan tillhandahåller och bekostar för utbildningen erforderliga handverktyg, verktygsskåp och dylikt, vilka förvaras och uppställas efter överenskommelse med verkstadsledningen. Skolan må mot beställning uttaga för elevernas utbildning behövlig materiel i verkstädernas materielförråd, varvid kostnaderna debiteras efter gällande dagspriser. Mathållning för eleverna ordnas genom marinförvaltningens försorg, och betalning härför erlägges enligt samma grunder som tillämpas för verkstadspersonalen. Skolan ansvarar i vad på skolan ankommer för att arbetsmaskiner och inredning i verkstäderna jämte övrig kronan tillhörig

egendom väl vårdas av lärare och elever samt svarar vidare för att utbildningsverksamheten bedrivs så, att kronans arbeten icke bli hindrade. Innan lärare placeras vid båtbyggarskolan eller elever antagas för utbildning där, skall samråd äga rum med chefen för Stockholms kustartilleriförsvar. Utländska elever få icke antagas vid skolan. Skolan är pliktig att underordna sig den militära kontrollen inom verkstadsområdet samt i övrigt följa de ordningsföreskrifter som finnas utfärdade.

Såsom ersättning för dispositionen av ovannämnda verkstadsutrymmen och maskiner skall skolan till marinförvaltningen erlägga en avgift av 5 500 kronor per år. Där så befinnes lämpligt för elevernas utbildning, må med skolans medgivande eleverna kunna sysselsättas med arbeten som utföras inom verkstaden. Den ekonomiska ersättningen härför bestämmes efter överenskommelse mellan skolan och verkstadsledningen.

Slutligen kan omnämnas att, för det fall båtverkstaden i sin helhet eller del därav under den avtalade kontraktstiden skulle behöva tagas i bruk för förberedande av eventuellt förestående beredskapstillstånd, marinförvaltningen äger rätt att omedelbart återtaga verkstaden helt eller delvis.

Revisorernas uttalande. I krigsmaktens organisation ingår, såsom framgått av den lämnade redogörelsen, ett stort antal större eller mindre verkstäder med uppgift att omhänderha i första hand den militära reparations-tjänsten. Storleken av dessa verkstäder har avpassats så, att produktionskapaciteten skall förslå till att täcka reparationsbehovet även under beredskapstillstånd eller krig. Till följd härav ha försvarsverkstäderna i många fall måst utbyggas i en omfattning som är större än det normala fredsbehovet. Angivna förhållande har medfört att verkstädernas fulla kapacitet icke alltid kunnat utnyttjas, vilket i sin tur lett till svårigheter att bedriva verksamheten på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt.

Här nämnda omständigheter torde vara en av anledningarna till och en förutsättning för det samarbete som i fråga om viss civil yrkesskoleutbildning bedrivits mellan marinförvaltningen och Stockholms läns landsting alltsedan 1950-talets början. Marinförvaltningen har nämligen, såsom tidigare nämnts, på särskilda i avtal bestämda villkor ställt en del av Stockholms kustartilleriförsvars verkstäder i Vaxholm till centrala verkstads-skolans i Häggvik förfogande. Skolan har i enlighet med nämnda avtal tillerkänts rätt att i viss omfattning för utbildning av båtbyggare utnyttja marinens båtverkstad. Marinförvaltningen har sålunda mot en ersättning av 5 500 kronor per år till skolans förfogande ställt bl. a. lokaler och maskinell utrustning i den utsträckning som erfordras för elevutbildningen. Marinförvaltningen har också åtagit sig att ur de marina förråden tillhandahålla eleverna den materiel som åtgår vid utbildningen och har vidare förklarat sig villig att svara för elevernas mathållning. Skolan har å sin sida bl. a. förbundit sig att bedriva utbildningsverksamheten så, att kronans arbeten

icke bli hindrade, och har tillika förklarat sig villig underkasta sig de ordningsföreskrifter som bl. a. den militära kontrollen inom verkstadsområdet kräver. Om för förberedande av eventuellt beredskapstillstånd marinförvaltningen skulle behöva taga i anspråk hela verkstadskomplexet, har skolan förbundit sig att omedelbart utrymma sin del av verkstäderna.

Enligt revisorernas mening har marinförvaltningen genom det här nämnda samarbetet med Stockholms läns landsting funnit en god lösning på de problem som sammanhånga med det inledningsvis nämnda förhållandet, att många försvarsverkstäder tvingas arbeta med viss överskotts kapacitet. Då, såvitt revisorerna ha sig bekant, erfarenheterna av detta samarbete äro goda, vilja revisorerna ifrågasätta om icke försvarets verkstäder också i andra delar av landet skulle kunna ställas till förfogande för civil yrkesskoleutbildning. Ett så långt möjligt fullt utnyttjande av ifrågavarande verkstäders kapacitet bidrager nämligen självfallet i hög grad till ekonomisering av verkstadsdriften. Det må vidare betänkas, att yrkesskoleutbildningen i vårt land befinner sig under stark utbyggnad, vilken dock icke kunnat hålla jämna steg med det växande behovet av dylik utbildning. Åtgärder i av revisorerna här angiven riktning skulle därför kunna medverka till en lösning av de frågor det här gäller. Revisorerna anse sig mot bakgrunden av det nu sagda böra förorda, att en undersökning snarast verkställas i syfte att klarlägga, om förutsättningar finnas för att i ökad utsträckning upplåta de militära verkstäderna för civil yrkesskoleutbildning.

§ 8

Transport av drivmedel till Kalmar flygflottilj

Sedan flera år tillbaka transporteras de för flygplansdriften vid Kalmar flygflottilj (F 12) erforderliga drivmedlen med järnväg till en mindre vid flottiljen byggd cistern. Dessa transporter ske numera från Karlshamn, där flygförvaltningen disponerar över särskilda lagringsutrymmen i berg.

Enligt vad revisorerna inhämtat verkställde hamndirektionen i Kalmar år 1957 en utredning, vari påvisades att stora ekonomiska fördelar skulle stå att vinna för statsverket, om här berörda järnvägstransporter, vilka vid ifrågavarande tid utgingo från Göteborg, slopades och drivmedlen i stället sjöledes transporterades till Kalmar, som förfogar över en modern och välbelägen direktimporthamn. För ändamålet skulle en särskild cisterndepå byggas i Kalmar hamn. Efter vissa förhandlingar i ärendet mellan hamndirektionen och flygförvaltningen förklarade sig emellertid flygförvaltningen i skrivelse till hamndirektionen den 30 augusti 1957 sakna intresse för projektet. Ämbetsverket anförde i sin skrivelse följande.

Kungl. flygförvaltningen har tagit del av Kalmar stads synpunkter rörande flottiljens drivmedelstillförsel. Dessa hava även övervägts i flygförvaltningen i samband med planeringen av flygvapnets lagringsutrymmen. Flygvapnet har emellertid icke endast att ta hänsyn till kommersiella synpunkter, utan måste även beakta ev. anläggningars skydd, varför i 1. hand bergrums- eller andra skyddande markanläggningar eftersträvas. Intresse för lagring i Kalmar hamn föreligger därför f. n. endast under sistnämnda förutsättning.

Efter det hamndirektionen erhållit kännedom om att flygförvaltningen övergått till att transportera ifrågavarande drivmedel från Karlshamn och att samtidigt en avsevärd utökning av drivmedelsförbrukningen ägt rum vid flottiljen, verkställde direktionen ytterligare utredning i ärendet. Resultatet därav jämte vissa synpunkter på frågan sammanfattades sedermera av direktionen i en promemoria, vilken den 9 maj 1961 överlämnades till revisorerna. Direktionen uttalade häri bl. a. följande.

Hamndirektionen har nu emellertid sig bekant, att ifrågavarande järnvägstransporter numera sker från Karlshamn och uppgår till en betydligt utökad kvantitet jämfört med tidigare. Enligt uppgift uppgår sålunda årsomsättningen för närvarande till över ca 26 000 m³ per år.

Då fraktkostnaderna sjöledes torde vara desamma för Karlshamn som Kalmar bör från Flygförvaltningens sida betydande besparingar kunna göras genom minskade järnvägsfrakter. På grundval av uppgifter från S. J. utgöra enbart dessa för närvarande inkl. kostnader för bandisp. Kalmar S—F 12 och tomvagnsfrakt 2 073:70 kronor per vagnssätt om 6 st. vagnar vardera lastade med 8 st. tankar om 2,4 m³ motsvarande en kostnad av 18:01 kronor per m³. Flygförvaltningens järnvägskostnader för ifrågavarande

transport utgör sålunda för närvarande ca 470 000 kronor per år räknat efter en årlig omsättning av 26 000 m³ flygbensin. Enligt uppgift från S. J. kostar en järnvägstransport Kalmar hamn—F 12 480 kronor per vagnsätt om 6 st. vagnar eller 4: 17 kronor per m³. Då Flygförvaltningens kostnader för lagring av bensinen i Kalmar eller Karlshamn i stort torde vara desamma skulle storleksordningen av de minskade kostnaderna vid en omläggning i dagens läge sålunda utgöra ca 360 000 kronor per år.

Hamndirektionen förklarade sig i promemorian beredd att, om flygförvaltningen icke vore villig investera medel i en cisternanläggning i Kalmar hamn, själv medverka till byggande av lämplig depå i hamnen, vilken kunde uthyras till flygförvaltningen för en rimlig kostnad. En sådan anordning skulle enligt hamndirektionens mening ställa sig för statsverket förmånlig även om de nuvarande järnvägstransporterna skulle ersättas av tankbils-transporter. Direktionen uttalade härom avslutningsvis följande.

Enligt samråd med Flygförvaltningens intendent i Kalmar har uppgivits, att en ny drivmedelsutredning föreligger från flygvapnets sida innebärande, att nuvarande järnvägstransporter skall ersättas med transporter i egna tankbilar. Det har även framhållits, att den nuvarande kvantiteten i flygbensin sannolikt kommer att minska till ca 20 000 m³ på grund av flyttning av en division till annan plats. Även vid en ändring av förhållandena till sistnämnda bör dock enligt hamndirektionens mening stora inbesparingar kunna göras genom betydligt mindre driftskostnader och fasta kostnader med hänsyn till de mycket korta och bekväma transporterna från Kalmar hamn till flottiljens lageranläggning. Enligt uppgift från visst oljebolag utgör nämligen kostnaderna för tankbiltransport å 16 m³ Karlshamn—Kalmar Flygflottilj för närvarande 16 kr/m³ och för motsvarande transport Kalmar hamn—Kalmar Flygflottilj 2: 75 kr/m³ eller 13: 25 kronor lägre kostnad per m³. Merkostnaden för en kvantitet om 20 000 m³ per år blir följaktligen ca 265 000 kronor per år.

Revisorerna ha av flottiljintendenten vid F 12 erhållit bekräftelse på att planer föreligga att i fortsättningen eventuellt per landsväg transportera drivmedlen från Karlshamn till flottiljen. Transportkonstnaderna vid en årsförbrukning av exempelvis 16 000 m³ skulle härigenom enligt intendents beräkningar kunna sänkas från nuvarande kr. 19: 06 per m³ till kr. 12: 30 per m³. Beräkningarna grunda sig på följande av intendenten uppgjorda preliminära kalkyler.

A. Järnvägstransport

1. Direkta fraktkostnader	290 000: —
2. Översyn och avskrivning (20 år) på 168 st. rull-tankar	15 000: —
	<hr/>
	S:a 305 000: —

Per m³ drivmedel kr. 19: 06

B. Landsvägstransport

Kostnaderna kalkylerade vid ianspråktagande av
3 st. 24 m³ dieseldrivna tankbilar

1. Fasta kostnader

a) Avlöning 3 kollektivanst. bilförare, lön motsv. lönepl. A 7:10	39 000:—	
b) Avskrivningar, 3 st. tankbilar à kr. 100 000:— med 5 års användning	60 000:—	99 000:—

2. Rörliga kostnader

a) Traktamenten 750 st. à kr. 4:—	3 000:—	
b) Drivmedel	35 000:—	
c) Reparationer och översyn	60 000:—	98 000:—
	S:a kr. 197 000:—	

Per m³ drivmedel kr. 12: 30

Revisorernas uttalande. Drivmedelsförsörjningen vid Kalmar flygflottilj (F 12) är för närvarande så ordnad, att drivmedlen i rulltankar per järnväg transporteras från i berg insprängda lagringsutrymmen i Karlshamn till en mindre på flottiljens område belägen cistern.

Då kostnaderna för de ifrågavarande transporterna äro betydande — flottiljintendenten har med utgångspunkt i en årsförbrukning av 16 000 m³ beräknat dessa till för närvarande 305 000 kronor per år eller 19: 06 kronor per m³ — tog hamndirektionen i Kalmar år 1957 kontakt med flygförvaltningen i syfte att undersöka, i vad mån intresse från flygvapnets sida förefanns att för att förbilliga transporterna medverka till byggande av en lagringsanläggning i Kalmar hamn. En av hamndirektionen verkställd utredning hade nämligen givit vid handen, att stora ekonomiska fördelar skulle stå att vinna om här berörda transporter, vilka vid denna tid utgingo från Göteborg, slopades och drivmedlen i stället sjöledes transporterades till Kalmar. Flygförvaltningen förklarade emellertid, att flygvapnet i fråga om drivmedelsförsörjningen hade att taga hänsyn icke endast till kommersiella synpunkter utan framför allt till militära säkerhetskrav. Intresse för lagring i Kalmar hamn förelåg därför från flygvapnets sida endast under förutsättning att en eventuell lagringsanläggning kunde insprängas i berg eller på liknande sätt skyddas.

I en till revisorerna innevarande år överlämnad promemoria har hamndirektionen återkommit till sitt förslag och på nytt framhållit de ekonomiska fördelar som i form av minskade transportkostnader skulle uppkomma, därest uppförande av en lagringsanläggning i Kalmar kunde komma till stånd. Enligt direktionens mening skulle läget i detta avseende icke på något avgörande sätt förändras, för det fall flygförvaltningen skulle besluta ersätta de nuvarande järnvägstransporterna med landsvägstransporter. En-

ligt vad direktionen inhämtat utgör nämligen kostnaden för tankbilstransport Karlshamn—F 12 för närvarande 16 kronor per m³, medan motsvarande transport Kalmar hamn—F 12 betingar ett pris av 2: 75 kronor per m³. Skillnaden belöper sig således till 13: 25 kronor per m³. Direktionen har vid sina beräkningar utgått från att flottiljens årsförbrukning av drivmedel uppgår till ca 20 000 m³. I detta sammanhang kan omnämnas, att flottilj-intendenten vid F 12 i till revisorerna översända preliminära kalkyler uppskattat fraktkostnaden vid tankbilstransport Karlshamn—F 12 till ett något lägre pris eller till 12: 30 kronor per m³. Intendenten har härvid beräknat flottiljens årsförbrukning till 16 000 m³.

I sin förenämnda promemoria har hamndirektionen förklarat sig beredd att, därest flygförvaltningen alltjämt skulle vara ointresserad av att investera medel i en cisternanläggning i Kalmar, själv bygga en lämplig depå i hamnen. Trots att flygförvaltningen härvid självfallet finge räkna med att till Kalmar stad utgiva skälig hyra för dispositionen av depån, skulle en sådan anordning enligt direktionens mening vara för statsverket ekonomiskt fördelaktig.

Revisorerna kunna i och för sig väl förstå den obenägenhet flygförvaltningen visat att med de förhållandevis begränsade medel som stå till förfogande för ändamålet investera kapital i en anläggning som vid fall av krig icke uppfyller de krav som ur säkerhetssynpunkt måste uppställas. Det torde nämligen icke vara möjligt att i Kalmar hamn bygga en cistern som i nämnt avseende erbjuder tillräckligt skydd. Revisorerna finna det emellertid å andra sidan klart ådagalagt, att betydande besparingar i form av minskade transportkostnader skulle uppkomma om, på sätt hamndirektionen föreslagit, en upplagring i hamnen av drivmedel för flottiljens fredsförbrukning kunde åstadkommas. Det bör i detta sammanhang uppmärksammas, att en sådan upplagring icke behöver få till följd att flottiljens beredskap i fråga om drivmedelsförsörjningen minskar. Revisorerna förutsätta nämligen självfallet, att flottiljen i ett skärpt läge fortfarande skall kunna repliera på de i Karlshamn belägna bergrumscisternerna.

Vid nu angivna förhållanden och då hamndirektionen förklarat sig villig att utan ianspråktagande av statsmedel bygga en cistern i hamnen för flottiljens behov, finna revisorerna starka skäl tala för lämpligheten av att den ifrågavarande anläggningen snarast uppföres. Revisorerna anse därför, att förhandlingar i ämnet utan dröjsmål böra komma till stånd mellan flygförvaltningen och hamndirektionen.

§ 9

Förhyrning av vissa förrådslokaler vid Livregementets grenadjärer

Genom olika under åren 1959—1960 tecknade hyreskontrakt förhyrde sekundchefen för Livregementets grenadjärer (I 3) ett stort antal förrådslokaler för regementets räkning. Anledningen till förhyrningarna var bl. a., att en enligt överbefälhavarens anvisningar utförd studie av mobiliseringsorganisationen givit vid handen, att av vissa skäl behov förelåg av en genomgripande förrådsomställning.

Sekundchefen för I 3 har på revisorernas förfrågan uppgivit, att regementets förrådsanskaffning i de områden om vilka här är fråga tidigare underlättats av en allmän tendens inom jordbruket att övergå till kreaturslös drift med billiga förrådshyror som följd men att jordbrukarna vid tidpunkten för den aktuella förrådsplaneringen börjat bli tveksamma om den kreaturslösa driftens lämplighet. De ville av detta skäl ogärna avhända sig sina stallar och lador för en så lång period som tio år, vilket vore den normala kontraktstiden. Förrådsplanerarna stötte därför på stora svårigheter, och de kunde först efter omfattande och tidskrävande rekognosering finna erforderligt antal lämpliga och ur mobiliseringsteknisk synpunkt godtagbart belägna förråd. Bl. a. förfogade en större egendom (nedan benämnd egendomen A), vars belägenhet på grund av ärendets hemliga natur här icke kan närmare uppges, över vissa lokaler som ur angivna synpunkter fyllde högt ställda krav. Med ägaren av denna egendom inleddes därför förhandlingar om förhyrning. Det framkom härvid att ägaren begärde avsevärt högre hyra än vad regementet betalat vid tidigare liknande förhyrningar. Då förhandlingarna på grund härav drogo ut på tiden, förklarade ägaren att flertalet av de aktuella byggnaderna skulle rivras, om uppgörelse i hyresfrågan icke snart kunde träffas. Nämnade omständigheter anmäldes av sekundchefen till militärbefälhavaren, som i sin tur i skrivelse den 28 februari 1959 rapporterade förhållandet till fortifikationsförvaltningen. I skrivelsen framhöll militärbefälhavaren bl. a., att uppgörelse om förhyrning av vissa av de ifrågavarande lokalerna borde träffas redan samma år, trots att de icke kunde »utnyttjas helt förrän under 1960».

Under de fortsatta förhandlingarna i detta ärende förklarade sig ägaren av egendomen A beredd att själv utföra erforderliga iståndsättningsarbeten för att göra lokalerna användbara som förråd och hänvisade härvid till egen tillgång på arbetskraft, arbetsledare och virke. Han godtog i princip en kostnadskalkyl av 17 000 kronor för arbetena i fråga men krävde med hänsyn till kalkylens osäkerhet att hyresvärden(-gästen) skulle hållas skadeslös om kostnaderna bleve 10 procent högre (lägre) än beräknat. Sedan regementet godkänt de av ägaren framförda kraven träffades mellan parterna

kontrakt om förhyrning, vilket av fortifikationsförvaltningen godkändes den 14 november 1959. Det visade sig sedermera, att de verkliga kostnaderna för iståndsättningsarbetena överstego de beräknade med omkring 11 000 kronor. Orsaken till kostnadsökningen har av sekundchefen uppgivits vara i första hand avsaknad av erfarenhet rörande kvalitetskraven på lokalerna samt för lågt beräknade materielkostnader. En annan anledning till felkalkylerna låg enligt sekundchefens mening däri, att regementet i samband med förrådsomläggningen tvingades lösa även andra omfattande arbetsuppgifter.

I det nyssnämnda kontraktet (här kallat kontrakt 1) avtalades bl. a., att regementet mot en årlig hyra av 12 200 kronor fick disponera förrådsutrymmen om tillhoppa 1 640 m². Då emellertid regementet förbundit sig att stå för de merkostnader för iståndsättningsarbetena som uppkommit till följd av de förut nämnda felkalkylerna, höjdes hyran senare till 13 300 kronor för år.

Med ägaren av egendomen A träffades påföljande år ännu ett hyresavtal (här kallat kontrakt 2), som medgav regementet rätt att fr. o. m. den 1 oktober 1960 förfoga över ytterligare en förrådslokal med en yta av 305 m². Hyressumman bestämdes till 3 000 kronor för år, vilket belopp inkluderade hyresvärdens till 3 900 kronor beräknade kostnader för lokalens iordningställande.

Någon tid efter det de nu nämnda avtalen — vilka båda hade en giltighetstid av tio år — undertecknats, beslöts av vissa skäl, bl. a. på grund av erfarenheter som vunnits i samband med en av militärbefälhavaren anordnad fälttjänstövning, att vissa av de i kontrakt 1 ingående förråden, för vilka hyran uppgick till 1 902 kronor för år, jämte samtliga de förrådsutrymmen som upptagits i kontrakt 2 på nytt skulle omgrupperas. Förhandlingar inleddes därför med hyresvärden i syfte att få till stånd ett upphörande av hyresförhållandet i vad avsåg dessa lokaler. Denne förklarade sig härvid villig medgiva annullerande av kontrakten under förutsättning att hyra erlades i fråga om kontrakt 1 till den 1 juni 1961 och i fråga om kontrakt 2 till den 1 oktober 1962. Sekundchefen för I 3 erhöll sedermera fortifikationsförvaltningens tillstånd att på angivna villkor uppsäga avtalen.

Det förtjänar i detta sammanhang slutligen framhållas, att ingen av de nu nämnda förrådslokalerna ännu tagits och ej heller avses komma att tagas i bruk av kronan.

Revisorernas uttalande. Till följd av en av överbefälhavaren anbefalld översyn av mobiliseringsorganisationen företogs vid Livregementets grenadjärer (I 3) åren 1959—1960 en omfattande omgruppering av regementets förråd. Såsom ett led i denna förrådsomställning förhyrdes ett stort antal förrådslokaler, vilka bedömdes vara ur strategiska och andra synpunkter lämpliga för sitt ändamål.

Enligt vad sekundchefen för I 3 uppgivit var tillgången på godtagbara förrådslokaler inom de aktuella områdena vid ifrågavarande tidpunkt begränsad. Efter tidskrävande rekognoseringar befunnos emellertid bl. a. vissa lokaler tillhöriga en större egendom -- i det föregående benämnd egendomen A -- uppfylla erforderliga krav. Vid de förhandlingar som i anledning härav inleddes med ägaren till egendomen om förhyrning av berörda lokaler framkom det, att denne dels begärde mer i hyra än vad regementet tidigare betalat för liknande lokaler och dels krävde snar uppgörelse i hyresfrågan, vid äventyr att lokalerna i annat fall skulle nedrivas. I detta läge tillskrev militärbefälhavaren fortifikationsförvaltningen och framhöll att lokalerna borde förhyras redan år 1959, trots att de icke kunde utnyttjas helt förrän påföljande år. Efter medgivande av fortifikationsförvaltningen träffade sekundchefen därefter i slutet av år 1959 slutligt avtal (här kallat kontrakt 1) med ägaren om förhyrning av de ifrågavarande lokalerna, som omfattade 1 640 m². Med samme ägare slöts år 1960 ännu ett kontrakt (här kallat kontrakt 2), varigenom till regementet upplätos ytterligare förrådsutrymmen om 305 m². Båda kontrakten fingo en giltighetstid av tio år.

Hyran i kontrakt 1 bestämdes till 12 000 kronor och i kontrakt 2 till 3 000 kronor för år. I de båda summorna hade därvid inräknats hyresvärdens kostnader för iordningställande av förrådslokalerna, vilka kalkylerats till 17 000 respektive 3 900 kronor. Som tidigare nämnts visade sig den förstnämnda kalkylen felaktig i så måtto, att den verkliga kostnaden för reparationsarbetena i stället kom att belöpa sig till 28 000 kronor. På grund härav höjdes hyressumman i kontrakt 1 senare till 13 300 kronor för år.

Innan en del av de i kontrakt 1 ingående lokalerna, för vilken del hyran uppgick till 1 902 kronor för år, och samtliga de i kontrakt 2 upptagna förrådsutrymmena ännu tagits i bruk, beslöts av skäl som angivits i det föregående att på nytt omgruppera förråden. De ifrågavarande lokalerna blevo till följd härav icke längre behövliga för regementet. Hyresvärden förklarade sig emellertid icke villig att annullera hyreskontrakten under annan förutsättning än att hyra betalades i vad avsåg kontrakt 1 till den 1 juni 1961 och kontrakt 2 till den 1 oktober 1962. På dessa villkor uppsades också kontrakten. Av den sålunda träffade uppgörelsen följer, att regementet för förrådslokaler som icke tagits och över huvud icke komma att tagas i anspråk av kronan har att erlægga hyra med sammanlagt omkring 10 000 kronor.

Enligt revisorernas mening kan handläggningen av ovan nämnda hyresärende icke anses ha skett med tillbörlig omsorg. Uppenbart synes bl. a. vara att brister förelegat i samarbetet mellan å ena sidan de för förhyrningarna ansvariga och å andra sidan de befattningshavare som haft att ur rent mobiliseringsteknisk synpunkt gruppera förråden. Såsom mindre tillfredsställande framstår vidare, att de slutliga kostnaderna för förrådslokalernas iord-

ningställande i så avsevärd grad avvikit från de från början beräknade. Visserligen kan invändas att de förluster kronan i förevarande sammanhang åsamkats äro små, ställda i relation till de totala kostnaderna för försvaret. Revisorerna ha dock av principiella skäl här velat lämna en redogörelse för vad som i ärendet förevarit.

§ 10

Vissa drivmedelsanläggningar vid flygvapnet

I början på 1950-talet påbörjade fortifikationsförvaltningen byggande av drivmedelsanläggningar vid bl. a. Västmanlands flygflottilj (F 1), Östgöta flygflottilj (F 3), Krigsflygskolan (F 5), Göta flygflottilj (F 9), Skånska flygflottiljen (F 10), Södermanlands flygflottilj (F 11) och Blekinge flygflottilj (F 17).

Revisorerna ha från fortifikationsförvaltningen infordrat närmare uppgifter rörande de ifrågavarande anläggningarnas byggnadssätt, deras användbarhet för sitt ändamål samt storleken av de hittills nedlagda byggnadskostnaderna. Fortifikationsförvaltningen har i anledning härav meddelat bl. a. följande.

Västmanlands flygflottilj. I underdånig skrivelse den 2 december 1953 framlade fortifikationsförvaltningen ett av ritning och kostnadsberäkning åtföljt förslag till utökning av drivmedelsanläggningen vid F 1 samt hemställde om bemyndigande att för förslaget genomförande få anlita 800 000 kronor av det för budgetåret 1953/54 under flygvapnets delfond av försvarets fastighetsfond anvisade investeringsanslaget av 4 000 000 kronor till Vissa byggnadsarbeten för flygvapnet. I brev den 15 januari 1954 biföll Kungl. Maj:t förslaget.

Anläggningen, som påbörjades i januari 1956, är insprängd i berg och utförd enligt den s. k. FortF-principen, d. v. s. byggd med 3 mm plåt kompletterad med motgjuten betong. Anläggningen kommer icke att tagas i bruk i sin nuvarande utformning. I stället avser man att bygga fristående cisterner av tjockare plåt, varvid de nuvarande plåtbetongcisternerna skola tjäna som invallning. Konstruktionsarbetet har igångsatts och programhandlingar beräknas vara färdigställda inom den närmaste tiden. Ombyggnadstiden har beräknats till åtta månader.

Kostnaderna för anläggningen, oberäknat kostnader för vissa av den s. k. Moheda-katastrofen föranledda säkerhetsåtgärder, ha hittills uppgått till i runt tal 1 425 000 kronor.

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1959/60 anmälde fortifikationsförvaltningen ett medelsbehov av 1 000 000 kronor för täckande av merkostnader för bl. a. drivmedelsanläggningen vid F 1.

I regleringsbrev den 24 april 1959 fastställde Kungl. Maj:t plan för disposition av det för budgetåret 1959/60 under flygvapnets delfond av försvarets fastighetsfond anvisade investeringsanslaget av 8 200 000 kronor till Vissa byggnadsarbeten för flygvapnet att i huvudsak lända till efterrättelse samt bemyndigade fortifikationsförvaltningen att anlita anslaget för i planen angivna ändamål. I planen upptogs, bland annat, en post på 1 000 000 kronor till Merkostnader för vissa äldre byggnadsföretag.

Av sistnämnda post disponerades 473 000 kronor för slutligt täckande av merkostnaderna för anläggningen vid F 1. Tidigare hade 151 000 av dessa merkostnader efter hand täckts med anlåtande av posten till Merkostnader för vissa äldre byggnadsföretag under tidigare budgetår.

Kostnaderna för de nyssnämnda säkerhetsåtgärderna ha uppgått till 270 000 kronor och bestritts genom försträckning tills vidare av omhändertavda medel.

Anläggningen beräknas kunna tagas i anspråk under hösten 1962, sedan den nödvändiga ombyggnaden utförts. Fortifikationsförvaltningen beräknar kostnaderna härför till omkring 400 000 kronor. Underdånig framställning angående disposition av medel för ändamålet avses skola ingivas inom den närmaste tiden.

Östgöta flygflo tillj. Efter förslag i 1954 års statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 25) anvisade riksdagen under flygvapnets delfond av försvarrets fastighetsfond för budgetåret 1954/55 ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor till Vissa byggnadsarbeten för flygvapnet.

Genom regleringsbrev den 4 juni 1954 fastställde Kungl. Maj:t plan för disposition av förenämnda anslag att i huvudsak lända till efter rättelse samt bemyndigade fortifikationsförvaltningen att anlita anslaget för i planen angivna ändamål. I planen upptogs bl. a. följande poster:

	Kronor
F 3 Utförande av drivmedelsanläggning, omfattande cisterner, pumpstation, tryckledning m. m.	550 000
F 11 Utförande av drivmedelsanläggning, omfattande tryckledning, cisterner, pumpstation, stickspår, järnvägsramp m. m.	650 000
F 17 Utförande av drivmedelsanläggning, omfattande cisterner, tryckledning, pumpstation, stickspår, järnvägsramp m. m.	600 000
— Oförutsedda utgifter för i planen upptagna byggnadsföretag	260 000

Kostnaderna för drivmedelsanläggningen vid F 3, oberäknat kostnader för vissa av Moheda-katastrofen föranledda säkerhetsåtgärder, ha uppgått till 662 674 kronor. Merkostnaden — 112 674 kronor — har täckts med anlåtande av posten till oförutsedda utgifter.

Kostnaderna för de nyssnämnda säkerhetsåtgärderna ha uppgått till 155 265 kronor och bestritts genom försträckning tills vidare av omhändertavda medel.

Anläggningen, som är utförd i 4 mm plåt svetsad från båda sidor och med armerad betong gjuten mot plåtskalet, togs i bruk hösten 1959.

Krigsflygskolan. Efter förslag i 1955 års statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 25) anvisade riksdagen under flygvapnets delfond av försvarrets fastighetsfond för budgetåret 1955/56 ett investeringsanslag av 2 400 000 kronor till Vissa byggnadsarbeten för flygvapnet.

Genom regleringsbrev den 22 april 1955 fastställde Kungl. Maj:t plan för disposition av förenämnda anslag att i huvudsak lända till efter rättelse

samt bemyndigade fortifikationsförvaltningen att anlita anslaget för i planen angivna ändamål. I planen upptogs — såvitt nu är i fråga — en post av 600 000 kronor för drivmedelsanläggning vid F 5.

Kostnaderna för anläggningen, oberäknat kostnader för vissa av Mohedakatastrofen föranledda säkerhetsåtgärder, ha uppgått till 789 614 kronor.

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1957/58 anmälde fortifikationsförvaltningen ett medelsbehov av 650 000 kronor för täckande av merkostnader för bland annat här berörda drivmedelsanläggning.

Genom regleringsbrev den 2 maj 1957 fastställde Kungl. Maj:t plan för disposition av det för budgetåret 1957/58 anvisade investeringsanslaget av 4 550 000 kronor till Vissa byggnadsarbeten för flygvapnet samt bemyndigade fortifikationsförvaltningen att bl. a. anlita ett i planen upptaget belopp av 900 000 kronor för bestridande av merkostnader för vissa äldre byggnadsföretag.

Merkostnaderna för drivmedelsanläggningen vid F 5 — 189 614 kronor — ha av fortifikationsförvaltningen täckts inom ramen för nämnda bemyndigande.

Kostnaderna för de ovan nämnda säkerhetsåtgärderna ha uppgått till 152 000 kronor och bestritts genom försträckning tills vidare av omhändertagna medel.

Anläggningen är utförd på samma sätt som den vid F 3 men har ännu icke kunnat tagas i bruk. Enligt uppgift av fortifikationsförvaltningen kommer den dock efter en mindre översyn och komplettering att kunna användas för sitt ändamål.

Gotha flygflottilj. I sina anslagsäskanden för budgetåret 1952/53 föreslog fortifikationsförvaltningen uppförande av en drivmedelsanläggning vid F 9. Sedan medgivande härtill lämnats, påbörjades anläggningen omkring den 1 juli 1952. Kostnaderna för anläggningen, vars lagringsvolym fastställdes till 2 000 m³, ha successivt uppräknats och anmäldes i fortifikationsförvaltningens petita för budgetåret 1956/57 till 1 500 000 kronor. Följande belopp för anläggningens utförande ha hittills anvisats.

Kungl. brev	5/5	1952	500 000	kronor
»	»	30/4	1953	300 000 »
»	»	1/6	1956	200 000 »

De totala kostnaderna belöpa sig för närvarande till i runt tal 1 011 000 kronor. Bristen — ca 11 000 kronor — har täckts med överskott från anslag till vissa andra drivmedelsanläggningar.

Enligt vad fortifikationsförvaltningen uppgivit erfordras avsevärda ombyggnader av anläggningen för att den skall kunna tagas i bruk. Ämbetsverket har i sina petita för budgetåret 1962/63 under rubriken Berghangarer äskat medel för ändamålet. Kostnaderna för istandsättningsarbetena ha preliminärt beräknats till 1 500 000 kronor. Under förutsättning att begärda

medel ställas till fortifikationsförvaltningens förfogande torde anläggningen kunna färdigställas i slutet av år 1963.

Skånska flygflottiljen. Fortifikationsförvaltningen ingav den 9 december 1950 underdånig framställning om att få utbygga drivmedelsanläggningen vid F 10 till en lagringsvolym av 1 000 m³ för en beräknad kostnad av 450 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1950. Sedermera återkallades nämnda framställning av krigstekniska skäl, och i ny underdånig skrivelse den 15 maj 1954 anhöll fortifikationsförvaltningen om tillstånd att utbygga anläggningen till en lagringsvolym av 2 000 m³. Kostnaderna härför beräknades till 1 700 000 kronor enligt prisläget den 1 april 1954. För anläggningens påbörjande äskades och erhöles ett belopp av 1 200 000 kronor. Resterande belopp — 500 000 kronor — anslogs av Kungl. Maj:t genom beslut den 15 juli 1954. Genom beslut den 28 juni 1957 beviljade Kungl. Maj:t i och för indexreglering ett ytterligare belopp av 240 000 kronor. Sammanlagt ha således anslagsmedlen för ifrågavarande anläggning uppgått till (1 200 000 + 500 000 + 240 000) 1 940 000 kronor. Enligt vad fortifikationsförvaltningen uppgivit ha emellertid de totala kostnaderna för F 10 drivmedelsanläggning belöpt sig till i runt tal 1 240 000 kronor. Av de återstående anslagsmedlen — 700 000 kronor — ha i enlighet med förslag i fortifikationsförvaltningens petita för budgetåret 1958/59 500 000 kronor överförts till anslaget för en drivmedelsanläggning i Tullinge och 200 000 kronor till en liknande anläggning i Norrköping. Den sistnämnda medelsdispositionen har skett efter förslag av fortifikationsförvaltningen i underdånig skrivelse den 28 maj 1958 angående disposition av vissa anslag för budgetåret 1958/59.

Södermanlands flygflottilj. Genom regleringsbrev den 4 juni 1954 ställde Kungl. Maj:t 650 000 kronor till fortifikationsförvaltningens förfogande för utförande av drivmedelsanläggning vid F 11 (jfr F 3 ovan).

Genom regleringsbrev den 22 mars 1957 bemyndigade Kungl. Maj:t fortifikationsförvaltningen att för därmed avsett ändamål anlita det å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1956/57 anvisade investeringsanslaget av 450 000 kronor till Vissa byggnadsarbeten för flygvapnet. Av anslaget disponerades för drivmedelsanläggningarna vid F 11 och F 17 respektive 394 000 och 56 000 kronor.

Kostnaderna för drivmedelsanläggningen i fråga, oberäknat kostnaderna för vissa av Moheda-katastrofen föranledda säkerhetsåtgärder, ha uppgått till 1 287 977 kronor.

Merkostnaderna — 243 977 kronor — ha av fortifikationsförvaltningen efter hand täckts med anlitande av medel som anvisats för merkostnader för äldre byggnadsföretag m. m.

Kostnaderna för de nyssnämnda säkerhetsåtgärderna ha för F 11 vidkommande uppgått till 180 463 kronor och bestritts genom försträckning tills vidare av omhänderhavda medel.

Drivmedelsanläggningen har i ena nerfarten försetts med installationer

i s. k. tankningsgropar, avsedda för trycktankning av flygplan. Enligt vad fortifikationsförvaltningen under hand meddelat komma dessa tankningsgropar, vilka dragit en kostnad av ca 250 000 kronor, icke att kunna användas för sitt ändamål. Anledningen härtill är att de icke anses tillräckligt betryggande ur säkerhetssynpunkt.

Blekinge flygflottilj. Genom regleringsbrev den 4 juni 1954 ställde Kungl. Maj:t 600 000 kronor till fortifikationsförvaltningens förfogande för utförande av drivmedelsanläggning vid F 17 (jfr F 3 ovan).

Genom regleringsbrev den 22 mars 1957 bemyndigade Kungl. Maj:t fortifikationsförvaltningen att för därmed avsett ändamål anlita det å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1956/57 anvisade investeringsanslaget av 450 000 kronor till Vissa byggnadsarbeten för flygvapnet. Av anslaget disponerades för drivmedelsanläggningen vid F 17 56 000 kronor (jfr F 11 ovan).

Kostnaderna för anläggningen ha, oberäknat kostnaderna för vissa av Moheda-katastrofen föranledda säkerhetsåtgärder, uppgått till 707 000 kronor. Merkostnaden — 51 000 kronor — har efter hand täckts med anlåtande av medel som anvisats för merkostnader för äldre byggnadsföretag m. m.

Kostnaderna för de ovan nämnda säkerhetsåtgärderna ha för F 17 vidkommande uppgått till 127 000 kronor och bestritts genom försträckning tills vidare av omhänderhavda medel.

Fortifikationsförvaltningen har för revisorerna uppgivit, att ämbetsverket vid underhandskontakt år 1958 med försvarsdepartementet föreslagit, att medel för bestridande av kostnaderna för de säkerhetsåtgärder som ansågos nödvändiga i anledning av den år 1958 inträffade Moheda-katastrofen skulle äskas på tilläggsstat för budgetåret 1958/59. Från departementets sida hade emellertid hävdats, att kostnaderna borde bestridas av medel som i vanlig ordning ställts till ämbetsverkets förfogande samt att de totala kostnaderna borde anmälas först efter det erforderliga säkerhetsåtgärder slutligt verkstälts.

I detta sammanhang kan omnämnas, att driftsinstruktioner för de fasta maskininstallationerna vid ett flertal av de av fortifikationsförvaltningen uppförda anläggningarna ännu icke upprättats. Främsta orsaken härtill har, enligt vad ämbetsverket meddelat, varit personalbrist. En närmare redogörelse härför har av ämbetsverket lämnats i skrivelse den 25 mars 1961 till militieombudsmannen angående behovet av driftsinstruktioner.

I avsikt att trots rådande personalbrist försöka framtaga instruktioner för framför allt drivmedelsanläggningar har fortifikationsförvaltningen nyligen beslutat, att arbetet med utarbetande av sådana instruktioner för fasta maskininstallationer skall erhålla prioritet och med hänsyn till säkerhetssynpunkterna i fred färdigställas i följande ordning: 1) Drivmedelsanläggningar, 2) Ammunitionsförråd samt 3) Övriga anläggningar. För arbetets utförande har fortifikationsförvaltningen avdelat särskild personal, vilken or-

ganiserats som en speciell arbetsgrupp med uppgift att i första hand tillse att provisoriska instruktioner för drivmedelsanläggningarna utarbetas. Arbetsgruppen har varit etablerad ca 1½ månad. Under denna tid har en principinstruktion för de ifrågavarande anläggningarna färdigställts, vilken avses skola tjäna som mall för det fortsatta arbetet.

Slutligen må omnämnas, att efter skilda framställningar från fortifikationsförvaltningen, senast den 20 oktober 1961, Kungl. Maj:ts tillstånd inhämtats att inrätta dels en tjänst som säkerhetsinspektör i A 23 och dels sex tjänster i A 21 med uppgift att handlägga ärenden av säkerhetskaraktär för såväl ny- som ombyggnad av drivmedelsanläggningar. För närvarande äro emellertid endast två av dessa tjänster tillsatta.

Då såsom ovan nämnts flera av de här berörda drivmedelsanläggningarna under många år legat obrukbara, ha revisorerna för att närmare informera sig om anledningen härtill avlagt besök vid Krigsflygskolan, Göta flygflottilj, Skånska flygflottiljen och Blekinge flygflottilj. Vart och ett av dessa förband har sedermera sammanfattat sina synpunkter på ämnet i särskilda till revisorerna överlämnade promemorior, i vilka bl. a. meddelats följande.

Krigsflygskolan

1. Anläggningen påbörjades i januari 1956. Fortfarande — september 1961 — pågå justeringsarbeten och densamma är ännu icke tagen i bruk.

2. Att från F 5 sida här i detalj kunna lämna en kronologisk redogörelse för anledningarna till inträffade dröjsmål med färdigställandet har visat sig svårt, då F 5 som lokalmyndighet icke varit inkopplad på byggnationen. Väl har F 5 konstaterat varje tillfälle sådant inträffat men i förhoppning att varje gång varit den sista har några anteckningar härom icke förts. Följande erinringar ha emellertid vid olika tillfällen framförts från F 5 sida:

a) Nedtappningsbrunnarna vid befintligt stickspar i anslutning till anläggningen voro å ritningarna placerade på motsatta sidan. Hann tillrättaläggas innan arbetena därmed kommo i gång och föranledde inget dröjsmål eller extra kostnad.

b) Erforderlig elcentral i anläggningen syntes från början bortglömd. Tilläggsanbud å kr 2 700: — (I milo skr. avd. VIII 15/3 nr 614).

c) I samband med en besiktning 10/10 1957, vid vilken representanter för flygförvaltningen och F 5 närvaro, konstaterades att invändig målning av cisternerna skett utan föregående blästring, varigenom rostbildning redan inträffat. Behandlingen kunde icke godtagas. Vidare att röret för utpumpning av bränsle var draget från tankväggen till tankens mitt. Därstädes var röret nedböjt så att sugöppningen låg mitt över dränergropen och ca 7 cm över tankbottens plan genom denna, vilket skulle medföra att vid utpumpning det vatten och de föroreningar, som samlats i dränerlådan, ofelbart skulle sugas upp och pumpas ut till tankningsgroparna. Detta förhållande kunde under inga omständigheter godtagas.

Åtgärd: Blästring och ommålning samt ändring av utpumpningsrör. Som orientering kan nämnas att en tredje målning skedde hösten 1960 (pris kr. 36 700: —).

Vidare kan nämnas att vid provkörning i juni 1961 konstaterades att gaser från cisternerna trängde in i pumprummet på grund av att kabelrören för Deber-mätarna icke tätats. Cisternerna måste därför tömmas och renblåsas från gaser. Sedan detta skett fylldes ånyo ena cisternen (500 000 l). Härvid konstaterades att Deber-mätarna icke fungerade, troligen beroende på kortslutning inne i cisternen. Justering härav pågår f. n. Slutligen kan omtalas att på grund av att anläggningen ännu icke kunnat tagas i bruk och därför flotttiljen nödgats utnyttja befintliga men utslitna tankbilar desamma under de tre sista åren måst påkostas ca kr. 75 000:— i underhåll och reparationer.

Göta flygflottilj

1. Under tiden 1952—1955 byggdes anläggningen i Forts regi.
2. På order av Flygförvaltningen ombesörjde F 9 under tiden 7—12/9 1955 viss uppfyllning av anläggningen med MC 75. Det var ca 565 kbm MC 75 som inpumpades i anläggningen.
3. Under hösten 1955 samt vintern 1955—1956 företogs en hel del olika prov av anläggningen genom Forts försorg. Vidare var 2 st. firmor från Stockholm i arbete med att utprova samt installera tankningsutrustning i tankningsgroparna som fyllde de krav Flygförvaltningen ställt på denna utrustning. I början av febr. 1956 konstaterades att stora läckage måste finnas på ledningssystemet eller cisternanläggningen, enär ansenliga mängder MC 75 upptäcktes i branddammen. Branddammen är ju byggd på lägsta punkten i bergshangaren. Ur branddammen tillvaratogs ca 20 kbm MC 75 vilken kvantitet återlevererades till leverantören.
4. När nu läckage konstaterats började sökandet efter eventuella brister i ledningssystemet samt cisternanläggningen. Enär samtliga rörledningar var nedlagda i kulvertar vilka var fyllda med cementblandad makadam, var det ett oerhört arbete att komma åt flänsar etc. på ledningarna för att kontrollera desamma. På många ställen vid flänsar å rörledningarna upptäcktes läckage. Vissa åtgärder vidtogs då för tätandet av läckagen. Därefter vidtog provtryckningar av systemet vilket enligt vår mening utfördes långt ifrån tillfredsställande.
5. Under tiden 12/4—2/7 1956 fortsatte arbetet med justering av utrustningen i tankningsgroparna. Detta fortsatte även under vissa perioder i nov. 1956 samt mars 1957.
6. Under denna tid konstaterades fortfarande läckage på ledningssystemet.
7. Under 1957 anlände en firma från Stockholm, som hade fått beställning på översyn och reparation av såväl ledningssystemet som cisternanläggningen. Dessa lyfte hela ledningssystemet samt tog bort de flesta flänsarna vilka ersattes med helsvetsade rör. Dessutom gjordes inspektionsluckor vid de ställen där det fortfarande fanns flänsar, vilket möjliggjorde inspektion. Provtryckningen av ledningssystemet efter översynen gjordes ytterst noggrant samt visade gott resultat. Dessutom kontrollerades cisternanläggningen. Detta arbete tillgick så att vi hade undertryck i cisternerna varefter såp-tvättning skedde. Härvid upptäcktes en hel del sprickor i svetsningen mellan plåtarna. Dessa brister reparerades. Huruvida alla sprickor upptäckts låter vi vara osagt.
8. Under tiden 1/7 1958—21/8 1958 fortsattes provningarna av utrustningen i tankningsgroparna. Dessa prov fortsatte även under 1959 med finjusteringar samt slutliga fastställandet av utrustningen i tankningsgroparna.

Under denna tid kunde läckage på ledningssystemet inte märkas. Tankningsutrustningen i groparna var vid dessa prov verkligt förstklassig.

9. Under 1959 utfördes invändig behandling av den ena cisternen. Detta arbete kontrollerades och godkändes. Huruvida cisternen var tät innan behandlingen påbörjades är vi icke säkra på. Den andra cisternen är fortfarande icke behandlad invändigt.

10. Under tiden jan.—mars 1959 transporterade F 9 bort ca 375 kbm MC 75 från anläggningen. Denna kvantitet överfördes till flottiljen samt förbrukades.

11. Under tiden april—juni 1961 transporterades bort ytterligare ca 160 kbm MC 75 från berget, i och för förbrukning vid flottiljen.

12. I dagens läge finnes endast MC 75 i rörledningssystemet samt pumprummet. Cisternerna står tomma samt utvädrade.

Skånska flygflottiljen

Anläggningen påbörjades i sept. 1954 då grävningsarbetena kom i gång. Arbetet med rörledningarna påbörjades i nov. samma år.

Arbetet med anläggningen i sin helhet fortgick under 1955, och i juli 1956 blev lagringscisternerna med ledning och pumpar färdiga. Efter en del rensningsarbeten togs dock endast rörledningarna — som transporterar drivmedlen från järnvägsstationen till flottiljen — i bruk 6 aug. 1956.

Innan lagringscisternerna fick användas skulle vissa modifieringsarbeten utföras på dessa. Bl. a. injekterades cisternbottenarna med betong och i slutet av nov. 1956 utfördes sandblästring av svetsskarvarna i bottenplåtarna som sedan plastbehandlades. Anläggningen överlämnades till flottiljen den 6 december då i stort sett hela arbetet var klart. Under 1957, i okt. och dec. tömdes cisternerna, rengjordes och målades om invändigt.

Anläggningen var sålunda i bruk från dec. 1956 till sept. 1958 då den efter konstaterat läckage på den ena lagringscisternen delvis togs ur bruk i samband med sprängämnesinspektionens besök (orsakat av den s. k. Moheda-olyckan).

Sedan dess har arbeten sporadiskt utförts på anläggningens cisterner och pumprum. Just nu pågår arbete med inmontering av ny mätare för drivmedel då den från början uppsatta inte fungerat. Ytterligare en pump monteras även. Drivmedelsledningarna från järnvägsstationen förbi lagringscisternerna och fram till flottiljen har dock hela tiden varit i bruk och är det fortfarande. Flottiljen bedömer att anläggningen åter kan användas i full utsträckning i början av nästa år.

Blekinge flygflottilj

1. Byggnationerna för flj. nya drivmedelsanläggning påbörjades på våren 1957 och slutbesiktigades under tiden 1957—aug. 1958.

I juli 1958 inträffad explosionsolycka i CFD Moheda medförde att flj. praktiskt taget färdigställda drivmedelsanläggningar bl. a. ur säkerhetssynpunkt icke var till fyllest. Bl. a. skulle elektriska installationerna med elcentral i förrådsanläggningen helt omläggas, sprinkleranläggning inmonteras, ventilationsanordningar ombyggas m. m.

Dessa omändringsarbeten påbörjades hösten 1958 och ansågs utförda till sommaren 1959.

2. Den 1/9 1959 gjordes vid flj. det första försöket att använda hela anläggningen i närvaro av repr. för Fortf, I Milo, Sprängämnesinspektionen,

entreprenören och F 17. Försöket misslyckades helt. Förnyat försök 15—16/9 fick avbrytas bl. a. p. g. a. att pumpanläggningen i pumpstationen vid Bredåkra jvgstation icke var funktionsduglig.

Mellan nämnda datum och fram till 4/12 åtgärdades vissa upptäckta felaktigheter samt gjordes uppfyllningar av förrådsanläggningen till cirka 2/3.

Därefter uppstod förnyat avbrott bl. a. på grund av felaktigheter i form av helt missvisande nivå-mätare, felaktig gasindikator, provisoriska ventilationsanordningar i »gamla anläggningen», vars tillfälligt inmonterade gasindikator icke fungerade tillfredsställande (ett otal falska larm) m. m. Dessa samt ytterligare påkomna felaktigheter var under avhjälpande till den 6/12 1960. Som parentes kan här nämnas att hela anläggningen p. g. a. övergång till nytt drivmedel tömdes i början av april 1960 utan att återfyllas p. g. a. att vissa svetsningsarbeten skulle utföras. Den 6/12 1960 uppfylldes anläggningen slutgiltigt. Smärre, för driften mindre väsentliga felaktigheter har därefter framkommit.

Såsom anmärkningsvärda exempel synes vara felaktigheter av nedan angiven art.

a) Otaliga falska larm från gasvarningsanläggningar. Numera funktionsdugliga.

b) Så stort läckage på ventilationsledningar i förrådsanläggningen att explosiv gasblandning kunde uppmätas i trappgång och pumprum under cisternvädring. Risken torde numera vara eliminerad men ny kontroll kommer att ske vid nästa cisternrengöring.

c) Vid monteringar i elanläggningarna har fasomkoppling skett så att bl. a. fläktarna gått i fel riktning, varigenom flätkapaciteten nedgått väsentligt. Numera tillrättlat.

d) Nivåreläer för markerande av överfyllning i förrådscisterner fungerar synnerligen otillfredsställande. Förhållandet fortgår. Samma gäller pejlingsanordning för kvantitetsmätning. Som »komplement» har installerats pneumatiska mätare som synes vara förhållandevis tillförlitliga vad gäller grövre mätning.

Det kan i detta sammanhang slutligen omnämnas, att utöver de fördyringar som enligt ovan inträffat i samband med byggandet av här berörda drivmedelsanläggningar statsverket åsamkats avsevärda merkostnader för provisoriska anordningar för flottiljernas drivmedelsförsörjning under den tid anläggningarna legat obrukbara.

Revisorernas utlalande. I fortifikationsförvaltningens regi har alltsedan 1950-talets början pågått omfattande och mycket kostnadskrävande arbeten med anordnande av drivmedelsanläggningar vid bl. a. Västmanlands flygflottilj, Östgöta flygflottilj, Krigsflygskolan, Göta flygflottilj, Skånska flygflottiljen, Södermanlands flygflottilj och Blekinge flygflottilj.

Såsom framgått av den tidigare lämnade redogörelsen ha så gott som genomgående de från början beräknade kostnaderna för dessa anläggningar högst avsevärt överskridits. Merkostnaderna, vilka för närvarande uppgå till omkring 2 milj. kronor, ha av fortifikationsförvaltningen bl. a. täckts genom ianspråktagande tills vidare av för andra ändamål avsedda medel.

De flesta av de här berörda anläggningarna ha under många år legat obrukbara, och fyra av dem äro fortfarande icke i drift. Huvudorsakerna härtill ha av fortifikationsförvaltningen uppgivits vara dels att driftsinstruktioner icke ha funnits upprättade för de fasta maskininstallationerna, dels att vid vissa av anläggningarna har tillämpats ett byggnadssystem — det s. k. FortF-systemet — som ur säkerhetssynpunkt visat sig vara helt oanvändbart, dels ock att speciella säkerhetsåtgärder ha måst vidtagas i anledning av de erfarenheter som vunnits i samband med den år 1958 inträffade explosionsolyckan i Moheda.

Enligt vad revisorerna inhämtat kommer utöver de 2 milj. kronor som i form av merkostnader redan investerats i drivmedelsanläggningarna att krävas en ytterligare kapitalinsats på ungefär samma belopp, för att de ännu icke i bruk varande anläggningarna över huvud skola kunna användas för sitt ändamål.

Revisorerna finna här angivna förhållanden synnerligen otillfredsställande. I sammanhanget bör bemärkas, att statsverkets merutgifter icke äro begränsade till de ovan angivna beloppen. Stora kostnader ha nämligen, under den tid anläggningarna varit obrukbara, måst nedläggas i provisoriska anordningar för flottiljernas drivmedelsförsörjning. Härtill kommer att förseningen av anläggningarnas färdigställande i hög grad inverkat menligt på flottiljernas drivmedelsberedskap.

Revisorerna äro självfallet medvetna om att fördyringar i samband med uppförande av anläggningar av här berört slag ofta äro oundvikliga på grund av omständigheter, vilka från början icke varit kända och ej heller kunnat förutses. Enligt revisorernas mening torde emellertid en av de väsentligaste anledningarna till det uppkomna läget vara, att byggnadsarbetena omhänderhafts av personal som på ifrågavarande område saknat erforderlig sakkunskap. Påfallande är bl. a. den brist på planlighet som kännetecknat reparationsarbetena. Som exempel härpå kan nämnas de sporadiska försök som tid efter annan gjorts för att täcka läckage på cisterner och röranläggningar, de upprepade ommålningarna av cisternerna samt de in- och avmonteringar som förekommit av olika typer av mätinstrument, av vilka flera icke varit funktionsdugliga. Revisorerna få i berört avseende hänvisa till de i det föregående återgivna exemplen.

Även om revisorerna således anse sig ha anledning att rikta stark kritik mot det sätt på vilket de ifrågavarande byggnadsarbetena handlagts, kan å andra sidan noteras att ansträngningar på senaste tiden gjorts från fortifikationsförvaltningens sida att komma till rätta med här föreliggande problem. Då det i anledning härav torde kunna förväntas, att fortifikationsförvaltningen utan onödigt dröjsmål kommer att vidtaga de åtgärder som erfordras för att få berörda drivmedelsanläggningar i funktionsdugligt skick, ha revisorerna ansett sig för denna gång böra inskränka sig till att lämna en redogörelse för vad som i ärendet förevarit.

Socialdepartementet

§ 11

Anskaffning av inventarier m. m. vid ungdomsvårdsskolor och anstalter för alkoholmissbrukare

Genom skrivelse till socialstyrelsen ha revisorerna infortrat uppgifter om dels till vilket belopp kostnaderna för anskaffning av inventarier under ettvarvt av budgetåren 1957/58—1960/61 uppgått vid ungdomsvårdsskolorna samt anstalterna för alkoholmissbrukare, dels i vilken ordning ifrågavarande inventarier upphandlats, dels ock till vilka belopp kostnaderna för ifrågavarande ändamål kunna uppskattas för budgetåren 1961/64.

Av de uppgifter som med anledning härav tillställts revisorerna framgår i huvudsak följande beträffande *ungdomsvårdsskolorna*.

Anskaffningskostnaderna för inventarier under budgetåren 1957/61 framgå av nedanstående sammanställning.

<i>Budgetår</i>	<i>Kronor</i>
1957/58	394 500
1958/59	458 700
1959/60	614 800
1960/61	1 127 400

Motsvarande kostnader för budgetåren 1961/64 ha beräknats enligt följande.

<i>Budgetår</i>	<i>Kronor</i>
1961/62	692 500
1962/63	2 144 300
1963/64	1 785 500

För de två sistnämnda budgetåren äro beräkningarna approximativa och beroende av riksdagens beslut om nybyggnader.

Socialstyrelsen upplyser, att upphandlingen av inventarier sker såväl centralt som lokalt. Den centrala upphandlingen äger rum dels med anlåtande av statliga avtal genom bl. a. överstyrelsen för yrkesutbildning och arméintendenturförvaltningen, dels ock efter anbud som införskaffas av styrelsens skolbyrå. Den lokala upphandlingen sker såväl med anlåtande av statliga avtal som efter anbud från ortens firmor. När det gäller inventarieanskaffning av engångsnatur ha ungdomsvårdsskolorna att vända sig till skolbyrån för att i varje särskilt fall få uppgift om lämplig inköpskälla.

I ett särskilt cirkulär till ungdomsvårdsskolorna ha vissa bestämmelser i fråga om upphandling meddelats. Ur detta må följande återgivas.

Det är av största vikt, att alla inköp till kosthåll och beklädnad av inventarier etc. sker så ekonomiskt fördelaktigt som möjligt. De regler, som lämnas i det följande, har till syfte att möjliggöra att så sker. Innebörden av de här nedan lämnade anvisningarna är i korthet följande.

Skolbyrån skall regelmässigt på förhand underrättas vid köp av vissa inventarier, varvid skolbyrån undersöker möjligheterna att utverka rabatter. Anskaffning av vissa inventarier och visst material *skall* enligt gällande författningar ske genom särskild annan myndighet. I andra fall har skolstyrelserna mera fria händer att ombesörja erforderlig upphandling efter anbudsförfarande. Därvid skall emellertid, som framgår av upphandlingskungörelsen, vissa regler iakttas.

Beträffande viss upphandling gäller följande.

1. Upphandling av *kontorsmaterial* skall ske genom generalpoststyrelsens centralupphandling. En särskild förteckning (sortimentlista) över den kontorsmaterial, som tillhandahålles på detta sätt, kan rekvideras från generalpoststyrelsen under adress Postverkets centralförråd, Ulvsunda 10.

Undantag från skyldigheten att anlita generalpoststyrelsen vid inköp av kontorsartiklar föreligger endast därest a) sammanlagda värdet av de artiklar, som myndighet har för avsikt att anskaffa, icke uppgår till minst 10 kronor samt b) då tiden icke medger att varorna beställes i föreskriven ordning. I senast angivet fall bör köpet på orten ej avse större kvantitet än som oundgängligen erfordras till dess beställning i sedvanlig ordning hinner effektueras.

Tryck på papper och kuvert (omfattande beteckningarna »Tjänsteförsändelse» eller »Tjänste» samt uppgifter om den avsändande myndighetens namn och adress o. d.) ombesörjes jämväl av generalpoststyrelsen. För att erhålla fördelaktigaste pris bör beställning av varje kuverttyp omfatta jämnt 1 000-tal exemplar. Vid rekvisition bör prov medsändas för erhållande av oföränderligt tryck.

2. *Tvätt- och rengöringsmedel* samt *städningsmaterial* skall inköpas genom postverkets centralförråd. Förteckning över de artiklar, som tillhandahålles på detta sätt, kan rekvideras från postverkets centralförråd, Ulvsunda.

3. Innan upphandling sker av *maskin- och verkstadsutrustning* skall hänvändelse ske till skolbyrån, som i sin tur vänder sig till överstyrelsen för yrkesutbildning, vilket ämbetsverk i vissa fall kan utverka avsevärda rabatter.

4. Vid inköp av *bränsle* bör kontakt tagas med Kungl. Arméintendenturförvaltningen (KAIF) (bränslesektionen) som årligen verkställer centralupphandling av eldningsolja, kol och koks etc.

5. Genom samma myndighet skall *kontorsmöbler, mattor, gardiner och armatur* inköpas. Skolorna bör rekvidera denna myndighets årligen utkommande cirkulär med närmare uppgifter härom.

6. Anskaffning av *armatur* underställes KAIF i varje särskilt fall.

7. Genom *Landstingens Inköpscentral* kan vissa förmånliga inköp göras, bland annat av sjukvårdsutrustning, möbler, vissa konserver etc. Katalog bör begäras.

8. För inköp av *fordon (traktorer, bussar, jeepar)* är Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen rådgivande myndighet. Skolorna skall före varje sådant inköp vända sig till skolbyrån som underställer ärendet nämnda myndighet.

9. Skolorna skall i förekommande fall anlita varandras, resp. egna snickeriverkstäder för tillverkning och beställning av vissa enklare *möbeltyper* m. m.

Under p. 10 i cirkuläret lämnas slutligen vissa anvisningar om sättet för inköp av böcker.

Vad sedan gäller anskaffningskostnaderna för inventarier för *anstalterna för alkoholmissbrukare* under budgetåren 1957/61 framgå dessa av nedanstående sammanställning.

<i>Budgetår</i>	<i>Statliga anstalter</i> <i>Kronor</i>	<i>Övriga anstalter</i> <i>Kronor</i>
1957/58	21 400	808 600
1958/59	38 100	729 400
1959/60	451 400	613 400
1960/61	137 700	571 300

Motsvarande kostnader för budgetåren 1961/64 ha beräknats på följande sätt.

<i>Budgetår</i>	<i>Statliga anstalter</i> <i>Kronor</i>	<i>Övriga anstalter</i> <i>Kronor</i>
1961/62	230 200	630 200
1962/63	905 000	543 500
1963/64	120 800	569 000

Det må anmärkas att fördelningen av kostnaderna på olika budgetår icke är helt rättvisande, då några anstalter redovisat kostnaderna per kalenderår i stället för per budgetår.

När det gäller sättet för upphandling vid de ifrågavarande anstalterna synas egentliga direktiv i ämnet ej ha utfärdats av socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå. Upphandlingarna synas ske genom anlitanande av statliga myndigheter, direkt från grossister och detaljister, landstingens inköpscentral o. s. v. Något enhetligt upphandlingsförfarande synes icke förekomma vid de olika anstalterna.

Revisorernas uttalande. Ungdomsvård och nykterhetsvård ha under de senaste åren varit föremål för en omfattande upprustning. Denna har främst varit inriktad på att snabbast möjligt avveckla platsbristen vid ungdomsvårdsskolorna och anstalterna för alkoholmissbrukare. Nya anstalter ha tillkommit och gamla ha i olika avseenden upprustats. I samband därmed har en mängd inventarier av olika slag inköpts. Enbart vid ungdomsvårdsskolorna ha under budgetåret 1960/61 inventarier till ett värde av 1,12 milj. kronor anskaffats. Motsvarande belopp för anstalterna för alkoholmissbrukare är 709 000 kronor, varav 137 700 kronor belöpa sig på de statliga anstalterna. Ansvarig för inköpen vid sistnämnda anstalter och ungdomsvårdsskolorna är socialstyrelsen, som dock i vissa avseenden delegerat inköpsrätten till respektive institutioners ledning. Vid inköpen utnyttjas i viss utsträckning av andra statliga myndigheter slutna avtal. Vid de icke statliga anstalterna för alkoholmissbrukare ombesörjas inköpen av respektive anstaltsledningar, varvid statsbidrag utgår. Några av socialstyrelsen utfärdade för såväl ungdomsvården som nykterhetsvården gällande bestämmelser om sättet för upphandlingen synas icke finnas.

Även under innevarande och följande budgetår beräknas en betydande upphandling av inventarier vid ifrågavarande anstalter komma att äga rum. Det uppskattade värdet härav vid ungdomsvårdsskolorna uppgår till 4,6 milj. kronor för budgetåren 1961/64. Motsvarande belopp vid alkoholistanstalterna är nära 3 milj. kronor. Bl. a. med hänsyn till storleken av angivna summor är det givetvis av vikt, att inköpen kunna ske på ett i olika avseenden så fördelaktigt sätt som möjligt. Socialstyrelsen och främst då dess skolbyrå har också, såsom framgår av den föregående redogörelsen, sökt att tillgodose denna synpunkt. Enligt revisorernas mening kan det emellertid ifrågasättas, om det icke borde vara möjligt att ombesörja upphandlingen på ett mera rationellt sätt än vad nu är fallet. Även om inventarieanskaffningen under senare år varit och i framtiden även kommer att bli relativt omfattande, är den dock uppenbarligen icke så stor, att socialstyrelsen och anstaltsledningarna kunna anställa specialister för hithörande göromål, vilka i stället måste skötas vid sidan av andra arbetsuppgifter. Det ligger vid sådant förhållande i sakens natur, att den därmed sysselsatta personalen icke kan förväntas besitta samma sakkunskap och erfarenhet som de som enbart ägna sig åt göromål av denna karaktär. Erinras må att materielanskaffningen under senare år på andra håll inom statsförvaltningen i stor utsträckning anförtrots åt speciella organ, som antingen ombesörja inköpen av vissa varuslag för flera myndigheter eller som handha alla inköp för vissa myndigheter m. fl. Det sistnämnda är bl. a. fallet inom det högre undervisningsväsendet, där en särskild utrustningsnämnd numera inrättats.

Av skäl som nyss antytts bör i fortsättningen enligt revisorernas mening, när fråga är om upphandling som avser större värden eller kvantiteter för ungdomsvårdens och nykterhetsvårdens behov, denna upphandling avlastas socialstyrelsen och anstaltsledningarna och i stället överlåtas till sådant statligt organ som kan förväntas ha ingående erfarenhet av hithörande göromål. Hur anskaffningen i detalj bör ordnas, därtill äro revisorerna på grundval av föreliggande utredning icke beredda att taga ställning. Frågan härom synes närmare böra övervägas av riksrevisionsverket, som har att granska den statliga upphandlingsverksamheten. Härvid bör bl. a. övervägas på vad sätt upphandlingen i olika fall skall ske och vilka befogenheter i förevarande avseenden anstaltsledningarna böra erhålla. Vidare bör även klarläggas om sådana villkor för erhållande av statsbidrag vid de icke statliga anstalterna böra gälla, att upphandling av inventarier skall ske i den ordning som statlig myndighet föreskriver.

Revisorerna ha i det föregående främst uppehållit sig vid den upphandlingsverksamhet som avser anskaffning av inventarier och som regel är av engångsnatur. En kontinuerlig upphandling av bl. a. livsmedel äger även rum genom de olika anstaltsledningarnas försorg. Efter vissa försök och efter överläggningar mellan berörda myndigheter har beslut nyligen fattats om att livsmedel i fortsättningen skall tillhandahållas ungdomsvårdsskolorna

genom försvarets inköpsorganisationer. Enligt vad revisorerna inhämtat äro erfarenheterna av detta sätt för livsmedelsupphandlingen goda. Under innevarande höst har även ett mindre antal anstalter för alkoholmissbrukare anslutits till ifrågavarande inköpsverksamhet. Revisorerna förutsätta, att även övriga anstalter av detta slag snarast möjligt utnyttja dessa avtal.

Inventeringen av länsbostadsnämndernas säkerhetshandlingar m. m.

Enligt bestämmelser i kungörelsen den 24 maj 1957 om egnahemslån m. m. (SFS nr 359) må, under de förutsättningar och på de villkor som angivas i kungörelsen, av statsmedel beviljas lån för nybyggnad eller därmed i fråga om resultat likvärdig, mera genomgripande ombyggnad av enfamiljshus, som skall bebos av låntagaren (egnahemslån), ävensom för förbättring av sådant en- eller tvåfamiljshus (förbättringslån). Lånen beviljas av bostadsstyrelsen och länsbostadsnämnderna, varvid, såvida ej Kungl. Maj:t annorlunda förordnar, bostadsstyrelsen skall handha långivningen beträffande byggnadsföretag i Stockholm samt länsbostadsnämnderna i övrigt. Till annan låntagare än kommun skall i regel säkerhet för lånet ställas i form av inteckning. Vidare skola inteckningar med bättre rätt i fastigheten pantförskrivas. Det ankommer på det lånebeviljande organet att på betryggande sätt förvara säkerheter som lämnats för beviljade lån samt att i övrigt vidtaga de åtgärder som äro erforderliga för säkerställande av statens fordran med anledning av utlämnade lån.

I andra författningar som avse den statliga bostadslångivningen finnas meddelade i stort sett motsvarande bestämmelser.

I PM den 24 april 1950 (Slä nr 52) har bostadsstyrelsen lämnat utförliga anvisningar rörande den granskning av låne- och säkerhetshandlingar som i anslutning till ovan återgivna bestämmelser skall äga rum vid länsbostadsnämnderna. I en annan PM den 29 november 1952 (Slä nr 78) har styrelsen lämnat anvisningar i fråga om förandet av inteckningsliggare.

Enligt uppgifter som lämnats i bostadspolitiska organisationskommitténs betänkande om handläggningen av bostadslån (SOU 1961: 32) utestodo vid länsbostadsnämnderna per den 30 juni 1960 sammanlagt 20 727 tertiär- och tilläggs-lån till ett sammanlagt belopp av 2 719 milj. kronor samt 175 488 egnahems- och förbättringslån till ett sammanlagt belopp av 2 921 milj. kronor. Bland annat med hänsyn till omfattningen av ifrågavarande långivning ha revisorerna ansett sig böra undersöka i vad mån de inteckningar och övriga handlingar som utgöra säkerheter för lånen inventerats av bostadsstyrelsen och/eller riksräkenskapsverket (riksrevisionsverket). Uppgifter om det eller de år sådan inventering i förekommande fall ägt rum lämnas i efterföljande sammanställning; i denna angives även när byte av innehavare av tjänsterna som direktör och/eller kamrerare i förekommande fall ägt rum vid respektive nämnder. För nämnder med särskild deltidanställd ombudsman upptages även dennes årsarvode.

Beträffande omfattningen av det arbete som utföres av ombudsmännen må följande uppgifter lämnas.

Länsbostadsnämnden i län	Inventering har ägt rum av		Byte har ägt rum av		Årsarvode åt ombudsman	Anm.
	bostads- styrelsen	riksräkenskapsverket (riksrevisionsverket)	direktör	kamrerare		
Stockholms	1955	1952, 1961	1958	—	2 100	
Uppsala	1956	—	1949, 1958	1949, 1954, 1961	—	JK har inventerat år 1959
Södermanlands	1951, 1954	1955	1952, 1956	—	—	
Östergötlands	1952, 1956	—	1956	—	800	
Jönköpings	1952	1960	1958	—	—	
Kronobergs	1954, 1958	—	1960, 1960	1958	1 500	
Kalmar	1960	i mitten på 1950-talet	—	—	—	
Gotlands	1955	1958	1956	1954, 1956, 1959	750	JK har inventerat år 1959
Blekinge	1960	1954 el. 1955	—	—	—	
Kristianstads	1952	—	—	—	—	
Malmöhus	1953	1955	—	1951	1 500	
Hallands	1952, 1958	1956	—	—	1 500	
Göteborgs och Bohus	1955	1959	1956	—	2 100	
Älvsborgs	1958, 1961	1959	—	—	1 800	
Skaraborgs	1953	—	—	1951	—	
Värmlands	1953, 1960	1958	—	—	—	JK har inventerat år 1958
Örebro	1952, 1958	1959	—	1954, 1956, 1961	1 200	
Västmanlands	—	—	1956	—	—	JK har inventerat år 1960
Kopparbergs	1953, 1960	—	—	—	—	
Gävleborgs	1953	1958	1959	—	—	
Västernorrlands	—	—	—	—	—	
Jämtlands	1952	1955	—	—	1 250	
Västerbottens	1952	—	—	—	1 500	
Norrbottnens	1952, 1958, 1961	1958 ¹⁾	—	—	1 200	JK har inventerat år 1960

1) En gång tidigare har RRV inventerat; tidpunkten ej bekant.

Efter hand som länestocken vid nämnden i *Stockholms län* ökat, har ombudsmannens arbete med den direkta hypoteksförvaltningen och granskningen av säkerheter i samband med utbetalning av lån fått en mera konsulterande karaktär. Han anlitas främst vid lösandet av sådana frågor som avse relaxationer, lagsökningar, exekutiva auktioner, förvaltning och försäljning av fastigheter som inropats av nämnden, uppsägning av lån o. d. Hans befattning med länens utanordning inskränker sig numera till granskning av mera svårbedömbara juridiska förhållanden. Ombudsmannen besöker nämnden minst en gång i veckan.

Vid nämnden i *Östergötlands län* besöker ombudsmannen på eget initiativ nämndens kansli och utför då i den omfattning och på sätt han finner lämpligt inventering och eftergranskning av handlingarna i de vid utanordning av lånen upplagda säkerhetsakterna.

I *Kronobergs län* granskar ombudsmannen alla ärenden, beträffande vilka säkerheter krävas, innan lånen utbetalas. — Motsvarande är förhållandet i *Gotlands län*. — I *Malmöhus län* åligger det ombudsmannen att granska handlingar för utanordning av tertiärlån samt i övrigt biträda vid granskning av stadgar, bolagsordningar, servitutsavtal m. m. — I *Hallands län* anlitas ombudsmannen, innan utbetalning göres, för granskning av låneärenden som icke äro att betrakta som rutinärenden samt såsom biträde vid exekutiva auktioner och i övrigt vid förekommande juridiska spörsmål.

I *Göteborgs och Bohus län* granskar ombudsmannen samtliga säkerhetshandlingar i anslutning till utanordning med undantag av ärenden som avse Göteborg, där kvaliteten av handlingarna av bostadsstyrelsen ansetts vara så god att stickprovsgranskning är tillräcklig. — I *Älvsborgs län* bestå arbetsuppgifterna i slutgranskning av tertiärlån i vissa fall, rådgivning i juridiska spörsmål, upprättande av förslag till skrivelser och handlingar beträffande ärenden av juridisk art. — I *Örebro län* granskas säkerhetshandlingar och inteckningskort i efterhand. — I *Jämtlands län* har ombudsmannen bl. a. till uppgift att granska förekommande säkerhetshandlingar och att i övrigt i viss omfattning biträda i frågor rörande exekutiva auktioner. Ombudsmannen granskar samtliga säkerhetshandlingar, och han ombedes av nämnden att medverka så snart anledning därtill föreligger.

I *Västerbottens län* sker genomgång av alla säkerhetshandlingar före lånets utbetalande. — I *Norrbottnens län* är ombudsmannens huvudsakliga uppgift att ge råd i juridiska spörsmål.

Revisorernas uttalande. Den statliga långivningen till bostadsbyggandet handhaves numera i huvudsak av länsbostadsnämnderna, vilka tillkommo år 1948. Som säkerhet för lånen ha låntagarna — med vissa undantag — att lämna inteckningar. Det åligger de lånebeviljande organen att på bestryggande sätt förvara säkerheter som lämnats för beviljade lån samt att i övrigt vidtaga de åtgärder som äro erforderliga för säkerställande av statens

fordran med anledning av utlämnade lån. Som förut nämnts utlestodo den 30 juni 1960 20 727 tertiär- och tilläggsån till ett sammanlagt belopp av 2 719 milj. kronor samt 175 488 egnahems- och förbättringsån till ett sammanlagt belopp av 2 921 milj. kronor. Även om man beaktar att lånestocken är fördelad på 24 olika nämnder, är storleken av beviljade lån och mot dem svarande säkerheter hos varje nämnd högst betydande. Det är bl. a. med hänsyn härtill av vikt att ordning och reda råder i fråga om granskningen och förvaringen av dessa säkerheter. Det måste också anses vara ett starkt önskemål att kontroll från överordnade myndigheter — och då i första hand bostadsstyrelsen — regelbundet äger rum i fråga om de olika nämndernas sätt att handha dessa angelägenheter.

Revisorerna ha, såsom framgår av den föregående redogörelsen, införskaffat uppgifter om när de olika länsbostadsnämndernas säkerhetshandlingar inventerats av bostadsstyrelsen respektive av riksräkenskapsverket (riksrevisionsverket). I anslutning härtill ha besök även avlagts vid vissa nämnder. Av undersökningen framgår att 13 nämnder av bostadsstyrelsen inventerats en gång, åtta nämnder två gånger och en nämnd tre gånger, medan två nämnder — Västmanlands och Västernorrlands län — icke inventerats någon gång. Riksräkenskapsverket har inventerat 15 nämnder, i de flesta fall en enda gång. Ej heller detta ämbetsverk har inventerat nämnderna i Västmanlands och Västernorrlands län. Vissa av de inventeringar som de båda myndigheterna utfört ligga numera långt tillbaka i tiden; hos flera nämnder har någon inventering av säkerhetshandlingarna över huvud taget icke gjorts under de fem senaste åren.

Den omfattning i vilken nämnderna sålunda inventerats måste enligt revisorernas mening betecknas som otillräcklig, och särskilt anmärkningsvärt måste det givetvis anses vara, att två länsbostadsnämnder lämnats helt utan tillsyn i berörda avseende. I sammanhanget må erinras om att enligt kungörelsen den 15 december 1905 (nr 76, s. 1) inventering av länsstyrelsens värdehandlingar skall äga rum minst en gång varje budgetår, fastän det i dessa fall uppenbarligen icke är fråga om värden av ens tillnärmelsevis den omfattning som hos länsbostadsnämnderna. Såsom exempel kan nämnas att värdet den 30 juni 1961 av säkerhetshandlingarna hos länsstyrelsen i Östergötlands län understeg 6 milj. kronor. Den av revisorerna gjorda undersökningen har också visat, att byten av länsbostadsdirektör och/eller kamrerare — vilka båda tjänstemän i regel ha gemensamt ansvar för säkerhetshandlingarna — förekommit vid flera nämnder utan att några inventeringar verkställts från bostadsstyrelsens sida. Icke minst med hänsyn till personalens egen säkerhet framstår det såsom önskvärt, att dylika tjänstebyten i fortsättningen icke äga rum utan att inventering sker. Över huvud bör med hänsyn till vad revisorerna i det föregående anført antalet inventeringar ökas, och det synes revisorerna lämpligt att bostadsstyrelsen och riksräkenskapsverket uppgöra en gemensam intern plan för den framtida invente-

ringsverksamheten. Härigenom torde bl. a. onödigt dubbelarbete kunna undvikas. Det bör emellertid vara myndigheterna obetaget att frångå denna plan och verkställa de extra inventeringar som förhållandena kunna motivera. Önskvärt är också att bostadsstyrelsen snarast utfärdar tidsenliga anvisningar rörande förvaringen av säkerhetshandlingarna. Förslag till sådana ha utarbetats under år 1958 men synas aldrig ha fastställts.

Såsom tidigare nämnts har från revisorernas sida besök avlagts vid en del länsbostadsnämnder, varvid vissa ansökningshandlingar om egnehems-lån och i förekommande fall tillhörande säkerhetshandlingar stickprovsmässigt granskats. God ordning har i stort sett rätt beträffande de undersökta handlingarna. I ett par fall har emellertid konstaterats att uppgifter om sökandes ekonomiska förhållanden saknats. Besluten i dessa ärenden synas i berörda avseende ha grundats på muntliga upplysningar från vederbörande förmedlingsorgan. Det är emellertid önskvärt att ansökningshandlingarna ifyllas fullständigt, så att besluten kunna meddelas på lätt kontrollerbara uppgifter.

Vid tolv av de 24 länsbostadsnämnderna finnes anställd en deltidsanställd ombudsman, vars arvode vid de olika nämnderna varierar mellan 800 och 2 100 kronor. De uppgifter för vilka denne tjänsteman tages i anspråk äro något växlande men synas åtminstone i vissa fall inskränka sig till en rutinemässig granskning av säkerhetshandlingar. Denna granskning sker stundom i efterhand, d. v. s. sedan lånen utbetalats. Det är mot bakgrunden härav icke förvånande, att i varje fall en länsbostadsnämnd föreslagit att ombudsmannabefattningen skall indragas, något som bostadsstyrelsen enligt uppgift hittills motsatt sig. Enligt revisorernas mening kan det synas oegentligt att ombudsman finnes endast vid några nämnder, då arbetsuppgifterna och kraven på personalen äro desamma vid alla nämnder. Redan nu anlita de nämnder som ej ha särskild ombudsman anställd bostadsstyrelsens ombudsmannasektion, då behov föreligger av sådan juridisk sakkunskap som ej finnes att tillgå hos respektive nämnd. Med hänsyn härtill kan det ifrågasättas, om det icke borde vara möjligt för samtliga nämnder att förfara på samma sätt, varigenom ombudsmannabefattningarna skulle kunna indragas. Det undandraget sig emellertid revisorernas bedömande, vilka konsekvenser en dylik åtgärd skulle få för arbetsbördan inom nämnda sektion. Revisorerna inskränka sig därför till att föreslå, att frågan om fortsatt anställning av deltidsanställd ombudsman vid vissa länsbostadsnämnder upptages till omprövning.

Kommunikationsdepartementet

§ 13

Utfallet av automobilskattemedlens specialbudget

När automobilbeskattningen genomfördes år 1922 i avsikt att skaffa medel för att finansiera kostnaderna för vägväsendet, inrättades en specialstat därför. Denna anordning betingades av önskemålet att erhålla en redovisning som utvisade det inbördes sambandet mellan inkomster och utgifter, enär inkomster som inflöto genom automobilbeskattningen skulle användas för med beskattningen avsedda ändamål. Från och med budgetåret 1929/30 inrättades även en fondtitel, automobilskattemedelsfonden, över vilken över-skott och brister inom specialbudgeten regleras med anlitande av ett särskilt avsättningsanslag.

Reglerna för redovisning av inkomster och utgifter på automobilskattemedlens specialbudget ha efter hand undergått vissa förändringar. Från och med budgetåret 1957/58 ha sålunda förrättningsavgifterna vid statens bilinspektion och vissa inkomster vid väg- och vattenbyggnadsverket tillförts nu ifrågavarande medel. Däremot ingår icke i automobilskattemedlen den permanenta omsättningsskatten för motorfordon, vilken infördes den 1 december 1956, liksom ej heller den på bensin och motorsprit utgående energiskatten. På utgiftssidan omfattade specialbudgeten ursprungligen endast anslag till förbättrande och underhåll av för automobiltrafiken viktiga vägar och gator, men den har efter hand utvidgats till att omfatta praktiskt taget alla direkta utgifter för vägväsendet och en mängd utgifter för närstående ändamål. Någon definitiv lösning av frågan vilka utgifter som rätteligen böra hänföras till specialstaten torde emellertid knappast kunna åstadkommas. Biltrafiken tillför nämligen samhället fördelar i många andra former än genom bilskattemedel, exempelvis indirekt i form av andra skatteintäkter. Å andra sidan har det allmänna åtskilliga utgifter som på ett eller annat sätt sammanhånga med biltrafiken utan att täckning erhålles av automobilskattemedel, exempelvis på sjukvårdens och domstolsväsendets område.

Utgifterna å vissa riksstatsanslag avräknas endast till viss del på automobilskattemedlen. Så är fallet med utgifterna för avlöningar och omkostnader vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vid vägförvaltningarna samt för pensioner åt f. d. anställda och deras efterlevande; dessa utgifter avräknas endast med nio tiondelar av de verkliga kostnaderna (jämf. prop. 1954: 112). I fråga om vissa anslag under polisväsendet sker avräkningen mot automobilskattemedlen endast med vissa bestämda belopp (jämf. prop. 1954: 174).

Reservationsanslag avräknas med hela sitt belopp såsom utgifter på automobilskattemedlens specialbudget under det budgetår för vilket de anvisats. Eventuellt uppkommande reservationer redovisas således icke såsom till-

gångar för specialbudgeten. I realiteten äro dock dylika reservationer direkt jämförbara med den på budgetutjämningsfonden upptagna behållningen av automobilskattemedel; i båda fallen rör det sig om belopp som äro avsedda att framdeles tagas i anspråk för vägväsendet och liknande ändamål. Reservationerna ha därför medtagits såsom särskilda tillgångsposter i den in- och utgående balansen i efterföljande sammanställning. På utgiftssidan ha däremot förts endast de belopp med vilka vederbörande anslag faktiskt belastats, d. v. s. poster som ha karaktär av verkliga utgifter.

Inkomster och utgifter på automobilskattemedlens specialbudget under budgetåret 1960/61 framgå av följande uppställning.

Ingående balans den 1/7 1960

Tillgångar:

Reservationer	365 410 980: 33	
Fordran å budgetutjämningsfonden	765 450 288: 70	1 130 861 269: 03

Inkomster:

A. I. 2. a) Fordonsskatt	417 413 088: 30	
2. b) Bensinskatt	847 277 294: 99	
A. II. 7. Förrättningsavgifter vid statens bilinspektion	4 750 215: —	
8. Inkomster vid väg- och vattenbyggnadsverket	1 599 327: 70	1 271 039 925: 99
		2 401 901 195: 02

Utgifter:

V. SOCIALDEPARTEMENTET

E. Arbetsmarknadsstyrelsen med dithörande verksamhet

10 Beredskapsarbeten på vägar och gator		204 427 577: 83
---	--	-----------------

VI. KOMMUNIKATIONSDEPARTEMENTET

B. Väg- och vattenbyggnadsväsendet

Väg- och vattenbyggnadsverket
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen:

1 Avlöningar (9/10 av styrelsens verkliga avlöningar)	8 950 288: 11	
2 Omkostnader (9/10 av styrelsens verkliga omkostnader)	1 454 395: 99	10 404 684: 10
Vägförvaltningarna:		
3 Avlöningar (9/10 av förvaltningarnas verkliga avlöningar)	24 188 533: 46	
4 Omkostnader (9/10 av förvaltningarnas verkliga omkostnader)	4 625 097: 34	
5 De lokala vägnämnderna m.m.	303 757: 66	
6 Reglering av vissa skador inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ämbetsområde	706 205: 88	29 823 594: 34

Väghundehåll och vägbyggnader

Väghållningen på landet samt i städer och stadsliknande samhällen, där kronan är väghållare:

7 Väghundehållet	364 832 150: 44	
8 Byggande av riksvägar	169 564 250: 49	
9 Byggande av länsvägar	205 792 269: 97	
10 Byggande av ödebygdevägar	9 869 968: 61	

11	Byggande av storbroar	8 138 740: 07	
12	Vissa vägbyggnadsarbeten	12 931 343: 19	771 128 722: 77
	Väghållningen i städer och stadsliknande sam-		
	hällen, som är väghållare:		
13	Bidrag till underhåll av vägar och gator ..	65 991 000: —	
14	Bidrag till byggande av vägar och gator ..	100 255 918: 47	
	Enskild väghållning:		
15	Bidrag till underhåll av enskilda vägar m.m.	22 425 346: 65	
16	Bidrag till byggande av enskilda vägar ..	13 526 459: 54	
	Diverse ändamål:		
17	Utredningar	344 650: 64	
18	Vissa kostnader i samband med internatio-		
	nella vägkongresser	27 787: 24	202 571 162: 54

C. Vägtrafikväsendet

Statens bilinspektion:

1	Avlöningar	3 307 110: 91	
2	Omkostnader	1 132 686: 51	
3	Utrustning	64 841: 91	
5	Bidrag till säkerhetsanordningar vid järnvägs-		
	korsningar	3 931 439: 87	
6	Bidrag till trafiksäkerhetsfrämjande åtgärder		
	vid vissa järnvägs-korsningar	299 715: —	
	Statens biltrafiknämnd:		
7	Avlöningar	528 129: 20	
8	Omkostnader	54 103: 20	
9	Statens trafiksäkerhetsråd m.m.	183 453: 02	
10	Kostnader för vetenskaplig trafiksäkerhets-		
	forskning	523 774: 22	
11	Bidrag till nationalföreningen för trafiksäker-		
	hetens främjande	650 000: —	10 675 253: 84

F. Tekniska institut

1	Statens väginstitut	1 000 841: 24	
2	Statens väginstitut: Utrustning	60 307: 54	1 061 148: 78

I. Diverse

Ersättning till statens allmänna fastighetsfond:

2	Byggnadsstyrelsens delfond		2 100 000: —
---	----------------------------------	--	--------------

VIII. ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

F. Tekniska högskolor

Tekniska högskolan i Stockholm:

3	Avlöningar		113 000: —
---	------------------	--	------------

IX. JORDBRUKSDEPARTEMENTET

C. Lantbrukets rationalisering och befrämjande av dess produktion, m.m.

20	Gottgörelse till trädgårdsnäringen för av dess		
	utövare erlagd bensinskatt	131 163: 95	
	Äldre anslag (1959/60 C 20)	145 760: —	276 923: 95

I. Skogsväsendet

6	Vägbyggnader å skogar i enskild ägo	5 700 542: 78	
	Äldre anslag (1958/59 I 6 a)	681 360: —	6 381 902: 78

K. Fiskeriväsendet m.m.

16	Gottgörelse till fiskerinäringen för av dess ut-		
	övare erlagd bensinskatt	676 350: —	
	Äldre anslag (1959/60 K 17)	38 510: —	714 860: —

X. HANDELSDEPARTEMENTET

D. Sjöfart och handel

Hamnar och farleder

25	Bidrag till byggande och underhåll av mindre hamnar och farleder		869 569: 46
----	--	--	-------------

XI. INRIKESDEPARTEMENTET

D. Polisväsendet

	Statspolisintendenten m.fl.:		
1	Avlöningar	625 000: —	
	Statspolisorganisationen:		
2	Inköp av motorfordon m. m.	1 196 000: —	
3	Underhålls-, drift- och expeditionskostnader	2 524 000: —	
4	Gottgörelse till polisdistrikten	14 225 000: —	
5	Polisradioväsendet	282 057: 72	
	Statens polis-skola:		
10	Avlöningar	140 000: —	
11	Omkostnader	41 000: —	
12	Utbildningsarvodet m. m.	11 000: —	
18	Vissa ersättningar åt befattningshavare vid polisväsendet m. m.	1 439 000: —	
20	Bidrag till främjande av rekryteringen i vissa polisdistrikt	37 500: —	20 520 557: 72

XII. CIVILDEPARTEMENTET

C. Statliga pensionsväsendet

1	Egenpensioner åt f. d. anställningshavare i statens tjänst	15 900 000: —	
5	Familjepensioner åt efterlevande till anställningshavare i statens tjänst	1 900 000: —	17 800 000: —
	Summa utgifter		1 278 868 958: 11

Utgående balans den 30/6 1961Tillgångar

Reservationer	376 372 008: 69	
Fordran å budgetutjämningsfonden	746 660 228: 22	1 123 032 236: 91
		2 401 901 195: 02

Revisorernas uttalande. Sedan några år tillbaka ha revisorerna i sin berättelse intagit en sammanställning över automobilskattemedlens specialbudget för det senast förflutna budgetåret i syfte att möjliggöra en samlad överblick över dessa medel. Inkomster och utgifter som hänföra sig till automobilskattemedlen redovisas nämligen såväl i riksstaten som i budgetredovisningen blandade med övriga poster, och någon särredovisning av dessa medel förekommer icke.

Automobilskattemedlen utgöra numera den enda kvarstående specialstaten av någon betydelse. Genom denna redovisningsform är det möjligt att följa, i vad mån de statsinkomster som direkt härledas ur motorfordonstrafiken, främst fordonsskatt och bensinskatt, komma till användning för väg- och vägtrafikväsendet eller närstående ändamål. De uppkomna differenserna mellan inkomster och utgifter salderas år från år. Den slutliga behållningen eller bristen ingår i redovisningen för statens budgetutjämningsfond i den allmänna budgetens behållning eller brist men redovisas därefter

såsom en fristående post, vilken frånräknas respektive tillägges innan det slutliga utfallet av fonden angives.

Vid utgången av budgetåret 1953/54 förelåg en brist på specialbudgeten på 30 milj. kronor, vilket innebar att för vägändamål anvisats mer än vad som influtit i automobilskattemedel. Bristen förbyttes följande budgetår i ett överskott, vilket därefter successivt stigit fram till sistförflutna budgetår, då en nedgång inträffat. I huvudsak har under de tre senaste budgetåren en jämn balans varit rådande mellan skatteuttag och medelsförbrukning. Utvecklingen framgår av följande uppställning, i vilken beloppen avrundats till jämna miljontal kronor.

<i>Budgetår</i>	<i>Reservationer</i>	<i>Överskott eller brist</i>	<i>Summa behållning</i>
1953/54	291	—30	261
1954/55	398	53	451
1955/56	512	259	771
1956/57	681	287	968
1957/58	548	588	1 136
1958/59	383	743	1 126
1959/60	365	766	1 131
1960/61	376	747	1 123

Under budgetåret 1960/61 ha inkomsterna uppgått till 1 271 milj. kronor och utgifterna till 1 279 milj. kronor. Utgifterna överstiga alltså inkomsterna med 8 milj. kronor. Samtidigt ha reservationerna stigit med 11 milj. kronor, varför automobilskattemedlens fordran på budgetutjämningsfonden minskat med 19 milj. kronor. Den 30 juni 1961 utvisar specialbudgeten som följd härav en behållning å 1 123 milj. kronor, varav 376 milj. kronor i form av reservationer på anvisade men för sitt ändamål ännu icke utnyttjade anslag samt 747 milj. kronor som fordran å budgetutjämningsfonden. Sistnämnda belopp motsvarar alltså vad som vid budgetårets utgång influtit i automobilskattemedel men ännu icke anvisats för vägväsendet och övriga med dessa medel avsedda ändamål.

Att outnyttjade automobilskattemedel äro avsedda att framdeles komma vägväsendet till godo innebär icke att någon fondering i egentlig mening förekommer. Det såsom behållning angivna beloppet utgör endast en redovisning av specialbudgetens ställning vid budgetårets slut. Det må även anmärkas att utfallet av specialbudgeten icke bör uppfattas som något exakt uttryck för i vad mån vägväsendets krav tillgodoses från det allmännas sida. Såsom inledningsvis framhållits finnas nämligen i den allmänna budgeten såväl inkomster som utgifter, vilka äga nära samband med biltrafiken men likväl icke redovisas över automobilskattemedlens specialbudget.

Planeringen av Södertäljevägens utbyggnad

Redan innan vägväsendet förstатligades år 1943 hade genom dåvarande arbetsmarknadskommissionens försorg vissa ombyggnader av riksväg 1 påbörjats. Sålunda ombyggdes vägdelen Stockholms stads gräns—Vårby åren 1941—1949 i samband med att vägen flyttades utanför de bebyggda områdena i Segeltorp. Först under senare delen av 1940-talet började emellertid dessa arbeten bedrivas i större skala. Sålunda utbyggdes den 3,5 km långa vägdelen Vårby—Salem i huvudsak till motorvägsstandard; den färdigställdes år 1957 och hade då dragit en kostnad av 15,5 milj. kronor, inberäknat marklösen. Den följande etappen — sträckan Salem—Jakobsdal öster om Södertälje och med anslutningsväg till Södertälje — började byggas år 1958 och öppnades som motorväg den 9 juni 1961.

Riksvägen fortsätter f. n. från sistnämnda sträcka över den s. k. Mälaron (klaffbron) över Södertälje kanal och passerar därefter Södertälje stads centrala delar. Trafiktätheten vid Mälaron är visserligen icke lika hög som vid vissa av de ännu icke färdigställda tillfartslederna till Stockholm. År 1961 räknades den vid högtrafik till ca 1 700 fordon per timma under vardagar och till ca 1 900 fordon per timma under helgtrafik. Flera omständigheter, bl. a. sträckningen genom stadens trånga genomfarter, befintligheten av ett antal större industrier inom staden samt tillskottet av den betydande trafiken från Strängnäsvägen och Mälardalen, medverka emellertid till att riksväg 1 genom Södertälje och över Mälaron bildar en »flaskhals», som vid högtrafik dagligen orsakar långa väntetider och som kan väntas bestå tills utbyggnadens nästa etapp med förbifart vid Södertälje blivit färdigställd. Denna byggnadsdel väntas icke bli påbörjad förrän år 1963; byggnadstiden kan beräknas till 3 à 4 år. De besvärliga trafikförhållandena vid genomfarten i Södertälje synas därför komma att kvarbliva ännu åtskilliga år.

Revisorerna vilja i det följande lämna en redogörelse för hur planeringen av vägdelarna Salem—Södertälje och dess närmaste fortsättning intill Södertälje bedrivits.

År 1942 framlades ett förslag till arbetsplan för riksväg 1, sträckan Salem—Jakobsdal—Södertälje, utarbetat av en enskild projektör, Bachmans Ingenjörbyrå, på uppdrag av vederbörande väghållare. Såvitt gällde sträckan Salem—Södertälje stadsgräns fastställdes planen till utförande genom resolution den 30 december 1943. Den omfattade en sträckning från Salem över Mellanberg, Igelsjön, Tullan och Hälsingland till Jakobsdal (en sträckning något nordligare än den där vägen nu är belägen). Arbetsplanen god-

kändes av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 26 november 1943. Den föreslagna sträckningen kunde emellertid icke godkännas av industriverksstyrelsen i Stockholms stad, som i skrivelse den 8 maj 1945 föreslog att få sträckningen förlagd söder om sjön Tullan. Denna utgjorde nämligen källsjö till Bornsjön, från vilken staden hämtade sitt vatten.

På uppdrag av vägförvaltningen i Stockholms län bearbetades sistnämnda förslag av projektören, som härvid benämnde det alternativ 6. Samtidigt härmed överarbetades även längdprofilen för det tidigare fastställda förslaget, som efter överarbetningen kallades alternativ 4 B. Utredningen om dessa båda alternativ dagtecknades den 23 februari 1946. Av utredningen framgick att såväl anläggningskostnader som trafik kostnader skulle bli lägre för alternativ 4 B i kombination med huvudförslaget än för alternativ 6 och huvudförslaget.

Den av Bachmans ingenjörbyrå år 1942 framlagda arbetsplanen omfattade utöver sträckan Salem—Jakobsdal en fortsättning av vägen över Södertälje. I projekteringsarbetet deltog för sistnämnda del även Kjessler & Mannerstråle AB; denna firma upprättade förslagsritningar till de två alternativa utföranden av bro över Södertälje kanal som ingingo i arbetsplanen.

Enligt den nu nämnda arbetsplanen skulle riksvägen från den norra trafikplatsen vid Jakobsdal, där planläget i huvudsak anslöt till den utbyggnad som sedermera kom till utförande, följa Södertälje stadsgräns till stadens nordostligaste bebyggelseområde och sedan längs Ståthögavägen (norr om järnvägskurvan) ledas till en trafikplats i plan vid Grödingevägen. Riksvägen skulle sedan gå ned till Södertälje kanal i en kurva nordväst om Standard radiofabrik och därefter över kanalen, antingen på en klaffbro med 26,5 m segelfri höjd (= nuvarande järnvägsbron) eller också på en fast bågbro med 38,5 m segelfri höjd. Söder om kanalen redovisade arbetsplanen en sträckning väster om och parallellt med södra stambanan fram till en punkt ca 200 m söder om Hertig Carls vägs korsning med riksvägen och stambanan. Söder om denna punkt skulle riksvägen böja av i en båge mot väster och ansluta till nuvarande riksväg 1 omedelbart söder om Saltskogsvägen.

Det Bachmanska riksvägsförslaget kostnadsberäknades för hela sträckan från Salem till den södra trafikplatsen och inklusive klaffbro över farleden till närmare 20 milj. kronor. Ett vägbyggnadsföretag av denna storlek rymdes icke inom ramen för tillgängliga medel vid ifrågavarande tid, och planen betraktades därför tills vidare som ett framtidsprojekt. Byggnadsarbetena pågingo ännu fram till år 1949 på sträckan Stockholm—Vårby, och den därefter följande etappen — sträckan Vårby—Salem — blev icke färdigställd förrän år 1957. Full enighet rådde ej heller om lämpligheten av den allmänna vägsträckningsprincip som innebar att riksvägarna förlades såsom kringfartsleder utanför städerna, eftersom en betydande del av trafiken

baserades på dessa städer och vissa lokala intressen flerstädes önskade behålla även genomgångstrafiken inom eller närmare bebyggelsecentra.

Under slutet av 1940-talet blev därför frågan om utbyggnad av ifrågavarande del av riksväg 1 vilande. I början på 1950-talet trädde i stället tanken på en mindre kostsam lösning i förgrunden, vilken siktade på att dubblera den nuvarande Mälarbron och bredda genomfarterna genom Södertälje stads centrala delar. Två utredningar med detta syfte, närmast av trafikteknisk natur och koncentrerade på en breddning av den s. k. Oxbacksleden genom Södertälje, utarbetades på stadens uppdrag av enskilda projektörer (Herzman-Ericson och Lundberg samt Klevemark). De förelägo färdiga den 23 februari 1950 respektive den 5 november 1952.

År 1954, då arbetena med ombyggnad av sträckan Vårby—Salem kommit i gång, stod det klart att frågan om utbyggnad även av vägens fortsättning söderut icke kunde skjutas på framtiden. Särskilt koncentrerades uppmärksamheten på den dåvarande riksvägens synnerligen låga standard och otillfredsställande tillstånd, och vägdelen fram till Södertälje betraktades därför som det mest angelägna företaget. En begränsning av utbyggnaden till denna etapp syntes även sammanfalla med vad som bedömdes som genomförbart med hänsyn till tillgången på vägbyggnadsmedel. Den projektering som nu igångsattes kom emellertid att omfatta även fortsättningen genom eller omkring Södertälje.

Icke vid någon av ovan nämnda utredningar hade förutsatts att riksväg 1, lika litet som riksväg 6, skulle byggas som motorväg, utan plankorsningar hade varit tillåtna. Numera hade emellertid klarhet vunnits om att utbyggnaden borde ske till motorvägsstandard, vilket medförde att helt nya synpunkter måste läggas på byggnadslösningen för såväl själva riksvägen som för lokalvägnätet.

Ytterligare en omständighet bör i detta sammanhang nämnas. I juni 1954 uppdrog Kungl. Maj:t åt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att verkställa en översiktlig planläggning av vägnätets utformning m. m., för vilket ändamål tillsattes en särskild delegation. Arbetet omfattade, förutom ett flertal principiella frågor, ställningstagande till huvudsträckningen av ett antal stamvägar genom landet. Såvitt gällde stockholmsregionens förbindelser söderut förelåg härvid till bedömande, huruvida trafiken till å ena sidan de södra delarna av landet och å andra sidan Göteborg till en början skulle kunna förenas i en gemensam sträckning, som i dylikt fall enligt ett tänkbart alternativ skulle kunna framgå över Flen. Om en sådan lösning valdes, vore det icke säkert att riksvägen borde dragas söder om Södertälje, då en förläggning av vägen norr om staden möjligen kunde visa sig lämpligare. Delegationen framlade sitt slutbetänkande i november 1957, men redan i april 1956 förelåg ett preliminärt förslag, enligt vilket en stamväg från Stockholm över Södertälje skulle dragas mot Nyköping. Ehuru någon närmare undersökning rörande möjligheterna att förlägga en kringgångsväg norr om Södertälje icke

kom till utförande, innebar det s. k. flenalternativet ett moment av osäkerhet vid de första årens projekteringsarbete för riksväg 1.

I skrivelse den 18 augusti 1954 uppdrog vägförvaltningen i Stockholms län åt firman Kjessler & Mannerstråle att utföra arbetsplan för riksväg 1 på delen Salem—Södertälje, och av drätselkammaren i Södertälje erhöll firman den 8 september 1955 uppdrag att utföra arbetsplan för infartsvägen till Södertälje från Jakobsdal till Mälarbron.

Det senare uppdraget uppdelades i två delar, den ena avseende sträckan från Jakobsdal till Södertälje begravningsplats och den andra avseende sträckan från begravningsplatsen till Mälarbron. Sträckan Jakobsdal—begravningsplatsen skulle byggas samtidigt med riksväg 1 mellan Salem och Jakobsdal. Den återstående sträckan framgick helt inom stadsplanlagt område och redovisades separat som en särskild byggnadsetapp.

Projekteringsarbetet, som skulle utföras i samråd med vägförvaltningen, igångsattes med en översyn av den »bachmanska» planen av år 1942 men under de ändrade förutsättningar som nu gällde med avseende på vägens standard. Jämsides härmed undersöktes även andra möjligheter, bl. a. tunnelalternativ. Vid överläggningar som i januari 1955 ägde rum med representanter för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt vägförvaltningen uppnåddes enighet om sträckningen fram till Södertälje stadsgräns, nämligen en kombination av Bachmans alternativ 1 och 4 med smärre förändringar i plan och profil. Denna lösning hade under hand godtagits av industriverkstyrelsen i Stockholm, då det icke medförde större ingrepp i sjön Tullan. Beträffande fortsättningen genom Södertälje hade utredningsarbetet bedrivits under förutsättning av att riksvägen genom Södertälje skulle få det läge som redovisats i Bachmans plan och som även skyddats stadsplanemässigt, nämligen norr om och nära järnvägsbron över kanalen. Av bl. a. försvarstekniska skäl ifrågasattes emellertid under samrådet med de statliga vägmyndigheterna riktigheten av detta läge, och det beslöts att även ett annat alternativ skulle prövas genom en översiktlig utredning, nämligen en sträckning över Södertälje uthamn, ca 800 m söder om järnvägsbron, alltså ett östligare läge förbi staden.

På grundval av nu nämnda överläggningar framlade Kjessler & Mannerstråle den 21 juni 1955 en preliminär plan med två olika alternativ, benämnda A och B. Från Mellanberg till Södertälje stadsgräns var sträckningen för alternativ A i huvudsak sammanfallande med 1942 års plan. Detta gällde även för delen inom staden fram till den blivande bron över kanalen. Delen mellan Södertälje kanal och Pershagen hade däremot blivit föremål för mera ingående studier. Tre olika alternativ hade här kommit under bedömning. Den slutligen såsom alternativ A valda sträckningen hade framkommit i samarbete med staden och anslöt genom sitt läge på ett lämpligt sätt till den planerade användningen av industriområdena vid Engelbrekts kanal. Alternativet hade två trafikplatser som anslutningspunkter, nämli-

gen en nordlig vid Jakobsdal och en sydlig vid Kolpenäs. Vid Jakobsdal anslöt en fyrfilig trafikled, avsedd som infart till Södertälje, samt en mindre väg mot Igelsta. Vid Kolpenäs anslöt riksväg 6 och Södertälje lokalvägnät.

Vid tidigare utredningar hade det antagits, att riksvägen skulle kunna betjäna även lokaltrafik mellan de bebyggda områdena på båda sidor om kanalen intill järnvägsbron. Då detta på grund av riksvägens ändrade karaktär icke längre var lämpligt, föreslogs nu att lokalvägnätet skulle kompletteras med en öppningsbar lågbro nära Vårdsholmen. Riksväg 6 föreslogs få en trafikplats ungefär vid Tvetavägen. Parallellt med riksväg 6 skulle åstadkommas en lokalförbindelse mellan Nyköpingsvägen och Verkstadsvägen.

I likhet med 1942 års plan räknade alternativ A med två tänkbara lösningar för bron över kanalen, nämligen en fast eller en rörlig bro. Brons totala längd uppgick till 760 m och bredden till 22,5 m. Vid valet mellan fast eller öppningsbar bro förebringades en utredning över antalet broöppningar sedan en följd av år. Därav framgick att Mälarbron sedan år 1945 öppnats i medeltal en gång per tjugo dygn, varav en tredjedel av antalet öppningar skett under natten; öppningstidens längd syntes ligga mellan 5 och 10 minuter. Då man kunde förvänta att antalet öppningar i framtiden skulle bli ungefär lika stort, syntes dessa öppningar icke utgöra något nämnvärt hinder för riksvägstrafiken.

Alternativ B i 1955 års preliminära arbetsplan innebar en sträckning åtskilligt sydligare än alternativ A. Redan från Mellanberg skulle riksvägen ta en sydvästlig huvudriktning, och en första trafikplats för anknytning av trafiken på Södertälje skulle förläggas mellan sjön Uttran och Glasbergsjön. Bron över farleden skulle förläggas till uthamnen omkring 2 km söder om nuvarande järnvägsbron, och vägen skulle därefter sträckas till en sydlig trafikplats med ungefär samma läge som enligt alternativ A. För alternativ B hade tidigare icke några utredningar gjorts. En sträckning i huvudsak liknande den nu redovisade hade antytts i den av Klevemark år 1952 uppgjorda planen. Alternativet hade nu studerats såväl på befintligt kartmaterial som i terrängen och utgjorde en bearbetning av ett tidigare av Kjessler & Mannerstråle för Södertälje stad framlagt förslag. Skillnaden bestod främst uti att vägen i enlighet med stadens önskemål dragits i en bukt åt sydost, varigenom området vid Igelsta gård förlades norr om riksvägen och på så sätt frilades för industriplanering.

Med hänsyn till trafiken i uthamnen krävde dock brofrågans lösning vid alternativ B en betydligt mera omfattande konstruktion. Projektören fann att en hängbro utgjorde den ur alla synpunkter lämpligaste lösningen. Spännvidden uppgick till 290 m, och även den segelfria höjden ökades. Lokalvägnätets utformning överensstämde i huvudsak med vad som gällde för alternativ A, möjligen med den skillnaden att en ny öppningsbar lågbro kunde skjutas på framtiden.

Kostnadsberäkningar hade utförts för de olika alternativen. De omfattade ombyggnaderna av riksvägarna 1 och 6 samt bron över farleden och anslutningsvägen från den norra trafikplatsen fram till kyrkogården, medan lokalvägnätet i övrigt icke ingick. Beräkningarna resulterade för alternativ A i en kostnad på 46 milj. kronor med högbro och 42,7 milj. kronor med klaffbro. Alternativ B utvisade 60,2 milj. kronor med hängbro och 59,2 milj. kronor med bågbro. I utredningen fanns även intagen en utredning om de trafikvinster som skulle uppkomma vid de båda alternativen. Med utgångspunkt från resultatet av 1952 års trafikräkningar förutsatte man därvid en ökning av trafiken med 15 procent per år.

Sammanfattningsvis framhölls i planen, att alternativ A med byggnads-kostnader, trafik kostnader och marklösen sammanräknade syntes understiga alternativ B med omkring 15 milj. kronor. Därtill borde observeras att inom södertäljesektorn sedan mer än tio år mark reserverats för riksvägen i huvudsak enligt alternativ A. Mot sistnämnda alternativ hade visserligen framhållits, att en förläggning av bron över kanalen så nära järnvägsbron finge anses mindre lämplig ur militär synpunkt, men å andra sidan vore att märka att en sådan bro i händelse av skada lättare kunde repareras än den betydligt större bro över uthamnen som ingick i alternativ B. Av angivna skäl stannade projektören för att förorda alternativ A.

Den nu beskrivna utredningen, daterad den 21 juni 1955, översändes till drätselkammaren i Södertälje. Södertälje stad överlämnade den sedermera till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och förordade för stadens del riksvägens utförande enligt alternativ A, d. v. s. sträckningen intill järnvägsbron.

I skrivelse till drätselkammaren i Södertälje den 29 mars 1956 meddelade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, att styrelsen förordade riksvägens utförande enligt samma alternativ, allt under förutsättning att pågående utredningsarbete av delegationen för översiktlig vägplanering visade, att riksväg 1 lämpligen borde gå över Nyköping och icke över Flen såsom ifrågasatts. I skrivelse den 13 februari 1957 till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen rekommenderade delegationen att riksväg 1 utbyggdes över Nyköping, och i skrivelse den 28 februari 1957 till vägförvaltningarna i Stockholms, Södermanlands och Östergötlands län meddelade styrelsen att utredningsarbete för berörda vägar skulle utföras under denna förutsättning.

Sedan enighet uppnåtts om den preliminära sträckningen av riksvägen, fortsatte Kjessler & Mannerstråle arbetet med detaljprojekteringen av den del av utbyggnaden som skulle ingå i den första byggnadsetappen, nämligen sträckan Salem—Jakobsdal med anslutningsväg till Södertälje fram till begravningsplatsen. För att möjliggöra ett snabbt igångsättande av byggnadsarbetena för denna etapp ansågs det lämpligt att iordningställa handlingar för utställande av arbetsplanen innan denna helt färdigställdes. Ett betänkande med handlingar och ritningar, erforderliga för nyssnämnda än-

damål, avlämnades av projektören den 22 mars 1957. Arbetsplanen för delen utanför stadsgränsen fastställdes av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 4 september 1957. För delen inom stadsgränsen var projektörens arbetsplan daterad den 25 februari 1958. Överenskommelse om arbetenas utförande träffades mellan staden och vägförvaltningen den 23 april 1958, och stadsplanerna fastställdes den 24 januari och den 9 maj samma år.

Byggnadsarbetena med denna etapp påbörjades i juni 1958 och avslutades tre år senare. Vägen öppnades som motorväg den 9 juni 1961. Väglängden är 9,2 km, av vilken sträcka 7,2 km utgöra egentlig motorväg och 2 km infartsväg till Södertälje. I företaget ingår byggandet av 4,6 km allmänna vägar och 3,3 km enskilda vägar. Till utbyggnaden hör även byggandet av två trafikplatser, den ena vid Rönningevägen (Salems gamla kyrkogård) och den andra vid Wedaverken i Södertälje. Dessutom har viadukt vid Jakobsdal utbyggts, vilken ingår i den blivande trafikplatsen där. Byggnadskostnaderna uppgå till sammanlagt 21 milj. kronor, varav 2,5 milj. kronor avse sträckan inom Södertälje stad.

Sedan projekteringsarbetet för sträckan Salem—Jakobsdal avslutats, inriktades det fortsatta arbetet i ökad takt på vägens fortsättning som kringfartsled vid staden. Under hösten 1958 gjorde firman tillsammans med vägförvaltningen en översiktlig granskning av plansträckning och profil för riksvägsavsnittet genom Södertälje stad enligt det västliga alternativet. Vid denna granskning ifrågasattes bl. a., huruvida den horisontalkurva med 500 m radie som redovisats i tidigare planer omedelbart norr om kanalen kunde godtagas med de nu skärpta kraven på hög trafikteknisk standard. En ändrad sträckning hade här diskuterats redan i 1955 års utredning men tills vidare frångåtts, då den syntes medföra alltför höga marklösen och intrångskostnader. För att klargöra huruvida förutsättningarna för en förbättring av sträckningen inom detta avsnitt därefter blivit stadsplanetekniskt och ekonomiskt gynnsammare utförde firman tillsammans med stadens tekniska kontor en utredning, vilken överlämnades till staden i september 1959. I utredningen förordades en uträtning av väglinjen enligt det undersökta alternativet; det medförde betydliga vägtekniska fördelar men även en kostnadsökning med 0,6 milj. kronor. Utredningen om de båda alternativa sträckningarna remitterades till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i december 1959. Styrelsen förordade emellertid i yttrande den 12 maj 1960 den tidigare tänkta sträckningen, emedan det andra alternativet skulle innebära trafiktekniska olägenheter på grund av riksvägens närhet till järnvägen.

Ett principförslag till arbetsplan för nu ifrågavarande delsträcka framlades av Kjessler & Mannerstråle den 28 juli 1960. Planen utgår från att den fortsatta utbyggnaden kommer att ske i två etapper, av vilka den första omfattar sträckan från Jakobsdal över kanalen och fram till en söder om Södertälje belägen trafikplats vid Kolpenäs. Detta skulle innebära att tra-

fiken från riksväg 6 mot Stockholm tills vidare skulle framgå i den nuvarande leden över Mäljarbron och att anslutningen av riksväg 6 till den södra trafikplatsen, den s. k. Måsnareleden, skulle utföras först i en andra byggnadsetapp. Den södra trafikplatsen skulle därför i första etappen utbyggas i huvudsak endast för den närmast aktuella funktionen, dock att vissa delar av trafikplatsen redan från början måste dimensioneras och utformas med tanke på dess uppgifter i slutligt skick. Med utgångspunkt från resultatet av tidigare utredningar och beslut var riksvägens plansträckning i sina huvuddrag fastlagd från Jakobsdal till korsningen med södra stambanan. Från norra trafikplatsen skulle riksvägen framgå genom det s. k. Sofiehillsområdet. Norr om kanalen erfordrades tre planskilda korsningar samt åtskilliga omläggningar och kompletteringar av det lokala gatunätet. I fråga om bron över kanalen diskuterades i principförslaget alternativen med klaffbro eller fast bågbro. I samråd med stadens myndigheter och de statliga vägmyndigheterna förordades i principförslaget den förstnämnda lösningen. Närmast söder om kanalen ligger enligt planen riksvägen instängd mellan järnvägen i öster och Scania Vabis' fabriksområde i väster. Projektören har här haft att ta hänsyn till en mellan Södertälje stad och Scania Vabis år 1959 träffad överenskommelse, enligt vilken staden åtagit sig att vid riksvägens byggande tillgodose företagets behov av interna förbindelser mellan dess olika markområden inom detta avsnitt samt behov av järnvägsspår mellan södra järnvägsstationen och de planerade industriområdena inom södra kolpenäsområdets östra del.

I den södra trafikplatsen vid Kolpenäs avgrenas enligt planen hela in- och utfartstrafiken från söder samt även en viss del av in- och utfartstrafiken från norr. Vid projekteringen har eftersträvat ett läge så långt norrut som möjligt. Detta ger nämligen kortast möjliga väg för genomfartstrafiken mellan riksväg 6 och Stockholm. Dessutom skulle en avlastning av Stockholmsvägen, Mäljarbron och Södertäljes centrala delar erhållas, om en del av trafiken Stockholm—Södertälje sökte sig över den södra trafikplatsen.

Till skillnad från 1940-talets projekteringsarbete omfattar 1960 års principförslag även avsnittet från trafikplatsen vid Kolpenäs och söderut. Vägprofilen sänker sig här, och vägen kommer ut i marknivå på det låglänta området öster om Engelbrektskanalen intill foten av det kraftiga höjdparti som omfattas av stambanans kurva. På avsnittet Strömsviken—Persnäs innehåller förslaget två alternativa sträckningar. Projekteringen på detta avsnitt har dock endast i mindre mån samband med den av revisorerna här behandlade frågan om den s. k. flaskhalsen i Södertälje. Nämnas må dock att under projekteringsens gång — nämligen under de senaste åren av 1950-talet — vissa ökade krav börjat göra sig gällande beträffande motorvägarnas standard. Hittills ha vägarna ansetts böra byggas för en normalhastighet av 100 km/tim., och denna standard gäller för den innevarande år färdig-

ställda vägdelen till Jakobsdal. Samma norm har iakttagits vid projekteringen av delen mellan de båda trafikplatserna Jakobsdal och Kolpenäs, men detta har gjorts enbart av trafiktekniska skäl, bl. a. därför att den tillämpade kurvradien icke medger högre standard. För fortsättningen söderut föreligga emellertid icke några dylika skäl, och vägen kan i fortsättningen utbyggas efter de skärpta normerna.

Principförslaget innehåller slutligen en överslagsmässig kostnadsberäkning för nu ifrågakommande vägbyggnadsetapp. Beräkningarna ha resulterat i en byggnadskostnad av 25,4 milj. kronor för sträckan från norra trafikplatsen till en punkt strax norr om Strömsviken. Beloppet avser såväl själva motorvägen som lokalvägnät och konstbyggnader. Därav belöpa 3,8 milj. kronor på den norra vägdelen, 11 milj. kronor på klaffbro över kanalen jämte tillfartsviadukt samt 10,6 milj. kronor på den södra vägdelen.

Principförslaget, som av Kjessler & Mannerstråle överlämnades till vägförvaltningen den 28 juli 1960, översändes till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 3 oktober 1960. I skrivelse den 18 juli 1961 godkände styrelsen förslaget med viss erinran mot den södra trafikplatsen. På grundval av principförslaget utarbetar för närvarande projektören förslag till definitiv arbetsplan för byggnadsetappen jämte till planen hörande detaljritningar och det material som framdeles erfordras som entreprenadhandlingar. Nämnade arbete beräknas vara färdigt vid årsskiftet 1962—1963, varvid är att märka att utarbetande av broförslaget utgör det mest tidskrävande momentet. Jämsides med projekteringsarbetet pågår det administrativa arbetet med de stadsplaneändringar inom Södertälje stad som föranledas av byggnadsarbetet ävensom med det vattenmål vid vederbörande vattendomstol som sammanhänger med brobyggnaden.

För ombyggnad av Stockholmsvägen inom Södertälje stad från begravningsplatsen fram till Mälarbron voro projekteringsarbetena i huvudsak färdigställda av Kjessler & Mannerstråle samtidigt med den ovan nämnda planen för sträckan Salem—Jakobsdal—begravningsplatsen. Den slutliga arbetsplanen är dock daterad först den 20 december 1958, och denna plan godkändes av vägförvaltningen den 21 januari 1959. Tidsförskjutningen på omkring ett år har förklarats med att företaget icke kunde igångsättas år 1958, emedan medel icke funnos anvisade för ändamålet. Under nämnda år företogs därför vissa smärre justeringar i planen och de ändringar i stadsplanen som föranleddes därav. Redan tidigare hade emellertid denna ombyggnad funnits upptagen i fördelningsplanerna för vägbyggnadsarbeten. I fördelningsplan för åren 1954—1955 upptogs sålunda ombyggnad av Mälarbron (Mälarbron), och i motsvarande plan för åren 1956—1957 utökades detta företag att omfatta även ombyggnad av Stockholmsvägen från begravningsplatsen till bron. Båda dessa arbeten utgingo emellertid ur planerna för åren 1958—1959 men ha därefter ånyo upptagits. I fördelningsplanen

för åren 1960—1961 upptogs endast ombyggnad av Stockholmsvägen men ej bron, och i planen för åren 1961—1965 upptogos både vägen och bron men nu som två skilda företag, varvid vägen skulle erhålla medelstilleddning år 1961 och Mälaron år 1964.

För ombyggnad av Stockholmsvägen fanns alltså en arbetsplan godkänd av vägförvaltningen den 21 januari 1959. Då staden vid ingången av år 1961 erhöU kannedom om att medel för statsbidrag till arbetet nu funnos tillgängliga, beslöts att arbetet med vägbyggnaden skulle igångsättas. För infordrande av anbud, utlämnande på entreprenad m. m. åtgingo i huvudsak de första fem månaderna av året. Arbetet igångsattes av entreprenören den 5 juni 1961 och pågår alltjämt.

Revisorernas uttalande. För trafiken på riksväg 1 har genomfarten i Södertälje sedan åtskilliga år tillbaka utgjort ett synnerligen besvärligt problem, främst sammanhängande med att förbindelsen norrut mot Stockholm vid överfarten över Södertälje kanal i huvudsak är hänvisad till en enda bro med mycket begränsad kapacitet, den s. k. Mälaron. Ett flertal andra faktorer, bl. a. befintligheten av flera stora industrier i Södertälje samt den anknytande trafiken från riksväg 6, medverka till att vid denna plats under högtrafik, vardagar såväl som helger, regelmässigt besvärande stockningar uppkomma. Väntetider på mer än en timme äro då en vanlig företeelse vid genomfarten i Södertälje.

Riksväg 1 mellan Stockholm och Södertälje har under en följd av år varit föremål för successiv ombyggnad. År 1957 färdigställdes sträckan Vårby—Salem i huvudsak till motorvägsstandard, och den 9 juni 1961 öppnades såsom motorväg den senast ombyggda och närmast Södertälje belägna delen, nämligen sträckan Salem—Jakobsdal med anslutningsväg till Södertälje. Dessa betydande ombyggnader, vilka dragit en kostnad av 15,5 respektive 21 milj. kronor, ha emellertid icke underlättat genomfarten vid Södertälje, eftersom byggnadsetappen slutar öster om den ur trafiksynpunkt mest ömtåliga punkten, Mälaron. Någon lösning av detta problem kan icke väntas förrän tidigast år 1967, eftersom projekteringen av nästa byggnadsetapp icke beräknas vara färdig förrän vid årsskiftet 1962—1963 och minst tre år erfordras för byggnadsarbetena.

Revisorerna ha i det föregående lämnat en redogörelse för hur planeringen bedrivits beträffande ombyggnaden av delsträckan Salem—Jakobsdal och dess fortsättning som kringfartsväg vid Södertälje. Såsom framgår av redogörelsen förelåg redan år 1942 en arbetsplan för hela den nyssnämnda sträckan, och vissa omarbetningar av planen företogos under åren närmast där- efter. För planens förverkligande krävdes emellertid en investering som då beräknades till närmare 20 milj. kronor, och eftersom ett företag av sådan omfattning icke rymdes inom dåvarande investeringsplaner, kom det att tills vidare betraktas som ett framtidsprojekt. Under början av 1950-talet

söktes mindre kostsamma lösningar av vägfrågan, siktande på en dubbling av Mälarbron och öppnande av en trafikled genom stadens centrala delar.

Först under år 1954, då ombyggnaden av vägdelen Vårby—Salem var färdig att påbörjas, synes det ha stått klart för vederbörande myndigheter, att utbyggnaden även av den följande vägdelen till och förbi Södertälje icke kunde skjutas alltför långt på framtiden. Vägdelen till staden betraktades såsom det mest angelägna företaget, särskilt med hänsyn till den dåvarande riksvägens otillräcklighet och bristfälliga tillstånd, men den planering som nu uppdrogs åt en enskild projektör inriktades likväl även på vägens fortsättning som kringfartsled vid Södertälje. Arbetsplanen för vägdelen Salem—Jakobsdal jämte anslutningsväg till Södertälje vid Wedaverken färdigställdes av projektören i mars 1957; den godkändes av de statliga vägmyndigheterna i september samma år och av Södertälje stad i februari 1958. Först efter denna tidpunkt koncentrerades projekteringsarbetet på vägens fortsättning med bro över Södertälje kanal och en kringfartsled invid staden. Ett principförslag härom förelåg färdigt i juli 1960 och godkändes av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ett år senare.

I den föregående redogörelsen har ett flertal olika omständigheter berörts, vilka medverkat till att projekteringen av den nu aktuella vägdelen tagit en avsevärd tid. Företagets omfattning är betydande. Det kostnadsberäknas i nuvarande läge till 25,4 milj. kronor och tager alltså en betydande del av tillgängliga vägbyggnadsmedel i anspråk. Vidare har under projekteringen åtskillig oklarhet förelegat beträffande vissa för arbetet väsentliga grundprinciper. 1940-talets projektering inriktades sålunda icke på en utformning av vägen som motorväg utan korsningar i plan voro då tillåtna, och även under projekteringsens senare skede har en viss ökning av vägstandarden eftersträvat för att medge ökad hastighet. Frågan om lämpligheten över huvud taget att framdraga riksvägarna som kringfartsleder omkring städerna har därjämte diskuterats. Vidare ha inom den år 1954 tillsatta delegationen för översiktlig vägplanering vissa överväganden förekommit rörande möjligheten att för stockholmsregionen utbygga en stamväg till sydligaste Sverige gemensam med förbindelsen mot Göteborg, vilken väg i dylikt fall kunde tänkas framgå över Flen. En sträckning sydost om Södertälje hade därvid ingalunda varit den enda lösningen för riksettans läge, och full klarhet om att det nämnda alternativet icke var aktuellt erhöles icke förrän delegationen i april 1956 avgav sitt preliminära förslag till stamvägnät. Tveksamhet har även förelegat rörande den lämpligaste belägenheten av den i företaget ingående bron över kanalen, emedan närheten till den redan befintliga järnvägsbron krävde att militära synpunkter beaktades. Slutligen har vägens sträckning genom bostadsbebyggelse och industriområden med höga marklösenkostnader liksom hänsynen till lokalvägnät och andra intressen inneburit att projekteringen blivit synnerligen komplicerad. Ett flertal olika sträckningar ha därför prövats, innan enighet åstad-

kommitts om en principlösning som kunde läggas till grund för definitiv arbetsplan och detaljplanering.

Även med beaktande av nu nämnda omständigheter synes den här beskrivna projekteringen giva fog för vissa anmärkningar. Det förefaller revisorererna som om ett mera ingående samråd mellan projektören och vederbörande statliga myndigheter kunnat medföra åtskillig tidsvinst genom att vissa alternativa lösningar kunnat lämnas åt sidan efter ett överslagsmässigt bedömmande. Särskilt torde detta kunna göras gällande beträffande de olika alternativ som bearbetats på grund av osäkerhet om riksvägens sträckning invid järnvägsbron. Genom den stora utbyggnadsetapp som färdigstälts i juni innevarande år har visserligen den fördelen vunnits, att den tidigare riksvägen mellan Salem och Wedaverken i Södertälje ersatts av en god motorväg i ny sträckning. Denna ombyggnad har emellertid icke medfört någon lättnad för trafiken på den mest svårframkomliga delen av riksvägen, nämligen passagen över Mäljarbron i Södertälje, utan trafiksvårigheterna där ha snarare ökat. Detta förhållande — som för trafikanterna medfört avsevärda tidsförluster och för statsverket inneburet, att betydande kapitalbelopp bundits i ett vägföretag utan att den därmed avsedda nyttan till fullo ernåtts — borde ha kunnat förutses. Då det tillika varit uppenbart att färdigställandet av kringfartsleden skulle taga många år i anspråk, borde arbetet på ett tidigt stadium ha inriktats på att åstadkomma provisoriska lösningar som kunde ha bidragit till att minska svårigheterna vid Mäljarbron.

Endast tre dagar innan motorvägen och dess anslutning mot Södertälje öppnades för trafik påbörjades inom staden ombyggnad av den korta gatusträcka som förbinder den färdigställda vägdelen med Mäljarbron. Dessa arbeten, som ytterligare försvåra trafikförhållandena vid bron, beräknas pågå till och med februari 1962. Att arbetet icke inrymts i den färdiga etappen är icke i första hand en projekteringsfråga utan sammanhänger med att medel för arbetena ställts till förfogande först genom fördelningsplanen år 1961. Vidare är att märka att vägförvaltningen i länet innevarande höst påbörjat undersökningar rörande möjligheten att åstadkomma en provisorisk dubbling av genomfarten över Södertälje kanal genom att anlita den s. k. slussbron söder om Mäljarbron. Enligt revisorerernas mening borde behovet av dessa båda smärre byggnadsarbeten ha förutsetts och arbetena igångsatts i så god tid att de varit färdigställda samtidigt med att motorvägen öppnades.

Vägbyggandet i landet har tidigare karakteriserats av att tillgängliga medel uppdelats på en mängd smärre företag, en företeelse som haft sin grund i önskemålet att samtidigt tillgodose ett flertal inbördes konkurrerande lokala intressen. Under senare år har emellertid den uppfattningen vunnit insteg att medelstilledningen bör koncentreras, så att större vägbyggnadsföretag kunna komma till utförande. De fördelar som vinnas genom den moderna tekniken kunna därigenom ge utslag i form av ökad effekt och

lägre kostnader. Enligt revisorernas mening böra dessa principer komma till tillämpning även — och kanske i främsta rummet— vid projektering av vägar, särskilt då fråga är om motorvägar av stor betydelse. Det företag som ovan beskrivits synes revisorerna utgöra ett belysande exempel på angelägenheten härav.

§ 15

Statens bilinspektions lokaler

Bilinspektionen omorganiserades genom beslut av 1947 års riksdag. Tidigare ägde bilbesiktningsmännen tillgodogöra sig viss del av de avgifter som upptogs av allmänheten för olika slags förrättningar, men de hade å andra sidan att bestrida kontors- och övriga omkostnader i tjänsten ävensom pensions- och vikariatskostnader. Fr. o. m. år 1948 inordnades emellertid dessa befattningshavare i det statliga lönesystemet, varvid statsverket samtidigt övertog samtliga kostnader för biträdeshjälp, lokaler och utrustning.

Statens bilinspektion är organiserad på 15 distrikt. Varje sådant distrikt ledes av en förste bilinspektör, som är placerad på distriktets centralort. Under honom sorterar ett antal bilinspektörer, placerade på central- eller stationsorter. Bilinspektörerna ha att utföra förrättningar även på mottagningsorter. Vid årsskiftet 1960—1961 tjänstgjorde vid bilinspektionen 15 förste bilinspektörer, 78 bilinspektörer och 20 biträdande bilinspektörer.

Antalet central- och stationsorter är för närvarande 38 och antalet mottagningsorter omkring 110.

Bilinspektionens verksamhet omfattar dels fordonsbesiktningar, dels förarprov m. m. Arten och omfattningen av de skilda slagen av förrättningar framgår av nedanstående tabell, som också visar hur uppgifterna efter hand ha stigit i omfattning.

	1948	1952	1956	1960
Registreringsbesiktning	55 851	64 503	46 712	52 224
Kontrollbesiktning	18 144	28 158	67 951	78 450
Lämplighetsintyg	6 395	6 000	15 136	3 216
Typbesiktning	36	364	368	354
Körkort	62 199	129 731	179 418	156 163
Trafikkort	10 335	9 701	13 866	13 735
Prov med lärare och instruktörer	120	839	833	405

I fråga om besiktningar har arbetsvolymen ökat mera än vad som framgår av antalet utförda förrättningar, ett förhållande som sammanhänger med att vägtrafikförordningen numera ställer högre krav än förr på fordonens utrustning m. m. och att en utveckling skett i riktning mot tyngre fordon, vilket ökar fordringarna på teknisk standard. Dessutom tillkomma i vissa fall nya besiktningsmoment, exempelvis kontroll av taxameterapparater i droskbilar och färdskrivare på bussar och lastbilar. Även körkortsproven skola numera utföras med ökad noggrannhet. Kursverksamhet bl. a. för utbildning av polismän och militära besiktningsmän ingår också i bilinspektionens arbetsuppgifter.

År 1947 utgick man från att behovet av kontorslokaler för bilinspektio-

nen i allmänhet skulle kunna tillgodoses genom förhyrning. Det ansågs önskvärt, att även särskilda lokaler för utförande inomhus av fordonsbesiktningar och liknande förrättningar kunde ställas till besiktningsmännens förfogande. Enligt det kommittéförslag som föregick statsövertagandet kunde det tänkas att åtminstone i viss utsträckning för ändamålet använda vägväsendets garagegårdar eller övertaliga militära baracker eller att erhålla utrymmen i kommunala anläggningar (brandstationer och garage) eller hos enskilda (t. ex. i verkstäder). Möjligheterna till dylikt samarbete bedömdes dock från andra håll som mindre goda, och frågan erhöll icke någon definitiv lösning. Vilka åtgärder som borde vidtagas syntes kunna avgöras först efter närmare undersökning i varje särskilt fall, en fråga vars vidare utredning borde ankomma på chefsmyndigheten, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Erfarenheterna under de år bilbesiktningen bedrivits i helt statlig regi ha givit vid handen att verksamheten erfordrar lokaler, omfattande dels besiktningshall och dels en administrativ del med bl. a. kontorsrum och lokal för körkortsprovningens teoretiska del. Besiktningshallen har ansetts vara en förutsättning för att fordonskontrollen skall kunna ske på ett tekniskt tillfredsställande sätt.

Kravet på lokalstandard har bedömts olika för central- och stationsorter å ena sidan och för mottagningsorter å den andra. På de förstnämnda orterna är förrättningsfrekvensen som regel avsevärt högre än på de senare, var till kommer att bilinspektionens personal är stationerad på förstnämnda orter. Lokalfrågan har ansetts kunna lösas antingen genom eget byggande eller genom förhyrning. Uppförande av statliga byggnader kan ifrågakomma i första hand på central- och stationsorter, under det att mottagningsorternas lokalbehov lättare kan tillgodoses genom förhyrning. Förhyrning kan dock ifrågakomma även på stationsorterna, om lämpliga lokaler finnas tillgängliga.

Det lokalbehov som enligt ovan angivna riktlinjer ansetts erforderligt för bilinspektionen har emellertid hittills endast i begränsad utsträckning blivit tillgodosett. Bilinspektionen disponerar för närvarande moderna lokaler, inrymmande såväl besiktningshall som administrativ del, i av staten uppförda byggnader endast på två orter, nämligen i Stockholm och Luleå. Stockholmsanläggningen, belägen i Solberga, togs i bruk år 1958. Den är avsedd för såväl Stockholms stad som vissa delar av Stockholms län och anses redan ur vissa synpunkter vara otillräcklig; en ny anläggning norr om Stockholm har därför upptagits på utbyggnadsprogrammet. Anläggningen i Luleå var färdigställd i slutet av innevarande år. Vidare förhyras moderna lokaler med besiktningshall i Visby, Uddevalla, Borås och Gällivare, varjämte godtagbara besiktningslokaler kunnat för begränsad tidslängd förhyras i Karlstad.

På övriga central- och stationsorter förhyras kontorslokaler. Endast vid

14 av dessa orter ha därjämte provisoriska lokaler för fordonsbesiktning kunnat förhyras. Av kontorslokaler på nu nämnda orter anses, enligt vad revisorerna inhämtat, flertalet vara goda eller åtminstone godtagbara, under det att ett tiotal betecknats som för små eller av annan orsak mindre lämpliga. Att besiktningslokaler icke kunnat anskaffas innebär att besiktningarna som regel utföras på gatan, vanligen i anslutning till den befintliga kontorslokalen. Att märka är att på central- och stationsorterna mottagning för fordonsbesiktning normalt anordnas varje vardag i veckan.

På något mer än hälften av mottagningsorterna anordnas mottagning någon eller några dagar i veckan, i övriga fall någon dag varannan vecka eller någon dag i månaden. På dessa orter förhyras vanligen kontorslokaler, av vilka flertalet betecknats som goda eller godtagbara; beträffande ett 20-tal ha olika brister anmälts. Lokaler förhyras enkom för bilinspektionens räkning eller — såvitt gäller orter där mottagning mera sällan anordnas — för begagnande per gång. Vid ett 30-tal mottagningsorter förhyras därjämte lokaler för besiktning. Vanligen utgöras dessa lokaler av smörjhallar på bensinstationer, brandstationer eller garage. Även beträffande mottagningsorterna gäller givetvis att — därest lokal icke kunnat anskaffas — besiktningen måste utföras på gatan.

Bilinspektionens lokaler förhyras i övervägande antalet fall med enskilda företag eller personer som upplåtare. Så är fallet med över 100-talet kontorslokaler och ett 30-tal besiktningslokaler eller platser för besiktning. På 26 orter ha kontorslokaler uthyrt av kommunala myndigheter, och på nio orter ha kommunala myndigheter även upplåtit besiktningsutrymmen. Endast i ett ringa antal fall har lokalfrågan för bilinspektionen kunnat ordnas med en statlig myndighet som upplåtare. Sålunda ha kontorslokaler på tre orter uthyrt av statligt affärsverk (postverket och statens järnvägar), i ytterligare tre fall disponeras av byggnadsstyrelsen upplåtna, statsverket tillhöriga baracker för kontorsändamål, och i ett fall ha kontorslokaler erhållits i en militär anläggning. Besiktningslokaler ha endast på sex orter kunnat förhyras genom att statliga myndigheter upplåtit garage eller liknande utrymmen, nämligen i tre fall hos statliga affärsverk och i likaledes tre fall hos vägförvaltningar.

För att komma till rätta med bilinspektionens lokalfråga har i samarbete mellan väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och byggnadsstyrelsen ett visst statligt byggande påbörjats. Arbetet bedrevs ursprungligen med sikte på att inspektionen efter hand skulle erhålla egna, av staten uppförda lokaler på ett 20-tal av de viktigaste besiktningsorterna. Såsom redan nämnts ha sådana byggnader färdigställts i Stockholm och Luleå. För de tre senaste budgetåren ha medel anvisats för nybyggnader i Norrköping, Sundsvall, Göteborg och Falun. Av dessa arbeten ha de som gälla Norrköping och Sundsvall igångsatts hösten 1961, under det att de båda andra ännu icke lämnat projekteringsstadiet. Kostnaderna för anläggningen i Göteborg beräknas till

1 400 000 kronor (vartill kommer för tomtköp 190 000 kronor) och för envar av övriga anläggningar, för vilka en enhetstyp håller på att utarbetas, till 650 000 kronor i nuvarande prisläge och exkl. tomtmark. Lokalprogram finnas vidare uppgjorda och medel ha i innevarande års petita äskats för igångsättande av byggnadsarbeten för inspektionslokaler på ytterligare fem platser, nämligen Kalmar, Malmö, Vänersborg, Östersund och Umeå (Teg). Särskilda medel ha även anvisats för inköp av tomtmark för ytterligare inspektionsbyggnader. Underhandlingar ha igångsatts om markförvärv på ett flertal platser och ha i ett fall (Vänersborg) lett till markköp.

Frågorna om anskaffande av lokaler för bilinspektionen, såväl byggande som förhyrning, ha hittills handlagts av byggnadsstyrelsen. I 1960 års statsverksproposition anmäldes att byggnadsstyrelsen tagit kontakt med de större bensinbolagen i landet för att undersöka om dessa i samband med uppförande av nya bensinstationer skulle kunna ställa lämpliga lokaler till förfogande för bilinspektionen genom uthyrning. Dittills vunna erfarenheter hade emellertid givit vid handen, att intresset härför var ringa från bolagens sida. Styrelsen räknade därför med att fullfölja programmet med anskaffande av egna lokaler för inspektionen.

I innevarande års statsverksproposition ifrågasatte chefen för kommunikationsdepartementet, om inte vissa fördelar kunde vinnas genom att ifrågavarande byggnadsverksamhet överflyttades från byggnadsstyrelsen till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Frågan har under innevarande år utretts av de båda ämbetsverken gemensamt, och i samband med framställningen om anslag för nästkommande budgetår har förslag framlagts om att byggnadsverksamheten överföres på sätt nyss nämnts. Samtidigt ha ämbetsverken anfört, att det kvarstående lokalbehovet för bilinspektionen numera beräknades till närmare 30 anläggningar på lika många central- och stationsorter, vartill kommer behov av besiktningslokal på flertalet mottagningsorter. I vilken utsträckning lokalbehovet på central- och stationsorter kunde tillgodoses genom förhyrning hade för närvarande icke gått att bedöma. Gjorda undersökningar och hittillsvarande erfarenheter hade emellertid icke givit anledning förmoda, att förhyrning på dessa orter kunde ske annat än i undantagsfall.

I samband med bilinspektionens förstatligande beräknades att en viss utrustning skulle ställas till dess förfogande. Vid varje förrättningsställe borde finnas möjlighet att inspektera fordonen underifrån, och för detta ändamål erfordrades brygga, inspektionsgrop eller lyftanordning. På vissa platser där vågar icke redan funnos syntes det önskvärt att sådana ställdes till förfogande. Besiktningsmännens övriga utrustning syntes böra utgöras av diverse hand- och mätverktyg, lyktor m. m. Detta utrustningsprogram har sedermera väsentligt utökats. Numera anses det sålunda i hög grad önskvärt, att på förrättningsställena finnes tillgång även till belysningsmätare för kontroll av fordonens strålkastare och instrument för kontroll av deras

bromsförmåga samt koloxidmätare och bullermätare. Apparatur för kontroll av hjulbalans och kurvtagningsvinkel tillhör även den utrustning som är önskvärd vid besiktningslokalerna.

År 1957 framlade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen en plan för tillgodo-seende av det behov av utrustning som då förelåg hos bilinspektionen. Planens förverkligande beräknades kosta omkring 225 000 kronor. Under ett-
vart av därefter följande budgetår har för anskaffande av utrustning enligt planen anvisats anslag med 50 000 kronor, varjämte medel även anvisats för utrustning av de besiktningslokaler som efter hand väntas bli färdigställda.

Vid en inventering som gjorts innevarande år har emellertid stora brister alltjämt kunnat konstateras i förevarande avseende. Sålunda föreligger endast i ringa utsträckning möjlighet att vid förrättningsställena åtkomma fordonen för inspektion underifrån. Vid central- och stationsorterna finnes inspektionsgrop endast på sammanlagt 15 platser och lyftanordning av ett eller annat slag vid 10 platser. På mottagningsorterna finnes inspektionsgrop vid 30 platser och lyftanordning vid 14 platser. Vidare finnas vid förrättningsställena endast undantagsvis egna fordonsvågar, dock att på ett stort antal orter möjlighet föreligger att vid behov erhålla tillgång till vågar hos kommunala myndigheter eller enskilda företag.

Inledningsvis har berörts vilka arbetsuppgifter som för närvarande åvila statens bilinspektion. Den fordonsbesiktning som nu utföres grundar sig på bestämmelser i vägtrafikförordningen och innebär i huvudsak, att fordon för att få tagas i bruk skall undergå registreringsbesiktning eller vara upptaget i typintyg som är grundat på typbesiktning. Härjämte sker en omfattande kontrollbesiktning, föranledd av flygande inspektioner, som utföres av polispersonal eller besiktningsmän. Årlig eller eljest regelbundet återkommande kontrollbesiktning är däremot icke föreskriven annat än för vissa specialfordon eller fordon som användas i yrkesmässig trafik eller uthyrningsrörelse.

I anslutning till strävandena att höja trafiksäkerheten har på senare år i olika sammanhang uppkommit fråga, huruvida icke regelbunden kontrollbesiktning borde föreskrivas beträffande alla eller åtminstone flertalet motorfordon. I propositionen 1958:69 angående vissa ändringar i vägtrafikförordningen redovisades ett av 1953 års trafiksäkerhetsutredning framlagt förslag, att kontrollbesiktning skulle krävas åtminstone i samband med överlåtelse av motorfordon äldre än fem år. Förslaget upptogs emellertid icke i propositionen under hänvisning till att bilinspektionen icke ägde resurser för en dylik utvidgning av kontrollskyldigheten. Vid frågans behandling i riksdagen förklarade sig andra lagutskottet dela denna uppfattning, men utskottet framhöll också nödvändigheten av att kraftiga åtgärder vidtoges för att förstärka bilinspektionens resurser.

Sedermera framlade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i augusti 1960 en utredning rörande möjligheterna att öka motorfordonskontrollen och förordade därvid, att årlig kontrollbesiktning skulle föreskrivas för alla i automobilregistret införda fordon oavsett deras ålder. De myndigheter och sammanslutningar som avgivit yttranden över detta förslag ha nästan enhälligt anslutit sig till uppfattningen att periodisk kontrollbesiktning borde föreskrivas för samtliga nu ifrågakvarande fordonskategorier.

I anledning av nyssnämnda förslag har chefen för kommunikationsdepartementet enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande i december 1960 tillkallat en utredning med uppgift att närmare pröva förevarande fråga. I utredningsdirektiven har bl. a. erinrats om att trafiksäkerheten i dagens samhälle är en fråga som successivt ökar i betydelse med den stigande trafiken. Erfarenheten från andra länder hade ansetts ge belägg för att periodiska kontrollbesiktningar högst avsevärt nedbringe olycksfallsfrekvensen, och även statistiken över vägtrafikolyckor i Sverige utvisade, att ett betydande antal olyckor helt eller delvis vållades av fel på fordonen. För att skapa resurser att möta det väsentligt utökade behov av kontrollbesiktningar, som skulle följa av förslagens genomförande, borde utredningen emellertid även undersöka möjligheterna att taga i anspråk den kapacitet i fråga om personal och utrustning som förefunnes inom den enskilda verkstads- och bilservicebranschen. Åtskilliga detaljfrågor borde i samband därmed utredas, exempelvis kontrollperiodernas tidslängd och finansieringsfrågan.

Den ifrågakvarande utredningen har ännu icke avgivit sitt förslag.

Revisorernas uttalande. Statens bilinspektion är f. n. organiserad på 38 central- och stationsorter samt 109 mottagningsorter, på vilka inspektionens personal står till allmänhetens förfogande för körkortsprövning, besiktning av motorfordon och andra till verksamheten hörande uppgifter. Arbetsvolymen vid inspektionen har under en följd av år visat en kraftig stegring, något som sammanhänger främst med det ökande antalet motorfordon i landet men även med fordonens tekniska utveckling och därav följande större krav på säkerhet och utrustning samt med strävandena att åstadkomma ökad trafiksäkerhet. Vissa specialuppgifter ha även tillkommit för inspektionens del.

Då bilinspektionen fr. o. m. år 1948 övertogs såsom en helt statlig angelägenhet räknade man med att den efter hand skulle förses med lokaler och utrustning. Lokalerna förutsattes bestå av en administrativ del för kontorsarbete och körkortsprövning samt hallar eller andra inomhusutrymmen för fordonsbesiktningar. Av den ovan lämnade redogörelsen framgår, att bilinspektionens lokalbehov hittills blivit tillgodosett i mycket begränsad omfattning, samtidigt som behovet av lokaler och kraven på deras kvalitet rätt avsevärt stigit. Sedan några år tillbaka föreligger ett program för uppbyggnad i statlig regi av egna lokaler för bilinspektionen åtminstone på de

orter — central- och stationsorterna — dit den livligaste verksamheten är koncentrerad. Endast på två orter i landet ha emellertid sådana lokaler färdigställt, på två andra orter ha byggnadsarbetena nyligen kommit i gång, och på ytterligare två orter befinna sig byggnadsföretagen ännu på projekteringsstadiet.

I brist på egna anläggningar har bilinspektionen i viss omfattning ordnat sin lokalfråga genom förhyrning. Sålunda ha på flertalet förrättningsställen vissa kontorslokaler förhyrts, vanligen med kommunala myndigheter eller enskilda som upplåtare. Däremot saknas i allmänhet särskilda lokaler för fordonsbesiktningarna. Endast på 14 central- och stationsorter och på ett 30-tal mottagningsorter ha utrymmen inomhus för besiktningarna kunnat ställas till förfogande. En del av dessa utgöras av hallar eller utrymmen vid bensinstationer, smörjhallar, brandstationer, större garage el. dyl., andra bestå endast av mindre garageutrymmen som knappast lämpa sig för ändamålet. Fordonsbesiktningarna utföras alltså på det övervägande antalet förrättningsställen utomhus, vanligen på gatan utanför kontorslokalerna, utan skydd för väder och vind och ofta under sådana förhållanden att den allmänna trafiken utgör ett störande moment. Även i fråga om den tekniska utrustningen föreligga liknande brister. Endast vid omkring hälften av förrättningsställena finnas sålunda inspektionsgropar eller annan anordning för att åtkomma fordonen för inspektion underifrån, och även i övrigt är utrustningen för olika kontrollåtgärder otillräcklig.

Det är uppenbart att nu berörda brister i fråga om bilinspektionens lokaler och utrustning måste leda till att fordonsbesiktningen icke kan genomföras med den omsorg och noggrannhet som rimligen bör krävas i verksamheten och som gällande trafikförfattningar förutsätta. Detta kan antagas i hög grad återverka på trafiksäkerheten. Förhållandena måste också leda till att personalens kapacitet icke till fullo utnyttjas och att dröjsmål och väntetider uppträda, vilka i sin tur kunna orsaka ekonomiska förluster, särskilt för yrkestrafiken. Det rådande läget är enligt revisorernas mening icke godtagbart, och snara åtgärder äro erforderliga för att en bättre ordning skall åstadkommas.

Fullföljandet av det föreliggande, synnerligen omfattande och kostsamma programmet för bilinspektionens förseende med egna besiktningensanläggningar är givetvis en fråga som kommer att bedömas vid de kommande årens budgetarbete och då i konkurrens med andra statliga investeringsbehov. Visserligen äro åtgärder vidtagna i syfte att påskynda detta program, men det torde likväl vara realistiskt att räkna med att åtskilliga år komma att förflyta, innan det mest angelägna behovet hunnit tillgodoses. Även sedan byggnadsbeståndet färdigställt återstå en mängd platser, där statliga byggnader icke avses skola uppföras. Enligt revisorernas mening böra åtgärderna nu inriktas även på iordningställande av enklare, i vissa fall provisoriska anläggningar som kunna tillgodose det mest oundgäng-

liga behovet av utrymmen, d. v. s. kontorslokaler med därtill anslutna inspektionsgropar under tak, utrymmen för instrumentutrustning samt tillräckligt och avskilt område för uppställning av fordon. Enstaka exempel finnas redan på att dylika anläggningar fungera godtagbart.

Revisorerna ha särskilt observerat att lokalfrågan för bilinspektionen i ytterst ringa utsträckning blivit löst i samarbete med andra statliga myndigheter. Besiktningsslokaler ha uthyrts eller ställts till förfogande av statliga myndigheter endast i sex fall, nämligen i tre fall av vägförvaltningar, i två fall av statens järnvägar och i ett fall av postverket. Militär myndighet har endast i ett fall ställt kontorslokaler till förfogande, men icke i något fall ha besiktningsslokaler kunnat inrymmas i anslutning till militär anläggning. Icke minst av kostnadsskäl anse revisorerna det angeläget, att möjligheterna till ett närmare samarbete med andra statliga myndigheter ägnas större uppmärksamhet.

§ 16

Uppgiftsskyldighet rörande motorredskap m. m.

År 1942 utfärdades en kungörelse (nr 885) angående uppgiftsskyldighet beträffande motorredskap m. m., vilken ersatte en tidigare i ämnet utfärdad författning av år 1926. Enligt kungörelsens första paragraf i dess nu gällande lydelse (SFS 1956: 508) åligger det ägare av vissa fordon, traktorer och redskap att årligen före september månads utgång avlämna uppgift därom till angiven myndighet, nämligen i Stockholm till överståthållarämbetet, i andra städer till poliskammare, magistrat eller kommunalborgmästare och på landet till polischefen i orten. Uppgiften skall lämnas på särskild blankett i två exemplar, och endast ett fordon eller redskap med tillbehör skall upptagas på varje blankett.

De fordon m. m. för vilka uppgifter skola lämnas äro dels icke registreringspliktiga motorfordon och traktorer, dels vissa motorredskap, nämligen väghyvel, vägvält, grävmaskin på hjul eller band, kranfordon, gaffeltruck och därmed jämförligt lastningsfordon med kran, bom, skopa eller liknande, kompressorfordon, jordborrningsfordon, snöslunga eller schaktfordon, dels ock brandfordon och fordon med monterade anordningar för vägbeläggning, renhållning, jordborrning, betongblandning, pålning, motorsågning, pumpning m. m.

Det åligger de myndigheter till vilka uppgifterna skola ingivas att tillse, att sådana inkomma från samtliga uppgiftsskyldiga. Uppgifterna skola utan dröjsmål insändas till vederbörande länsstyrelse, som skall överlämna det ena exemplaret till arméförvaltningens tygdepartement (numera armétygförvaltningen).

Redan året efter utfärdandet av nu nämnda kungörelse framhölls i skrivelse från arméförvaltningens tygdepartement, att för uttagning av motorredskap m. m. tillräckliga uppgifter redan funnos hos andra myndigheter och att det därför icke syntes nödvändigt att infordra nya uppgifter år 1943. Enligt livsmedelskommissionens beslut funnos sålunda register över jordbrukets traktorer hos kristidsstyrelserna, och uttagningen av jordbruks-traktorer för krigsmaktens behov vore för övrigt mycket begränsad, endast omkring tre procent av tillgången i landet. Hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förelågo fullständiga uppgifter om vägorganisationens vägmaskiner och liknande redskap, och vederbörande biluttagningsmyndigheter kunde inhämta motsvarande uppgifter från städer och andra kommuner. Vidare ägde militära förvaltningsmyndigheter uppgifter om praktiskt taget hela det bestånd av vägbyggnads- och liknande maskiner som innehades av landets enskilda byggnadsföretag.

Med anledning av tygdepartementets skrivelse förordnades genom kun-

görelsen den 29 juli 1943 (nr 650), att skyldighet att avgiva nu ifrågavarande uppgifter om motorredskap m. m. icke skulle föreligga för år 1943. Härefter ha under ettvarrt av åren 1944—1949, 1953, 1955 och 1957—1961 motsvarande kungörelser utfärdats om befrielse från uppgiftsskyldighet för respektive år. Uppgifter enligt 1942 års kungörelse ha alltså lämnats endast under åren 1950—1952, 1954 och 1956.

Revisorernas uttalande. På grund av en år 1942 utfärdad kungörelse åligger det ägare av vissa motorredskap, avsedda för vägarbeten m. m., att årligen avgiva uppgifter om redskapen. Uppgifterna, som lämnas i två exemplar, ligga till grund för den uttagning som kan förekomma vid militär eller civil försvarsberedskap. Sedermera har det visat sig, att tillräckliga uppgifter för ändamålet redan förelegat eller kunnat inhämtas på enklare sätt. Med anledning härav har som regel årligen utfärdats kungörelse om befrielse från uppgiftsskyldigheten. Under de nitton år som förflutit sedan år 1942 har befrielse meddelats under fjorton år; endast fem år har skyldigheten alltså varit gällande.

Revisorerna ifrågasätta om det sätt på vilket förevarande uppgifter inhämtas är ändamålsenligt. Det torde för allmänheten vara svårt att erhålla en klar uppfattning om under vilka år skyldigheten är i tillämpning. Flera statliga myndigheter, som inom sin lokala förvaltning ha ett bestånd av ifrågavarande motorredskap och utfärda egna cirkulärsamlingar för den interna tjänsten, förorsakas också onödigt administrativt arbete. Enligt revisorernas mening synes därför uppgiftsskyldigheten lämpligen böra i författningsväg föreskrivas endast för varje sådant år som behov av nya uppgifter föreligger.

§ 17

Statens järnvägars resebyråer i utlandet

Statens järnvägar öppnade sin första resebyrå i Stockholm år 1915. Efter hand har ett stort antal inhemska resebyråer tillkommit, så att antalet inom landet numera uppgår till 50. Det allmänna syftet med resebyråerna är att tillhandahålla den resande allmänheten en mera effektiv service än den som kan lämnas vid järnvägens biljettexpeditioner i fråga om mera kvalificerade resor samt att arbeta för att järnvägen skall kunna behålla och öka sin kundkrets. För att underlätta reseverksamhet och godsförmedling till och från främmande länder har statens järnvägar även ett begränsat antal resebyråer i utlandet, nämligen i Köpenhamn, Hamburg, Berlin och London samt — genom ett statsägt bolag — i Paris.

Resebyrån i *Köpenhamn* öppnades som en sovplatscentral redan år 1918. Från år 1934 drives den som en på Skandinavien inriktad resebyrå med lokaler i Hovedbanegården.

År 1924 övertog statens järnvägar ett antal rese- och upplysningsbyråer som tidigare inrättats av turisttrafikförbundet, nämligen i London, Berlin, Paris och New York, och dessa drevos därefter som resebyråer i järnvägens egen regi. Byrån i New York överläts sedermera till Svenska Amerika Linien och även byrån i Paris upphörde att drivas för statens järnvägars räkning; den nedlades år 1934. Resebyrån i *London* har behållits och drivits utan avbrott sedan övertagandet. Lokalerna äro centralt belägna nära Regent Street i Westend. Resebyrån i *Berlin* drevs av statens järnvägar fram till slutet av andra världskriget men var icke i funktion under åren 1945—1956. Statens järnvägar hade dock under större delen av denna tid en representant på generalkonsulatet. Sistnämnda år återupptogs rörelsen i Berlin i välbelägna lokaler i närheten av Kurfürstendamm. Byrån har dessutom en filial, som år 1958 inrättades på försök i Hilton hotell, och dessutom en avdelning i Östberlin — vid Ostbahnhof — delvis med samma personal som byrån i Västberlin. Slutligen upprättades av statens järnvägar år 1952 en resebyrå i *Hamburg*.

Personalstyrkan på de nu nämnda fyra resebyråerna varierar åtskilligt med hänsyn till skillnaderna i resefrekvens under olika säsonger. Det genomsnittliga personalantalet för närvarande kan angivas till 18 för Köpenhamn, 15 för vardera London och Berlin samt 12 för Hamburg.

Resebyrån i *Paris* drives i bolagsform och har alltså administrativt sett en annan karaktär än de övriga. Sedan statens järnvägar år 1934 nedlade sin dåvarande resebyrå i Paris, överlämnades kundkretsen till det enskilda företaget Nordisk Voyages, som innehades av två svenska företag med anknytning till trafik- och reseverksamhet. Då verksamheten i enskild hand

år 1957 skulle begränsas, förvärvades parisbyrån av statens järnvägar för en köpeskilling av 300 000 kronor. I samband med vissa förändringar i fransk aktiebolagsrätt har aktiekapitalet därefter ökats, vilket föranlett ett ytterligare medelstillskott på omkring 90 000 kronor. Ehuru byrån äges av statens järnvägar, drives den som ett enskilt företag med samma personal som tidigare och efter dittills tillämpade grundprinciper. Samtidigt fungerar den som statens järnvägars representant i Frankrike men debiterar då kostnaderna för sådan i järnvägens intresse bedriven verksamhet liksom för eventuella särskilda uppdrag av reklam- eller propagandanatur.

En sammanställning för de senaste fyra åren av intäkter, driftkostnader och nettoresultat för de fyra i statens järnvägars egen regi drivna resebyråerna visar följande belopp, vilka innefattar även beräknade pensionskostnader samt administrationskostnader i Sverige.

	<i>Köpenhamn</i>	<i>Berlin</i>	<i>Hamburg</i>	<i>London</i>
	(kronor)	(kronor)	(kronor)	(kronor)
<i>1957</i>				
Intäkter	218 000	160 000	151 000	295 000
Kostnader	512 000	252 000	230 000	449 000
Resultat	—294 000	—92 000	—79 000	—154 000
<i>1958</i>				
Intäkter	235 000	191 000	155 000	354 000
Kostnader	491 000	294 000	254 000	431 000
Resultat	—256 000	—103 000	—99 000	—77 000
<i>1959</i>				
Intäkter	262 000	209 000	157 000	311 000
Kostnader	468 000	349 000	272 000	427 000
Resultat	—206 000	—140 000	—115 000	—116 000
<i>1960</i>				
Intäkter	275 000	293 000	176 000	339 000
Kostnader	488 000	387 000	268 000	451 000
Resultat	—213 000	—94 000	—92 000	—112 000

För ledning av resebyråerna finnes inom järnvägsstyrelsen en särskild avdelning, lydande under styrelsens kommersiella byrå. Avdelningen handhar centralt vissa för resebyråerna gemensamma angelägenheter, särskilt på det ekonomiskt-administrativa planet, såsom viss medelsförvaltning jämte vissa personalfrågor och göromål som lämpligen kunna utföras centralt, exempelvis byråernas förseende med trycksaker, reklam och liknande. De i tabellen ovan angivna beloppen ha därför icke i sin helhet passerat vederbörande resebyrås kassarörelse utan äro framräknade med hänsyn även till vederbörande resebyrås andel i de gemensamma utgifterna.

När det gäller att bedöma det ekonomiska utfallet för resebyråerna i utlandet är att märka, att endast en del av byråernas kostnader hänförs till

sådan verksamhet som regelmässigt utföres av liknande företag i privat regi. Vid sidan av den egentliga uppgiften med försäljning av biljetter och annan reseförmedling utföra nämligen resebyråerna åtskilliga uppdrag för statens järnvägars räkning, vilka mera ansluta sig till järnvägens normala trafikuppgifter. Därjämte utföra resebyråerna ett avsevärt arbete med allmän trafikupplysning, som icke kan anses falla vare sig inom resebyråverksamheten eller inom representantskapet för trafikföretaget statens järnvägar.

För att lämna en bild av utfallet av den egentliga resebyråverksamheten har järnvägsstyrelsen låtit fördela byråernas samtliga driftkostnader på olika verksamhetsgrenar, varvid från förstnämnda rörelse avräknats dels de till statens järnvägars trafikrörelse hänförliga utgifterna, dels kostnaderna för den allmänna upplysningsverksamheten. Även på inkomstsidan har en viss bedömning fått göras genom att provisioner för försäljning av statens järnvägars biljetter och viss annan försäljning upptagits med av järnvägsstyrelsen beräknade belopp.

Vid nyssnämnda kostnadsförslag har till gruppen »resebyråverksamhet» hänförts alla kostnader, som vad arten beträffar äro direkt jämförbara med dem som statens järnvägars inhemska byråer av motsvarande storlek ha att räkna med. Häri ingå alltså bl. a. även kostnader för sådana allmänna turistupplysningar som medfört eller kunnat väntas medföra ett framtida biljettköp. Sådan upplysningsverksamhet ingår som ett normalt led i varje resebyrås funktioner.

Gruppen »trafikföretaget SJ» omfattar kostnader för 1) distribution av SJ-broschyrer, inräknat porto, då distributionen ej kan sägas vara enbart ett ackvisionsintresse för den egna byrån, 2) den allmänna SJ-propagandan genom framställda trycksaker, annonsering, föredrag och filmvisningar, 3) vissa besök, ackvisionsverksamhet och biträde för statens järnvägars huvudsakliga räkning, 4) SJ-skylltningar i andra byråers lokaler samt 5) listföring och annan service för SJ:s sov- och sittvagnar. För köpenhamnsbyråns del tillkomma kostnader för stationsombudet på Hovedbanegården och såvitt gäller Berlin kostnader för godstrafikärenden och andra specialuppdrag i järnvägens tjänst.

Slutligen omfattar gruppen »allmän sverigereklam» kostnaderna för helt allmänna upplysningar om Sverige, dess näringsliv, sociala förhållanden m. m., vidare hållandet av fotoarkiv, visning av allmänna sverigefilmer, distribution av visst allmänt reklammaterial och slutligen upplysningsarbete och service åt bilturister.

En skarpt avgränsad uppdelning mellan dessa olika grenar av byråernas verksamhet är icke möjlig att göra, emedan de gripa in i varandra och alltför många osäkra faktorer orsaka tveksamhet vid bedömningen. Efter ingående överläggningar med föreståndarna för de olika byråerna har dock järnvägsstyrelsen ansett sig kunna ange vissa procenttal som fördelnings-

grund. På de olika resebyråerna skulle med denna beräkningsgrund en fördelning av driftkostnaderna kunna göras enligt följande.

<i>Resebyrå</i>	<i>Resebyrå- verksamheten</i>	<i>Trafik- företaget SJ</i>	<i>Allmän sverigereklam</i>
Köpenhamn	44%	43%	13%
Berlin	63%	24%	13%
Hamburg	62%	24%	14%
London	67%	23%	10%

Uppdelas de förut angivna driftkostnaderna enligt nu angivna procenttal, bli kostnaderna för den egentliga resebyråverksamheten avsevärt reducerade, under det att inkomsterna kunna angivas till oförändrade belopp. De sistnämnda falla nämligen helt på resebyråverksamheten. Med nu angiven fördelning bli resultaten för de sista fyra åren följande.

<i>Resebyrå</i>	<i>1957 (kr.)</i>	<i>1958 (kr.)</i>	<i>1959 (kr.)</i>	<i>1960 (kr.)</i>
Köpenhamn	—31 000	— 8 000	+ 38 000	+ 41 000
Berlin	— 7 000	— 3 000	—20 000	+ 37 000
Hamburg	— 9 000	—23 000	—31 000	—12 000
London	—32 000	+ 35 000	+ 2 000	+ 10 000

Till de redovisade resultaten torde ytterligare böra nämnas, att vissa omständigheter medverkat till att beloppen på utgiftssidan möjligen kunna vara något för högt angivna. Pensionskostnader ha sålunda beräknats för hela den utländska personal som kan sägas ha en mera fast anställning, men framtida pensionsutgifter beräknas knappast komma att utgå för hela denna personal. Byråerna ha vidare debiterats administrationskostnader efter samma principer som gälla för de inhemska resebyråerna, ehuru järnvägsstyrelsens centrala arbete och service icke torde lämnas till utlandsbyråerna i samma omfattning som till de inländska.

Biljetter för resor med statens järnvägar säljas i utlandet icke endast av de svenska resebyråerna utan även av en mängd andra resebyråer, vilka enligt avtal med statens järnvägar och mot sedvanlig provision företräda järnvägen och dess försäljningsintressen. Då det gäller att bedöma de svenska utlandsbyråernas försäljningsresultat har det från statens järnvägars sida framhållits, att det i byråernas uppgift ingår att stimulera andra byråer i vederbörande land till försäljning av resor i Sverige i allmänhet och med statens järnvägar i synnerhet. De enskilda resebyråer i utlandet som ej äro SJ-agenter köpa sina biljetter på de svenska resebyråerna på kommissionsvillkor. Ett framgångsrikt arbete av den svenska resebyrån i detta hänseende leder ofta till att andra resebyråer i utlandet söka och erhålla egna SJ-rättigheter. Detta har givetvis på längre sikt till följd att den svenska byråns egen försäljning sjunker. Att förse andra byråer med material och service samt bearbeta dem för ökad försäljning för statens järnvägars räk-

ning innebär alltså ett oegennyttigt arbete, som kommer statens järnvägar till godo men minskar den egna lönsamheten. Det har därför övervägts, om icke dessa byråer borde tillgodoskrivas viss del av trafikföretagets totala försäljning i vederbörande land, innan resultaten av rörelsen bedömdes. Enligt uppgift tillämpas ett sådant system för trafikflygets utlandskontor.

Följande sammanställning av försäljningsrapporterna från de fyra utlandsbyråerna under 1960 lämnar uppgifter om omslutningens fördelning på de viktigaste försäljningsobjekten (biljetter m. m.).

	<i>Hamburg</i> (kr.)	<i>Berlin</i> (kr.)	<i>Köpenhamn</i> (kr.)	<i>London</i> (kr.)
Statens järnvägar	908 974	812 698	1 558 835	392 905
Övriga järnvägsförvaltningar	620 460	720 861	415 373	643 660
Flyg	104 136	383 623	129 780	428 483
Båt	153 455	90 508	111 849	1 221 157
Buss	3 632	120	68 157	23 972
Hotellkuponger				
{ Sverige	37 725	97 120	215 865	141 457
{ Utlandet	—	46 686	18 116	68 138
Övriga biljetter ¹⁾	177 760	82 626	172 937	86 062

¹⁾ Häre ingå biljetter, sällskapsresor och arrangemang som ha köpts från SJ resebyråer i Sverige och ej kunnat utställas direkt av utlandsresebyråerna.

Såsom tidigare nämnts har den resebyrå i Paris som nyligen förvärvats av statens järnvägar behållits i bolagsform och har tillåtits driva sin rörelse i huvudsak enligt de principer som tidigare tillämpades där. Förhållandet innebär i praktiken att byrån verkar för försäljning av resor i Sverige, inbegripet SJ-resor, enbart i den omfattning som dess ledning anser affärs-
mässigt betingat. Då svenska resor endast säsongmässigt och i förhållande-
vis liten omfattning efterfrågas på den franska marknaden, utgör försälj-
ningen därav blott en mindre del av byråns omslutning. I gengäld förekom-
ma icke vid byrån i Paris de betydande utgifter för statens järnvägar såsom
trafikföretag eller för allmän upplysning och propaganda, vilka känneteckna
ekonomien vid övriga utlandsbyråer. Aktiebolaget Nordisk Voyages har där-
för under åren 1958—1960 redovisat en mindre årlig vinst.

Revisorernas uttalande. Vid sidan av det 50-tal resebyråer som inrättats på olika platser i Sverige driver statens järnvägar fyra resebyråer i utlandet, nämligen i Köpenhamn, Berlin, Hamburg och London. Deras främsta upp-
gift är att försälja biljetter samt att tillhandahålla service åt allmänheten
och upplysningar om reseförhållandena i Sverige. De verka därigenom för
ökad resefrekvens i Sverige samt tillföra landet och i främsta rummet tra-
fikföretaget statens järnvägar resande och inkomster.

I det föregående ha uppgifter för de fyra senaste åren lämnats beträffande de nämnda resebyråernas ekonomiska förhållanden. Såsom framgår av redo-
görelsen ha byråerna en omslutning, som för envar av dem varierar mellan

2 och 3 milj. kronor och inkomster som i genomsnitt kunna angivas till 200 000—300 000 kronor. Utgifterna äro emellertid väsentligt högre, vilket medför att varje byrå genomgående under de fyra åren redovisat tämligen betydande underskott, för Köpenhamn mellan 206 000 och 294 000 kronor, för Berlin mellan 92 000 och 140 000 kronor, för Hamburg mellan 79 000 och 115 000 kronor samt för London mellan 77 000 och 154 000 kronor.

De angivna förlusterna kunna emellertid icke utan vidare läggas till grund för en bedömning av dessa resebyråers rörelseresultat; i vart fall lämna de icke underlag för en jämförelse med liknande verksamhet i enskild regi. Resebyråerna utföra nämligen en mängd uppdrag för statens järnvägar såsom trafikföretag — i fråga om såväl person- som godsbefordran — och fungera i detta hänseende som järnvägens ombud i respektive länder. Vidare påläggas byråerna ett flertal uppgifter som huvudsakligen ha karaktär av allmän trafikupplysning och turistpropaganda, vilket förekommer i sådan omfattning att det ofta icke faller inom ramen för en resebyrås normala verksamhet. Service åt bilturismen kan nämnas som exempel på verksamhet av sistnämnda slag.

För att erhålla en mera rättvisande bild av det ekonomiska utfallet för ifrågavarande resebyråerörelse ha revisorerna låtit göra en beräkning av de driftkostnader som gälla den egentliga resebyråverksamheten, varvid kostnaderna för statens järnvägars trafikärenden och den allmänna upplysningsverksamheten frånräknats. Rörelsen visar därvid ett betydligt gynnsammare utfall. Under den i detta sammanhang granskade tidsperioden redovisas årligen överskott omväxlande med förluster, vilka i stort sett utjämna varandra. Kvar står endast en förlust på omkring 13 000 kronor. Härtill har från järnvägsstyrelsens sida framhållits, att resebyråerna i enlighet med sina direktiv arbeta för försäljning av biljetter jämväl genom andra byråer i respektive land och att de därför även indirekt medverka till trafikinkomster som komma statens järnvägar och hemlandet till godo.

Även om den nu lämnade bilden av resebyråernas ekonomi i huvudsak torde kunna godtagas är det uppenbart, att denna verksamhet drager icke obetydliga kostnader och att anledning finnes att pröva utvägar för att åstadkomma ett ekonomiskt gynnsammare resultat. Enligt revisorernas mening ligger det härvid nära till hands att pröva i vad mån ett samarbete skulle kunna åstadkommas med andra intressenter, för vilka samma problem kunna tänkas föreligga. Sålunda ha de övriga nordiska länderna i viss utsträckning anordnat resebyråer i de ur turistsynpunkt viktigaste europeiska länderna, eller också ha de representanter eller ombud för hithörande verksamhet. I andra fall kunna planer föreligga för ordnandet av sådan representation. Vidare är att nämna att svenska turisttrafikförbundet för närvarande utbygger sin representation i utlandet och att det skandinaviska flygtrafikföretaget SAS har ett omfattande system av försäljningskontor eller liknande.

Revisorerna ha givetvis svårt att bedöma, i vad mån konkurrensförhållanden eller andra skäl kunna lägga hinder i vägen för ett samarbete. Förhållandena äro också olikartade på de skilda platserna, och de nämnda länderna eller intressenterna kunna flerstädes ha sin utlandsrepresentation så ordnad, att något omedelbart resultat icke kan vara att vänta. Den nu rådande ordningen synes dock föga rationell, och det synes revisorerna antagligt, att ett närmare övervägande i nyssnämnda syfte skulle kunna leda till ömsesidiga ekonomiska fördelar. Såvitt gäller ett eventuellt samarbete med övriga nordiska länder torde frågan kunna upptagas inom Nordiska rådet. Under alla förhållanden bör enligt revisorernas mening allvarligt eftersträvas att giva verksamheten en sådan inriktning, att de nu angivna synpunkterna kunna framdeles i görligaste mån tillgodoses.

I redogörelsen ovan ha även vissa uppgifter lämnats rörande statens järnvägars resebyrå i Paris. Denna drives i aktiebolagsform och är icke underkastad revisorernas granskning. Det torde dock kunna framhållas att även för denna byrås del de nyss anförda synpunkterna äro tillämpliga.

Finansdepartementet

§ 18

Inkomstredovisningen till budgeten i vissa fall

En huvudregel för redovisningen av statsinkomsterna är, att varje inkomst skall redovisas till budgeten när den inflyter. Regeln är visserligen ej kodifierad, men den är en självklar konsekvens av vårt på kassabokföringsprincipen uppbyggda budgetsystem, enligt vilket endast verkliga inbetalda och utbetalda belopp skola få påverka budgetutfallet under en statsregleringsperiod. En strikt tillämpning av regeln om den kassamässiga redovisningen av inkomsterna är självfallet av betydelse, enär statsverksamhetens behöriga gång är beroende av att statskassan, d. v. s. statsverkets checkräkning i riksbanken, utan tidsutdräkt tillföres de statsinkomster som tillhöra budgeten och således erfordras för statsutgifternas bestridande. Om en myndighet eller annat organ som inkasserat statsinkomster dröjer med att inleverera dessa till statskassan, medför detta ett ökat behov av statsupplåning. En försenad inkomstleverans förorsakar staten ränteutgifter, vilka kunnat undvikas om inkomsterna tillgodoförts statskassan så snart de inlutit till vederbörande statsmyndighet.

Uppbörderna av statsinkomster sker i stor utsträckning genom postbankens hjälp, i det att betalning av skatter, direkta och indirekta, ävensom av avgifter i statlig verksamhet erläggas genom insättning på beskattningsmyndigheternas och andra inkomstredovisande myndigheters postgirokonton. Sålunda inbetalda belopp kvarstå emellertid ofta under längre eller kortare tid på postgirot, merendels i avvaktan på redovisning till statskassan i större poster.

De olägenheter som berörda förhållande medför för statsverkets likviditet ha redan i vissa fall lett till åtgärder för att påskynda inleveranserna. Sålunda genomfördes från och med den 1 november 1959 en omläggning av redovisningen av den till inkomstiteln Skatt på inkomst och förmögenhet m. m. hänförliga uppbörderna. Tidigare saknades föreskrifter om när sådan till skatteavdelningarnas postgirokonton inbetald skatt skulle överföras till statskassan. Enligt praxis redovisades då större delen av den under uppbördsterminerna inlutna skatten veckovis till statsverket, medan återstoden därav och den under perioderna mellan uppbörderna inbetalade skatten kom statskassan till handa med betydligt längre eftersläpning. Omläggningen skedde genom kungörelsen den 30 juni 1959 (nr 459) om ändrad lydelse av 26 § 3 mom. tillämpningsföreskrifterna till uppbördsförordningen och innebar i korthet att skatten skulle, allteftersom den inflöt till postgirot, genom generalpoststyrelsens försorg insättas på statsverkets checkräkning i riksbanken. I förenämnda kungörelse stadgas sålunda, att sådan insättning skall ske dagligen och avse den nästföregående dag på skatteavdelningarnas

postgirokonton inestående behållningen. Genom denna dagliga s. k. automatiska tömning av postgirokontona ernåddes en betydelsefull förstärkning av statsverkets kassaställning och en väsentlig räntebesparing för statsverket.

Även beträffande en annan stor inkomsttitel, nämligen den år 1960 införda allmänna varuskatten, tillämpas i huvudsak samma ordning som för inkomstskatten. De skattskyldiga ha att inom viss tidsfrist insätta till betalning förfallen preliminär allmän varuskatt på ett för hela riket gemensamt postgirokonto; den skatt som influtit till kontot skall enligt 21 § 1 mom. varuskattekungörelsen den 1 december 1959 (nr 508) genom generalpoststyrelsens försorg insättas på statsverkets checkräkning. Sådan insättning skall ske dagligen och avse den nästföregående dag inestående behållningen på nämnda postgirokonto. Slutligen bör nämnas, att influten fordonsskatt numera dagligen genom automatisk tömning av ifrågavarande konton överföres till statsverkets checkräkning. — I nu berörda tre fall redovisas inkomsterna till budgeten av länsstyrelserna.

Dröjsmål med inleverans till statskassan av till postgiro influtna statsinkomster förekommer emellertid alltjämt i stor omfattning. Detta gäller främst den betydande del av konsumtionsskatterna för vilken kontrollstyrelsen är beskattningsmyndighet, nämligen de skatter på inhemsk verksamhet som styrelsen efter deklaration uppbär av enskilda näringsidkare. Hit höra bl. a. bensinskatten, de särskilda varuskatterna, omsättningsskatten å motorfordon, tobaksskatten, utskänkningskatten å spritdrycker, skatten på malt- och läskedrycker och energiskatten. Kontrollstyrelsen har i regel för varje skatt ett särskilt postgirokonto, till vilket de skattskyldiga ha att på bestämda tider efter beskattningsperiodens utgång verkställa sin skatteinbetalning. Förordningen den 3 april 1959 (nr 92) om förfarandet vid viss konsumtionsbeskattning, vilken trädde i kraft den 1 juli 1959 och har tillämpning på huvuddelen av nu ifrågavarande beskattningsområde, innehåller emellertid icke någon föreskrift om när de till postgirokonto inbetalda skattebeloppen skola redovisas till statsverket. Enligt överenskommelse mellan kontrollstyrelsen och postbanken sker sådan redovisning allenast en gång i veckan (automatisk tömning i regel varje torsdag). Det rör sig härvidlag om avsevärda belopp — inkomstsumman per år utgör ca 2 600 milj. kronor — som sålunda temporärt undandragas statsverkets omedelbara disposition.

I stort sett samma redovisningssystem som tillämpas av kontrollstyrelsen gäller för den stora uppbörd av statsinkomster som ligger under generaltullstyrelsens förvaltning och som huvudsakligen avser tullar samt skatter, uttagna i samband med införsel till riket av skattepliktiga varor. Inkomsterna samlas på ett postgirokonto. Med jämna mellanrum, en eller två gånger i veckan, sker uttag från kontot för redovisning till statsverkets checkräkning. Då generaltullstyrelsen till skillnad från övriga huvudförvalt-

ningar ej har dragningsrätt på denna checkräkning, behöver styrelsen städse ha tillgång till en rätt betydande behållning på postgiro dels för sina löpande utgifter och dels för eventuell restitution av skattemedel. Automatisk tömning av postgirokonton förekommer alltså icke i detta fall. Storleken av de belopp som vid redovisningstillfällena tillföras statskassan grundar sig på förhandskalkyler om tullverkets inkomst- och utgiftsutveckling.

Systemet med automatisk tömning en gång i veckan av postgirokonton tillämpas jämväl beträffande de avgifter inom jordbruksregleringen som uppbäras av statens jordbruksnämnd. Avgifterna överförs därvid med hänsyn till sin karaktär antingen till statsverkets checkräkning eller till räkning i affärsbank.

Revisorernas uttalande. För det statliga budgetsystemet gäller som en allmän princip att inkomsterna skola redovisas till statskassan efter hand som de inflyta och utan onödigt dröjsmål. En snabb inleverering av statsinkomsterna är i och för sig ägnad att minska behovet av upplåning för driftbudgetens löpande finansiering. Det åtstramade läget på penningmarknaden och den höga räntenivån under senare år ha lett till att möjligheten att disponera över penningmedel även under kortare perioder fått en ökad betydelse också för statens del. Det framstår därför nu såsom mera angeläget än tidigare att det statliga inkomstillflödet snarast möjligt kanaliseras från uppördsmyndigheterna till statsverkets checkräkning, så att en verklig centralisering av kassaresurserna uppnås. Ju starkare statsverkets likviditet är, desto mindre beroende blir riksgäldskontoret av den korta lånemarknaden och av förskott från riksbanken.

Ett betydande steg i riktning mot en snabbare inkomstredovisning togs år 1959 i och med att redovisningen av inkomst- och förmögenhetsskatten omlades. Källskattemedel som inbetalats till postgirokonto inlevererades tidigare veckovis eller med än längre terminer, men fr. o. m. den 1 november 1959 skola dessa medel dagligen tillföras statsverkets checkräkning i riksbanken. Samma system gäller beträffande redovisningen av den år 1960 införda allmänna varuskatten, och även beträffande fordonsskatten tillämpas en daglig redovisning genom s. k. automatisk tömning av de postgirokonton till vilka skatten inbetalas.

Beträffande åtskilliga andra inkomstitlar förekommer emellertid alltså visst dröjsmål med inlevereringen. För flertalet konsumtionskatter tillämpas det systemet, att skattemedlen överförs från vederbörliga postgirokonton till statsverkets checkräkning endast en gång varje vecka. Enligt revisorernas mening böra strävandena inriktas på att i möjligaste mån ernå en snabbare inleverering även av dylika statsinkomster. I första hand bör detta gälla de skattemedel som uppbäras av kontrollstyrelsen och generaltullstyrelsen och bland vilka tullmedlen, tobaksskatten, bensinskatten, energiskatten, de särskilda varuskatterna, skatterna på malt- och läskedrycker

samt omsättningsskatten på motorfordon intaga en framträdande plats på grund av skattebeloppens storlek. Målet bör i princip vara, att dessa statsmedel dagligen överföras från postgirot till statsverkets checkräkning. För att undvika administrativa olägenheter kan regeln eventuellt begränsas till att avse visst minimibelopp, varjämte för tullverkets del förutsättes dragningsrätt på statsverkets checkräkning.

Det må nämnas att uppbörden av enbart här ifrågavarande skatter under innevarande budgetår beräknas uppgå till 4 miljarder kronor. Om man förutsätter ett jämnt inkomstillflöde motsvarar detta inemot 80 milj. kronor per vecka eller något mer än 13 milj. kronor per vardag. En övergång till daglig inleverering skulle under nämnda förutsättning minska det statliga upplåningsbehovet i samma utsträckning, vilket med 5 procent ränta motsvarar ett årligt räntebelopp av omkring 2 milj. kronor. Räntebesparingen blir måhända icke lika stor, eftersom postbanken kan göra medlen räntebärande.

Såsom redan antytts sakna nu tillämpade tider för tömning av kontrollstyrelsens postgirokonton stöd i författning, och detsamma torde gälla för övriga myndigheter, i den mån daglig tömning ej sker. Den praxis som utbildat sig på området torde böra ersättas av fasta regler, vilka lämpligen böra utformas i anslutning till vad som gäller beträffande uppbörden av inkomst- och förmögenhetsskatten samt allmänna varuskatten. Beträffande de skatter och avgifter på vilka förordningen om förfarandet vid viss konsumtionsbeskattning äger tillämpning synes endast erfordras, att 26 § kompletteras med sådana redovisningsföreskrifter som efter förordningens ikraftträdande införts i fråga om nyssnämnda två skatter.

Vad ovan sagts avser huvudsakligen sådana statsinkomster som tillföras statsverket via postgirot. En icke obetydlig del av statsinkomsterna inkasseras emellertid av myndigheter och organ som själva redovisa sin uppbörd av statsinkomster direkt till statsverkets checkräkning utan förmedling av postbanken. Hit hör främst uppbörden av omsättningsskatten på sprit och vin, vilken under kontrollstyrelsens översyn ombesörjes av AB Vin- & spritcentralen. Revisorernas iakttagelser härvidlag återges under nästföljande paragraf.

Revisorerna ha icke ansett sig böra i detalj genomgå budgetens olika inkomstitlar för att söka utröna, i vad mån inlevereringen till statsverket av influtna statsinkomster skulle kunna påskyndas även i andra än ovan angivna fall. Då det emellertid är angeläget att frågan om en snabbare inkomstredovisning över huvud taget ägnas uppmärksamhet, bör enligt revisorernas mening en närmare prövning av förevarande spörsmål anförtros åt riksrevisionsverket, som enligt sin instruktion är central myndighet för kontroll av statens inkomster och utgifter.

Herrar *N. Elowsson* och *Lage Svedberg* ha icke deltagit i behandlingen av förevarande ärende.

Inbetalningen till statsverket av omsättningsskatten för sprit och vin

Bestämmelser om erläggande till staten av omsättningsskatt för sprit och vin finnas meddelade i förordningen den 24 maj 1957 (nr 209) om skatt på sprit och vin, senast ändrad genom förordningen den 26 maj 1961 (nr 182). Omsättningsskatten upptages vid detaljhandelsbolagets inköp av sprit och vin. Sker inköp hos partihandelsbolaget — vilket regelmässigt är fallet — skall vid varans betalning omsättningsskatt därför erläggas till detta bolag, som har att till statsverket inleverera omsättningsskatten i den ordning Kungl. Maj:t bestämmer (3 § 1 mom.).

Med stöd av rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521), senast ändrad genom förordningen den 26 maj 1961 (nr 184), har Kungl. Maj:t genom särskilda avtal dels åt Aktiebolaget Vin- & spritcentralen (i det följande kallat spritcentralen) upplåtit rätt att såsom partihandelsbolag bedriva handel med rusdrycker och dels godkänt Nya systemaktiebolaget såsom detaljhandelsbolag.

Såväl spritcentralen som systembolaget äro monopolföretag. Deras verksamhet är noga avgränsad och författningsenligt reglerad. Systembolaget fungerar som försäljningsorgan för de varor spritcentralen tillverkar eller importerar. Försäljningen till allmänheten sker mot kontant betalning. Med hänsyn till bolagens karaktär av monopolföretag och varornas speciella art ha särskilda regler uppställts för verksamheten, vilka såvitt angår ekonomien bl. a. avse prissättning, avskrivningar och fondering av vinst. En väsentlig del av varornas försäljningspris utgör skatt till staten. Båda bolagen äga tillgodoräkna sig en viss del av försäljningsbeloppen för egna kostnader och såsom skälig inkomst av rörelsen. Den del av vinsten som ej åtgår för utdelning till aktieägarna inlevereras till statsverket, vilket skall ske årligen före den 30 juni. Kontrollstyrelsen, som utövar tillsyn över rusdryckshanteringen, har vissa övervakande funktioner beträffande bolagen.

Nu gällande avtal mellan staten och spritcentralen är daterat den 29 december 1960 och gäller för en tid av sex år, räknat från och med den 1 januari 1961. Parterna ha i avtalet förklarat sig ense om att, därest under avtalstiden särskilda förhållanden sådant påkalla, jämkningar och tillägg till avtalet må göras. I anslutning härtill har avtalet år 1961 kompletterats genom två särskilda tilläggsöverenskommelser. Enligt § 9 i avtalet åligger det spritcentralen att senast den femte dagen i varje månad på statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning insätta de belopp i omsättningsskatt på spritdrycker och på vin, vilka enligt vid varje tid gällande skattesatser belöpa på de rusdrycker som spritcentralen försålt under månaden närmast före den sistförflutna. Samtidigt med varje inleve-

rering skall spritcentralen till kontrollstyrelsen avlämna en på angivet sätt styrkt uträkning av skattebeloppen.

Omsättningsskatten på de av spritcentralen till systembolaget levererade och samtidigt fakturerade varorna belöper sig f. n. till ca 1 200 milj. kronor per år, alltså i genomsnitt ca 100 milj. kronor i månaden. Såsom närmare framgår av en nedan intagen tabell, vilken upprättats med ledning av spritcentralens till kontrollstyrelsen månatligen avlämnade uppgifter om omsättningsskatten m. m., varierar omsättningsskattens belopp rätt avsevärt under årets olika månader, beroende på växlingarna i rusdrycksförsäljningen. Revisorerna ha från kontrollstyrelsen inhämtat, att systembolaget månadsvis erlägger betalning för de av spritcentralen levererade varorna (inklusive därå belöpande omsättningsskatt) enligt ett överenskommet system, innebärande fem delbetalningar, vilka äro lika stora för varje månad, och en slutbetalning för reglering av den därefter återstående skulden för månaden. Systemet har enligt uppgift tillämpats under flera år och kan åskådliggöras genom följande exempel, avseende december 1960. Spritcentralen försålde under denna månad till systembolaget varor för ett sammanlagt utminuteringspris av i runt tal 196 milj. kronor. Efter avdrag av allmän varuskatt och systembolagets rabatt hade bolaget att härför till spritcentralen erlägga 175 milj. kronor, vilket belopp av bolaget inbetalades på följande sätt:

den 30 december 1960	delbetalning	15 milj. kr.
» 5 januari 1961	»	15 » »
» 10 »	»	5 » »
» 15 »	»	5 » »
» 20 »	»	5 » »
» 25 »	slutbetalning	130 » »
	Summa	<u>175 milj. kr.</u>

I sistnämnda belopp ingår omsättningsskatt med 149 milj. kronor, medan återstoden skall täcka spritcentralens kostnader och bereda bolaget skälig vinst av rörelsen.

Spritcentralen inlevererade av de erhållna skattemedlen i runt tal 139 milj. kronor den 25 januari 1961 och återstående 10 milj. kronor den 31 i samma månad. Hela omsättningsskatten inbetalades således under månaden näst efter försäljningsmånaden. Av omstående tabell framgår emellertid, att spritcentralen från och med januari 1961 uppskjutit inbetalningen av förenämnda 10 milj. kronor till den 5 i andra månaden efter försäljningsmånaden, vilken dag är den senaste inbetalningsdag som är medgiven i avtalet mellan staten och spritcentralen. Alltjämt inbetalas huvudparten av skatten före utgången av stadgad respittid.

Det anstånd med likviden för erhållna varor, vilket spritcentralen medgivit systembolaget och som innebär ett lika långt uppskov med betalningen

Utgående omsättningsskatt på spritcentralens försäljning av vin och sprit till systembolaget tiden juni 1960—maj 1961 samt skattemedlens insättning på statsverkets checkräkning.

<i>Försäljningsmånad</i>	<i>Debiterad omsättnings-skatt</i>	<i>Spritcentralen inbetalade skatten genom insättning på statsverkets checkräkning</i>	
	<i>milj. kr.</i>	<i>dag milj. kr.</i>	<i>dag milj. kr.</i>
<i>1960</i>			
<i>Juni</i>	98	25/7 88	29/7 10
<i>Juli</i>	108	25/8 98	31/8 10
<i>Aug.</i>	101	24/9 91	30/9 10
<i>Sept.</i>	92	25/10 82	31/10 10
<i>Okt.</i>	98	25/11 88	30/11 10
<i>Nov.</i>	117	23/12 107	30/12 10
<i>Dec.</i>	149	25/1 139	31/1 10
<i>1961</i>			
<i>Jan.</i>	72	25/2 62	4/3 10
<i>Febr.</i>	85	25/3 75	5/4 10
<i>Mars</i>	121	25/4 111	5/5 10
<i>April</i>	89	25/5 79	5/6 10
<i>Maj</i>	111	22/6 101	5/7 10
Summa	1 241	1 121	120

av omsättningsskatt, sammanhänger enligt uppgift under hand från kontrollstyrelsen med bolagets behov av rörelsemedel. Frågan huruvida systembolagets betalningsterminer skulle kunna ändras i syfte att ernå en snabbare betalning till spritcentralen för de fakturerade varorna (inkl. omsättningsskatten) kan knappast besvaras utan närmare kännedom om bolagets ekonomi och variationerna i dess likviditet. Revisorerna ha tagit del av systembolagets senaste förvaltningsberättelse, som härutinnan ger en viss vägledning. Bolagets balansräkning för den 31 december 1960 utvisade tillgodohavanden på bank och i kassa av 103 milj. kronor, fordringar på 4 milj. kronor och varulager på 99 milj. kronor. Mot dessa tillgångar stodo kortfristiga skulder på 183 milj. kronor, varav 160 milj. kronor till spritcentralen (enligt uppgift i dess styrelseberättelse) och 19 milj. kronor till staten (inkomstskatt och allmän varuskatt). Systembolaget förfogade alltså vid årsskiftet över likvida medel som motsvarade ungefär hälften av skulden till spritcentralen. Varulagret kan sägas vara i väsentlig mån finansierat av spritcentralen. Systembolagets eget kapital var jämförelsevis obetydligt; det uppgick till endast 40 milj. kronor, varav 30 milj. kronor utgjorde vinstmedel för år 1960. Bolaget hade under detta år en intäkt av räntor på 1,7 milj. kronor, vilket tyder på att bolaget haft relativt stora tillgodohavanden på bank icke endast vid årsskiftet.

Såsom nämnts inlevererar spritcentralen i enlighet med sin avtalsenliga rätt icke omedelbart hela den från systembolaget mottagna omsättningsskatten till statsverket utan disponerar delar därav i sin rörelse under vissa

bestämda perioder. Av de skattemedel å 149 milj. kronor, vilka systembolaget i exemplet här ovan betalade till spritcentralen under tiden den 30 december 1960—den 25 januari 1961 i samband med likviderna för varuleveranserna under december 1960, behöll spritcentralen sålunda den skatt som ingår i systembolagets fem delbetalningar å sammanlagt 45 milj. kronor och i spritcentralens slutlikvid å 10 milj. kronor under följande tidsperioder:

15	milj. kr. under 25 dagar	(30/12—25/1)
15	» » » 20	» (5—25/1)
5	» » » 15	» (10—25/1)
5	» » » 10	» (15—25/1)
5	» » » 5	» (20—25/1)
10	» » » 5	» (25—31/1)

Från och med ingången av år 1961 har spritcentralen under ytterligare fem dagar behållit den i sistnämnda belopp om 10 milj. kronor ingående skatten.

Det genomsnittliga kapital som spritcentralen disponerade på grund av den uppskjutna inbetalningen av den i de sex delposterna ingående omsättningsskatten för en månad kan uppskattas till i runt tal 25 milj. kronor. Då samma betalningsförfarande tillämpas varje månad, innebär nuvarande praxis att spritcentralen under hela året har till sitt förfogande skattemedel å sistnämnda belopp såsom ett räntefritt kapitaltillskott. En konsekvens härav är, att staten måste hålla sin skuldsättning vid ett 25 milj. kronor högre belopp än om skattemedlen av spritcentralen inlevererades till statskassan så snart de inbetalats av systembolaget. För statsverket betyder detta en årlig ränteutgift som vid en räntefot av 5 procent utgör ca 1,3 milj. kronor.

Frågan huruvida en omläggning av skatteredovisningen är möjlig med hänsyn till spritcentralens ekonomiska ställning torde, liksom i fråga om systembolaget, få bedömas med hänsyn till bolagets ekonomiska ställning. Revisorerna ha härvid haft tillgång till bolagets förvaltningsberättelser, den senaste för år 1960. Spritcentralen, som nu bedrivit sin verksamhet under mer än 44 år, synes vara ett väl konsoliderat företag med ett betydande eget kapital. Detta uppgick vid slutet av år 1960 till 76 milj. kronor, varav 20 milj. kr. utgjorde vinstmedel för år 1960. Under innevarande budgetår kommer enligt uppgift i 1961 års statsverksproposition kapitalet att ökas genom avsättning av viss del av årsvinsten; enligt en tilläggsöverenskommelse till gällande avtal mellan staten och spritcentralen har bolaget fått rätt att verkställa avsättning till sin dispositionsfond, som f. n. uppgår till 10 milj. kronor, med högst 5 milj. kronor årligen intill dess fonden uppgår till 40 milj. kronor. Varulagret, som i balansräkningen den 31 december 1960 är bokfört till 59 milj. kronor, är enligt uppgift i styrelseberättelsen upptaget till betryggande värden; möjligheten till nedskrivning efter skatterättsliga grunder har dock ej till fullo utnyttjats. Maskiner och inventarier samt bygg-

nader uppges vara bokförda till belopp som avsevärt understiga deras verkliga värden. Bolaget har en långfristig skuld på 47 milj. kronor till sin pensionsstiftelse, vilket belopp överstiger anläggningstillgångarnas bokföringsvärde (36 milj. kr.).

Vad beträffar den i detta sammanhang mera betydelsefulla frågan om bolagets likviditet, framgår av balansräkningen att spritcentralen vid 1960 års slut hade en behållning på bankräkning och i kassa av 44 milj. kronor, varvid är att märka att första delbetalningen å 15 milj. kronor från systembolaget för varuleveranserna under december influit den 30 i samma månad. Vidare hade spritcentralen en fordran hos systembolaget å 160 milj. kronor, motsvarande ej betalade fakturabelopp för under december 1960 levererade varor. Större delen av denna fordran eller 149 milj. kronor utgjordes av omsättningsskatt, vilken i spritcentralens balansräkning är upptagen såsom kortfristig skuld. Omsättningstillgångarna överstego avsevärt de kortfristiga skulderna. Vinst- och förlusträkningen utvisar att spritcentralen under år 1960 hade en ränteintäkt av drygt 2 milj. kronor.

Revisorernas uttalande. I föregående paragraf ha revisorerna framhållit vikten av att statsinkomsterna tillgodoföras statsverkets checkräkning snarast möjligt efter uppbörden. Revisorerna ha därvid närmast uppehållit sig vid sådana inkomster som redovisas över postgiro. Vissa statsinkomster insättas emellertid av vederbörande myndigheter direkt på statsverkets checkräkning. Dit hör i främsta rummet omsättningsskatten på sprit och vin, som intager en särställning genom sitt betydande belopp, omkring 1,2 miljarder kronor årligen.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen erläggas dessa skattemedel till huvudsaklig del i samband med allmänhetens inköp hos Nya systemaktiebolaget, som för sina inköp är hänvisat till partihandelsföretaget, Aktiebolaget Vin- & spritcentralen. Systembolaget erlägger betalning till spritcentralen för varorna senast den 25 dagen i månaden närmast efter leveransmånaden enligt en praxis som innebär dels fem delbetalningar, därav två betalningar på vardera 15 milj. kronor och tre betalningar på vardera 5 milj. kronor, dels ock en slutbetalning på återstående belopp. De sex dellikviderna äro till tidpunkten jämnt fördelade över månaden. Spritcentralen å sin sida inlevererar till statsverket den på försäljningssumman belöpande omsättningsskatten den 25 dagen i månaden efter leveransmånaden, dock att ett belopp av 10 milj. kronor innehålles och inbetalas först den 5 i därpå följande månad.

Det tillämpade systemet för inleverering av dessa omsättningsskattemedel innebär, att betydande skattebelopp kvarligga hos de båda bolagen under åtskillig tid innan inleverering äger rum; de disponeras därvid av bolagen som rörelsemedel. Förhållandet har uppgivits sammanhänga med bolagens behov av likvida medel.

Önskvärdheten av att influtna skattemedel med kortast möjliga tidsintervaller tillföras statsverkets checkräkning, på sätt närmare utvecklats i föregående paragraf, synes enligt revisorernas mening rent principiellt böra gälla även beträffande omsättningsskatten på sprit och vin. Förverkligandet av detta önskemål förutsätter emellertid en förkortning av såväl systembolagets betalningsterminer som den tid inom vilken spritcentralen redovisar omsättningsskatten till statsverket. Revisorerna ha icke ingått på en närmare prövning av vilka konsekvenser en sådan omläggning skulle få för de båda bolagens del. Då revisorerna icke ha rätt att granska de statliga bolagens interna verksamhet, har bedömningen begränsats till vad som direkt sammanhänger med inlevereringen av skattemedel till staten med utgångspunkt från vad som kunnat inhämtas av offentliga förvaltningsberättelser och till kontrollstyrelsen lämnade redovisningar. Granskningen synes emellertid giva stöd för antagandet, att något direkt samband icke råder mellan å ena sidan bolagens behov av likvida medel och å andra sidan de betalnings- och redovisningsterminer som kommit att tillämpas. Det är härvid att märka, att båda företagen under vissa perioder ha betydande likvida medel tillgängliga och att de redovisa avsevärda årliga ränteinkomster, för det senaste verksamhetsåret uppgående till 1,7 respektive 2 milj. kronor i runda tal.

Innan slutlig ståndpunkt kan tagas till nu berörda fråga, synes det erforderligt att en mera ingående undersökning av förhållandena företages. Revisorerna vilja därför föreslå, att åt riksrevisionsverket uppdrages att i samråd med kontrollstyrelsen samt parti- och detaljhandelsbolagen närmare pröva nu tillämpade system för omsättningsskattens redovisning i syfte att nå en snabbare redovisning av dessa skattemedel. Då det under alla omständigheter åligger staten att tillse att de båda bolagen äga tillgång till erforderliga rörelsemedel i sin verksamhet, bör vid prövningen klarläggas vilka alternativa åtgärder som kunna bli erforderliga för att ett tillfredsställande läge i detta hänseende skall åstadkommas. Revisorerna förutsätta också att inlevereringen av skattemedlen icke kommer att ske på ett sådant sätt att onödiga merkostnader uppkomma.

Herrar *N. Elowsson*, *Lage Svedberg* och *Sven Antby* ha icke deltagit i behandlingen av förevarande ärende.

Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m.

I enlighet med för riksrevisionsverket gällande instruktion har ämbetsverket till revisorerna överlämnat vissa redogörelser för resultatet av skatteuppbörden. Dessa avse den ordinarie uppbörden av dels preliminär A- och B-skatt under uppbördsåret 1960—61 (tabell 1), dels kvarstående skatt enligt 1960 års taxering (tabell 2). Redogörelserna omfatta vidare resultaten av restindrivningen t. o. m. utgången av år 1960 för varje särskilt utmätningsmansdistrikt i fråga om 1954—55 — 1959—60 års preliminära B-skatt samt kvarstående skatt enligt 1953—1958 års taxeringar.

Av redogörelserna framgår bl. a., att under uppbördsterminerna uppbördsåret 1960—61 preliminärskatt inflöt med ett sammanlagt belopp av 11 910 milj. kronor, varav 9 004 milj. kronor såsom A-skatt (76 procent) och 2 906 milj. kronor såsom B-skatt (24 procent). Närmast föregående uppbördsår uppgick under uppbördsterminerna influten preliminärskatt till 10 907 milj. kronor. Preliminärskatten har således ökat med 1 003 milj. kronor. Av den debiterade B-skatten, 2 957 milj. kronor, restfördes 106 milj. kronor (4 procent). För erhållande av en fullständig bild av preliminärskatteuppbörden måste till tidigare nämnda belopp läggas de fyllnadsinbetalningar av preliminärskatt som verkställts efter uppbördsårets utgång. Med fyllnadsinbetalningar avses sådana skatteinbetalningar som verkställts inom viss tid efter utgången av uppbördsåret och som medtagas vid avräkningen av den preliminära skatten mot den slutliga. För uppbördsåret 1960—61 uppgingo inbetalningar av sådant slag till 721 milj. kronor, varav 150 milj. kronor (21 procent) såsom A-skatt och 571 milj. kronor (79 procent) såsom B-skatt. För närmast föregående uppbördsår inflöto såsom fyllnadsinbetalningar 567 milj. kronor, av vilket belopp 114 milj. kronor (20 procent) utgjorde A-skatt och 453 milj. kronor (80 procent) B-skatt. Enligt årets taxering belöper sig det sammanlagda beloppet av den ränta med nio procent som med vissa begränsningar utgår å kvarstående skatt till omkring 37 milj. kronor, vilket innebär en ökning med drygt 9 milj. kronor jämfört med närmast föregående års taxering.

Vad årets fyllnadsinbetalningar beträffar ha i fråga om A-skatt, de största beloppen inbetalats i Stockholms stad (33,3 milj. kronor), Stockholms län (21,3 milj. kronor), Malmöhus län (16,8 milj. kronor) samt Göteborgs och Bohus län (14,7 milj. kronor). Beträffande B-skatten, som i huvudsak avser aktiebolag m. fl. juridiska personer, ha de största beloppen inbetalats i Stockholms stad (142,6 milj. kronor), Göteborgs och Bohus län (76,4 milj. kronor), Malmöhus län (55,4 milj. kronor), Stockholms län (36,1 milj. kronor) och Västernorrlands län (34,8 milj. kronor).

Den kvarstående skatten enligt 1960 års taxering uppgick till 924 milj. kronor; av detta belopp restfördes 150 milj. kronor (16 procent). Av den kvarstående skatten enligt närmast föregående års taxering, 728 milj. kronor, restfördes 121 milj. kronor (17 procent). Den kvarstående skatten har ökat i samtliga län. Den största ökningen uppvisa Malmöhus län (18 milj. kronor), Stockholms län (17 milj. kronor), Göteborgs och Bohus län (14 milj. kronor), Gävleborgs län (13 milj. kronor) och Stockholms stad (12 milj. kronor). I fråga om upphörsresultatet har en förbättring ägt rum i 14 län och en försämring i 11. Den högsta inflytandeprocenten uppvisa Kronobergs län (91,61 procent), Jönköpings län (89,71 procent), Skaraborgs län (89,20 procent), Kalmar län (88,23 procent) och Älvsborgs län (88,11 procent). Den lägsta förekommer i Norrbottens län (77,34 procent) och Stockholms stad (77,64 procent).

Den kvarstående skatten enligt 1961 års taxering beräknas uppgå till 1 170 milj. kronor och den överskjutande preliminära skatten till omkring 1 032 milj. kronor (tabell 1).

Av 1954—55 års restförda B-skatt, 76,0 milj. kronor, vilken numera är preskriberad för indrivningsåtgärder, ha t. o. m. utgången av år 1960 21,6 milj. kronor avkortats, 46,3 milj. kronor levererats och 7,8 milj. kronor avskrivits. Såsom oredovisat kvarstod således 0,3 milj. kronor. I tabellerna över restindrivningen ha levererade belopp ställts i relation till restförda, varvid avdrag gjorts för avkortade belopp med hänsyn till att avkortningsförfarandet är en från restindrivningen skild företeelse. Efter denna beräkningsgrund ha för riket i dess helhet 85 procent levererats och 14 procent avskrivits. För landsbygd och städer utan egna uppbördsverk ha 90 procent levererats och 10 procent avskrivits, medan för städer med egna uppbördsverk 78 procent levererats och 21 procent avskrivits.

Av den restförda kvarstående skatten enligt 1953 års taxering, 124,8 milj. kronor, ha t. o. m. utgången av år 1960 12,6 milj. kronor avkortats, 85,7 milj. kronor levererats och 25,9 milj. kronor avskrivits. Såsom oredovisat kvarstod således 0,6 milj. kronor. Levererat belopp har även här ställts i relation till vad som efter avkortning återstått att indriva. Totalt ha 76 procent levererats och 23 procent avskrivits. Procenttalen för landsbygden äro 82 respektive 18 och för städerna 69 respektive 30.

I tabell 3 återfinnes en sammanställning över resultatet av restindrivningen för varje särskilt utmätningsmansdistrikt i fråga om antalet restförda poster för 1955—56 års preliminära B-skatt (B 55). De i tabellen och i det följande inom parentes angivna talen avse 1954—55 års preliminära B-skatt (B 54) efter lika lång tids indrivning. Av sammanställningen framgår bl.a., att i fråga om landsbygd och städer utan egna uppbördsverk ha vid utgången av år 1960 (1959) i 85 (87) distrikt 96 procent eller mer guldits, i 111 (109) mellan 91 och 95 procent, i 79 (83) mellan 86 och 90 procent och i 56 (44) mellan 81 och 85 procent. 92 procent ha guldits i 1 stad med eget

uppbördsverk, mellan 86 och 90 procent i 3 (3) städer, mellan 81 och 85 procent i 6 (3) städer och mellan 76 och 80 procent i 3 (12) städer.

En liknande sammanställning i fråga om den kvarstående skatten enligt 1955 års taxering (K 56) återfinnes i tabell 4. De inom parentes angivna talen avse den kvarstående skatten enligt 1954 års taxering (K 55) efter lika lång tids indrivning. Av sammanställningen kan bl. a. utläsas, att för riket i dess helhet 75 (72) procent av antalet restförda poster guldits vid 1960 (1959) års utgång. För landsbygd och städer utan egna uppbördsverk ha 79 (78) procent guldits och för städer med egna uppbördsverk 68 (65) procent. De siffermässigt bästa resultaten ha för landsbygden uppnåtts i Jönköpings, Kalmar, Hallands, Älvsborgs, Jämtlands och Västerbottens län med 85 (respektive 82, 83, 83, 82, 83 och 83) procent, i Kronobergs och Skaraborgs län med 84 (83) procent, i Göteborgs och Bohus län med 83 (81) procent, i Uppsala och Kristianstads län med 82 (81) procent samt i Södermanlands, Östergötlands och Gävleborgs län med 81 (respektive 81, 78 och 78) procent. Beträffande städer med egna uppbördsverk ha de högsta procenttalen erhållits i Nyköping med 86 (82) procent, i Kristinehamn med 85 (79) procent samt i Sundsvall med 81 (81) procent. I fråga om landsbygden ha i 3 (1) distrikt 96 procent eller mer guldits, i 33 (20) mellan 91 och 95 procent, i 75 (69) mellan 86 och 90 procent, i 101 (93) mellan 81 och 85 procent samt i 72 (76) mellan 76 och 80 procent, 86 procent ha guldits i 1 (—) stad, mellan 81 och 85 i 2 (3) städer, mellan 76 och 80 procent i 4 (6) städer samt mellan 71 och 75 procent i 8 (4) städer. Vad landsbygden beträffar har en förbättring ägt rum i 20 län, medan resultatet är oförändrat i övriga län.

Av tabellerna 5 och 6 framgår resultatet av restindrivningen beträffande städer med egna uppbördsverk i fråga om preliminär B-skatt för uppbördsåren 1954—55 — 1959—60 (B 54 — B 59) samt kvarstående skatt enligt 1953—1958 års taxeringar (K 54 — K 59) vid utgången av år 1960.

I tabell 7 redovisas resultatet av restindrivningen i fråga om K 54 — K 59 för landsbygd och städer utan egna uppbördsverk.

Tabell 1

Preliminär, slutlig, kvarstående och överskjutande skatt för beskattningsåret 1960

Län	Influten preliminär skatt								Restförd prel. B-skatt	S:a infl. o. restf. prel. skatt	Slutlig skatt	Kvar- stående skatt	Kvar- stående skatt på- förd ränta	Över- skju- tande prel. skatt			
	Under uppbördsterminerna				Såsom fyllnadsinbetalningar										S:a prel. skatt		
	Prel. A-skatt		Prel. B-skatt		Prel. A-skatt		Prel. B-skatt										
	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt							Milj. kr.	Milj. kr.	Milj. kr.
Stockholms stad	1 584,33	63	714,22	29	33,27	1	142,59	6	2 474,41	26,42	1	2 500,83	2 513,41	195,09	8	7,64	178,46
Stockholms	735,53	77	150,59	16	21,28	2	36,14	4	943,54	7,62	1	951,16	960,59	87,93	9	3,11	81,65
Uppsala	192,70	75	52,63	20	3,05	1	7,56	3	255,94	2,04	1	257,98	264,97	26,39	10	0,80	19,94
Södermanlands	263,33	75	66,73	19	3,33	1	13,44	4	346,83	2,33	1	349,16	351,15	29,35	8	0,86	28,23
Östergötlands	399,32	74	113,30	21	5,03	1	17,63	3	535,28	3,83	1	539,11	543,48	46,75	9	1,36	42,93
Jönköpings	277,28	73	86,63	23	4,46	1	9,88	2	378,25	2,42	1	380,67	388,62	41,39	11	1,18	34,09
Kronobergs	129,41	72	42,44	23	1,82	1	5,15	3	178,82	1,58	1	180,40	188,24	23,21	12	0,58	15,48
Kalmar	198,84	73	61,45	22	2,17	1	7,10	3	269,56	2,41	1	271,97	280,68	32,22	11	0,82	23,56
Gotlands	39,37	70	12,90	23	0,33	1	3,03	5	55,63	0,84	1	56,47	58,20	7,13	12	0,15	5,65
Blekinge	137,04	78	31,67	18	1,23	1	4,41	2	174,35	1,57	1	175,92	175,91	17,84	10	0,56	17,75
Kristianstads	207,76	68	80,28	27	2,95	1	10,12	3	301,11	3,79	1	304,90	323,66	44,83	14	1,47	26,37
Malmöhus	736,26	67	286,12	26	16,80	1	55,39	5	1 094,57	7,73	1	1 102,30	1 124,55	106,80	9	3,54	87,98
Hallands	145,81	70	51,11	25	1,87	1	7,39	3	206,18	1,90	1	208,08	216,10	26,95	12	0,76	18,72
Göteb. o. Bohus	851,40	69	290,87	23	14,66	1	76,35	6	1 233,28	10,35	1	1 243,63	1 234,50	92,48	7	3,08	90,95
Älvsborgs	384,13	74	103,10	20	5,48	1	23,02	4	515,73	3,38	1	519,11	521,84	48,78	9	1,21	45,97
Skaraborgs	209,82	70	73,92	24	3,25	1	11,69	4	298,68	2,79	1	301,47	315,59	39,12	12	1,11	25,30
Värmlands	306,95	74	85,12	20	3,09	1	14,91	4	410,07	3,02	1	413,09	414,33	41,26	10	1,11	34,02
Örebro	317,83	76	81,86	19	4,01	1	11,73	3	415,43	2,66	1	418,09	419,07	35,09	8	1,05	34,56
Västmanlands	294,22	74	82,20	21	2,98	1	16,65	4	396,05	2,27	-	398,32	400,55	32,02	8	0,97	27,81
Kopparbergs	308,77	72	96,48	22	3,73	1	17,35	4	426,33	2,64	1	428,97	430,31	36,70	9	0,93	36,25
Gävleborgs	315,85	75	77,67	18	4,09	1	19,36	5	416,97	3,60	1	420,57	418,53	37,39	9	1,02	37,45
Västernorrlands	317,74	70	95,78	21	3,32	1	34,78	7	451,62	3,68	1	455,30	454,62	36,16	8	1,01	36,70
Jämtlands	126,66	77	29,72	18	1,63	1	4,23	3	162,24	1,75	1	163,99	164,36	18,30	11	0,42	18,18
Västerbottens	226,70	75	56,01	19	2,92	1	11,22	4	296,85	2,72	1	299,57	306,89	34,72	11	0,98	27,46
Norrbottens	296,53	75	83,65	21	3,11	1	10,25	2	393,54	3,12	1	396,66	395,03	32,04	8	1,00	36,78
Hela riket	9 003,58	71	2 906,45	23	149,86	1	571,37	4	12 831,26	106,46	1	12 737,72	12 865,18	1 169,94	9	36,72	1 032,24

Tabell 2

Resultatet av den ordinarie uppbörden av kvarstående skatt enligt 1960 års taxering
med fördelning efter län

Län	Debiterade belopp kr.	Influtna belopp kr.	Inflytande- procent	Restförda belopp kr.
Stockholms stad	158.633.335	123.166.483	77,64	35.466.852
Stockholms	71.856.029	57.534.606	80,07	14.321.423
Uppsala	21.995.068	19.131.151	86,99	2.863.917
Södermanlands	24.585.150	21.414.958	87,11	3.170.192
Östergötlands	38.024.595	33.337.175	87,67	4.687.420
Jönköpings	33.884.200	30.397.584	89,71	3.486.616
Kronobergs	17.364.412	15.907.219	91,61	1.457.193
Kalmar	24.811.429	21.890.116	88,23	2.921.313
Gotlands	5.357.340	4.410.557	82,33	946.783
Blekinge	14.641.152	12.175.339	83,16	2.465.813
Kristianstads	30.646.533	26.389.894	86,11	4.256.639
Malmöhus	78.236.033	67.699.366	86,53	10.536.667
Hallands	21.421.167	18.447.732	86,12	2.973.435
Göteborgs o. Bohus	77.196.986	62.568.443	81,05	14.628.543
Älvsborgs	38.792.115	34.177.980	88,11	4.614.135
Skaraborgs	29.010.494	25.878.809	89,20	3.131.685
Värmlands	28.657.326	24.536.197	85,62	4.121.129
Örebro	28.074.223	24.465.892	87,15	3.608.331
Västmanlands	24.269.322	20.134.134	82,96	4.135.188
Kopparbergs	28.281.654	24.806.160	87,71	3.475.494
Gävleborgs	35.582.040	30.152.609	84,74	5.429.431
Västernorrlands	25.903.599	21.826.087	84,26	4.077.512
Jämtlands	14.847.767	12.175.376	82,00	2.672.391
Västerbottens	26.850.591	22.360.482	83,28	4.490.109
Norrbottnens	25.291.623	19.560.036	77,34	5.731.587
Hela riket	924.214.183	774.544.385	83,81	149.669.798

Tabell 3

Preliminär B-skatt för uppboråsåret 1955—56 (B 55)

Utmätningmansdistrikten fördelade länsvis efter förhållandet mellan antalet t. o. m. utgången av år 1960 guldna poster och antalet efter avkortning återstående restförda poster; talen inom parentes avse preliminär B-skatt för uppboråsåret 1954—55 (B 54) efter lika lång tids indrivning.

Län (Lb = landsbygd och städer utan egna uppboråsverk St = städer med egna uppboråsverk)	Antal utmätning- mans- dis- trikt	Antal utmätningmansdistrikt										
		Inflytandeprocentklasser										
		46— 50	51— 55	56— 60	61— 65	66— 70	71— 75	76— 80	81— 85	86— 90	91— 95	96— 100
Stockholms stad..	1						1 (1)					
Stockholms .. Lb	18			1 (1)			4 (1)	— (5)	6 (5)	5 (5)	2 (1)	
St	1						1 (—)	— (1)				
Uppsala .... Lb	8								— (1)	3 (—)	3 (6)	2 (1)
St	1					— (1)	1 (—)					
Södermanlands Lb	9									— (1)	5 (5)	4 (3)
St	2								— (1)	1 (1)	1 (—)	
Östergötlands . Lb	13					— (1)	— (1)		4 (1)	3 (2)	3 (4)	3 (4)
St	2				— (1)	1 (—)	1 (1)					
Jönköpings .. Lb	15								2 (2)	3 (—)	3 (6)	3 (3)
St	1					1 (—)			— (1)			4 (4)
Kronobergs ... Lb	11								1 (—)	— (1)	1 (2)	7 (4)
St	1								1 (1)			2 (4)
Kalmar ..... Lb	17 (16)								1 (1)	1 (—)	4 (4)	9 (7)
St	1 (2)								— (1)	1 (1)		2 (4)
Gotlands .... Lb	5						1 (1)				3 (3)	1 (1)
Blekinge .... Lb	8						2 (2)			2 (2)	3 (3)	1 (1)
St	1								— (1)	1 (—)		
Kristianstads . Lb	17				1 (—)	— (1)			2 (1)	4 (2)	3 (5)	6 (6)
St	1				1 (1)							2 (3)
Malmöhus ... Lb	17									3 (1)	4 (6)	7 (7)
St	5	— (1)	1 (—)			2 (2)	1 (—)	— (2)	1 (—)			2 (2)
Hallands .... Lb	9						1 (—)		— (1)	3 (2)	1 (5)	4 (1)
St	1						1 (—)		— (1)			
Gbg o. Bohus. Lb	14					— (1)	1 (—)			— (2)	3 (6)	5 (3)
St	2				1 (1)				1 (1)			5 (2)
Älvsborgs ... Lb	19									2 (1)	— (3)	9 (6)
St	1								1 (1)			8 (9)
Skaraborgs ... Lb	18								— (1)	4 (3)	4 (3)	3 (4)
Värmlands .. Lb	18										7 (5)	4 (6)
St	2										1 (1)	6 (7)
Örebro ..... Lb	12								1 (—)	2 (2)	2 (4)	6 (2)
St	1					1 (—)	— (1)					1 (3)
Västmanlands Lb	11					— (1)	1 (—)		— (1)	3 (3)	1 (1)	4 (2)
St	1								— (1)	1 (—)		2 (3)
Kopparbergs . Lb	20						1 (2)	1 (2)	1 (—)	2 (1)	5 (5)	5 (6)
St	1						1 (1)					5 (4)
Gävleborgs .. Lb	19						1 (—)	2 (2)	1 (1)	2 (2)	4 (6)	6 (5)
St	1				— (1)	1 (—)						3 (3)
Västernorrlands Lb	22							1 (1)	1 (1)	4 (6)	3 (3)	6 (4)
St	1										1 (1)	7 (7)
Jämtlands ... Lb	15									1 (—)	2 (3)	8 (5)
St	1				— (1)	1 (—)						4 (7)
Västerbottens .. Lb	24									2 (3)	5 (4)	7 (9)
St	1									1 (1)		10 (8)
Norrbottnens .. Lb	18					1 (—)	1 (3)	— (1)	3 (3)	5 (2)	4 (3)	3 (5)
St	1							— (1)	1 (—)			1 (1)
Landsbygd och städer utan egna uppboråsverk	357 (356)			1 (1)	2 (1)	3 (8)	16 (11)	14 (18)	50 (41)	76 (80)		110 (109)
Städer med egna uppboråsverk	31 (32)	— (1)	1 (—)		2 (4)	8 (5)	7 (4)	3 (12)	6 (3)	3 (3)	1 (—)	— (—)
Hela riket	388 (388)	— (1)	1 (—)	1 (1)	4 (5)	11 (13)	23 (15)	17 (30)	56 (44)	79 (83)	111 (109)	85 (87)

Tabell 4

Kvarstående skatt enligt 1955 års taxering (K 56)

Utmätningmansdistrikten fördelade länsvis efter förhållandet mellan antalet t.o.m. utgången av år 1960 guldna poster och antalet efter avkortning återstående restförda poster; talen inom parentes avse kvarstående skatt enligt 1954 års taxering (K 55) efter lika lång tids indrivning.

Län (Lb = landsbygd och städer utan egna uppborðsverk St = städer med eg- na uppborðsverk)	Antal utmät- nings- mans- dis- trikt	Antal utmätningmansdistrikt										Genomsnittlig inflytande- procent per län			
		Inflytande procentklasser													
		46— 50	51— 55	56— 60	61— 65	66— 70	71— 75	76— 80	81— 85	86— 90	91— 95		96— 100		
Stockholms stad ..	1			— (1)		1 (—)									67 (
Stockholms ... Lb	18			1 (—)	— (3)	5 (6)	8 (5)	4 (4)							71 (70
St	1					1 (1)									70 (66
Uppsala ..... Lb	8							3 (4)	4 (1)	1 (3)					82 (81
St	1					— (1)	1 (—)								73 (
Södermanlands Lb	9							4 (2)	3 (6)	2 (1)					81 (81
St	2					1 (—)	— (1)		— (1)	1 (—)					73 (77
Östergötlands . Lb	13					— (2)	1 (2)	6 (3)	4 (5)	1 (1)	1 (—)				81 (78
St	2					1 (1)	1 (1)								71 (68
Jönköpings .. Lb	15						— (3)	2 (2)	5 (2)	4 (4)	4 (3)	— (1)			85 (82
St	1						1 (—)	— (1)							74 (
Kronobergs ... Lb	11					1 (—)	— (1)	1 (2)	3 (5)	4 (2)	2 (1)				84 (83
St	1						1 (—)	— (1)							74 (7
Kalmar ..... Lb	17 (16)						1 (1)	1 (7)	9 (2)	4 (4)	2 (2)				85 (83
St	1 (2)							1 (1)							78
Gotlands ..... Lb	5					— (1)	2 (1)		3 (3)						80 (
Blekinge .... Lb	8					1 (1)	1 (1)	4 (3)	1 (2)	1 (1)					77 (77
St	1							1 (1)							80 (
Kristianstads . Lb	17				2 (1)	— (1)	2 (1)	2 (3)	9 (6)	4 (6)					82 (81
St	1					1 (1)									70 (7
Malmöhus ... Lb	17				2 (1)	— (1)	— (4)	8 (5)	7 (5)	— (2)					78 (78)
St	5	1 (1)			— (1)	3 (2)	1 (—)	— (1)							62 (63)
Hallands .... Lb	9						1 (—)	1 (4)	5 (2)	2 (3)	1 (—)				85 (83)
St	1						— (1)	1 (—)							77 (72
Gbgs o. Bohus . Lb	14					1 (1)		1 (2)	4 (5)	4 (5)	4 (1)				83 (81
St	2				1 (1)	1 (1)									64 (64
Älvsborgs .... Lb	19						— (2)	2 (4)	6 (3)	8 (8)	3 (2)				85 (82
St	1					1 (1)									67
Skaraborgs ... Lb	18						— (4)	5 (1)	4 (6)	7 (4)	2 (3)				84
Värmlands ... Lb	18				1 (1)	2 (3)	1 (2)	4 (3)	4 (3)	1 (3)	4 (3)	1 (—)			80 (78
St	2					— (1)	1 (—)	— (1)	1 (—)						74 (72
Örebro ..... Lb	12			— (1)	1 (1)	4 (3)	1 (3)	5 (3)	1 (1)						73 (71)
St	1					— (1)	1 (—)								71 (
Västmanlands . Lb	11			— (1)	— (1)	4 (2)	1 (2)	2 (3)	2 (2)	2 (—)					76 (72
St	1					— (1)		1 (—)							77 (7
Kopparbergs . Lb	20				1 (2)	2 (3)	4 (2)	3 (4)	2 (2)	5 (7)	3 (—)				80 (75
St	1		— (1)		1 (—)										64 (55
Gävleborgs .. Lb	19				— (2)	1 (2)	3 (1)	4 (4)	5 (6)	4 (3)	2 (1)				81 (78
St	1				1 (1)										64 (65)
Västernorrlands Lb	22				2 (1)	2 (5)	5 (2)	4 (6)	7 (6)	1 (1)	1 (1)				78 (76)
St	1								1 (1)						81 (81
Jämtlands ... Lb	15						1 (—)	— (3)	6 (8)	7 (4)	1 (—)				85 (83
St	1					1 (1)									68 (7
Västerbottens . Lb	24					— (1)	— (2)	4 (1)	4 (10)	11 (7)	3 (3)	2 (—)			85 (83
St	1						1 (1)								71 (73)
Norrbottnens .. Lb	18	— (1)	2 (—)	— (1)	— (3)	4 (3)	5 (5)	2 (3)	3 (2)	2 (—)					71 (68
St	1					1 (1)									69 (69
Landsbygd och städer utan egna uppborðsverk ...	357 (356)	— (1)	2 (—)	1 (3)	7 (15)	27 (34)	36 (44)	72 (76)	101 (93)	75 (69)	33 (20)	3 (1)			79 (78)
Städer med egna uppborðsverk	31 (32)	1 (1)	— (1)	— (1)	3 (3)	12 (13)	8 (4)	4 (6)	2 (3)	1 (—)	— (—)	— (—)			68 (65)
Hela riket	388 (388)	1 (2)	2 (1)	1 (4)	10 (18)	39 (47)	44 (48)	76 (82)	103 (96)	76 (69)	33 (20)	3 (1)			75 (72)

Tabell 5
Städer med egna uppboordsverk

Redogörelse för resultatet av restindrivningen beträffande preliminär B-skatt för uppboordsåren 1954—55, 1955—56, 1956—57, 1957—58, 1958—59 och 1959—60 (B 54—B 59) t. o. m. år 1960. Uppgifterna om resultatet efter ett års indrivning avse förhållandena vid utgången av det kalenderår, under vilket den sista av de sex uppboordsterminerna infallit.

Städer med egna uppboordsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		B 54	B 55	B 56	B 57	B 58	B 59	B 54	B 55	B 56	B 57	B 58	B 59
Stockholm	Efter 1 år	34	39	33	31	32	32	34	39	35	32	32	44
	» 2 »	58	60	56	58	56		61	62	60	59	60	
	» 3 »	67	69	66	68			70	71	70	69		
	» 4 »	72	73	70				75	76	75			
	» 5 »	74	75					78	78				
	» 6 »	76						79					
Göteborg	» 1 »	27	31	28	28	29	30	27	34	29	28	34	35
	» 2 »	48	50	46	50	50		51	55	53	55	59	
	» 3 »	58	58	58	59			62	66	65	65		
	» 4 »	62	64	62				68	71	70			
	» 5 »	64	65					70	72				
	» 6 »	65						71					
Malmö	» 1 »	32	36	29	32	43	34	36	42	36	37	54	45
	» 2 »	54	53	52	55	56		63	65	62	63	69	
	» 3 »	62	63	66	63			70	73	71	72		
	» 4 »	66	66	70				74	77	75			
	» 5 »	67	67					75	78				
	» 6 »	67						76					
Norrköping	» 1 »	38	42	40	52	58	60	43	47	49	62	65	66
	» 2 »	46	56	58	67	73		51	62	70	75	80	
	» 3 »	58	68	66	72			66	73	76	79		
	» 4 »	63	69	67				71	74	77			
	» 5 »	63	69					71	74				
	» 6 »	63						71					
Hälsingborg	» 1 »	25	29	23	24	26	27	33	32	35	28	29	29
	» 2 »	39	40	37	40	41		54	49	55	48	47	
	» 3 »	46	47	46	49			61	59	64	58		
	» 4 »	49	50	49				63	62	68			
	» 5 »	50	52					64	63				
	» 6 »	51						65					
Uppsala	» 1 »	43	46	45	45	45	45	47	46	51	50	49	50
	» 2 »	54	58	53	54	54		61	61	61	60	60	
	» 3 »	62	64	61	62			69	68	69	69		
	» 4 »	64	69	65				72	73	74			
	» 5 »	68	71					76	76				
	» 6 »	69						76					
Västerås	» 1 »	49	67	68	68	68	69	49	61	67	64	67	74
	» 2 »	63	78	77	77	79		66	75	78	74	80	
	» 3 »	75	83	82	82			78	81	85	79		
	» 4 »	77	85	84				80	83	87			
	» 5 »	78	85					81	84				
	» 6 »	79						81					
Örebro	» 1 »	39	39	34	38	36	46	47	44	36	34	37	47
	» 2 »	61	58	56	61	64		70	67	63	62	67	
	» 3 »	68	65	62	69			77	75	69	71		
	» 4 »	72	68	68				80	77	74			
	» 5 »	74	70					81	78				
	» 6 »	75						82					

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		B 54	B 55	B 56	B 57	B 58	B 59	B 54	B 55	B 56	B 57	B 58	B 59
Borås	Efter 1 år	65	67	67	67	67	62	71	78	80	79	78	74
	» 2 »	76	73	71	71	73		83	83	83	82	83	
	» 3 »	79	76	75	73			84	85	85	84		
	» 4 »	80	77	76				85	85	86			
	» 5 »	80	77					85	85				
	» 6 »	80						85					
Linköping	» 1 »	40	42	54	50	57	52	49	50	66	54	59	57
	» 2 »	61	62	64	59	66		72	71	73	65	73	
	» 3 »	68	70	69	67			78	77	77	73		
	» 4 »	70	71	71				80	79	79			
	» 5 »	71	72					80	79				
	» 6 »	71						81					
Eskilstuna	» 1 »	72	67	71	63	62	64	81	72	79	71	66	72
	» 2 »	82	83	82	83	85		90	88	87	90	87	
	» 3 »	88	87	88	88			92	91	90	93		
	» 4 »	89	89	90				94	92	93			
	» 5 »	90	90					94	92				
	» 6 »	90						94					
Gävle	» 1 »	38	42	36	38	39	38	39	45	39	34	33	38
	» 2 »	46	50	42	51	50		49	55	47	55	52	
	» 3 »	55	54	52	60			57	59	57	67		
	» 4 »	58	61	59				60	66	66			
	» 5 »	62	66					65	71				
	» 6 »	62						65					
Jönköping	» 1 »	32	17	17	35	30	26	32	33	33	36	37	45
	» 2 »	51	35	41	59	53		53	54	58	59	61	
	» 3 »	61	52	60	68			60	64	69	66		
	» 4 »	71	62	75				68	70	78			
	» 5 »	76	66					73	73				
	» 6 »	79						75					
Karlstad	» 1 »	35	33	38	46	46	44	38	32	44	45	46	44
	» 2 »	59	64	65	66	67		66	63	71	69	71	
	» 3 »	68	68	71	71			74	70	77	76		
	» 4 »	70	71	74				77	73	79			
	» 5 »	71	74					78	76				
	» 6 »	72						79					
Lund	» 1 »	43	42	38	45	44	41	51	51	49	59	54	50
	» 2 »	60	61	57	62	64		73	72	70	78	75	
	» 3 »	65	67	64	67			77	78	76	83		
	» 4 »	67	70	69				80	81	81			
	» 5 »	70	70					81	81				
	» 6 »	70						81					
Halmstad	» 1 »	36	43	35	38	40	42	40	51	42	40	43	44
	» 2 »	57	53	45	47	52		63	62	56	57	58	
	» 3 »	65	63	56	59			74	73	68	69		
	» 4 »	72	69	67				80	79	76			
	» 5 »	76	75					83	83				
	» 6 »	78						85					

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		B 54	B 55	B 56	B 57	B 58	B 59	B 54	B 55	B 56	B 57	B 58	B 59
Uddevalla	Efter 1 år	33	39	45	36	44	45	31	39	44	32	40	38
	» 2 »	57	62	68	62	59		63	66	69	63	59	
	» 3 »	67	72	75	72			74	75	77	71		
	» 4 »	72	75	79				78	76	80			
	» 5 »	76	78					80	79				
	» 6 »	79						83					
Karlskrona	» 1 »	56	51	49	42	45	49	62	56	52	54	47	56
	» 2 »	68	70	72	67	70		74	77	76	81	73	
	» 3 »	76	78	77	76			82	85	81	86		
	» 4 »	79	81	80				84	87	83			
	» 5 »	80	82					85	87				
	» 6 »	80						86					
Södertälje	» 1 »	42	47	46	40	40	47	42	46	44	39	38	47
	» 2 »	64	63	64	63	60		67	66	66	61	61	
	» 3 »	73	67	72	72			75	72	75	71		
	» 4 »	79	71	78				80	76	82			
	» 5 »	80	74					81	79				
	» 6 »	80						81					
Kalmar	» 1 »	52	50	43	48	54	52	58	58	45	53	60	59
	» 2 »	68	72	69	69	68		74	80	74	77	72	
	» 3 »	73	77	74	76			78	84	78	82		
	» 4 »	77	80	77				80	86	82			
	» 5 »	79	81					82	87				
	» 6 »	79						82					
Luleå	» 1 »	48	50	41	52	37	55	48	46	42	51	38	61
	» 2 »	67	71	64	71	67		68	70	67	73	66	
	» 3 »	74	80	75	81			76	82	80	82		
	» 4 »	78	84	79				81	86	85			
	» 5 »	79	84					81	87				
	» 6 »	79						81					
Sundsvall	» 1 »	50	58	70	72	73	76	54	66	81	87	81	83
	» 2 »	81	79	81	81	86		84	89	90	92	91	
	» 3 »	87	84	86	85			88	93	93	94		
	» 4 »	87	87	87				89	94	94			
	» 5 »	88	87					89	94				
	» 6 »	88						89					
Landskrona	» 1 »	47	44	43	45	45	43	58	52	49	52	54	58
	» 2 »	70	64	66	62	63		81	73	75	73	75	
	» 3 »	74	70	72	68			84	78	79	79		
	» 4 »	75	71	72				84	79	80			
	» 5 »	76	71					86	80				
	» 6 »	76						86					
Kristianstad	» 1 »	44	40	30	24	27	28	54	41	33	24	26	31
	» 2 »	54	49	42	40	41		62	49	50	49	42	
	» 3 »	60	55	52	51			67	55	60	59		
	» 4 »	64	60	60				70	59	66			
	» 5 »	66	64					71	61				
	» 6 »	68						73					

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		B 54	B 55	B 56	B 57	B 58	B 59	B 54	B 55	B 56	B 57	B 58	B 59
Östersund	Efter 1 år	43	42	45	53	55	52	47	48	46	52	58	50
	» 2 »	49	53	56	64	68		54	62	59	66	71	
	» 3 »	58	63	64	71			64	69	66	75		
	» 4 »	64	67	69				70	75	72			
	» 5 »	65	68					71	75				
	» 6 »	66						73					
Nyköping	» 1 »	66	87	90	90	91	95	83	94	94	95	96	97
	» 2 »	79	92	93	95	96		92	96	96	96	99	
	» 3 »	82	92	95	97			94	97	98	98		
	» 4 »	84	92	96				94	97	98			
	» 5 »	84	92					94	97				
	» 6 »	84						94					
Växjö	» 1 »	54	58	62	51	70	71	60	67	71	54	78	76
	» 2 »	74	68	75	77	79		78	77	84	84	92	
	» 3 »	78	75	80	83			81	83	87	89		
	» 4 »	79	76	83				81	84	90			
	» 5 »	80	77					83	85				
	» 6 »	80						83					
Umeå	» 1 »	51	57	55	46	50	50	64	63	61	59	59	65
	» 2 »	68	72	69	62	64		78	80	74	74	74	
	» 3 »	74	74	75	70			84	84	80	79		
	» 4 »	79	78	78				87	87	82			
	» 5 »	81	82					89	89				
	» 6 »	81						89					
Kristinehamn	» 1 »	65	64	50	33	29	37	64	66	51	34	24	33
	» 2 »	85	84	73	56	54		87	85	84	60	58	
	» 3 »	86	86	76	73			88	88	87	77		
	» 4 »	89	88	80				90	89	90			
	» 5 »	89	89					90	90				
	» 6 »	89						90					
Trelleborg	» 1 »	40	49	39	41	39	34	48	58	51	41	42	37
	» 2 »	68	73	71	72	71		77	83	79	76	71	
	» 3 »	73	78	79	78			82	88	86	84		
	» 4 »	75	81	80				84	91	87			
	» 5 »	76	82					84	91				
	» 6 »	76						84					
Falun	» 1 »	47	44	38	30	39	33	46	49	40	27	42	33
	» 2 »	55	52	47	51	51		58	58	51	52	54	
	» 3 »	61	57	49	58			66	63	54	60		
	» 4 »	64	63	56				69	69	59			
	» 5 »	68	67					71	73				
	» 6 »	70						74					

Tabell 6

Städer med egna uppbördsverk

Redogörelse för resultatet av restindrivningen beträffande kvarstående skatt enligt 1953, 1954, 1955, 1956, 1957 och 1958 års taxeringar (K 54—K 59) vid utgången av resp. första, andra, tredje, fjärde, femte och sjätte kalenderåret efter det skatten förfallit till betalning.

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 54	K 55	K 56	K 57	K 58	K 59	K 54	K 55	K 56	K 57	K 58	K 59
Stockholm	Efter 1 år	52	47	54	51	51	51	43	44	48	48	48	48
	» 2 »	60	55	62	58	59		55	55	58	59	59	
	» 3 »	63	59	66	62			61	60	64	64		
	» 4 »	65	60	67				64	63	67			
	» 5 »	65	61					66	65				
	» 6 »	66						67					
Göteborg	» 1 »	48	47	48	46	45	46	36	38	38	42	45	46
	» 2 »	59	57	56	56	55		50	53	55	57	58	
	» 3 »	64	62	62	61			58	62	61	63		
	» 4 »	66	64	64				62	65	64			
	» 5 »	67	66					64	66				
	» 6 »	69						66					
Malmö	» 1 »	56	51	52	53	58	56	56	55	57	55	55	59
	» 2 »	65	59	63	61	65		64	64	67	64	64	
	» 3 »	67	68	66	64			68	69	70	68		
	» 4 »	68	69	67				69	71	72			
	» 5 »	69	70					70	72				
	» 6 »	69						70					
Norrköping	» 1 »	53	49	55	56	58	59	47	45	49	58	62	62
	» 2 »	56	59	65	64	64		54	59	63	68	70	
	» 3 »	61	65	68	66			62	68	67	71		
	» 4 »	62	66	69				63	68	68			
	» 5 »	62	67					64	69				
	» 6 »	62						64					
Hälsingborg	» 1 »	42	37	36	39	39	41	45	36	37	40	44	42
	» 2 »	49	44	43	45	45		54	43	46	50	56	
	» 3 »	53	47	46	49			58	48	52	57		
	» 4 »	53	48	47				59	50	55			
	» 5 »	54	48					60	53				
	» 6 »	54						60					
Uppsala	» 1 »	58	57	61	56	56	56	56	55	56	47	50	58
	» 2 »	67	64	66	62	62		66	66	64	57	60	
	» 3 »	70	68	71	67			71	70	70	65		
	» 4 »	72	70	73				73	74	73			
	» 5 »	73	71					75	75				
	» 6 »	73						75					
Västerås	» 1 »	52	58	68	64	62	63	44	49	58	58	57	62
	» 2 »	62	66	74	71	69		58	60	68	70	72	
	» 3 »	68	69	76	74			66	65	73	78		
	» 4 »	69	70	77				69	66	74			
	» 5 »	69	71					74	67				
	» 6 »	70						74					
Örebro	» 1 »	59	53	54	53	52	53	56	57	56	52	50	49
	» 2 »	68	63	64	61	62		68	68	67	64	62	
	» 3 »	73	68	69	68			74	72	73	71		
	» 4 »	75	70	71				76	74	75			
	» 5 »	75	72					76	75				
	» 6 »	76						77					

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 54	55	K 56	K 57	K 58	K	K 54	K 56	K 57	K 58	K 59	
Borås	Efter 1 år	56	58	59	59	57	53	66	68	71	72	69	67
	» 2 »	65	64	63	66	61		72	72	75	77	74	
	» 3 »	70	65	66	68			75	73	77	79		
	» 4 »	70	66	67				75	73	78			
	» 5 »	71	66					75	73				
	» 6 »	71						75					
Linköping	» 1 »	61	61	63	56	54	57	58	60	55	51	54	52
	» 2 »	69	68	70	63	60		70	69	66	62	63	
	» 3 »	73	72	74	67			75	73	70	74		
	» 4 »	75	73	75				76	74	72			
	» 5 »	75	74					77	74				
	» 6 »	75						77					
Eskilstuna	» 1 »	59	66	59	55	55	58	64	66	60	60	65	64
	» 2 »	66	72	65	62	61		71	72	70	70	75	
	» 3 »	68	75	68	64			74	76	74	72		
	» 4 »	68	75	69				74	77	75			
	» 5 »	69	76					75	77				
	» 6 »	69						75					
Gävle	» 1 »	43	45	49	45	48	50	35	37	46	42	40	43
	» 2 »	52	55	56	53	55		45	49	55	53	51	
	» 3 »	57	61	61	58			52	56	61	61		
	» 4 »	61	65	64				57	61	66			
	» 5 »	63	67					60	67				
	» 6 »	64						62					
Jönköping	» 1 »	45	47	40	52	62	57	44	42	43	48	48	53
	» 2 »	60	61	57	66	72		54	57	57	59	58	
	» 3 »	67	73	66	77			62	64	64	65		
	» 4 »	74	79	74				68	68	69			
	» 5 »	78	84					70	71				
	» 6 »	80						72					
Karlstad	» 1 »	56	57	59	57	60	57	66	53	57	61	63	54
	» 2 »	65	65	66	62	64		76	67	68	69	71	
	» 3 »	68	69	69	66			80	72	72	74		
	» 4 »	69	70	71				82	74	75			
	» 5 »	69	71					82	75				
	» 6 »	69						82					
Lund	» 1 »	54	50	51	54	50	51	56	59	50	60	59	50
	» 2 »	61	58	59	62	58		66	72	62	72	70	
	» 3 »	65	62	63	66			72	74	66	76		
	» 4 »	67	64	66				75	76	69			
	» 5 »	69	65					76	77				
	» 6 »	69						76					
Halmstad	» 1 »	55	54	57	55	55	56	54	45	52	48	52	52
	» 2 »	65	63	67	64	64		67	55	68	63	67	
	» 3 »	70	69	73	71			73	65	73	72		
	» 4 »	73	72	77				77	69	77			
	» 5 »	75	75					79	72				
	» 6 »	77						80					

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört för a					
		K 54	K 55	K 56	K 57	K 58	K 59	K	K 55	K 56	K 57	K 58	K 59
Uddevalla	Efter 1 år	49	51	53	53	54	47	48	60	47	62	57	48
	» 2 »	59	60	62	62	61		62	84	58	73	72	
	» 3 »	63	66	68	68			70	87	68	78		
	» 4 »	67	68	70				74	88	71			
	» 5 »	70	70					76	89				
	» 6 »	72						79					
Karlskrona	» 1 »	66	65	66	63	64	67	67	69	66	65	69	65
	» 2 »	75	74	75	72	74		79	77	76	74	78	
	» 3 »	78	79	79	77			83	81	79	79		
	» 4 »	80	80	80				86	82	79			
	» 5 »	81	81					87	84				
	» 6 »	82						87					
Södertälje	» 1 »	50	52	57	55	50	48	48	49	51	44	42	51
	» 2 »	65	61	64	62	61		62	63	63	54	60	
	» 3 »	70	65	68	66			69	70	68	61		
	» 4 »	71	66	70				71	74	70			
	» 5 »	72	67					72	75				
	» 6 »	72						72					
Kalmar	» 1 »	66	61	63	59	56	58	68	65	56	59	58	56
	» 2 »	73	69	71	67	66		76	75	69	68	69	
	» 3 »	76	74	76	72			79	80	73	74		
	» 4 »	77	76	78				81	81	76			
	» 5 »	77	77					81	82				
	» 6 »	78						81					
Luleå	» 1 »	49	50	49	50	57	57	47	46	40	40	52	59
	» 2 »	59	60	61	63	69		61	59	53	53	70	
	» 3 »	62	65	67	68			65	68	63	66		
	» 4 »	64	69	69				68	71	69			
	» 5 »	66	70					69	72				
	» 6 »	66						69					
Sundsvall	» 1 »	62	65	71	70	66	67	63	64	66	69	70	74
	» 2 »	75	78	78	76	73		74	79	74	76	77	
	» 3 »	81	80	81	78			78	82	77	78		
	» 4 »	81	81	81				79	82	79			
	» 5 »	81	81					80	83				
	» 6 »	81						80					
Landskrona	» 1 »	59	55	60	55	55	60	61	52	57	58	62	63
	» 2 »	64	60	66	61	62		69	60	65	64	70	
	» 3 »	67	66	71	63			73	64	71	67		
	» 4 »	71	67	72				74	65	72			
	» 5 »	71	68					74	65				
	» 6 »	72						74					
Kristianstad	» 1 »	59	55	54	47	48	49	57	49	42	43	42	49
	» 2 »	67	63	61	57	58		66	56	51	54	53	
	» 3 »	71	67	66	64			69	63	56	62		
	» 4 »	73	70	70				72	66	59			
	» 5 »	75	72					74	71				
	» 6 »	77						75					

	Städer med egna uppbördsverk	Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört avdrag för å					
		K 54	K 55	56	K 57	K 58	K 59	K 54	K 55	K 56	K 57	K 58	K 59
Östersund	Efter 1 år	50	49	52	60	57	59	50	36	46	54	53	54
	» 2 »	61	60	61	63	67		65	49	60	64	65	
	» 3 »	67	67	67	68			74	56	66	70		
	» 4 »	70	70	68				78	58	69			
	» 5 »	71	71					79	59				
	» 6 »	72						79					
Nyköping	» 1 »	68	73	80	77	77	81	78	84	86	87	74	73
	» 2 »	75	79	84	81	82		85	89	89	90	81	
	» 3 »	77	82	85	83			86	92	90	92		
	» 4 »	79	82	86				86	92	90			
	» 5 »	79	82					86	92				
	» 6 »	79						86					
Värjö	» 1 »	70	67	62	68	71	70	72	68	69	71	75	76
	» 2 »	77	72	70	75	76		80	76	77	77	82	
	» 3 »	79	75	73	78			82	79	81	79		
	» 4 »	80	77	74				83	81	82			
	» 5 »	81	78					85	81				
	» 6 »	81						86					
Umeå	» 1 »	51	60	56	56	54	54	60	67	57	57	63	51
	» 2 »	63	67	65	64	61		67	74	69	67	72	
	» 3 »	66	70	69	68			71	77	73	73		
	» 4 »	69	73	71				73	80	75			
	» 5 »	70	74					75	81				
	» 6 »	70						75					
Kristinehamn	» 1 »	80	74	78	64	58	58	81	65	77	54	54	50
	» 2 »	86	77	81	72	68		87	71	83	69	74	
	» 3 »	86	78	84	76			88	73	86	77		
	» 4 »	86	79	85				88	74	89			
	» 5 »	86	79					88	78				
	» 6 »	86						88					
Trelleborg	» 1 »	67	73	60	53	47	51	70	73	63	62	64	57
	» 2 »	72	78	67	61	57		80	79	71	73	75	
	» 3 »	74	79	69	65			82	81	73	79		
	» 4 »	74	80	69				83	82	74			
	» 5 »	75	80					83	83				
	» 6 »	75						83					
Falun	» 1 »	34	39	47	41	45	47	40	43	41	43	40	43
	» 2 »	48	49	55	52	56		53	54	49	56	54	
	» 3 »	53	52	61	58			61	61	54	65		
	» 4 »	55	55	64				64	66	58			
	» 5 »	57	59					68	72				
	» 6 »	58						69					

Tabell 7

Landsbygd och städer utan egna uppbördsverk

Redogörelse för resultatet av restindrivningen beträffande kvarstående skatt enligt 1953, 1954, 1955, 1956, 1957 och 1958 års taxeringar (K 54—K 59) vid utgången av resp. första, andra, tredje, fjärde, femte och sjätte kalenderåret efter det skatten förfallit till betalning.

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 54	K 55	K 56	K 57	K 58	K 59	K 54	K 55	K 56	K 57	K 58	K 59
Stockholms	Efter 1 år	54	53	54	65	65	66	48	46	52	49	47	49
	» 2 »	64	62	63	73	72		61	58	64	62	60	
	» 3 »	69	67	68	77			68	65	70	69		
	» 4 »	71	70	71				71	69	73			
	» 5 »	71	71					73	71				
	» 6 »	72						73					
Uppsala	» 1 »	72	72	72	71	71	71	81	77	74	74	74	72
	» 2 »	77	78	79	77	78		86	83	84	83	83	
	» 3 »	79	81	81	80			88	88	87	86		
	» 4 »	80	81	82				90	89	87			
	» 5 »	80	82					90	89				
	» 6 »	80						90					
Södermanlands	» 1 »	67	66	69	71	70	70	70	68	65	69	67	67
	» 2 »	73	76	77	79	79		79	82	78	81	82	
	» 3 »	76	79	80	82			84	86	82	87		
	» 4 »	77	81	81				86	89	84			
	» 5 »	78	81					87	90				
	» 6 »	78						87					
Östergötlands	» 1 »	60	61	64	64	63	65	67	60	63	64	62	64
	» 2 »	70	70	74	73	74		78	73	75	77	77	
	» 3 »	74	75	79	78			83	79	80	82		
	» 4 »	76	78	81				85	82	82			
	» 5 »	77	79					87	83				
	» 6 »	78						87					
Jönköpings	» 1 »	65	65	67	67	69	70	66	58	60	63	67	66
	» 2 »	72	75	78	76	78		75	73	75	77	79	
	» 3 »	76	80	83	81			81	80	82	83		
	» 4 »	79	82	85				84	83	84			
	» 5 »	80	83					85	84				
	» 6 »	80						85					
Kronobergs	» 1 »	71	69	71	70	70	72	71	68	69	68	63	69
	» 2 »	78	77	79	78	78		81	80	78	79	73	
	» 3 »	80	81	83	81			84	84	82	83		
	» 4 »	82	83	84				85	85	83			
	» 5 »	82	83					86	86				
	» 6 »	82						86					
Kalmar	» 1 »	69	68	70	70	70	72	69	67	68	68	69	72
	» 2 »	78	77	79	79	80		80	78	78	80	80	
	» 3 »	82	81	83	84			84	82	82	84		
	» 4 »	83	83	85				85	84	84			
	» 5 »	83	84					86	84				
	» 6 »	84						86					
Gotlands	» 1 »	67	67	71	71	69	72	69	71	75	76	73	77
	» 2 »	73	75	77	77	79		77	80	82	83	84	
	» 3 »	76	77	80	81			80	83	84	86		
	» 4 »	77	78	80				81	84	85			
	» 5 »	77	79					81	84				
	» 6 »	77						81					

Län		Guldna poster i % av restfördä efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfördä efter avdrag för avkortat					
		K 54	K 55	K 56	K 57	K 58	K 59	K 54	K 55	K 56	K 57	K 58	K 59
Blekinge	Efter 1 år	55	55	57	55	55	58	57	56	58	56	53	56
	» 2 »	65	68	69	67	66		70	73	71	70	68	
	» 3 »	70	74	74	72			77	79	77	78		
	» 4 »	73	77	77				80	82	80			
	» 5 »	75	79					81	84				
	» 6 »	76						82					
Kristianstads	» 1 »	68	66	68	67	66	68	69	66	65	63	62	64
	» 2 »	76	76	77	75	76		78	78	76	75	76	
	» 3 »	80	80	80	80			82	82	80	80		
	» 4 »	81	81	82				84	84	82			
	» 5 »	81	82					85	84				
	» 6 »	82						85					
Malmöhus	» 1 »	65	66	65	66	67	67	68	68	66	64	65	58
	» 2 »	73	74	73	74	75		79	78	76	75	76	
	» 3 »	76	78	76	78			83	82	80	80		
	» 4 »	77	78	78				84	83	82			
	» 5 »	78	79					84	83				
	» 6 »	78						84					
Hallands	» 1 »	68	70	70	75	73	76	66	70	69	70	69	70
	» 2 »	76	77	79	82	82		78	80	80	80	80	
	» 3 »	80	81	82	86			85	85	85	85		
	» 4 »	82	83	85				86	87	87			
	» 5 »	82	84					87	89				
	» 6 »	83						88					
Göteb. och Bohus	» 1 »	62	65	66	69	70	70	60	58	62	64	62	60
	» 2 »	71	73	76	78	79		71	70	74	78	77	
	» 3 »	75	78	80	83			78	76	80	84		
	» 4 »	77	81	83				81	80	85			
	» 5 »	79	82					83	81				
	» 6 »	80						83					
Älvsborgs	» 1 »	69	71	74	74	73	75	71	72	73	72	72	73
	» 2 »	78	79	81	81	81		81	82	81	82	81	
	» 3 »	81	82	84	84			85	85	84	86		
	» 4 »	81	82	85				86	87	86			
	» 5 »	82	83					86	87				
	» 6 »	82						87					
Skaraborgs	» 1 »	70	70	72	71	71	72	68	69	65	70	70	71
	» 2 »	78	78	80	79	79		77	78	76	81	81	
	» 3 »	82	82	83	83			82	84	80	86		
	» 4 »	83	83	84				85	86	82			
	» 5 »	84	84					85	87				
	» 6 »	84						86					
Värmlands	» 1 »	59	62	65	62	62	63	64	60	61	61	62	63
	» 2 »	69	72	74	72	71		77	73	73	76	75	
	» 3 »	74	76	78	77			83	78	79	82		
	» 4 »	76	78	80				85	81	81			
	» 5 »	77	79					86	82				
	» 6 »	77						86					

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade					Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat						
		K 54	K 55	K 56	K 57	K 58	K 59	K 54	K 55	K 56	K 57	K 58	K 59
Örebro	Efter 1 år	55	54	56	56	56	59	53	54	54	52	48	52
	» 2 »	63	64	64	66	65		64	68	66	65	64	
	» 3 »	68	69	70	71			71	75	73	73		
	» 4 »	70	71	73				74	77	76			
	» 5 »	72	73					75	79				
	» 6 »	72						76					
Västmanlands	» 1 »	52	58	65	63	63	63	57	64	69	66	65	63
	» 2 »	61	68	72	71	70		70	74	78	76	76	
	» 3 »	65	71	75	75			76	77	81	81		
	» 4 »	66	72	76				78	78	83			
	» 5 »	67	73					79	80				
	» 6 »	67						79					
Kopparbergs	» 1 »	57	58	62	62	62	64	52	54	56	54	58	64
	» 2 »	65	67	72	71	72		64	66	68	67	71	
	» 3 »	71	72	77	76			72	73	75	75		
	» 4 »	74	75	80				76	77	79			
	» 5 »	75	77					78	80				
	» 6 »	76						79					
Gävleborgs	» 1 »	59	59	61	60	61	62	59	59	58	54	56	58
	» 2 »	69	69	72	71	71		71	72	73	69	70	
	» 3 »	74	75	78	77			79	81	81	78		
	» 4 »	77	78	81				82	84	84			
	» 5 »	78	79					83	86				
	» 6 »	78						84					
Västernorrlands	» 1 »	58	61	62	65	63	64	65	67	65	67	64	66
	» 2 »	69	71	72	73	72		76	77	74	77	75	
	» 3 »	73	75	74	77			81	82	78	82		
	» 4 »	75	76	76				82	84	80			
	» 5 »	75	77					83	84				
	» 6 »	76						83					
Jämtlands	» 1 »	63	66	70	71	71	72	64	59	67	68	67	73
	» 2 »	73	77	80	80	80		76	74	79	79	80	
	» 3 »	79	81	83	83			83	80	84	83		
	» 4 »	82	83	85				85	82	86			
	» 5 »	83	84					87	83				
	» 6 »	83						87					
Västerbottens	» 1 »	66	67	69	69	70	72	62	61	62	64	65	67
	» 2 »	76	76	78	78	79		77	75	76	77	78	
	» 3 »	80	81	83	82			83	82	82	83		
	» 4 »	82	83	85				86	86	84			
	» 5 »	82	84					87	87				
	» 6 »	83						87					
Norrbottens	» 1 »	41	42	42	44	40	52	40	38	38	41	52	56
	» 2 »	51	53	56	59	62		53	55	54	62	68	
	» 3 »	59	62	65	67			62	65	67	73		
	» 4 »	63	68	71				69	73	73			
	» 5 »	67	71					73	77				
	» 6 »	68						75					

Revisorernas uttalande. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, inflöto under uppbördsåret 1960—61 såsom A-skatt 9 004 milj. kronor och såsom B-skatt 2 906 milj. kronor. Detta innebär att jämfört med närmast föregående uppbördsår A-skatten ökat med 1 065 milj. kronor, medan B-skatten minskat med 62 milj. kronor. Vidare uppgingo fyllnadsinbetalningarna för uppbördsåret 1960—61 till 721 milj. kronor, varav 150 milj. kronor utgjorde A-skatt och 571 milj. kronor B-skatt. Av sistnämnda belopp avse 429 milj. kronor aktiebolag m. fl. juridiska personer samt 142 milj. kronor i huvudsak fysiska personer. Jämfört med närmast föregående uppbördsår ha fyllnadsinbetalningarna ökat med 153 milj. kronor. Resultatet av den ordinarie uppbörden av preliminär B-skatt för uppbördsåret 1960—61, då 96,4 procent inflöto, innebär en förbättring med 0,3 procent jämfört med närmast föregående uppbördsår. I fråga om resultatet av den ordinarie uppbörden av den kvarstående skatten enligt 1960 års taxering må nämnas, att inflytandeprocenten uppgick till 83,8 procent; motsvarande tal enligt närmast föregående års taxering var 83,4.

Den kvarstående skatten enligt årets taxering beräknas, såsom förut omtalats, uppgå till omkring 1 170 milj. kronor och den överskjutande preliminära skatten till omkring 1 032 milj. kronor. Jämfört med de uppgifter som vid motsvarande tidpunkt förra året förelågo i fråga om 1960 års taxering har den kvarstående skatten ökat med 231 milj. kronor och överskotts-skatten med 71 milj. kronor. Den kvarstående skatten uppgår till 9 procent av den slutliga skatten. Enligt närmast föregående års taxering uppgick den till omkring 8 procent av motsvarande slutliga skatt.

I anslutning till de sålunda lämnade uppgifterna må särskilt beröras ett spörsmål som har betydelse för restindrivningen.

F. n. föreligga betydande svårigheter att erhålla lämplig och välutbildad personal till tjänsterna såsom exekutionsbiträde. Detta förhållande har tidigare påtalats av riksdagens revisorer, och nu må erinras om att 1957 års polisutredning i sitt principbetänkande angående huvudmannaskapet för polisväsendet m. m. (SOU 1961: 34) föreslagit, att frågan om utbildning av personal inom exekutionsväsendet, främst då exekutionsbiträden, skall upptagas till särskild prövning. I samband med sitt arbete hade utredningen nämligen bibringats den uppfattningen, att den utbildning i exekutionsgöromålens handläggning som för närvarande meddelades i konstapelklassen vid statens polisskola icke vore till fyllest. Eftersom polisutbildning dessutom icke längre vore behövlig för polismän som helt eller praktiskt taget helt fullgjorde exekutionsbiträdesgöromål, måste den erforderliga utbildningen av dylika polismän numera meddelas av vederbörande landsfiskaler-utmätningmännen. Den oenhetlighet som i dag präglade handläggningen av exekutionsgöromålen på landsbygden gäve belägg för uppfattningen, att utbildningsfrågan borde ägnas större uppmärksamhet än vad som för närvarande vore fallet.

Mot bakgrunden av det anförda är att hälsa med tillfredsställelse de initiativ i utbildningshänseende som — enligt vad revisorerna inhämtat — tagits av svenska stadsförbundet och svenska exekutionsmännens riksförbund. Sålunda har stadsförbundet som ett led i sin personalutbildning under hösten 1959 anordnat kortare fortbildningskurser för exekutionsbiträden. Vidare har nämnda riksförbund i samband med sin årskongress våren 1961 anordnat en studiekurs för sina medlemmar.

Om tillräckligt antal välutbildade exekutionsbiträden i fortsättningen skall stå till förfogande, erfordras emellertid uppenbarligen ytterligare åtgärder i ämnet. Bl. a. med hänsyn till att såväl stadsdomstolsutredningen som 1957 års polisutredning föreslagit, att exekutionsväsendet skall förstataligas, synes det naturligt att staten i fortsättningen påtager sig utbildningen av ifrågakvarande personal. Revisorerna finna det angeläget, att frågan om utformningen av denna utbildning snarast upptages till närmare övervägande. Lämpligt synes vara att detta sker inom ramen för den särskilda beredning som chefen för civildepartementet med stöd av Kungl. Maj:ts den 5 maj 1961 lämnade bemyndigande tillkallat med uppdrag att verkställa en översyn av den av staten bedrivna personalutbildningen.

Den administrativa tillämpningen av förordningen om allmän varuskatt

I propositionen 1959:162 framlades förslag till förordning om allmän varuskatt m. m. Förslaget, som i sina huvuddrag anslöt sig till ett av 1952 års kommitté för indirekta skatter utarbetat alternativ (SOU 1957:13), godtogs i allt väsentligt av riksdagen (bev.-utsk. utl. nr 60; r. skr. nr 329). Förordningen om allmän varuskatt (SFS 1959:507) trädde i kraft den 1 januari 1960.

Skatten är utformad som en detaljhandelsskatt. Den är en skatt på förbrukningen inom landet och uttages i det sista led som varan passerar på sin väg till konsumenten. Alla varor, d. v. s. materiella ting av lös egendoms natur, äro i princip skattepliktiga. Skatt utgår på såväl konsumtionsvaror som investeringsvaror, byggnadsmaterial och liknande. Industriens och hantverkets råvaruförbrukning är icke föremål för beskattning. I fråga om investeringsvaror och byggnadsmaterial äro företagen att anse som konsumenter. Av skattetekniska skäl äro vissa varor undantagna från beskattningen. Även jordbruksråvarorna äro undantagna från skatteplikt. Beskattningen omfattar även vissa tjänsteprestationer.

Allmän varuskatt erlägges av den som yrkesmässigt försäljer eller på annat sätt tillhandahåller skattepliktiga varor och tjänster åt konsumenter. Jordbrukare bli skattskyldiga i fråga om direktförsäljning och egenförbrukning av hemmaproducerade alster.

Länsstyrelsen är uppbördsmyndighet och tillsynsorgan för den allmänna varuskatten. Denna redovisas till länsstyrelsen på grundval av deklaration, som i regel avgives varannan månad i samband med att skatten inbetalas. Under löpande år är skatten att betrakta som preliminär. Efter årets slut fastställles skatten på grundval av särskild taxering av den skattepliktiga omsättningen under året. Taxeringen sker av de särskilda taxeringsnämnderna för rörelseidkare och juridiska personer. I huvudsak samma regler som vid inkomstbeskattningen gälla i fråga om taxering, uppbörd, kontroll m. m.

Riksdagens revisorer ha funnit det vara av intresse att inhämta upplysningar rörande erfarenheterna av den administrativa tillämpningen av nysnämnda förordning och ha därför i rundskrivelse till överståthållarämbetet och länsstyrelserna anhållit om svar på följande frågor.

1. Ha omständigheter framkommit, som kunna anses tala för en överflyttning av varuskattens uttagande från detaljhandelsledet till partihandels- eller produktionsledet?

2. Hur stort är antalet i stommarna till varuskattelängden av länsstyrelsen införda skattskyldiga?

3. Hur stort är antalet till allmän varuskatt taxerade, av varuskattekontoret ej inregistrerade skattskyldiga?

4. Hur stort är antalet till allmän varuskatt taxerade skattskyldiga med räkenskapsår ej sammanfallande med kalenderår?

5. Enligt 21 § varuskatteförordningen skall redovisning av varuskatt som regel ske varannan månad. Utvisar erfarenheten, om denna redovisningsform är lämplig?

6. I vilken omfattning har

a. de skattskyldiga underlåtit att fullgöra sin redovisningsskyldighet?

b. åtgärder i form av fastställelsebeslut och uppdebitering av ej erlagd varuskatt måst tillgripas?

c. företagen granskning föranlett ändring i avgivna deklARATIONER?

7. Ha de genom förekomsten av s. k. brutet räkenskapsår föranledda framställningarna till postgirokontoret om ombokföring av preliminär varuskatt mellan uppbördsåren 1960 och 1961 i mera avsevärd grad ökat arbetet å varuskattekontoret? Skulle man i dylika fall kunna tänka sig ett enklare förfaringssätt? I så fall vilket?

8. Har den fastställda tiden för deklarationshandlingarnas överlämnande till taxeringsnämnderna kunnat hållas? Om ej, vilka ha skälen härför varit?

9. I vilken omfattning har taxeringsrevision företagits såsom kontroll av de skattskyldigas redovisning?

10. Har vid kontakter mellan varuskattekontoret och skattskyldiga inom skilda slag av industrier erfarenhet vunnits, om den av riksskattenämnden i anvisningar uppdragna tidsgränsen mellan material och verktyg i vad avser varaktighetstiden kan anses väl avvägd?

11. I vilken utsträckning ha de skattskyldiga begagnat sig av möjligheten till justering i efterhand av redovisad preliminär skatt? Utvisar erfarenheten, om denna möjlighet till efterjustering har fog för sig? Har granskningen av inkomna justeringsuppgifter medfört ökat arbete å varuskattekontoret?

12. Ha de skattskyldigas uppgifter å rörelsebilagor och varuskattedeklarationer kunnat möjliggöra en effektiv ömsesidig kontroll vid årets inkomst- och varuskattetaxering? Kan behov av en omredigering av rörelsebilagorna i inkomstdeklarationerna anses föreligga med hänsyn till varuskatteförordningens bestämmelser?

13. Kan det ifrågasättas, huruvida taxeringen till allmän varuskatt fortsättningsvis lämpligen bör åvila taxeringsnämnderna? Skulle en förenkling i förfaringssättet kunna åstadkommas — utan att kravet på en effektiv kontroll härigenom eftersattes — på så sätt, att jämväl själva taxeringen verkställs genom länsstyrelsens försorg efter en ytterligare utbyggd taxeringsrevisionsorganisation företagen granskning och kontroll?

14. Ha svårigheter yppat sig vid tillämpningen av bestämmelsen om uttagande av restavgift? Kunna mera detaljerade föreskrifter härom anses påkallade?

15. Vilken personal (antal, tjänsteställning o. s. v.) har tilldelats varuskattekontoret? Är denna personal tillräcklig och så kvalificerad, att arbetet förlöpt på ett tillfredsställande sätt?

16. Kunna de fastställda blanketterna för registreringsanmälan, varuskattkontroll, omslag för deklarationshandlingar m. fl. anses ändamålsenligt utformade?

17. Har bestämmelsen om den för arbetet med skatten utgående kostnadsersättningen rätt iakttagits av de skattskyldiga? Kan denna ersättning anses skäligen? Har det med denna ersättning förbundna administrativa bestyret varit så betungande för vederbörande myndigheter, att en annan ordning än den nu tillämpade bör väljas? I så fall vilken?

18. Finns i andra hänseenden än som ovan berörts något att anföra i fråga om tillämpningen av varuskatteförordningen?

De inkomna svaren ha i den efterföljande redogörelsen grupperats i avslutning till dessa frågor.

1. *Beträffande frågan, huruvida omständigheter framkommit, som kunna anses tala för en överflyttning av varuskattens uttagande från detaljhandelsledet till partihandels- eller produktionsledet*, ha praktiskt taget samtliga länsstyrelser ansett, att hittills gjorda erfarenheter icke kunna anses motivera en omläggning av sättet för varuskattens uttagande. Därvid har i flera fall hänvisats till de skäl som i propositionen 1959: 162 uttalats för att skatten borde utformas som en detaljhandelskatt.

2. *Antalet skattskyldiga som av länsstyrelserna införts i stommarna till varuskattelängderna* uppgår till omkring 171 600.

3. *Antalet till allmän varuskatt taxerade skattskyldiga, vilka icke ingivit registreringsanmälningar*, utgör ca 4 200.

4. *Antalet taxerade skattskyldiga med räkenskapsår ej sammanfallande med kalenderår* uppgår till omkring 29 800, d. v. s. något mer än 17 procent av totala antalet skattskyldiga.

5. *Beträffande frågan, huruvida erfarenheten utvisar att föreskriften i 21 § varuskatteförordningen om att redovisning som regel skall ske varannan månad är lämplig*, må följande framhållas.

Enligt bestämmelserna i nämnda författningsrum skall redovisning av preliminär allmän varuskatt i regel ske varannan månad, varvid redovisningsperioden varje gång omfattar två månader. När särskilda skäl föreligga, kan länsstyrelsen föreskriva att redovisningsperiod skall omfatta helt kalenderår eller, om den skattskyldiges räkenskapsår icke sammanfaller med kalenderår, helt räkenskapsår. Däremot saknas möjlighet föreskriva att skatten skall inbetalas vid annan tidpunkt under kalenderåret respektive räkenskapsåret.

Flertalet länsstyrelser ha funnit ifrågasvarande bestämmelser ändamålsenliga.

Länsstyrelsen i Södermanlands län uttalar, att med hänsyn till nuvarande personalstyrka å varuskattekontoret det vore önskvärt med en förlängning av redovisningsperioderna. Länsstyrelsen föreslår för sin del en förlängning till tre månader.

Även *länsstyrelsen i Älvsborgs län* ifrågasätter en begränsning av antalet redovisningsperioder till fyra.

Länsstyrelserna i Kalmar, Örebro, Västmanlands, Västernorrlands och Jämtlands län anse vidare, att i fråga om säsongbetonade verksamhetsgrenar, såsom sommarpensionat, friluftsserveringar, kiosker vid bad- och campingplatser m. fl., regeln om att redovisning skall ske varannan månad är mindre lämplig. De tre förstnämnda länsstyrelserna uttala, att sådana skattskyldiga böra efter framställning hos länsstyrelsen kunna medgivas tillstånd att redovisa varuskatten vid närmast infallande uppbörd efter det verksamheten för säsongen upphört, medan länsstyrelsen i Västernorrlands län finner lämpligt att skatten redovisas tre å fyra gånger under uppbördsåret. Länsstyrelsen i Jämtlands län anser det önskvärt att denna kategori skattskyldiga kan medgivas rätt till årsredovisning, även om den skattepliktiga omsättningen överstiger av riksskattenämnden godtaget belopp för rätten till s. k. årsredovisning; som förutsättning härför bör gälla att det för länsstyrelsen är känt att den skattskyldige kan förväntas komma att fullgöra sina i varuskattehänseende åvilande skyldigheter.

Länsstyrelsen i Västerbottens län omtalar att kritik av uppbördsförfarandet framförts från ett stort antal skattskyldiga. Invändningarna, som kommit från särskilt de mindre och medelstora företagarna, ha riktat sig mot dels det stora antalet redovisningsperioder, dels att årsredovisning icke i större omfattning tillämpats. Kritiken i sistnämnda hänseende finge ses mot bakgrunden av att en klar beloppsgräns icke finnes författningsmässigt fastställd. Det stora antalet redovisningsperioder innebär en betydande arbetsbelastning för varuskattekontoret med hänsyn till det stora antal skattskyldiga som icke inbetalar varuskatten i rätt tid. Länsstyrelsen föreslår därför att antalet redovisningstillfällen antingen minskas till fyra eller, därest en sådan minskning icke kan accepteras, att en förenkling i uppbördsförfarandet åstadkommes, som närmast går ut på att tre eller flera inbetalningar göras helt preliminära.

I sammanhanget må omnämnas att s. k. årsredovisning anses böra vara den normala formen av redovisning, när den skattepliktiga omsättningen kan antagas icke överstiga 5 000 kronor för år. Vad avser företagare inom byggnadsbranschen har riksskattenämnden i fråga om rörelningsentreprenörer uttalat, att årsredovisning borde kunna komma i fråga, därest den skattepliktiga omsättningen icke komme att överstiga 10 000 kronor för år.

6. Av svaren på frågan om *i vilken omfattning de skattskyldiga underlåtit att fullgöra sin redovisningsskyldighet, åtgärder i form av fastställelsebeslut och uppdebitering av ej erlagd varuskatt måst tillgripas samt företagen granskning föranlett ändring i avgivna deklarationer* framgår följande.

Sammanlagt synas 10 å 15 procent av totala antalet skattskyldiga ha försummat att fullgöra sin redovisningsskyldighet i rätt tid. Fastställelsebeslut och uppdebiteringsåtgärder ha därför måst tillgripas i stor omfattning.

De under år 1960 avgivna preliminärdeklarationerna ha i stor utsträckning varit felaktiga, huvudsakligen beroende på de skattskyldigas bristande kännedom om gällande bestämmelser. Under innevarande år synes dock en avsevärd förbättring ha inträtt.

7. Av svaren på frågan, i vad mån de genom förekomsten av s. k. brutet räkenskapsår föranledda framställningarna till postgirokontoret om ombokföring av preliminär varuskatt mellan uppbördsåren 1960 och 1961 i mera avsevärd grad ökat arbetet å varuskattekontoret, framgår att de åtgärder som måst vidtagas med anledning av de brutna räkenskapsåren i regel medfört ett betydande merarbete för länsstyrelserna. I detta sammanhang må följande framhållas.

Enligt 53 § varuskatteförordningen skall debetsedel, upptagande kvarstående allmän varuskatt, senast den 15 december taxeringsåret översändas till den skattskyldige. I skrivelse den 9 oktober 1961 till länsstyrelserna har riksskattenämnden meddelat, att postbanken anmält till nämnden att sådan försening uppstått i fråga om arbetet med debitering av slutlig allmän varuskatt enligt 1961 års taxering, att det icke framstår som möjligt att tillhandahålla länsstyrelserna debiteringslängder och debetsedlar å slutlig allmän varuskatt enligt nämnda taxering inom sådan tid, att länsstyrelsernas utsändning av debetsedlar till de skattskyldiga kan vara genomförd den 15 december 1961. Anledningen till förseningen är att finna däri, att antalet skattskyldiga med brutet räkenskapsår visat sig vara större än beräknat och att de skattskyldiga ej iakttagit dem åliggande skyldighet att anmäla förändringar i fråga om räkenskapsårets omfattning m. m., varför sådana ändringar uppdagats först i taxeringsarbetet. Därmed hade postgirokontorets arbete med ombokningar av inbetalade belopp blivit väsentligt större än vad man kunnat antaga, samtidigt som uppgifterna till ledning för ombokningarna erhållits senare än beräknats.

Med anledning av vad postbanken sålunda upplyst har riksskattenämnden i skrivelse till finansdepartementet hemställt, att senaste dagen för utsändande av debetsedlar å slutlig allmän varuskatt enligt 1961 års taxering måtte framflyttas till den 15 februari 1962 samt att förfallodagen för kvarstående allmän varuskatt enligt nämnda taxering måtte fastställas till den 18 mars 1962. Enligt gällande bestämmelser skall kvarstående allmän varuskatt inbetalas den 18 januari året näst efter taxeringsåret.

Länsstyrelserna ha i sina svar på frågan huruvida ett enklare förfaringsätt kan åstadkommas i fråga om skattskyldiga med brutet räkenskapsår lämnat olika förslag till lösningar. *Överståthållarämbetet* anför för sin del följande.

Framställningen till postgirokontoret om ombokföring av skatt skall enligt gällande regler utvisa hur stor del av den för kalenderåret inbetalade preliminära skatten som skall *överföras* till nästföljande beskattningsår (räkenskapsår). Om uppgiften i stället avsåge beloppet av den skatt, som

skall *kvarstå* å den skattskyldiges konto för löpande beskattningsår (det under kalenderåret avslutade räkenskapsåret), skulle inbetalningar under senare delen av kalenderåret, eventuellt under nästföljande kalenderår, icke behöva avvaktas. Underlaget för uppgiften till postgirokontoret om storleken av den skatt, som skall tillgodoräknas den skattskyldige för beskattningsåret, kunde då erhållas i samband med den kontinuerliga deklarationsgranskningen och så snart det konstaterats att samtliga inbetalningar för tiden före räkenskapsavslutningen gjorts. Vidare skulle omslagen för ifrågasvarande skattskyldiga kunna färdigställas vid samma tidpunkt, i följd varav taxeringsnämnderna kunde erhålla dessa omslag på ett tidigt stadium. Dessa skattskyldiga skola i flertalet fall avlämna deklaration senast den 15 februari under taxeringsåret, varför taxeringsnämnderna vore betjänta av att erhålla omslagen *tidigare* än omslagen för övriga skattskyldiga i stället för som nu skett senare än övriga.

Länsstyrelsen i Kalmar län anser en tänkbar lösning vara att överföra uppbördsbokföringen till länsstyrelsernas varuskattekontor. Lämpligheten härav torde emellertid böra övervägas i större sammanhang, exempelvis i samband med eventuell fråga om överflyttande av bestyret med taxering till allmän varuskatt från taxeringsnämnderna till varuskattekontoren. I avvaktan på att sådant övervägande kan komma till stånd bör det hittills tillämpade förfaringssättet om möjligt ändras så, att det förorsakar postgirokontoret och varuskattekontoren mindre arbete och att uppkomsten av felaktigheter så långt möjligt förhindras. — *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* finner det mest radikala vara att införa en verklig preliminär skatteredovisning, baserad på föregående års skattepliktiga omsättning och med en enkelt utformad slutdeklaration. Varuskattekontoret och de skattskyldigas arbete skulle därigenom betydligt underlättas. Något större skattebortfall skulle icke uppkomma, enär nuvarande granskning av deklarationerna med nödvändighet måste bli mycket summarisk och icke utgör garanti för riktig skattepåföring. En åtgärd av mindre genomgripande art vore att från början kreditera inbetalda belopp på rätt år. Man torde icke kunna begära, att postgirokontoret självständigt skall verkställa den nödvändiga uppdelningen. Om däremot de inbetalningskort som avse skattskyldiga med brutet räkenskapsår stansades på så sätt att de vore lätta att fränskilja, kunde dessa vid varje redovisningsperiod översändas till respektive varuskattekontor. Sedan varuskattekontoren delat upp korten efter redovisningsår, kunde de återställas till postgirokontoret med krediteringsbesked. Ombokföring skulle under sådana förhållanden behöva verkställas enbart vid omläggning av bokföringsår.

8. Beträffande frågan, om den fastställda tiden för deklarationshandlingarnas överlämnande till taxeringsnämnderna kunnat hållas och, därest så icke varit fallet, skälen härför, må bl. a. följande framhållas.

Enligt föreskrift i 27 § andra stycket varuskatteförordningen skola varuskattedeklarationer för förflutet beskattningsår jämte övriga för taxeringen

erforderliga handlingar senast den 15 april under taxeringsåret vara överlämnade till vederbörande taxeringsnämnd.

Övervägande antalet svar ger vid handen, att den fastställda tidpunkten icke kunnat hållas i samtliga fall, huvudsakligen på grund av förekomsten av brutna räkenskapsår samt nya aktiebolagsbildningar. — *Länsstyrelsen i Östergötlands län* exempelvis omtalar att deklaraionsmaterialiet för aktiebolag och ekonomiska föreningar överlämnats till taxeringsnämnderna först i slutet av april, beroende på att behandlingen av detta material ej kunnat medhinnas tidigare. *Länsstyrelsen i Kalmar län* har upplyst, att den fastställda tiden för deklaraionshandlingarnas överlämnande till taxeringsnämnderna vid 1961 års taxering hållits utom i ett begränsat antal fall. Dessa fall ha i huvudsak gällt ombildning av utav enskilda personer bedrivna rörelser till aktiebolag (på grund av tillkomsten av den allmänna tilläggs-pensioneringen) samt sådana skattskyldiga som avslutat sitt räkenskapsår någon dag under tiden den 1 januari—den 28 februari 1961. I fråga om aktiebolagsbildningarna har dröjsmålet berott på att bolagsbildningarna först på ett sent stadium kommit till varuskattekontorets kännedom.

9. Svaren på frågan om *i vilken omfattning taxeringsrevision företagits såsom kontroll av de skattskyldigas redovisning* ge vid handen, att sådan revision med få undantag kunnat företagas endast i begränsad omfattning. Orsaken härtill har som regel uppgivits vara alltför stor arbetsbörda för revisionspersonalens del samt personalbrist över huvud taget.

Länsstyrelserna i Södermanlands, Örebro och Västmanlands län omtala, att taxeringsrevision företagits av räkenskaperna för skattskyldiga som försatts i konkurs och beträffande vilka tillförlitlig uppgift om skattepliktig omsättning icke kunnat erhållas på annat sätt.

10. Beträffande svaren på frågan, *huruvida vid kontakter mellan varuskattekontoret och skattskyldiga inom skilda slag av industrier erfarenhet vunnits, om den av riksskattenämnden i anvisningar uppdragna tidsgränsen mellan material och verktyg i vad avser varaktighetstiden kan anses väl avvägd*, må följande anföras.

Flertalet länsstyrelser ha icke delgivits de skattskyldigas synpunkter och kunna därför i brist på erfarenheter på området icke göra något uttalande.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anser sig icke kunna göra något bestämt uttalande angående den i riksskattenämndens anvisningar uppdragna tidsgränsen mellan material och verktyg i vad avser tidsperiodens längd. Närmast synes det länsstyrelsen innebära en olägenhet, att varaktighetstiden skall bedömas för varje köpare för sig. Vid kontakt med köpare ha dessa icke sällan förklarat, att de i brist på anteckningar om förhållandena under förfluten tid icke kunna bedöma varaktighetstiden för en hel del av de olika artiklar som det kan vara fråga om i vissa fabriksrörelser. Säljare vilja icke gärna behandla vissa kunder — för vilka varaktighetstiden för en viss

artikel kan antagas vara längre än för andra kunder — på annat sätt än dessa senare. Ej heller vilja säljarna gärna störa det goda förhållandet till kunderna genom att begära upplysningar som kunna belysa varaktighetstiden. Det har även visat sig, att kunder — icke minst större sådana — ofta icke vilja lämna säljare upplysningar om varaktighetstiden utan helt enkelt utan närmare motivering dekretera, att de icke vilja erlægga varuskatt till säljaren. Det är icke möjligt för varuskattekontoret att i nämnvärd utsträckning kontrollera hithörande frågor. Det skulle med hänsyn till nu antydda förhållanden innebära en betydande fördel, om det för varje bransch — med utgångspunkt från viss genomsnittlig eller normal varaktighetstid inom branschen — kunde fastställas en förteckning över artiklar som äro att hänföra till material, att gälla för hela branschen oavsett den faktiska varaktighetstiden i den enskilda rörelsen. At i stort sett liknande synpunkter ha *överståthållarämbetet och länsstyrelserna i Kalmar, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus* samt *Örebro län* givit uttryck.

11. *Beträffande frågan om i vilken utsträckning de skattskyldiga begagnat sig av möjligheten till justering i efterhand av redovisad preliminär skatt samt huruvida erfarenheten utvisar, om denna möjlighet till efterjustering är motiverad, må följande anföras.*

Även andra skattskyldiga än sådana, som erhållit tillstånd att redovisa försäljning eller uttag av viss vara eller visst slag av varor med ledning av gjorda inköp av samma varor och som äro skyldiga att avlämna tilläggsdeklaration (22 § varuskatteförordningen), ha genom riksskattenämndens beslut den 13 januari 1961 lämnats möjlighet till efterjustering av tidigare redovisad preliminär allmän varuskatt.

Enligt flertalet länsstyrelser bör möjligheten till efterjustering finnas kvar, även med risk för att de skattskyldiga avlämna mindre noggranna preliminära deklarerationer. Justeringsuppgifterna ha som regel medfört ökat arbete för varuskattekontoren. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* uttalar i denna fråga, att det varit värdefullt för de skattskyldiga att under det första året varuskatteförordningen varit i kraft ha haft möjlighet att i efterhand justera redovisad preliminär varuskatt. Många skattskyldiga torde först i samband med att exempelvis sakkunnig hjälp anlåtats vid bokslut ha blivit medvetna om att de förfarit felaktigt i ett eller annat avseende. Vidare har metoden stor betydelse för de skattskyldiga som ha tillstånd att redovisa uppkomna fordringar enligt bokföringsmässiga grunder. För skattskyldiga med denna redovisningsmetod, vilka exempelvis ha räkenskapsår per den 31 december, torde det i många fall vara praktiskt omöjligt att redan den 18 januari kunna till beloppet exakt fastställa sina fordringar per den 31 december. För dessa skattskyldiga torde möjligheten till efterjustering vara nödvändig. För de skattskyldiga som redovisa enligt kontantmetoden synes dock något behov att framdeles kunna i efterhand få justera varu-

skatteredovisningen knappast föreligga. Normalt bör det för dessa skattskyldiga icke föreligga några svårigheter att inom den föreskrivna tiden hinna få fram den korrekta, skattepliktiga omsättningen även för den redovisningsperiod varunder bokslutet äger rum. Vidare kan en skattskyldig genom systemet med efterjustering frestas att lämna felaktiga preliminärdeklarationer. Med hänsyn till att en felaktig redovisning senare kan justeras utan någon som helst påföljd för vederbörande torde det, i vart fall för skattskyldig med dålig likviditet, vara mycket frestande att för en viss redovisningsperiod redovisa endast så stor del av den verkliga skattepliktiga omsättningen, som svarar mot vad han anser sig kunna inbetala i varuskatt just då. Han erhåller på det sättet en kanske välbehövlig men icke avsedd skattecredit. Det kan därför ifrågasättas, huruvida icke möjligheterna till efterjustering böra inskränkas för framtiden.

Länsstyrelsen i *Uppsala län* framhåller bl. a., att efterjusteringarna i åtskilliga fall uppgått till mycket obetydliga belopp men inneburit ökat arbete för varuskattkontoret. Skäl tala för att denna möjlighet till efterhandsjustering av erlagd skatt slopas beträffande sådana skattskyldiga som redovisa enligt kontantmetoden, då det eftersträfvade resultatet — ett nedbringande av kvarstående skatt — icke kan sägas ha uppnåtts. — *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* ifrågasätter, huruvida i fortsättningen verkligt behov föreligger av justeringsuppgifter.

12. Av svaren på frågan, *huruvida de skattskyldigas uppgifter å rörelsebilagor och varuskattedeklarationer kunnat möjliggöra en effektiv ömsesidig kontroll vid årets inkomst- och varuskatttaxering samt huruvida behov föreligger av en omredigering av rörelsebilagorna till inkomstdeklarationerna med hänsyn till varuskatteförordningens bestämmelser*, framgår att den dubbla kontrollen i viss utsträckning varit effektiv, även om ett enda års erfarenheter icke ge underlag för några säkra slutsatser. I övrigt har framhållits bl. a. följande.

Överståthållarämbetet påtalar att svårigheter förefunnits att effektivt kunna kontrollera riktigheten av den skattepliktiga omsättningen. Å rörelsebilagan uppgiva vissa skattskyldiga omsättningen inklusive och andra exklusive varuskatt. I omsättningssumman enligt räkenskaperna ingå ofta andra poster än sådana som avse den egentliga varuomsättningen. Under rubriken »fordringar» ingå ofta såväl kundfordringar som andra fordringar, vilket försvårar en avstämning av omsättningen mellan rörelsebilagan och varuskattedeklarationerna. Det är ett allmänt önskemål hos taxeringsfunktionärerna, att inkomstdeklarationen kompletteras med en slutlig varuskattedeklaration för beskattningsåret och att förekommande differenser mellan omsättningen å rörelsebilagan och omsättningen enligt varuskattedeklarationerna siffermässigt motiveras eller förklaras. Härigenom skulle arbetet i taxeringsnämnderna minska och många förfrågningar onödiggöras.

Vad beträffar frågan om en eventuell omredigering av rörelsebilagorna till inkomstdeklarationerna med hänsyn till varuskatteförordningens bestämmelser anför *länsstyrelsen i Kronobergs län*, att någon större omredigering knappast synes kunna genomföras. Anledningen härtill är de skiftande förhållandena i olika branscher och de olika redovisningsmetoderna för varuskatten. — Övervägande antalet länsstyrelser föreslå smärre omredigeringar av rörelsebilagorna, så att av dem framgår t. ex. huruvida uppgiven omsättning inkluderar den allmänna varuskatten. Vidare föreslås att å formulären medtages särskild rad för avdrag för erlagd varuskatt. Därjämte anses uppgift böra lämnas av den skattskyldige om upplupen men ännu ej till betalning förfallen varuskatt för att möjliggöra kontroll av att sådan skatt ej avdrages två gånger. Från i främsta rummet taxeringsnämndshåll ha önskemål framförts om en särskild blankett för avstämning mellan inkomstdeklarationerna och varuskatteredovisningen, att av den skattskyldige avlämnas samtidigt med inkomstdeklarationen. En dylik blankett har utformats av Sveriges köpmannaförbunds bokföringsbyrå och har vid årets taxering fogats som bilaga till de självdeklarationer som upprättats av förbundets lokalorganisationer. — En av de länsstyrelser som anser behov av omredigering av rörelsebilagorna icke föreligga är *länsstyrelsen i Värmlands län*, som framhåller att dessa bilagor icke böra onödigtvis ändras, då det för en rutinerad taxeringsman är lätt att göra en avstämning mellan inkomstdeklarationerna och varuskattedeklarationerna. Om rörelsebilagorna utformas på sådant sätt att jämförelse med varuskatten blir alltför påtaglig, kan befaras att vissa skattskyldiga företaga manipulationer för att ernå en skenbar överensstämmelse mellan de båda deklarationerna, varvid möjligheterna till kontroll minskas.

13. Av svaren på frågan, *huruvida taxeringen till allmän varuskatt även i fortsättningen bör åvila taxeringsnämnderna*, framgår följande.

Mer än hälften av antalet länsstyrelser anser — med i stort sett följande motiveringar — att det nuvarande systemet bör bibehållas. Taxeringsnämndernas medverkan och lokalkännedom framstå som värdefulla. Någon fördel torde ej vinnas därigenom att taxeringsarbetet uppdelas på olika funktionärer. En överflyttning av bestyret med varuskattetaxeringen till länsstyrelserna skulle även medföra, att denna taxering skulle kunna ske först efter det ordinarie taxeringsarbetets slut. En överflyttning nödvändiggör nämligen tillgång till taxeringsmaterialet, vilket de lokala skattemyndigheterna på grund av bestyret med längdföringen och fastställandet av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om allmän tilläggspensionering kunna avvara först efter den 30 september taxeringsåret.

Av de länsstyrelser som hävda en motsatt uppfattning kan nämnas *länsstyrelsen i Örebro län*, som anser det med skäl kunna befaras att — om de särskilda taxeringsnämnderna även i fortsättningen skola handha taxering-

en till allmän varuskatt — inkomsttaxeringen kommer att eftersättas eller att tillräcklig uppmärksamhet icke kommer att ägnas varuskattetaxeringen. Länsstyrelsen finner därför, att taxeringsnämnderna böra avkopplas från bestyret med den allmänna varuskatten utom vad beträffar jordbrukares taxering till allmän varuskatt för jordbruksprodukter. Det närmast tänkbara alternativet vid en sådan omläggning torde vara att taxeringarna till allmän varuskatt överflyttas till länsstyrelserna. Enligt länsstyrelsens mening torde det emellertid vara mera rationellt att taxeringen till allmän varuskatt helt slopas. I detta sammanhang anföres att avgivna deklARATIONER för preliminär allmän varuskatt böra vara exakta och grundade på uppgifter ur den skattskyldiges räkenskaper. För flertalet skattskyldiga bör alltså icke uppkomma vare sig kvarstående eller överskjutande allmän varuskatt. Hela arbetet med taxering och debitering av allmän varuskatt förefaller därför skäligen meningslöst åtminstone vad beträffar det övervägande antalet skattskyldiga. Härtill komma de speciella svårigheter som vid nuvarande taxeringsförfarande uppstå beträffande skattskyldig med s. k. brutet räkenskapsår. Länsstyrelsen anser därför starka skäl tala för en skyndsamt utredning rörande möjligheterna till en omläggning av hela redovisningsförfarandet i syfte att slopa såväl taxering som debitering av allmän varuskatt. En dylik omläggning bör innebära, att deklARATIONERNA för varje redovisningsperiod göras definitiva samt att den löpande granskningen intensifieras genom en utbyggnad av varuskattekontoren och eventuellt även av taxeringsrevisionen. Den jämförelse mellan varuskatteredovisning och inkomstdeklARATION som under alla förhållanden bör ske synes lämpligen kunna åstadkommas genom att taxeringsnämnderna årligen tillställas ett särskilt formulär för varje skattskyldig med uppgifter om redovisad omsättning, egna varuuttag och annat av betydelse för inkomsttaxeringen. Sedan inkomsttaxeringen avslutats, återsändas dessa formulär till varuskattekontoret kompletterade med uppgifter ur inkomstdeklARATIONERNA om omsättning, varuuttag m. m. Till varuskattekontoren överlämnas dessutom uppgift å skattskyldiga som icke registrerats för allmän varuskatt men kunna antagas vara varuskatteskyldiga. Uppgifterna i nyssnämnda formulär jämföras därefter å varuskattekontoret med den skattskyldiges redovisning av allmän varuskatt för motsvarande tidsperiod. Konstaterade skiljaktigheter utredas genom förfrågningar eller om så anses erforderligt taxeringsrevision. Skulle därvid framkomma att varuskatt erlagts med för lågt belopp, bör rättelse kunna ske genom att vederbörande taxeringsintendent äger anföra besvär till prövningsnämnden över redovisningen av allmän varuskatt (det förutsätter att besvär även skall anföras om det visar sig att varuskatt erlagts med för högt belopp). Besvärsreglerna synas i stort sett böra utformas i överensstämmelse med nu gällande bestämmelser om eftertaxering vid taxering till statlig och kommunal inkomstskatt.

Vid den löpande granskningen av varuskattedeklARATIONERNA uppmärk-

sammade felaktigheter böra korrigeras genom fastställelsebeslut enligt 41 § varuskatteförordningen. Fastställelsebeslut enligt sistnämnda författningsrum bör kunna överklagas hos prövningsnämnden i stället för som nu hos länsstyrelsen. — *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* ifrågasätter, om icke taxeringen till varuskatt kan slopas och vid varje tillfälle avgiven varuskattedeclaration får bli en definitiv declaration.

14. Av svaren på frågan, *huruvida svårigheter yppat sig vid uttagande av restavgift samt huruvida detaljerade föreskrifter äro erforderliga härom*, kan utläsas att några problem som regel icke ha uppkommit vid tillämpningen av hithörande bestämmelser. Av övervägande antalet svar framgår dock att närmare anvisningar anses erforderliga.

I 58 § varuskatteförordningen stadgas bl. a. att restavgift skall utgå efter fyra öre för varje hel krona av den del av skatten som icke erlagts, dock ej mindre än en krona. Restavgift skall uttagas då declaration ej avgivits och preliminär allmän varuskatt ej inbetalats inom föreskriven tid eller då skattskyldig underlåtit att inom sådan tid inbetala i avgiven declaration angivet belopp.

Överståthållarämbetet ifrågasätter, om icke restavgift också bör uttagas då betalning icke skett inom föreskriven tid av skattebelopp, som svarar mot i dedeclarationen uppgiven skattepliktig omsättning. Det förekommer nämligen dels felräkning av skatten, t. ex. att denna beräknats till 0,4 procent i stället för till 4 procent av den skattepliktiga omsättningen, dels att ett skattebelopp inbetalas som icke alls svarar mot uppgiven omsättning. *Länsstyrelserna i Kalmar, Skaraborgs och Örebro län* anföra liknande synpunkter och tillägga att restavgift, efter det rättelse av skattskyldigs felräkning skett, icke torde kunna uttagas å det felande skattebeloppet. *Länsstyrelsen i Uppsala län* framhåller, att enligt 58 § varuskatteförordningen skall vad som finnes stadgat i uppbördsförordningen om restavgift äga motsvarande tillämpning beträffande restavgift varom här är fråga, och erinrar om att riksräkenskapsverket (numera riksrevisionsverket) i cirkulär den 24 januari 1955 meddelat särskilda föreskrifter i fråga om befrielse från skyldighet att erlægga restavgift. Emellertid skiljer sig redovisningen av varuskatt väsentligt från inbetalningen av skatt enligt uppbördsförordningen. Då de varuskattskyldigas redovisningssätt uppvisar en mängd varianter äro närmare anvisningar önskvärda, enär många gånger tveksamhet föreligger huruvida restavgift skall utgå eller ej. Enligt länsstyrelsens mening skulle en av riksskattenämnden sammanställd exempelsamling å olika typfall vara till god vägledning.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anser att riksräkenskapsverkets förberörda cirkulär i och för sig är tillräckligt detaljerat men icke riktigt väl lämpat för den allmänna varuskatten. I likhet med överståthållarämbetet anser länsstyrelsen att förutsättningarna för att hel befrielse skall kunna äga rum

äro väl stränga. Det bör här beaktas, att det möter svårigheter för många skattskyldiga att få deklARATIONEN färdig till den 18 i månaden efter den som deklARATIONEN avser. Enligt länsstyrelsens mening bör ett särskilt cirkulär rörande restavgift för preliminär allmän varuskatt utfärdas och större frihet lämnas länsstyrelserna vid bedömning av frågor rörande befrielse från restavgift. Restavgiftens syfte är ju att stimulera till en punktlig betalning. — *Länsstyrelsen i Norrbottens län* uttalar att ordalydelsen i 58 § varuskatteförordningen helt överensstämmer med propositionens författningsförslag. Av departementschefens uttalande å sid. 304 och 305 i propositionen 1959: 162 framgår, att han anser restavgift kunna uttagas även om å deklARATIONEN angivet skattebelopp inbetalas i rätt tid men det understiger skillnaden mellan 4 procent av å deklARATIONEN uppgiven skattepliktig omsättning och ifrågakommande kostnadsersättning. Länsstyrelsen har tillämpat bestämmelserna enligt departementschefens tolkning, trots att denna torde stå i strid mot författningstextens ordalydelse. Länsstyrelsen anser därför mera detaljerade föreskrifter om uttagande av restavgift erforderliga.

15. På frågan om *vilken personal som tilldelats varuskattekontoret samt huruvida denna personal är tillräcklig och så kvalificerad, att arbetet förlöpt på ett tillfredsställande sätt*, har i stort sett svarats, att den personal som tilldelats varuskattekontoren (se plan å sid. 374 i propositionen 1959: 162) ej varit tillräcklig. Dessa ha därför för längre eller kortare tid eller tills vidare nödgats anställa extra personal, varjämte övertidsarbete ofta förekommit för den ordinarie personalen. Några länsstyrelser föreslå, att landskanslisttjänsten utbytes mot en förste landskanslisttjänst eller att en ny förste landskanslisttjänst inrättas. Behov av ytterligare biträdespersonal föreligger även i vissa fall. *Länsstyrelsen i Uppsala län* erinrar om att i propositionen nr 100 till 1961 års riksdag om förbättrad taxeringskontroll (sid. 146, 153 och 332) uttalas, att landskanslisterna som regel böra hänföras till revisionsdetaljen och att behov av en landskanslisttjänst endast kan anses föreligga inom varuskattekontoren vid de större länen. Enligt länsstyrelsens mening föreligger behov av en landskanslist å varuskattekontoret även i mindre län.

16. Av svaren på frågan, *huruvida de fastställda blanketterna för registreringsanmälan, varuskattekontroll, omslag för deklARATIONSHANDLINGAR m. fl. anses ändamålsenligt utformade*, kan utläsas att de nämnda blanketterna i stort sett fyllt sin uppgift. Flera förslag till ändringar eller kompletteringar framföras dock.

Länsstyrelsen i Uppsala län anför att å blanketten för registreringsanmälan plats bör beredas för uppgift om den skattskyldiges födelsetid, vilket skulle i förekommande fall underlätta undersökningar om vederbörandes rätta mantalsskrivningsort. Vidare bör anvisningen å registreringsanmälan baksida beträffande plats för säte för företagsstyrelse eller förvaltning så-

som avgörande för inregistreringsorten överflyttas till blankettens första sida under avdelning 2. Aktiebolag, ekonomisk förening m. m. och där tydligt markeras. Länsstyrelsen framhåller vidare att, därest blanketterna 11 a och 13 under 4) delades å allmän varuskatt för rörelse respektive för jordbrukare, blanketterna 38 och 39 skulle kunna slopas. Vidare ha de omslag som använts vid årets taxering visat sig vara alltför små och ohanterliga och även i övrigt i vissa hänseenden mindre lämpliga. Liknande synpunkter ha framförts av *länsstyrelserna i Västmanlands och Gävleborgs län*. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* uttalar önskemål om att omslagens framsida utformas så, att därav kan utläsas den skattskyldiges totalomsättning och varuuttag, vilka uppgifter vid kontrollen mot inkomstdeklarationerna äro av stor betydelse. *Länsstyrelserna i Västernorrlands och Jämtlands län* anse att av riksskattenämnden fastställt formulär »Fastställelsebeslut» icke är avpassat för de fall, där den skattskyldige avgivit föreskriven deklaration men underlåtit att senast å förfalldagen inbetala skattebeloppet. I dylika fall skall den skattskyldige förutom fastställt skattebelopp inbetala restavgift å skattebeloppet. Formulärets nuvarande utformning lämnar icke någon anvisning härom till den skattskyldige. Det vore därför önskvärt, om en blankett till fastställelsebeslut i förenämnda fall kunde fastställas av riksskattenämnden. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* har funnit att tilläggsdeklarationsblanketten berett de skattskyldiga stora svårigheter och ifrågasätter om det icke vore lämpligt att utgiva en förenklad blankett avsedd för tobakshandlare och kioskägare.

17. *Beträffande frågan, huruvida bestämmelsen om den för arbetet med skatten utgående kostnadsersättningen rätt iakttagits av de skattskyldiga, huruvida denna ersättning kan anses skälig samt huruvida det därmed förbundna administrativa bestyret varit betungande m. m., må följande framhållas.*

Enligt 46 § 1 mom. andra stycket varuskatteförordningen (SFS 1960: 192) må skattskyldig vid inbetalning av preliminär allmän varuskatt tillgodogöra sig kostnadsersättning genom avdrag, beräknat enligt följande grunder. För skattepliktig omsättning överstigande 4 000 kronor utgör ersättningen dels ett grundbelopp av 15 kronor, dels ett rörligt belopp motsvarande 3 procent av skattebelopp å omsättning överstigande 4 000 kronor men ej 30 000 kronor, 0,5 procent av skattebelopp å omsättning överstigande 30 000 kronor men ej 150 000 kronor och 0,25 procent av skattebelopp å omsättning överstigande 150 000 kronor.

Av länsstyrelsernas svar framgår att ifrågavarande bestämmelser i stor utsträckning — särskilt under år 1960 — missuppfattats av de skattskyldiga. Svårigheter ha förelegat att bedöma, huruvida ersättningen kan anses vara skälig, enär arbetet med redovisningen växlar mellan de olika branscherna. Företag med såväl skattepliktig som skattefri omsättning ha givetvis

mer arbete med redovisningen än företag med endast skattepliktig omsättning. Verksamhetens omfattning inverkar självfallet även härvidlag. Från några län har upplysts att de skattskyldiga icke ansett ersättningen ge skälig kompensation för det nedlagda arbetet. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att även skattskyldiga med omsättning upp till 4 000 kronor borde ha viss ersättning, enär deras besvär med skatten ofta icke är mindre än deras, som ha högre omsättning. Vidare har av skattskyldiga anmärkts på det förhållandet, att en skattskyldig i vissa fall kan få kostnadsersättning vid årsredovisning men icke om han lämnar sex deklarationer per år avseende samma skattepliktiga årsomsättning. Det administrativa arbetet är utan tvekan så betungande, att en annan ordning än den nu tillämpade bör väljas. Kostnadsersättningen synes böra uträknas i samband med den slutliga debiteringen med utgångspunkt i den taxerade skattepliktiga årsomsättningen. Detta medför visserligen, att utbetalningar måste göras till flertalet skattskyldiga. Länsstyrelsen finner det emellertid icke lämpligt med någon medverkan av de skattskyldiga i vad avser beräkning av eller avdrag för kostnadsersättning. — *Länsstyrelsen i Kalmar län* anser likaledes — i likhet med flera andra länsstyrelser — att kostnadsersättning bör påföras endast en gång om året, lämpligen i samband med debiteringsarbetet, och anför bl. a. följande exempel som utvisar, att den nu tillämpade beräkningsgrunden av kostnadsersättningen på grundval av den redovisade skattepliktiga omsättningen inte alltid ger ett rättvisande resultat. Av två skattskyldiga med lika stor total omsättning säljer den ene både skattefria och skattepliktiga varor, medan den andre säljer endast skattepliktiga varor. För den förre är redovisningen av preliminär allmän varuskatt förenad med mer arbete än för den senare, på grund av att han måste göra åtskillnad mellan försäljningen av skattepliktiga varor och försäljningen av skattefria varor. Trots detta erhåller den förre lägre kostnadsersättning än den senare, därför att hans skattepliktiga omsättning är lägre. *Överståthållarämbetet* omtalar att många skattskyldiga icke tillgodofört sig avdrag för kostnadsersättning och att det fortfarande förefaller som om många skattskyldiga anse att uträknandet och tillgodoförandet av kostnadsersättning bör göras av myndigheten ex officio.

18. Av svaren på frågan, *hurvida i andra hänseenden än som ovan berörts något finnes att anföra i fråga om tillämpningen av varuskatteförordningen*, framgår bl. a. följande.

Överståthållarämbetet har anfört.

Registreringen av de skattskyldiga skall ske uppbördsdistriktsvis. Det torde knappast finnas bärande skäl för en sådan geografisk uppdelning inom Stockholms stad. Om skattskyldig flyttar sin bostads- och mantalsskrivningsadress till annat distrikt — kanske tvärs över gatan — skall omregistrering ske och nytt registreringsbevis utfärdas för den skattskyldige. När vissa stadsdelar på grund av ändrade befolkningsförhållanden — såsom

förekommer inom förortsförsamlingarna — överföras till nytt eller annat distrikt, skall likaledes omregistrering med därav följande åtgärder vidtagas beträffande samtliga berörda skattskyldiga. Det vore lämpligare om den skattskyldige finge behålla sitt registernummer så länge han är mantalsskriven inom Stockholm. Under den allmänna omsättningsskattens tid hade de skattskyldiga fasta registernummer, vilka voro ordnade branschvis, vilket underlättade en effektiv granskning och kontroll. Delägare i handels- och kommanditbolag erhöilo därvid samma registreringsnummer med tillägg av litterabeteckning. En ändring av gällande regler om registrering uppördsdistriktvis synes för Stockholms del vara lämplig.

Bokföringen sker för närvarande centralt å postgirokontoret. Huruvida en decentralisering av bokföringen till länsstyrelserna skulle medföra övertvågande fördelar synes icke kunna bedömas utan en omfattande utredning. Här må endast antydast, att centraliseringen av bokföringen medför vissa nackdelar. Dessa nackdelar äro i huvudsak följande.

a. Försenade inbetalningar till det centrala postgirokontot kunna, med hänsyn till att postgirokontorets uppördslistor relativt sent komma under behandling hos varuskattekontoret, ofta icke beaktas vid utskrift av anmningar till de skattskyldiga.

b. Samtliga ombokföringar skola meddelas från överståthållarämbetet till postgirokontoret, och en kollationering bör sedermera göras å varuskattekontoret att dessa framställningar rätt iakttagits vid bokföringen.

c. Vid granskningen av debiteringslängden, vilken upprättas av postgirokontoret, torde upptäckas felaktigheter, som erfordrar kontakt mellan överståthållarämbetet och postgirokontoret.

Åt liknande synpunkter ha i fråga om registreringen av skattskyldiga *länsstyrelserna i Kalmar, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län* givit uttryck.

Länsstyrelsen i Uppsala län föreslår att å deklarationsformulären 1 a och 1 b plats beredes för registernummer till allmän varuskatt att ifyllas av den skattskyldige. — *Länsstyrelsen i Kronobergs län* understryker vikten av att de skattskyldiga erhålla tillräckliga informationer och har för sin del sökt tillgodose detta behov i viss utsträckning genom att avskriva vissa riksskattenämndens anvisningar och utsända avskrifter därav till vissa grupper av skattskyldiga. Trots detta torde fortfarande föreligga ytterligare behov av informationer för vissa branscher. Vidare föreslår länsstyrelsen i fråga om allmän varuskatt för jordbrukare, att gränsen för skattskyldigheten sättes till samma belopp som gäller för rörelseidkare och att denna avser det sammanlagda beloppet av försäljning och egna uttag.

Länsstyrelsen i Västmanlands län framhåller följande.

För att få fram de skattebelopp, som en skattskyldig inbetalt under en eller flera perioder, måste man för närvarande gå till de olika uppördslistor, som upprättats av postgirokontoret för motsvarande tid. Denna undersökning är både omständlig och tidskrävande. Arbetet skulle därför underlättas väsentligt, om särskilda uppördskort utarbetades och trycktes centralt. Å dessa kort kunde för varje period notering ske av varuskattekontoret om inbetald skatt, verkställda uppdebiteringar och gjorda återbetalningar m. m.

Revisorernas uttalande. Genom beslut av 1959 års riksdag infördes fr. o. m. den 1 januari 1960 en allmän varuskatt, utformad som en detaljhandelsskatt och till sin konstruktion en skatt på förbrukningen inom landet. Den utgår f. n. med fyra procent av beskattningsvärdet men skall enligt förslag i propositionen 1961: 188 fr. o. m. den 1 januari 1962 utgå med sex procent av detta värde.

Sedan den allmänna varuskatten numera tillämpats under viss tid, ha revisorerna funnit det vara av intresse att taga del av överståthållarämbetets och länsstyrelsernas erfarenheter av den administrativa tillämpningen av denna skatteform. Revisorerna ha fördenskull tillskrivit nämnda myndigheter — i fortsättningen gemensamt kallade länsstyrelserna — och anhållit om vissa tidigare angivna uppgifter i ämnet. Innehållet i de skrivelser som med anledning därav tillställts revisorerna och som i viss utsträckning bygga på upplysningar från taxeringsnämndsordförande ha i sina huvuddrag redovisats i det föregående.

Antalet skattskyldiga som efter vederbörlig registreringsanmälan införts i stommarna till varuskattelängden av länsstyrelserna utgör i runt tal 171 000: därutöver ha taxeringsnämnderna taxerat i runt tal 4 200 skattskyldiga som av en eller annan anledning ej ingivit dylik anmälan. Som jämförelse kan nämnas att antalet skattskyldiga av nu avsett slag av 1952 års kommitté för indirekta skatter uppskattades till 200 000, jordbrukare ej inräknade.

Av de uppgifter revisorerna erhållit framgår, att 10 à 15 procent av de skattskyldiga synas underlåta att fullgöra sin redovisningsskyldighet i rätt tid. S. k. fastställelsebeslut och uppdebiteringsåtgärder måste därför tillgripas i stor omfattning mot försumliga skattskyldiga. Under år 1960 ha vidare åtskilliga fel av olika slag förekommit i de avgivna deklARATIONERNA. Sedan de skattskyldiga numera blivit bättre insatta i gällande bestämmelser, synas emellertid felen ha minskat. Över huvud taget vill det förefalla revisorerna, som om det system som uppbyggts för den allmänna varuskattens administration skulle fungera relativt väl, även om det givetvis ännu är för tidigt att draga några definitiva slutsatser i ämnet. Redan nu torde emellertid vissa förändringar i bestämmelserna och de tillämpade rutinerna vara påkallade, vilket i och för sig icke kan anses förvånande, då det måste vara förenat med stora svårigheter att med samtidigt tillgodoseende av kraven på enkelhet i tillämpningen och administrativ effektivitet utforma ett så omfattande författningskomplex som det här gäller. De förslag som revisorerna komma att framföra i det följande avse i stort sett endast mindre frågor. Detta betyder dock icke att det icke längre fram, sedan ytterligare erfarenheter vunnits, kan bli motiverat att till övervägande upptaga frågor av större räckvidd, t. ex. rörande taxeringsförfarandet. Härtill återkomma revisorerna f. ö. i det följande.

Revisorerna ha funnit anledning till följande särskilda uttalanden, vilka i stort sett följa den ordning vari de i det föregående angivna frågorna redovisats.

Vid tillkomsten av den allmänna varuskatten diskuterades ingående, om denna skatt borde uttagas i detaljhandels-, partihandels- eller produktionsledet. Vid sitt beslut i frågan stannade statsmakterna som bekant för det förstnämnda alternativet. Av de svar som revisorerna nu erhållit framgår att icke någon länsstyrelse direkt förordar en förändring härutinnan; allmänt anses de skäl som åberopats i propositionen 1959: 162 till förmån för den nuvarande skatteformen alltså i stort sett bärande. Ej heller revisorerna, som ha att bedöma frågan närmast ur administrativ synpunkt, ha funnit anledning att föreslå någon omläggning av gällande system i berörda avseende. Huruvida andra skäl än administrativa kunna tala för en omläggning undandraget sig revisorernas bedömning.

När det gäller redovisningen av den allmänna varuskatten överensstämma bestämmelserna härom i väsentliga delar med de stadganden som återfinnas i uppbördsförordningen rörande uppbörd av den direkta skatten. Av de inkomna svaren att döma äro de nämnda bestämmelserna i stort sett lämpliga. Några länsstyrelser ha dock beträffande rörelser av säsongbetonad karaktär ifrågasatt viss ändring av bestämmelserna. Revisorerna kunna för sin del icke bedöma, huruvida skäl föreligga att för ifrågavarande skattskyldiga föreskriva särskilda regler. Framhållas bör emellertid att dylika specialregler torde vara ägnade att komplicera arbetet för varuskattekontoren.

Ytterligare ett par hithörande spörsmål må här särskilt beröras.

Enligt 46 § 3 mom. varuskatteförordningen äger Kungl. Maj:t under vissa förutsättningar medgiva, att viss skattskyldig eller viss grupp av skattskyldiga må, utan att erlägga sedvanlig restavgift, inbetala preliminär allmän varuskatt efter det skatten förfallit till betalning. Samma befogenhet tillkommer enligt det nyssnämnda författningsrummet den myndighet som Kungl. Maj:t därtill förordnar. Någon sådan delegation av beslutanderätten från Kungl. Maj:ts sida torde ej hittills ha skett. Enligt 57 § varuskatteförordningen kan emellertid länsstyrelsen meddela anstånd med erläggande av kvarstående eller tillkommande skatt i sådant fall, då den skattskyldiges skattebetalningsförmåga på grund av sjukdom eller eljest blivit oförvällat nedsatt. Enligt revisorernas mening kan det ifrågasättas, om icke jämväl anstånd enligt 46 § 3 mom. borde kunna meddelas av länsstyrelsen. Detta skulle innebära en förenkling och jämväl tillgodose de synpunkter som i andra sammanhang, bl. a. av 1957 års statsrevisorer, åberopats till förmån för en decentralisering av beslutanderätten från Kungl. Maj:t till länsstyrelserna.

Enligt 21 § 1 mom. varuskatteförordningen äger länsstyrelsen, då särskilda skäl föreligga, beträffande viss skattskyldig föreskriva att redovisningsperiod skall omfatta helt kalenderår eller, om den skattskyldiges räkenskapsår icke sammanfaller med kalenderåret, helt räkenskapsår. Riksskattenämnden har i förevarande avseende icke meddelat annan generell

anvisning än att en av nämndens vice ordförande i skrivelse den 27 januari 1960 till taxeringsintendenterna i länen såsom sin personliga uppfattning uttalat, att årsredovisning borde vara den normala, när den skattepliktiga omsättningen kunde antagas icke överstiga 5 000 kronor för år. I anvisning den 16 februari 1960 har riksskattenämnden i fråga om rörledningsentreprenörer uttalat, att årsredovisning borde kunna komma i fråga, därest den skattepliktiga omsättningen icke överstege 10 000 kronor för år. Såvitt revisorerna på grundval av de inhämtade upplysningarna kunnat finna, får behov anses föreligga av mera preciserade, i vederbörlig ordning meddelade anvisningar i anslutning till förenämnda stadgande i varuskatteförordningen.

En särskild svårighet vid tillämpningen av varuskatteförordningen sammanhänger med att så många skattskyldiga — nära 30 000 eller omkring 17 procent av samtliga — ha räkenskapsår som ej sammanfaller med kalenderåret (brutet räkenskapsår). Detta förhållande har för såväl varuskattekontoren som postbanken medfört ett betydande merarbete, vilket innevarande år t. o. m. blivit så omfattande, att postbanken icke inom avsedd tid kunnat utskicka debetsedlarna å den slutliga skatten. I länsstyrelsernas skrivelser till revisorerna ha framförts flera förslag om hur man skall komma till rätta med de svårigheter som äro förbundna med de brutna räkenskapsåren. Revisorerna kunna för sin del icke bedöma, vilken lösning av förevarande spörsmål som är att föredraga, men vilja starkt understryka angelägenheten av att sådana åtgärder vidtagas att de berörda olägenheterna elimineras.

Den fastställda tiden för deklarationshandlingarnas översändande till taxeringsnämnderna har i stor utsträckning ej kunnat hållas, vilket enligt revisorernas mening är att beklaga, särskilt som önskemål framförts om att taxeringsmaterialet skall överlämnas till taxeringsnämnderna tidigare än vad nu gällande bestämmelser förutsätta. Förseningarna i taxeringsarbetet torde till huvudsaklig del bero på de brutna räkenskapsåren. Detta är enligt revisorernas mening ägnat att ytterligare belysa nödvändigheten av att olägenheterna med denna redovisningsform om möjligt undanröjas. Ännu en orsak till angivna förhållande synes vara försenade redovisningar från de skattskyldiga, vilket delvis torde sammanhånga med att åtskilliga skattskyldiga med retroaktiv verkan ombildat sina företag till aktiebolag. Härom ha varuskattekontoren underrättats långt efter föreskriven tid; i vissa fall ha de ändrade förhållandena framkommit först vid taxeringsarbetet.

Enligt gällande bestämmelser kan skattskyldig i efterhand justera redovisad preliminär skatt. De från länsstyrelserna inhämtade upplysningarna ge vid handen, att justeringsuppgifter inkommit från i genomsnitt fem procent av de skattskyldiga men att det ofta är fråga om relativt små justeringsbelopp. Med hänsyn härtill och då den angivna möjligheten vållar vederbörande myndigheter icke obetydligt merarbete, kan ifrågasättas om den bör bibehållas. Tveksamheten härvidlag gäller särskilt sådana skattskyldiga

som redovisa enligt kontantmetoden, d. v. s. flertalet skattskyldiga. Ett verkligt behov av att kunna avlämna justeringsuppgift synes endast föreligga för dem som redovisa uppkomna fordringar enligt bokföringsmässiga grunder. Då de flesta länsstyrelser uttalat sig för ett bibehållande av möjligheten att i efterhand ändra den preliminärt redovisade skatten, ha revisorerna emellertid icke ansett sig nu böra framföra något förslag om ett upphävande av bestämmelsen i fråga. Revisorerna förutsätta att riksskatte-nämnden i berörda liksom i andra avseenden tager de initiativ som förhållandena framdeles kunna motivera.

En av anledningarna till att taxeringsförfarandet i fråga om den allmänna varuskatten anknöts till de bestämmelser som gälla för inkomsttaxeringen var, att möjligheter därigenom skulle uppstå att vid de båda taxeringarna avstämma de skattskyldigas uppgifter å rörelsebilagorna respektive å varuskattedeklarationerna mot varandra. Erfarenheten synes nu också visa att en sådan korsk kontroll är av värde, även om taxeringsnämnderna ofta ej ha erforderlig tid till sitt förfogande för att medhinna en tillräckligt noggrann granskning. En effektivisering av kontrollen torde emellertid bli möjlig, om rörelsebilagorna i viss utsträckning omredigerades. Förslag härom ha framförts av flera länsstyrelser och böra enligt revisorernas mening närmare prövas. Det kan vidare ifrågasättas, om icke de skattskyldiga böra åläggas att å särskild blankett, som fogas till den allmänna självdeklarationen, lämna förklaring till eventuellt bristande överensstämmelse mellan inkomstredovisningen enligt nämnda självdeklaration och redovisningen enligt varuskattedeklarationerna. Erinras må att Sveriges köpmannaförbund på eget initiativ utarbetat en särskild blankett för ändamålet, vilken vid 1961 års taxering fogats som bilaga till de självdeklarationer som upprättats av förbundets lokalorganisationer. Erfarenheterna härav äro goda. Även om revisorerna principiellt anse att nya blanketter om möjligt böra undvikas, synes i förevarande fall ett avsteg från denna regel vara motiverat, då en blankett av här avsett slag torde vara ägnad att minska arbetet för såväl de skattskyldiga som vederbörande myndigheter.

Vid införandet av den allmänna varuskatten diskuterades ingående frågan om hur den nya skatten skulle administreras i första instans. 1952 års kommitté för indirekta skatter ansåg att länsstyrelserna — liksom fallet var med den allmänna omsättningskatten under de sista åren denna uttogs — helt skulle svara för taxeringsarbetet. Vid remissbehandlingen av utredningens betänkande framfördes emellertid förslag om att en närmare anknytning skulle ske till de bestämmelser som gälla för de direkta skatterna. Länsstyrelserna skulle visserligen ha allmän tillsyn över varuskatten, mottaga deklarerationer för varje särskild beskattningsperiod, omhänderha uppbörden o. s. v. Årlig taxering av skattepliktig omsättning däremot skulle ankomma på lokala taxeringsorgan. Fullföljd av talan skulle ske i samma ordning som i taxeringsmål. Vid anmälan av propositionen i ämnet uttalade föredragande

departementschefen, att starka skäl talade för att man i enlighet med dessa riktlinjer så långt möjligt anknöt till de regler som gällde i fråga om taxeringsförfarandet för direkta skatter. I enlighet härmed ha också varuskatteförordningens regler utformats.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen ha revisorerna funnit sig höra ställa frågan, om taxeringen till allmän varuskatt även i fortsättningen bör åvila taxeringsnämnderna eller om en förenkling i förfarings sättet skulle — utan att kravet på effektivitet härigenom eftersattes — kunna åstadkommas på så sätt, att jämväl själva taxeringen verkställdes genom länsstyrelsens försorg efter en inom en ytterligare utbyggd organisation för taxeringsrevision företagen granskning och kontroll.

Av svaren på den sålunda ställda frågan framgår, att ett mindre antal länsstyrelser föreslå en överflyttning av taxeringsförfarandet till länsstyrelserna. Motiven härför äro i huvudsak att man därigenom skulle uppnå ett förenklat förfarande och ett effektivare resultat; taxeringsnämndernas arbete skulle vidare kunna koncentreras på den direkta beskattningen, medan å andra sidan dessa nämnders lokalkännedom finge anses sakna betydelse för varuskattetaxeringen. Det övervägande antalet länsstyrelser ha emellertid uttalat sig för ett bibehållande av den nuvarande ordningen, i varje fall tills vidare. Såsom skäl för denna ståndpunkt har särskilt angivits, att taxeringsnämndernas medverkan och lokalkännedom vore värdefulla och att någon vinst med taxeringsarbetets fördelning på olika funktionärer icke skulle uppstå utan att detta tvärtom skulle fördröjas.

Enligt revisorernas mening är det självfallet av värde, att de bestämmelser som avse den allmänna varuskatten nära ansluta sig till motsvarande stadganden i fråga om den direkta skatten. Men samtidigt är det uppenbart att det nu tillämpade förfarandet i vissa hänseenden är tungrott. Till en del torde detta vara en tillfällig företeelse, sammanhängande med de övergångssvårigheter som städse följa med tillämpningen av ett nytt författningsskomplex av den art varom här är fråga. De administrativa oförmligheter som konstaterats synas å andra sidan i viss utsträckning vara en följd av själva systemet. Det torde också med visst fog kunna göras gällande, att en överflyttning av taxeringen till länsstyrelsen skulle medföra bestämda fördelar och innebära en förenkling i åtskilliga avseenden. Det är emellertid enligt revisorernas mening ännu för tidigt att fälla något slutligt omdöme om hur förhållandena kunna komma att utveckla sig på längre sikt. Revisorerna utgå ifrån att vederbörande myndigheter — och främst då riksskattenämnden — med uppmärksamhet följa frågan och framlägga de förslag som må vara motiverade. Det torde emellertid vara möjligt att redan inom de nuvarande principernas ram vidtaga vissa ändringar — främst i tekniskt avseende — som kunna göra taxeringsförfarandet lättare att administrera. Revisorerna få därför föreslå, att statskontoret erhåller i uppdrag att i samråd med riksskattenämnden granska de nu tillämpade arbets-

rutinerna och framlägga de förslag vartill en sådan granskning kan ge anledning.

Några särskilda svårigheter synas icke ha yppats vid tillämpningen av bestämmelserna om restavgift. Dock synes av övervägande antalet svar att döma närmare anvisningar i ämnet vara erforderliga. Med hänsyn till att redovisningen av varuskatt i väsentliga delar avviker från inbetalning av skatt enligt uppbördsförordningen finna även revisorerna det påkallat, att riksskattenämnden i anvisningar närmare angiver under vilka förutsättningar restavgift skall utgå. Det kan för övrigt ifrågasättas, huruvida icke en ändring av 58 § varuskatteförordningen bör vidtagas. Nu gäller att restavgift skall utgå, då den skattskyldige icke inom föreskriven tid inbetalat i varuskattedeklarationen angivet skattebelopp. Ändring synes böra ske så, att restavgift i stället skall uttagas, då betalning icke skett i rätt tid av skattebelopp som svarar mot i deklarationen angiven skattepliktig omsättning. Det förekommer nämligen ofta, att skatten å uppgiven omsättning uträknas till och inbetalas med för lågt belopp, en felräkning som understundom är oavsiktlig men i andra fall kan vara gjord med vett och vilja på grund av exempelvis likviditetssvårigheter. I sådant fall kan — som bestämmelsen nu är utformad — restavgift utgå endast å det för lågt uträknade, för sent erlagda beloppet. Först sedan utsänt granskningsmeddelande eller fastställelsebeslut med anmaning att inbetala felande skatt ej efterkomits, torde enligt lagtexten restavgift å övrig del av det rätta skattebeloppet kunna uttagas.

I samband med införandet av den allmänna varuskatten inrättades sammanlagt 211 tjänster vid överståthållarämbetet och länsstyrelserna. I stort sett samstämmiga uttalanden från länsstyrelserna ge vid handen, att den personal som finnes att tillgå för ifrågavarande ändamål anses vara för liten. Varuskattekontoren ha därför i större eller mindre utsträckning nödgats anställa extra personal, varjämte övertidsarbete måst tillgripas. Vidare kan konstateras att taxeringsrevision i anslutning till den allmänna varuskatten hittills medhunnits i mycket liten utsträckning, vilket enligt revisorernas mening är synnerligen beklagligt. Revisorerna sakna givetvis underlag för att bedöma, om och i så fall i vilken utsträckning personalförstärkningar vid varuskattekontoren äro nödvändiga. Men innan sådana eventuellt genomföras, bör — såsom redan framhållits — statskontoret få i uppdrag att granska de nu tillämpade arbetsrutinerna inom nämnda organisationsenheter för att bl. a. därigenom underlag skall kunna erhållas för ett tillförlitligt bedömande av arbetskraftsbehovet på längre sikt. Oavsett vilket resultat en dylik granskning kan få, synes det emellertid revisorerna uppenbart, att de antaganden som gjordes vid införandet av varuskatten, nämligen att denna skatteform i administrativt hänseende skulle ställa sig billigare än den direkta beskattningen, äro riktiga.

De blanketter som tillkommit i samband med varuskatten synas i stort

sett ändamålsenliga. Länsstyrelserna ha emellertid — som framgår av det föregående — framfört flera förslag till ändringar; i vissa fall ha helt nya blanketter förordats. Enligt vad som upplysts revisorerna synes exempelvis den blankett för tilläggsdeklaration, vilken skall användas av skattskyldiga som medgivits att redovisa preliminär varuskatt enligt s. k. indirekt metod, vålla stora svårigheter. Denna blankett synes därför böra förenklas. Revisorerna ha givetvis svårt att från sina utgångspunkter bedöma, i vilken utsträckning de framförda förslagen i övrigt böra beaktas, men utgå ifrån att de komma att prövas i vederbörlig ordning.

Enligt beslut vid 1960 års riksdag infördes bestämmelser i varuskatteförordningen om att skattskyldig vid inbetalning av preliminär varuskatt må tillgodogöra sig kostnadsersättning genom avdrag, beräknat enligt vissa i förordningen närmare angivna grunder. Bestyret med kostnadsersättningen har medfört en icke obetydlig ökning av varuskattekontorens arbetsbörda, i vart fall under det första året. Såsom närmare framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen, leda bestämmelserna även till vissa orättvisor. Revisorerna hade därför övervägt att föreslå en ändring i förevarande avseende, innebärande bl. a. att den skattskyldige skulle äga tillgodogöra sig ersättningen endast en gång per år, lämpligen vid deklarationen för sista redovisningsperioden, och då för hela den skattepliktiga omsättningen för det aktuella inkomståret. Kungl. Maj:t har emellertid numera i propositionen 1961: 188 framlagt förslag, innebärande att revisorernas intentioner härutinnan tillgodoses.

En fråga som avser kostnadsersättning må dock särskilt beröras. Olika meningar torde å varuskattekontoren råda om huruvida kostnadsersättning skall tillerkännas skattskyldig, vars skattepliktiga omsättning på grund av försummelse från den skattskyldige måste uppskattas och fastställelsebeslut således meddelas enligt 41 § varuskatteförordningen. Ett klagörande härutinnan från riksskattenämndens sida synes påkallat.

Av de synpunkter som i övrigt framkommit vid den av revisorerna gjorda undersökningen må följande särskilt beröras. Som regel torde av riksskattenämnden meddelade anvisningar bringas till de skattskyldigas kännedom genom deras organisationer. Erfarenheten synes emellertid visa, att detta system ej fungerar tillfredsställande. Många rörelseidkare finnas f. ö. som ej äro medlemmar i branschorganisation och därför icke alls få del av anvisningarna. Det är ur flera synpunkter angeläget, att riksskattenämnden överväger hur en bättre ordning härutinnan skall kunna åstadkommas.

Från vissa länsstyrelser sida ha framförts önskemål om att postgirokontorets uppberördslistor skola komma varuskattekontoren till handa tidigare än vad nu är fallet. Revisorerna kunna icke bedöma, om organisatoriska förutsättningar finnas för ett tillmötesgående av dessa önskemål; en undersökning bör emellertid utföras i syfte att klarlägga om detta är möjligt.

För att de synpunkter som i övrigt framkommit vid den av revisorerna

gjorda undersökningen och som här icke särskilt berörts skola kunna tagas i vederbörligt beaktande, få revisorerna slutligen föreslå att länsstyrelsernas skrivelser till revisorerna överlämnas till riksskattenämnden för de åtgärder nämnden kan finna motiverade.

Särskilt uttalande

av herrar *Gust. Elofsson* och *S. G. W. Wahlund*, vilka anfört följande.

Då vi biträtt förevarande uttalande, innebär icke detta att vi frånträtt vår tidigare och alltjämt omfattade uppfattning, att en undersökning bör göras om möjligheterna att uttaga den allmänna varuskatten i produktions- eller partihandelsledet.

Statistiska specialundersökningar

I propositionen nr 164 till 1950 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t, att en maskincentral för hålkortsbearbetning av visst statistiskt material m. m. försöksvis skulle inrättas vid statistiska centralbyrån, huvudsakligen genom övertagande av den anläggning som socialstyrelsen t. o. m. den 30 juni 1950 disponerade för 1945 års bostadsräkning. Kostnaderna för maskincentralen — som skulle utgöra en fristående avdelning inom centralbyrån — beräknades huvudsakligen bli täckta genom inflytande inkomster. Förslaget godtogs av riksdagen (statsutsk. utl. nr 94; r. skr. nr 166).

Maskincentralen började sin verksamhet den 1 juli 1950. Instruktionsenligt har den till uppgift att med hålkortstekniska eller liknande hjälpmedel behandla statistiskt och annat material som överlämnas från statliga, kommunala eller enskilda uppdragsgivare. Verksamheten har utvecklats i snabb takt och omfattar nu sammanlagt 150 olika maskiner, av vilka 85 stansmaskiner äro tillfälligt anskaffade för 1960 års folk- och bostadsräkningar. Vidare ingår numera även en förhyrd magnetbandsutrustad datamaskin, som i första hand skall användas för folk- och bostadsräkningarna. Antalet anställda är f. n. drygt 180.

Som tidigare nämnts skall maskincentralen vara självbärande genom inflytande inkomster. Denna princip har hittills kunnat tillgodoses, och vissa överskott om sammanlagt 165 000 kronor ha även uppkommit.

I ett särskilt cirkulär den 19 mars 1954 (SFS nr 116) har Kungl. Maj:t anbefallt statsmyndigheterna att anlita maskincentralen för sådana undersökningar och arbetsuppgifter som lämpligen kunna anförtros denna. Finner myndighet som icke förfogar över egen hålkortsanläggning, att hålkortsförfarande lämpligen bör provas för arbetsuppgift inom dess verksamhetsområde, bör myndigheten således samråda med maskincentralen vid arbetsplanering. Då så befinnes ändamålsenligt, bör maskincentralen anlitas för hålkortsarbetets utförande. Härvid har den beställande myndigheten att själv äska erforderliga anslagsmedel för den ersättning maskincentralen äger uppbära. Motiverar arbetsuppgiftens omfattning och karaktär, att hos myndigheten upprättas särskild hålkortsanläggning, bör maskincentralen anlitas vid organiserandet av anläggningen och vid inträningen av arbetsrutinen.

Maskincentralen och övriga myndigheter som förfoga över hålkortsanläggningar böra samarbeta genom att fortlöpande utbyta erfarenheter. Vidare bör, när arbetsbelastningen vid de olika hålkortsanläggningarna skiftar, en utjämning av denna belastning eftersträvas genom att uppkommande ledig kapacitet ställes till förfogande för den anläggning som samtidigt har

överbelastning. Samarbete bör likaledes äga rum vid anskaffning eller användning av sådan specialutrustning som icke kan ingå i varje hålkortsanläggning.

Vad i cirkuläret sägs om statsmyndighet gäller även annan statlig institution och kommitté.

Mot bakgrunden av angivna bestämmelser ha revisorerna funnit det vara av intresse att inhämta uppgift om i vilken utsträckning statliga myndigheter under budgetåren 1956/57—1960/61 anlitat statistiska centralbyrån, annan statlig myndighet, kommunalt organ eller privatföretag för statistiska undersökningar, hålkortsbearbetningar och liknande undersökningar, varför revisorerna i rundskrivelse till sammanlagt 44 myndigheter infordrat erforderliga upplysningar i ämnet. Det inkomna materialet har sammanfattats i nedanstående tabell.

Budgetår	Statistiska centralbyrån Kronor	Annan statlig myndighet Kronor	Kommunalt organ Kronor	Privat företag Kronor
1956/57	518 900	105 200	—	145 700
1957/58	1 197 600	390 900	—	609 100
1958/59	2 095 000	256 000	—	1 031 000
1959/60	2 131 600	472 100	—	683 600
1960/61	3 697 700	604 000	6 700	1 009 500
Summa kronor	9 640 800	1 828 200	6 700	3 478 900

Revisorernas uttalande. Sedan den 1 juli 1950 finnes vid statistiska centralbyrån inrättad en särskild maskincentral, ursprungligen avsedd för hålkortsbearbetning av statistiskt material och liknande arbeten. Kapaciteten hos maskincentralen har emellertid under årens lopp ökat, och den har numera utrustats med en datamaskinanläggning av största typ, så att den kan åtaga sig arbeten av det mest komplicerade slag. Anläggningen är i dag den största i landet.

Kungl. Maj:t har, såsom ovan nämnts, i ett särskilt cirkulär anbefallt statsmyndigheterna att anlita maskincentralen för sådana undersökningar och arbetsuppgifter som lämpligen kunna anförtros den. Så sker även i betydande utsträckning, vilket framgår av den undersökning revisorerna utfört i ämnet. Denna — som icke gör anspråk på att vara fullständig — ger sålunda vid handen att maskincentralen under budgetåren 1956/61 utfört arbeten av här avsett slag för ett sammanlagt belopp av 9 640 800 kronor.

Enligt cirkulärets ordalydelse föreligger icke någon ovillkorlig skyldighet för statsmyndigheterna att anlita maskincentralen. Dessa ha också i icke ringa omfattning anlitat såväl andra statliga myndigheter — matematikmaskinnämnden, socialstyrelsen m. fl. — som kommunala organ eller privata företag. Sålunda ha under angivna budgetår till andra statliga myndig-

heter utbetalts sammanlagt 1 828 200 kronor; motsvarande belopp till kommunala organ och privata företag ha under samma tid utgjort 6 700 respektive 3 478 900 kronor.

Kostnaderna för maskincentralens verksamhet skola täckas genom inflytande inkomster. Denna princip har hittills kunnat tillgodoses, och ett mindre överskott har även kunnat inlevereras till statskassan. Inkomsterna skulle emellertid ha varit avsevärt större, om statsmyndigheterna i alla de fall detta varit möjligt utnyttjat maskincentralen. Av en undersökning revisorerna utfört i samråd med maskincentralens ledning framgår nämligen, att detta borde ha kunnat ske i långt vidare omfattning än som faktiskt ägt rum. Så har exempelvis en myndighet utlagt uppdrag om sammanlagt nära en miljon kronor till privatföretag utan att kontakt tagits med centralbyrån. Även i övrigt ha dylika företag anlåtats utan att förutsättningarna för att få arbetena utförda genom maskincentralen eller annan statlig myndighet närmare undersökts.

Maskincentralen har som nämnts under senaste tid utrustats med en modern datamaskin, som f. n. utnyttjas för 1960 års folk- och bostadsräkningar. Sedan dessa avslutats, kommer maskincentralen att förfoga över en betydande ledig kapacitet för andra beställare. Om principen att maskincentralen skall bära sina egna kostnader fortsättningsvis skall kunna upprätthållas, är det givetvis angeläget att den så långt detta är möjligt utnyttjas av de statliga myndigheterna. Revisorerna äro visserligen medvetna om att fall kunna förekomma, då maskincentralens utrustning icke är lämplig, och att därför annat företag måste anlitas. Men det är å andra sidan med hänsyn till maskincentralens nuvarande utrustning uppenbart, att det härvidlag måste bli fråga om rena undantag. I dylika fall bör maskincentralen f. ö. genom sin omfattande erfarenhet kunna lämna råd om lämplig uppdragstagare för erhållande av förmånligaste pris o. s. v. Med hänsyn till nu angivna förhållanden bör det enligt revisorernas mening övervägas, om icke innehållet i förut omnämnda cirkulär bör ändras på sådant sätt, att skyldighet skall föreligga för statliga myndigheter att efterhöra, om maskincentralen eller annan statlig myndighet kan åtaga sig avsedda arbeten, innan annat företag anlitas. Det är givetvis också av betydelse, att maskincentralen genom eget ackvisitionsarbete bland både statliga och andra företag söker skaffa sig så många uppdrag som förhållandena kunna medge.

Reservation

av herr *S. G. W. Wahlund*, vilken ansett att förevarande uttalande icke hade bort inflyta i berättelsen och till stöd härför anfört följande.

Jag finner att föreliggande ärende är ofullständigt redovisat. Uttalandet begränsar sig icke till statsmyndigheters hålkortsbearbetning av statistiskt material och liknande arbeten utan innefattar även förekommande användning av datamaskiner för såväl beräkningsarbeten som administrativ data-

behandling. På detta, mera vidsträckta område finns två statliga organ med uppgift att ge service, nämligen förutom maskincentralen vid statistiska centralbyrån även matematikmaskinnämnden. Nämnden innehar datamaskinanläggningar för service huvudsakligen på beräkningsområdet. I uttalandet har man emellertid uteslutande beaktat maskincentralen.

I den redovisning av serviceuppdrag, som lämnas i tabellen, ingår icke blott hålkortsbearbetningar o. d. utan även beräkningsarbeten på datamaskin. En mindre del av de beräkningsuppdrag, som nämnden haft från statliga myndigheter, har tydligen kommit med i redovisningen under rubriken: Annan statlig myndighet. Bland de uppdrag, som lämnats privatföretag, ingår också beräkningsarbeten. Det särskilt omnämnda fallet, där en myndighet utlagt uppdrag om sammanlagt nära en miljon kronor, avser arbeten av dylik natur.

Det hade varit anledning att närmare undersöka varför i detta fall icke utnyttjas en statlig anläggning, särskilt som en sådan finns tillgänglig och är av samma typ som den anlitate privata, nämligen hos nämnden.

Frågan om statsförvaltningens behov av databehandlings- och hålkortsmaskiner, de organisatoriska formerna för verksamheten m. m. befinner sig under utredning inom databehandlingskommittén. Kommittén väntas inom kort avge sitt betänkande med förslag i ärendet. Det finns därför ej anledning att nu föreslå ändring av gällande cirkulär avseende maskincentralen.

§ 23

Betalning av fakturor hos vissa myndigheter

Vid upphandling för statens behov skall enligt bestämmelser i 1952 års upphandlingskungörelse (SFS 1952: 496) anbud ske genom annonsering, genom särskilda skrivelser eller under hand. Oavsett vilken av nämnda former som valts för anbudsinfördran resulterar anbudet i ett köpeavtal, av vilket bl. a. betalningsvillkoren skola framgå. Dessa kunna vara utformade på mycket olika sätt, vilket ofta är betingat av inom olika branscher fastslagna normer eller hävdvunnen praxis. Icke sällan förekommer att alternativa betalningsvillkor anges, såsom en längre betalningstid utan rabattavdrag eller en kortare med viss angiven kassarabatt. Exempel på sådana betalningsvillkor är likvid inom tre månader utan någon rabatt respektive två procents kassarabatt vid likvid inom 30 dagar.

Riksdagens revisorer pläga numera som regel icke i detalj granska underlaget för olika myndigheters räkenskaper. Någon gång förekommer emellertid en stickprovsmässig granskning. Årets revisorer ha funnit det vara av intresse att närmare undersöka vissa myndigheters ordning för betalning av fakturor. De granskade myndigheterna äro fångvårdsstyrelsen, armétygförvaltningen, arbetsmarknadsstyrelsen och byggnadsstyrelsen, vilkas fakturor för juni månad 1960 kontrollerats. Undersökningen har avsett att klarlägga, vid vilken tidpunkt fakturor betalats och om medgivna kassarabatter avdragits. Om utgifter för avlöningar, resor och traktamenten undantagas, ha de fyra myndigheterna under nämnda månad utbetalat respektive 23,4 milj. kronor, 150 milj. kronor, 26,3 milj. kronor och 11,9 milj. kronor, dock att i sistnämnda belopp ingå kostnaderna för resor och traktamenten till kollektivavtalsanställd personal. Granskningens resultat framgår av efterföljande sammanställning.

Myndighet	För tidig betalningsdag			
	Över 10 dgr		Över 20 dgr	
	Antal verif.	Belopp (kr.)	Antal verif.	Belopp (kr.)
Fångvårdsstyrelsen	46	14 811:44	47	12 263:51
Armétygförvaltningen	175	1 966 614:52	44	311 424:22
Arbetsmarknadsstyrelsen	20	483 451:66	29	1 114 148:27
Byggnadsstyrelsen	11	73 575:43	18	20 273:94

Myndighet	För sen betalningsdag					
	Över 10 dgr		Över 20 dgr		Över 30 dgr	
	Antal verif.	Belopp (kr.)	Antal verif.	Belopp (kr.)	Antal verif.	Belopp (kr.)
Fångvårdsstyrelsen	15	14 368:38	36	1 803:87	226	23 879:90
Armétygförvaltningen	321	1 456 422:85	60	618 185:44	182	1 775 110:88
Arbetsmarknadsstyrelsen	37	81 045:24	34	62 483:56	64	199 326:57
Byggnadsstyrelsen	36	44 164:60	326	217 465:89	461	466 931:45

Av granskningen har utöver vad som framgår av sammanställningen följande iakttagelser kunnat göras.

Fångvårdsstyrelsen har underlåtit att draga två procents kassarabatt å ett sammanlagt belopp av 3 036 kronor 41 öre. Fakturor å tillhopa 6 837 kronor 17 öre ha betalats mer än sex månader efter förfallodagen.

Armétygförvaltningen har generellt dragit kassarabatt å fakturor som betalats för sent. Fakturor till ett belopp av 169 145 kronor 19 öre ha betalats mer än sex månader efter förfallodagen.

Arbetsmarknadsstyrelsen har ej dragit kassarabatt å 552 kronor 85 öre, vilket belopp erlagts efter förfallodagen. Fakturor om sammanlagt 2 132 kronor 62 öre ha betalats mer än sex månader efter respektive förfallodag.

Byggnadsstyrelsen har generellt dragit kassarabatt å fakturor som betalats efter förfallodagen. Ett sammanlagt belopp av 5 363 kronor 92 öre har betalats mer än sex månader efter förfallodagen.

Revisorernas uttalande. Såsom framgår av den föregående redogörelsen ha revisorerna undersökt den ordning i vilken vissa myndigheter fullgjort betalning av fakturor. Undersökningen, som omfattat fångvårdsstyrelsen, armétygförvaltningen, arbetsmarknadsstyrelsen och byggnadsstyrelsen och avsett dessa myndigheters räkenskaper för juni månad 1960, har givit vid handen, att möjligheterna att tillgodoföra statsverket kassarabatter i regel iakttagas. Fångvårdsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen ha dock i vissa fall underlåtit detta, vilket delvis torde kunna förklaras av att betalning verkställdes efter förfallodagen. Å andra sidan har den iakttagelsen kunnat göras, att kassarabatter ofta — utan att vederbörande leverantör synes ha reagerat häremot — avdragas efter angiven förfallodag. Även om några direkta föreskrifter härom i regel icke synas ha utfärdats av vederbörande myndigheter, är det givetvis av vikt att möjligheterna till kassarabatter tillvaratagas, då icke obetydliga belopp härigenom kunna inbesparas för statsverket. Som exempel härpå må angivas att en kassarabatt om två procent å ett belopp av 100 000 kronor vid betalning inom 30 dagar motsvarar en årlig besparing av 24 000 kronor.

Om det således är av vikt att betalning verkställs på sådant sätt att möjligheterna till kassarabatter tillvaratagas, är det minst lika betydelsefullt

att fakturor icke betalas före utsatt förfallodag. För tidig betalning innebär nämligen en ränteförlust för statsverket. Den av revisorerna verkställda undersökningen ger emellertid vid handen, att avsevärda belopp — sammanlagt nära 4 milj. kronor — erlagts före förfallodagen. Därav har ett belopp av i runt tal 1,4 milj. kronor betalats mer än 20 dagar före förfallodagen. Detta innebär att de ifrågavarande myndigheterna icke tillvaratagit möjligheten att göra en ränteinkomst av 224 000 kronor per år räknat.

Den undersökning som revisorerna utfört i förevarande avseende har gällt endast fyra myndigheters räkenskaper för endast en månad av budgetåret 1959/60. Det är emellertid icke troligt att de resultat som härvidlag erhållits väsentligt skilja sig från förhållandena i övrigt inom statsförvaltningen. Sättet att fullgöra betalning av fakturor torde således i stort sett icke ge anledning till erinringar, men det är å andra sidan uppenbart att icke obetydliga möjligheter till besparingar förefinnas. Revisorerna förutsätta, att vederbörande myndigheter skola finna det angeläget att jämväl i detta avseende bedriva statsverksamheten på ett så ekonomiskt sätt som möjligt.

Ecklesiastikdepartementet

§ 24

Domkapitel och stiftsnämnder

Domkapitlen fingo sin nuvarande organisation år 1936 genom tillkomsten av lag den 13 november 1936 (nr 567) om domkapitel, vilken grundade sig i huvudsak på ett av särskilda sakkunniga avgivet förslag angående domkapitlens organisation (SOU 1935: 31).

Domkapitlen skola enligt 1 § domkapitelslagen ha följande sammansättning:

biskopen som preses;

domprost eller, där domprost ej finnes, en av Konungen för sex år i sänder bland stiftets kyrkoherdar förordnad ledamot såsom vice preses;

en av stiftets präster vald präst, som innehar ordinarie prästerlig tjänst i stiftet;

en av ombud för pastoraten i stiftet vald lekman, som ådagalagt nit och insikt i det kyrkliga församlingslivet;

två av Konungen efter förslag av domkapitlet för sex år i sänder förordnade, i allmänna värv förfarna lekmän;

ävensom i stift, varest teologisk fakultet finnes, två av fakulteten inom denna valda professorer.

Stiftsnämnd skall enligt 6 § ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400) finnas i varje stift med undantag för Stockholms stift. Stiftsnämnderna bestå av fem ledamöter. Tre ledamöter jämte en ersättare för envar av dem utses för tre år åt gången av Konungen. Dessa skola äga erforderlig insikt i lantbruk och skogsbruk samt därmed sammanhängande affärsförhållanden. Två ledamöter jämte en ersättare för envar av dem väljas av domkapitlet, likaledes för tre år åt gången. Av sistnämnda ledamöter skall en vara juridiskt bildad och tjänstgöra såsom sekreterare hos nämnden. I anslutning härtill må nämnas, att domkapitlen — i överensstämmelse med vad sammansatt andra lag- och jordbruksutskott vid 1932 års riksdag samt kyrkolagsutskottet vid kyrkomötet samma år uttalat — regelmässigt valt biskopen och stiftssekreteraren till ledamöter i stiftsnämnden.

För Stockholms stift skola de förvaltningsuppgifter som jämlikt ecklesiastik boställsordning eller eljest på grund av bestämmelser i lag tillhöra stiftsnämnd handhas av stiftsnämnd i annat stift i enlighet med vad Konungen förordnar. Sålunda stadgas i kungörelsen den 15 maj 1942 (nr 237) med vissa bestämmelser i anledning av inrättandet av Stockholms stift, att de förvaltningsuppgifter för Stockholms stift, vilka inom stiftet i allmänhet enligt lag eller författning tillhöra stiftsnämnd, skola, i vad avser utbetalning av prästerskapets avlöning samt förvaltning och redovisning av eckle-

siastika medel, för stiftet i dess helhet handhas av statskontoret samt i övrigt för den del av stiftet, som utgöres av Stockholms stads församlingar och de stiftet från Uppsala stift tillagda församlingarna, av stiftsnämnden i Uppsala stift och för de församlingar, som från Strängnäs stift tillförts Stockholms stift, av stiftsnämnden i Strängnäs stift.

Domkapitlens verksamhet regleras i främsta rummet av domkapitelslagen och domkapitelsinstruktionen den 4 januari 1937 (nr 7). Enligt domkapitelslagen åligger det domkapitel bl. a. att taga noggrann kännedom om stiftets förhållanden samt verksamt beflita sig om det kyrkliga livets vård och förkovran. Utöver de kyrkliga uppgifterna omhänderha domkapitlet även viss fondförvaltning såsom i fråga om premie-, stipendie- och understödsfonder. Domkapitel sammanträder i regel en gång varannan vecka, så ock dessemellan när ärendena det påkalla.

Bestämmelser om stiftsnämndernas verksamhet återfinnas framför allt i ecklesiastik boställsordning samt i instruktionen för stiftsnämnderna den 25 november 1960 (nr 705). Jämlikt instruktionen skall stiftsnämnd ha vård om och inseende över ecklesiastik fast egendom, handlägga ärenden angående pastoratens och kyrkofondens ekonomiska mellanhavanden samt handha ecklesiastika medel, allt i den mån uppgifterna ej tillkomma annan. I avseende å fast egendom åligger stiftsnämnden särskilt att dels tillse att egendomen användes för sitt ändamål och verka för att den utnyttjas rationellt, dels förvalta egendom eller, om förvaltningen därav tillkommer annan, ha uppsikt över förvaltningen, dels ock handlägga ärenden angående försäljning av egendomen. Beträffande pastoratens och kyrkofondens ekonomiska mellanhavanden har stiftsnämnden särskilt att dels pröva och fastställa boställsnämnds uppskattning av löneboställes normalavkastning, dels upprätta och fastställa avräkningslängd, dels besluta om överskottsmedel, dels ock handlägga ärenden angående byggnadsförskott. Stiftsnämndens befattning med ecklesiastika medel omfattar särskilt uppbörd och utbetalningar för kyrkofondens räkning.

Hos stiftsnämnderna äro anställda stiftsjägmästare, stiftsjägmästarassistenter och stiftsskogvaktare i enlighet med gällande personalförteckning. Stiftsnämnderna sammanträda i plenum på kallelse av ordföranden så snart omständigheterna det föranleda.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade den 30 januari 1953 dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet tre sakkunniga för utredning rörande organisationen av stiftsstyrelsernas kanslier och därmed sammanhängande frågor. I sitt den 12 december 1958 avgivna slutbetänkande, från vilket här ovan lämnade uppgifter hämtats, berörde utredningen också frågan om lämpligheten av den rådande uppdelningen av stiftsadministrationen på domkapitel och stiftsnämnder. Utredningen anförde härom bl. a. följande.

Vid den allmänna översyn av stiftskanslierna, som utredningen enligt givna direktiv haft att företaga, har utredningen icke kunnat undgå att beakta den inverkan som stiftsmyndigheternas organisation och arbetsformer har på kansliorganisationen. Utredningen har därvid kommit till den slutsatsen, att den nuvarande anordningen med domkapitel och stiftsnämnder som skilda myndigheter förorsakar åtskilligt dubbelarbete å stiftskansliet. Detta förhållande sammanhänger i första hand med att beslut i vissa slag av ärenden skola fattas av båda myndigheterna. Som exempel härpå kan nämnas att det ankommer på domkapitel att fastställa prästtillkommande ersättning ur kyrkofonden såsom reseersättning, flyttningkostnadsersättning och sjukvårdsersättning. Domkapitlet kan emellertid icke utanordna sådan ersättning utan detta tillkommer den myndighet, som disponerar över kyrkofondsmedel, nämligen stiftsnämnden. Som exempel på motsatt förhållande kan erinras om att stiftsnämnden enligt 20 § stiftsnämndsinstruktionen kan förordna om den skogligen personalens tjänstesor, medan däremot utanordning av rese- och traktamentsersättningar till denna personal ankommer på domkapitlet. Vidare kan nämnas att arvoden åt stiftsnämndens ledamöter samt löner åt dess personal uträknas och utbetalas genom domkapitlens försorg. Som ett annat exempel på olägenheter av gällande bestämmelser för stiftsförvaltningen kan anföras, att processuellt representantskap för den kyrkliga jorden tillkommer domkapitlet, trots att stiftsnämnden, som tidigare nämnts, har inseendet över sådan jord. Härav följer bl. a. att om stiftsnämnden anser, att kammarkollegiets beslut i ett kyrkligt försäljningsärende bör överklagas, så måste nämnden göra framställning till domkapitlet om överklagande.

Här angivna olägenheter skulle enligt utredningens mening helt kunna elimineras genom att den verksamhet som utövas av domkapitel och stiftsnämnd anförtroddes åt enbart en stiftsmyndighet. Utredningen framhöll emellertid i detta sammanhang att, även om domkapitlen efter 1936 års domkapitelsreform fått en annan och betydligt mer differentierad sammansättning än som var fallet med de tidigare s. k. lektors- och fakultetskapitlen, där fortfarande i allmänhet icke funnes någon motsvarighet till stiftsnämndernas expertis »i lantbruk och skogsbruk samt därmed sammanhängande affärsförhållanden». Utredningen ansåg därför att domkapitlen med oförändrad sammansättning icke vore lämpade att övertaga stiftsnämndernas uppgifter. En nära till hands liggande lösning vore däremot att sammanslå de båda organen för enhetlig handläggning av de administrativa och ekonomiska stiftsangelägenheterna. En sådan myndighet skulle för handläggning av det stora flertalet ärenden kunna organiseras på två avdelningar eller delegationer med i stort sett samma sammansättning som domkapitel och stiftsnämnd nu ha. Genom en sådan sammanslagning skulle enligt utredningens mening den fördelen vinnas, att sådana ärenden som enligt gällande organisation fordrade beslut av båda myndigheterna var för sig i fortsättningen skulle komma att handläggas av endast en myndighet. Härigenom skulle bl. a. den dubbelning som i vissa avseenden kännetecknade kansliarbetet bringas att upphöra.

Utredningen fann för sin del, att en fullt rationell stiftskansliorganisation knappast skulle kunna genomföras utan en omorganisation av stiftsmyndigheterna i den riktning som här berörts. Då emellertid frågan om en sådan omorganisation finge anses ligga utanför de sakkunnigas utredningsuppdrag, ansåg sig utredningen böra avstå från att framlägga något förslag i ämnet.

Revisorernas uttalande. Stiftsstyrelsernas förvaltningsuppgifter handhas för närvarande av två skilda myndigheter, nämligen domkapitlen och stiftsnämnderna.

Domkapitel, för vars sammansättning redogörelse lämnats i det föregående, äger att i första hand taga befattning med rent kyrkliga ärenden. Till nämnda organs åligganden hör emellertid också viss fondförvaltning såsom i fråga om premie-, stipendie- och understödsfonder. Stiftsnämnd återigen skall ha vård om och överinseende över ecklesiastik fast egendom, handlägga ärenden angående pastoratens och kyrkofondens ekonomiska mellanhavanden samt handha förvaltningen av ecklesiastika medel. Stiftsnämnd består av fem ledamöter, av vilka tre ledamöter skola äga erforderlig insikt i lantbruk och skogsbruk och därmed sammanhängande affärsförhållanden.

De hos domkapitlen anställda befattningshavarna äro avsedda för såväl domkapitlens som stiftsnämndernas behov. Stiftsnämnderna förfoga därjämte över särskilt anställd skoglig personal.

Som tidigare nämnts upptog den år 1953 tillsatta utredningen rörande organisationen av stiftsstyrelsernas kanslier och därmed sammanhängande frågor i sitt år 1958 avgivna slutbetänkande till behandling bl. a. frågan om ändamålsenligheten av den rådande uppdelningen av stiftsadministrationen på domkapitel och stiftsnämnder. Utredningen fann för sin del, att denna uppdelning i flera avseenden var förenad med betydande olägenheter. Bl. a. förorsakade den i åtskilliga fall dubbelarbete på stiftskanslierna, vilket i första hand sammanhängde med att beslut i vissa slag av ärenden måste fattas av båda myndigheterna. Utredningen ansåg att berörda olägenheter icke skulle kunna helt elimineras och en fullt rationell stiftskansliorganisation åstadkommas på annat sätt än att domkapitlens och stiftsnämndernas verksamhetsgrenar sammanfördes och anförtröddes en enda stiftsmyndighet. Då emellertid frågan om en sådan omorganisation enligt utredningens mening icke ingick i det föreliggande utredningsuppdraget, ansåg sig utredningen förhindrad framlägga något förslag i ämnet.

Enligt revisorernas mening kan mot de av utredningen framförda synpunkterna måhända den invändningen göras, att utredningen själv i sitt betänkande framlagt rationaliseringsförslag, som, i den mån de komma att resultera i organisationsförändringar, till en del skulle minska de nackdelar som otvivelaktigt vidlåda stiftsstyrelsernas nuvarande administration. Så

t. ex. torde kunna förväntas, att vissa utanordningsärenden som nu handläggas av såväl domkapitlet som stiftsnämnden i fortsättningen skola omhänderhas av domkapitlet ensamt. Men även om förändringar i sådant hänseende skulle komma till stånd, lära åtskilliga ärenden alltjämt komma att kräva handläggning av båda myndigheterna med därav följande merarbete både på myndighets- och kansliplanet. Detta gäller exempelvis arbetsordningsfrågor, ärenden angående tillsättande av kanslipersonal, anslagsäskanden och vissa prästgårdsfrågor m. m. Systemet med två stiftsmyndigheter förutsätter också två särskilda instruktioner, vilket ger upphov till speciella samordningsproblem, eftersom större delen av kanslipersonalen är gemensam för de båda myndigheterna. Som läget nu är tvingas t. ex. den kanslipersonal som handlägger både domkapitels- och stiftsnämndsärenden att tillämpa än den ena och än den andra instruktionen. Med två myndigheter erfordras minst två diarier samt skilda räkenskaper och arkiv. Vidare måste skrivpapper, kuvert, blanketter och dylikt med myndighetens namn tryckt anskaffas särskilt för varje myndighet.

Den nuvarande stiftsnämndsinstruktionen har öppnat möjlighet till delegation av beslutanderätten från stiftsnämnd till dess ordförande eller till viss tjänsteman. I den mån denna delegationsrätt utnyttjas kunna stiftsnämndssammanträdena, vilka i exempelvis Luleå stift hållas blott ca fem gånger om året, komma att bli än färre. Detta kan medföra risk för att stiftsnämnd får mindre möjlighet att kontinuerligt följa verksamheten och också få till följd att handläggningen av pleniären fördröjes. Denna olägenhet bör i varje fall reduceras om endast en stiftsmyndighet finnes, vilken, i likhet med vad fallet nu är beträffande domkapitlet, i regel sammanträder var tredje vecka.

Enligt revisorernas mening tala således starka skäl för att en sammanslagning av domkapitlet och stiftsnämnderna bör komma till stånd. En på angivet sätt nybildad stiftsstyrelse bör emellertid självfallet få en sådan sammansättning, att den blir lämpad att handha såväl domkapitlets som stiftsnämndens nuvarande arbetsuppgifter. Revisorerna äro av den bestämda uppfattningen att några svårigheter icke föreligga att organisera en sådan myndighet på ett ur olika synpunkter godtagbart och ändamålsenligt sätt. Det kan i detta sammanhang erinras om att domkapitlet före länskolnämndernas inrättande voro mellaninstanser på skolväsendets område och att domkapitlet med hänsyn härtill hade en särskild skolsakkunnig ledamot. Såvitt revisorerna ha sig bekant blev dennes sakkunskap på området alltid i vederbörlig ordning beaktad. Vidare kan omnämnas att det på det lokala planet närmast ankommer på ett organ, nämligen kyrkorådet, att ombesörja såväl rent kyrkliga uppgifter som frågor rörande ekonomi och fastighetsförvaltning. Enligt revisorernas mening talar också sistnämnda omständighet för att ifrågavarande angelägenheter jämväl på stiftsplanet borde kunna anförtros en enda myndighet.

Revisorerna — som i förevarande sammanhang icke ansett sig böra ingå på den större frågan om den ecklesiastika fastighetsförvaltningens mest rationella ordnande för framtiden, t. ex. spörsmålet om denna förvaltnings förhållande till domänverket — anse således att åtgärder böra vidtagas i syfte att få till stånd en sammanslagning av domkapitlen och stiftsnämnderna.

Jordbruksdepartementet

§ 25

Domänfondens avkastning

År 1951 ägnade riksdagens revisorer uppmärksamhet åt domänverkets ekonomiska förhållanden, varvid särskilt frågan huruvida dess till statsverket inlevererade överskott kunde anses motsvara en skälig avkastning av kronans skogstillgångar ställdes i förgrunden. Revisorerna lämnade därvid en översiktlig redogörelse för domänverkets kapital- och driftsredovisning samt berörde en del av de mera väsentliga faktorer som krävde beaktande vid en bedömning av driftresultatet för statens skogsbruk, exempelvis skogarnas belägenhet, virkesförråd och bonitet samt virkesuttagen och vissa mera betydande investeringar. Revisorerna sökte även — i den begränsade omfattning detta var möjligt — anställa jämförelser mellan driftresultatet för å ena sidan domänverket och å andra sidan visst enskilt skogsbruk. När nu en tioårsperiod förflutit efter det att nyssberörda undersökning ägde rum, har det synts revisorerna lämpligt att ånyo upptaga denna fråga till granskning med sikte närmast på utvecklingen under 1950-talet.

Domänfondens kapital redovisades i 1950 års bokslut till närmare 391 milj. kronor och i 1960 års bokslut till 382 milj. kronor. Huvuddelen av dessa belopp eller 312 respektive 303 milj. kronor utgöres av fastigheter. Återstoden utgöres av de bokförda värdena för markfonden, flottledsfonden och rörelsekapitalet samt aktier i vissa statliga bolag. I 1950 års bokslut ingick det bokförda värdet av aktierna i AB Statens skogsindustrier med omkring 23 milj. kronor. Sedan förvaltningen av dessa aktier överflyttats från domänverket till statskontoret, redovisas de numera på fonden för statens aktier. Fastigheterna äro på domänfonden upptagna med 1937 års utgående huvudboksvärden såsom grundvärden och med de förändringar som därefter inträffat genom köp, försäljningar och andra överlåtelser. De bokförda värdena motsvara därför givetvis icke på långt när de verkliga, och de äga föga betydelse när det gäller att bedöma domäntillgångarnas förräntning.

Domänfondens fastigheter utgöres av kronoparker, skogsjordbruk m. m., kronans jordbruksdomäner, kronoholmar och skär samt kronoöverloppsmarker och oavmätta marker. På domänfonden redovisas även en del för administrativa ändamål disponerade egendomar. Vidare äro renbetesfjällens skogar och nationalparkerna bokförda på domänfonden.

Av landets samtliga skogar stodo vid 1960 års början 19 procent under domänstyrelsens förvaltning eller tillsyn. Nedanstående arealuppgifter avse kronoparker och vissa andra på domänfonden redovisade områden, däremot icke civila boställens eller renbetesfondens skogar liksom ej heller nationalparkerna.

	Areal i hektar	
	1950	1960
Kronoparker, skogsjordbruk m. m.:		
Inägor	50 445	40 055
Skogsmark	3 760 098	3 797 574
Impediment	1 370 918	1 395 690
	<hr/>	<hr/>
Summa landareal	5 181 461	5 233 319
Kronans jordbruksdomäner:		
Inägor	58 775	55 837
Impediment	5 683	4 736
	<hr/>	<hr/>
Summa landareal	64 458	60 573
Kronoöverloppsmarker, kronoholmar och skär samt kronans oavmätta marker:		
Skogsmark	296 259	293 263
Impediment	256 820	281 225
	<hr/>	<hr/>
Summa landareal	553 079	574 488
Summa av ovan redovisade kronomarker:		
Inägor	109 220	95 892
Skogsmark	4 056 357	4 090 837
Impediment	1 633 421	1 681 651
	<hr/>	<hr/>
Summa landareal	5 799 998	5 868 380

Taxeringsvärdena på de fastigheter som bokföras på domänfonden ha vid slutet av sistförflutna två decennier uppgått till följande belopp.

	1950	1960
Skogsförvaltningen:		
Skogsdomänerna	374 507 500	1 321 137 000
Renbetesfjällen	3 488 100	10 195 100
Nationalparkerna		476 300
Maskinstationerna		783 200
Virkesmagasinen	53 500	23 000
Jordbruksförvaltningen:		
Jordbruksdomänerna m. m.	81 018 300	171 868 800
	<hr/>	<hr/>
Summa kronor	459 067 400	1 504 483 400

Inkomster och utgifter för domänverket samt till statsverket inlevererat överskott sedan år 1935 framgå av följande tabell (miljoner kronor).

År	Inkomster	Utgifter	Överskott
1935	49,04	40,71	8,33
1936	58,02	42,64	15,38
1937	90,86	73,96	16,90
1938	97,59	85,81	11,78
1939	96,34	79,88	16,46
1940	116,64	101,89	14,75
1941	134,66	119,31	15,35

År	Inkomster	Utgifter	Överskott
1942	110,18	85,04	25,14
1943	119,05	93,72	25,33
1944	138,93	112,88	26,05
1945	121,29	101,19	20,10
1946	163,14	130,75	32,39
1947	180,80	136,72	44,18
1948	171,46	139,03	32,43
1949	212,09	191,10	20,99
1950	211,48	171,99	39,49
1951	342,65	251,59	91,06
1952	421,19	351,32	69,87
1953	361,56	328,78	32,78
1954	450,01	372,52	77,49
1955	440,77	376,62	64,16
1956	435,45	401,29	34,16
1957	479,59	443,16	36,43
1958	482,05	472,57	9,48
1959	432,36	409,43	22,92
1960	521,89	469,96	51,93

I såväl inkomster som utgifter ingå överföringar mellan olika rörelsegränar och omföringar med tämligen betydande belopp. Genomsnittligt per år belöpa sig dessa för perioden 1935—1940 till 27 milj. kronor, för perioden 1941—1950 till 43 milj. kronor och för perioden 1951—1960 till 160 milj. kronor.

Domänverkets *vinst- och förlusträkning* ger en översiktlig bild av omslutningens fördelning på olika rörelsegränar. Dessa räkningar återgivs här för åren 1950 och 1960.

	1950	1960
Inkomster		
Skogsförvaltningen, skogsdomänerna	150 526 914	338 589 808
» sågverken	890 218	3 842 744
» virkesmagasinen	41 547 067	135 966 732
Jordbruksförvaltningen, jordbruksdomänerna	4 715 890	7 739 296
Disponerat av förnyelsefonden för återväxtkostnader	12 924 339	35 687 763
Aktieutdelning och räntor	880 000	64 465
	<hr/>	<hr/>
Summa kronor	211 484 428	521 890 808
Utgifter		
Domänstyrelsen	3 405 804	7 604 901
Skogsförvaltningen, skogsdomänerna	101 645 673	277 163 388
» sågverken	880 573	3 068 652
» virkesmagasinen	40 499 969	134 770 034
Jordbruksförvaltningen, jordbruksdomänerna	6 728 338	4 391 939
Domänfondens förråd	1 622 557	5 025 090

Avsättning till förnyelsefonden för återväxtkostnader

		17 205 871	37 935 021
	Summa kronor	171 988 785	469 959 025
Balanserade överskottsmedel		39 495 643	51 931 783

Såsom framgår av vinst- och förlusträkningarna hänför sig resultatet av domänverkets rörelse huvudsakligen till det ekonomiska utfallet av skogsförvaltningen. Revisorerna begränsa sig i det följande till en granskning av denna rörelsegren. Jordbruksdomänerna äro av underordnad betydelse för utfallet i stort.

Vissa uppgifter om årliga virkesuttag och nettobehållningar av hela skogsbruket under ett antal årtionden lämnas i följande tabell (fram till år 1951 redovisas genomsnitt av femårsperioder).

År	Virkesuttag (m ³ sk)		Avkastning (kr)	
	totalt (genomsnitt)	per ha skogs- mark	totalt (genomsnitt)	per ha skogs- mark
1921—25	3 699 000	0,95	6 325 000	1,62
1926—30	4 869 000	1,25	15 164 000	3,82
1931—35	5 245 000	1,33	8 831 000	2,21
1936—40	5 389 000	1,32	13 311 000	3,22
1941—45	6 453 000	1,61	24 243 000	5,98
1946—50	5 526 000	1,37	34 390 000	8,42
1951	4 817 000	1,19	105 804 000	25,76
1952	4 694 000	1,16	80 494 000	19,63
1953	5 310 000	1,31	37 543 000	9,15
1954	6 461 000	1,59	76 503 000	18,64
1955	6 167 000	1,52	70 181 000	17,10
1956	5 719 000	1,41	30 234 000	7,36
1957	6 674 000	1,64	36 921 000	8,96
1958	6 361 000	1,56	9 999 000	2,43
1959	6 512 000	1,59	11 844 000	2,87
1960	7 115 000	1,74	55 120 000	13,34

Den i tabellen angivna avkastningen avser kronans skogar och skogsjordbruk med hänsyn tagen även till ändringar i lagervärden. Avsättningar till förnyelsefonden för återväxtkostnader eller ersättningar ur samma fond äro därvid ej medräknade. Förnyelsefondens funktion beröres närmare i det följande.

Föreskrifter om förvaltningen av kronoskogarna ha meddelats av statsmakterna genom förordningen 1935: 157. De innehålla i huvudsak att förvaltningen med tillgodoseende av fordringarna på ett uthålligt skogsbruk och en i möjligaste mån jämn avverkning skall åsyfta högsta möjliga avkastning i penningar och att försäljningarna skola ske på sätt som för vinnande av bästa ekonomiska utbyte finnes lämpligt. Genom den allmänt hållna formuleringen har domänverket lämnats synnerligen stor frihet beträffande såväl skogsbruket som försäljningspolitiken.

När det gäller att bedöma avkastningen av statens skogar och förräntningen av det däri nedlagda kapitalet, måste en rad faktorer som beröra dessa skogars tillstånd och ekonomiska förhållanden samt skogsdriften därstädes ägnas beaktande. Härvid åsyftas de statliga skogarnas belägenhet, virkesförråd och växtkraft, virkesuttag och avsättningsförhållanden, avverkningskostnader, administrationskostnader, skatteförhållanden, återväxtåtgärder och investeringar. Revisorerna vilja här lämna vissa uppgifter i nu angivna hänseenden.

1) *Belägenhet, virkesförråd och bonitet.* Statens skogsmarker äro till övervägande del belägna i de nordligaste delarna av landet. Av den sammanlagda skogsmarksarealen belöpa 70 procent på Norrbottens och Västerbottens län, 16 procent på övriga norrlandslän jämte Kopparbergs län samt endast 14 procent på övriga län.

I nedanstående tabell upptages i m³sk *virkesförråd* på kronoskogarna för år 1943 och 1960.

Distrikt	m ³ sk totalt		m ³ sk per ha	
	1943	1960	1943	1960
De sex norra distrikten	169 572 000	176 780 000	45	59
De fyra södra distrikten	49 432 000	65 760 000	97	134
Summa och medeltal	216 004 000	242 540 000	48	71

Medelboniteten för kronoskogarna jämförd med vissa enskilda skogar har angivits i sammanställningen på följande sida. Uppgifterna för de enskilda skogarna äro hämtade från riksskogstaxeringen 1938—1952, och en uppdelning har skett enligt den allmänna skogsstatistikens skogliga huvudgrupper. Under varje sådan grupp ha upptagits bonitetsvärdena för närmast motsvarande domändistrikt. Beträffande de enskilda skogarna ha endast medtagits kolumner för aktiebolagsskogar och bondeskogar, däremot icke godsskogar, vilka utgöra en till arealen jämförelsevis liten grupp, liksom ej heller allmänna skogar, där kronoskogarna förutsättas dominera. Sistnämnda båda grupper ingå emellertid i riksskogstaxeringens kolumn för samtliga skogar. För domänverket har redovisats medelboniteten år 1952. En successiv upp- räkning av boniteten har därefter ägt rum (från 2,76 år 1952 till 3,06 år 1960). Motsvarande förbättring kan förutsättas ha ägt rum beträffande enskilda skogar.

2) *Tillväxt, virkesuttag och avsättningsförhållanden.* Den årliga tillväxten på kronoskogarna har för den senaste tioårsperioden uppgått till de mängder som redovisas i följande tabell. Samtidigt lämnas där uppgift om den beräknade årliga avverkningen enligt gällande skogsindelningsplaner, vilka successivt revideras med vissa mellantider, i regel 10 år.

Distrikt (motsvarande)	Riksskogstaxeringen			Domän- verket
	Akte- bolags- skogar	Bonde- skogar-	Samtliga skogar	
I. Riksskogstaxeringen grupp I. (= Norrbottens och Västerbottens län)	2,74	2,67	2,50	
Domänverket:				
Övre Norrbottens distrikt				2,09
Nedre Norrbottens distrikt				2,50
Skellefteå distrikt				2,54
Umeå distrikt				2,52
II. Riksskogstaxering grupp II. (= Jämtlands län och Västernorr- lands län)	3,21	3,28	3,22	
Domänverket:				
Mellersta Norrlands distrikt				2,81
III. Riksskogstaxeringen grupp III. (= Kopparbergs och Gävleborgs län)	3,41	3,58	3,40	
Domänverket:				
Gävle-Dala distriktet				2,61
Bergslagsdistriktet				4,60
IV. Riksskogstaxeringen grupp IV. (= övriga Svealand samt Götaland utom Skåne, Blekinge, Halland och Bohuslän)	4,80	5,20	5,12	
Domänverket:				
Östra distriktet				4,67
Västra distriktet				5,02
V. Riksskogstaxeringen grupp V. (= Skåne, Blekinge, Halland och Bo- huslän)	5,60	5,44	5,66	
Domänverket:				
Södra distriktet				5,12
Hela riket	3,51	4,04		2,76

År	Årlig tillväxt 1 000-tal m ³ sk	Beräknat årligt uttag enl. in- deln.-plan 1 000-tal m ³ sk
1950	5 766	4 645
1951	5 779	4 747
1952	5 690	4 738
1953	5 607	4 787
1954	5 985	4 877
1955	5 988	4 907
1956	5 989	4 994
1957	5 988	5 096
1958	6 170	5 888
1959	6 302	6 013
1960	6 396	6 070

Det faktiska virkesuttaget har, såsom framgår av en jämförelse med en i det föregående intagen tabell, varit större än det beräknade. Avverkningar överstigande den beräknade tillväxten ha under perioden förekommit åren 1954, 1955 och 1957—1960. Totalt sett har dock under 1950-talet liksom tidigare en viss uppbyggnad av virkesförrådet ägt rum. Till detta resultat medverkar också det förhållandet att viss skog icke ingår i avverkningsplanernas tillväxtberäkningar. Per hektar beräknades virkesförrådet år 1951 till 65 m³sk och år 1960 till 71 m³sk.

Avsättningen sker dels såsom rotförsäljning och dels som försäljning av virke som avverkas av domänverket i egen regi. Av det upphuggna virket levereras vissa kvantiteter till AB Statens skogsindustrier. Under femårsperioden 1955—1959 uppgick försäljningsvärdet av dessa kvantiteter till 8,8 procent av värdet av allt sålt virke. Det rotstående virket utbjödes i princip i första hand vid kronoskogsauktion. Därast godtagbart pris därvid icke erhålles, utbjödas rotposterna därefter till försäljning genom inforbrande av anbud. I följande tabell redovisas från år 1935 de uttagna virkeskvantiteterna samt — i kolumnen betecknad »% upphugget» — den omfattning i vilken det försålda virket avverkats i domänverkets egen regi. Samtidigt redovisas i kolumnerna för erhållet rånetto och behållning det ekonomiska utfallet av de båda försäljningstyperna. Begreppet rånetto innebär i fråga

År	Uttag		Rånetto, kr/m ³ sk		Behållning, kr	
	m ³ sk	% upphugget	på rot	upphugget m. m.	per ha	per m ³ sk
1935	4 995 000	45	4,55	3,69	2,36	1,93
1936	5 190 000	42	6,20	3,50	3,33	2,66
1937	5 084 000	49	6,48	5,53	4,09	3,32
1938	5 519 000	49	4,89	5,50	3,02	2,28
1939	5 099 000	47	5,68	3,70	1,64	1,32
1940	6 055 000	58	5,82	4,98	4,03	2,73
1941	5 960 000	58	7,74	5,82	5,51	3,76
1942	6 407 000	57	8,39	6,56	6,75	4,27
1943	6 437 000	60	7,64	7,15	6,36	4,00
1944	7 150 000	59	8,36	6,53	6,65	3,76
1945	6 310 000	53	7,42	6,42	4,65	2,98
1946	7 087 000	56	12,58	7,19	8,83	5,07
1947	5 672 000	54	14,62	12,95	9,72	6,98
1948	4 587 000	52	16,11	16,42	5,97	5,32
1949	5 185 000	60	15,97	15,50	6,49	5,12
1950	5 101 000	52	25,75	13,37	11,05	8,89
1951	4 817 000	55	45,80	28,89	25,76	21,96
1952	4 694 000	60	31,89	44,23	19,63	17,15
1953	5 310 000	62	35,12	19,91	9,15	7,07
1954	6 461 000	69	37,97	23,27	18,64	11,84
1955	6 167 000	69	38,49	23,86	17,10	11,38
1956	5 719 000	73	30,47	23,97	7,36	5,29
1957	6 674 000	71	32,03	19,54	8,96	5,53
1958	6 361 000	82	26,88	18,63	2,43	1,57
1959	6 512 000	72	31,59	13,26	2,87	1,82
1960	7 115 000	76	34,85	19,80	13,34	7,75

om rotförsäljningarna i huvudsak bruttoförsäljningspriset samt i fråga om upphugget virke försäljningspriset minskat med de direkta avverkningskostnaderna.

De i tabellen angivna uppgifterna rörande försäljningarnas fördelning mellan rotstående virke och virke avverkat i egen regi böra ses mot bakgrunden av att vissa mängder virke utbjudas vid auktion utan att någon försäljning kommer till stånd. Under de två senaste decennierna har av det sålunda utbjudna virket som regel omkring 86 procent funnit köpare vid auktionstillfället. Vid några tillfällen har det dock kunnat inträffa — stundom på grund av överenskommelser på köparhåll — att så låga bud avgivits vid kronoskogsauktionerna, att försäljningar endast i ringa utsträckning kunnat komma till stånd. År 1948 såldes sålunda endast 57 procent av det utbjuda virket på auktionerna, och sådana anordnades över huvud taget icke inom vissa distrikt åren 1948 och 1949. Även år 1958 blev ett svagt år i nu ifrågavarande hänseende; endast 53 procent av det i försäljningslängderna upptagna virket erhöles köpare. Emellertid är att märka att efter auktionstillfällena stora mängder av det rotstående virket som regel försäljes genom anbud eller under hand.

Virkesmarknaden under 1950-talet kännetecknades av två extrema avvikelser från den stabila prisutvecklingen, vilka med vissa variationer gällde såväl exporten som hemmamarknaden. Under år 1951 inträffade ovanligt

År	Partipris-index för trä	Trävaruutförsel, m ³		
		oarbetade	sågade (bilade)	Summa
1935	100	395 900	2 679 500	3 075 400
1936	106	285 200	3 074 000	3 359 200
1937	131	499 700	3 165 800	3 665 500
1938	133	655 800	2 433 700	3 089 500
1939	127	427 700	2 950 900	3 378 600
1940	149	788 100	1 971 000	2 759 100
1941	164	600 500	2 217 000	2 817 500
1942	198	386 300	1 671 200	2 057 500
1943	218	352 500	969 700	1 322 200
1944	210	275 500	722 400	997 900
1945	212	169 200	2 480 000	2 649 200
1946	226	488 200	1 688 000	2 176 200
1947	307	388 700	1 650 800	2 039 500
1948	336	384 800	2 216 900	2 601 700
1949	332	903 700	2 702 000	3 605 700
1950	353	608 800	3 309 000	3 917 800
1951	583	557 600	3 814 000	4 371 600
1952	713	1 308 600	2 994 100	4 302 700
1953	541	924 800	4 270 000	5 194 800
1954	585	1 108 400	4 096 000	5 204 400
1955	632	1 688 400	4 749 000	6 437 400
1956	627	1 176 700	4 529 000	5 705 700
1957	597	1 531 300	4 953 500	6 484 800
1958	603	1 168 900	3 920 300	5 089 200
1959	531	880 300	4 602 600	5 482 900
1960	600	775 100	4 951 000	5 726 100

omfattande prisstegringar, vilka sträckte sina verkningar även till viss del av år 1952. Under år 1958 visade marknaden däremot en starkt vikande tendens med låga priser och minskade avslut. Dessa prisrörelser blevo märkbara i fråga om såväl sågade varor som rundvirke, och de avspeglas i de uppgifter om domänverkets avsättningsförhållanden och driftresultat som lämnats i ovan intagna tabeller. För att ytterligare belysa dessa marknadstendenser lämnas på motstående sida en sammanställning för ett antal år av handelsstatistikens uppgifter om landets trävaruutförsel och om kommerskollegiets partiprisindex för trävaror.

3) *Avverknings- och transportkostnader.* Beträffande såväl rotsålt som i egen regi avverkat virke har domänverket att vidkännas kostnader för virkets utsyning och stämpling. Dessa kostnader äro dock icke av större omfattning; de ha under 1950-talet belöpt sig till mellan 2 och 3 milj. kronor per år. För virke som avverkas i egen regi måste vidare kostnaderna för avverkning och transport frånräknas, innan vederbörligt rånetto kan angivas. Mängderna av dylikt virke framgå av tidigare lämnade uppgifter rörande hela virkesuttaget och den procentsats därav som anger vad som sålts i upphugget skick. Under 1950-talet ha avverknings- och transportkostnader uppgått till belopp som framgå av följande tabell, i vilken jämväl en uppdelning skett på tre grupper av domänverkets distrikt, i huvudsak representerande dels övre Norrland, dels mellersta Norrland och Bergslagen, dels ock mellersta och södra Sverige.

År	Distrikt	Avverkn. och transp. kostn. milj. kr	D:o per m ³ sk kr	År	Distrikt	Avverkn. och transp. kostn. milj. kr	D:o per m ³ sk kr
1951	1—4	35,7	24,60	1956	1—4	66,3	33,40
	5—7	16,2	19,70		5—7	38,3	26,10
	8—10	5,8	16,00		8—10	14,4	19,30
	S:a	57,7	21,90		S:a	119,0	28,40
1952	1—4	45,9	33,50	1957	1—4	77,3	33,50
	5—7	26,4	25,90		5—7	44,1	26,80
	8—10	9,9	23,60		8—10	15,8	20,30
	S:a	82,2	29,30		S:a	137,2	29,00
1953	1—4	52,0	30,70	1958	1—4	85,3	32,06
	5—7	26,0	23,70		5—7	45,4	26,13
	8—10	9,4	18,40		8—10	15,6	18,65
	S:a	87,4	26,50		S:a	146,3	27,95
1954	1—4	55,9	26,80	1959	1—4	66,8	30,62
	5—7	40,1	25,30		5—7	45,0	26,25
	8—10	13,0	16,00		8—10	16,0	19,91
	S:a	109,0	24,30		S:a	127,8	27,20
1955	1—4	56,6	29,60	1960	1—4	74,83	30,05
	5—7	39,7	24,30		5—7	49,75	25,51
	8—10	13,0	18,10		8—10	17,93	18,29
	S:a	109,3	25,60		S:a	142,51	26,29

4) *Återväxtåtgärder m. m.* Kostnaderna för skogsodling, hägnad, skogsskydd och plantskogsvård samt nydikning av skogsmark och nybyggnad av vägar bestridas av domänverket ur en särskild fond, den s. k. förnyelsefonden för återväxtkostnader m. m. Avsättning till fonden sker innan någon inleverering av överskott äger rum. Fr. o. m. år 1950 bestämmer Kungl. Maj:t årligen det procenttal av domänverkets bruttoinkomst av skogsmedel med vilket avsättning skall ske. Detta har hittills årligen bestämts till 12 procent. Genom fonden vinnes en jämnare tillgång på medel för dylika arbeten, oavsett huruvida arbetena utföras i nära anslutning till avverkningarna eller få anstå till en senare tidpunkt.

Avsättningarna till fonden och ur fonden bestridda utgifter ha sedan år 1940 uppgått till följande belopp (milj. kr.).

<i>År</i>	<i>Avsättning</i>	<i>Utgifter</i>	<i>Behålln.</i>
1940	3,1	2,0	9,2
1941	3,8	2,1	10,9
1942	4,4	2,4	12,9
1943	3,9	3,4	13,5
1944	7,0	5,6	14,9
1945	3,5	3,8	14,5
1946	10,5	6,4	18,6
1947	3,6	8,0	14,2
1948	1,5	10,2	5,6
1949	19,8	13,6	11,8
1950	17,2	12,9	16,1
1951	28,1	13,6	30,6
1952	31,9	23,6	38,9
1953	26,8	28,9	36,9
1954	34,9	29,0	42,7
1955	34,7	29,5	47,9
1956	32,1	32,4	47,5
1957	34,6	35,9	46,1
1958	33,1	39,1	40,1
1959	30,0	37,6	32,6
1960	37,9	35,7	34,8

I samband med återväxtåtgärderna torde det finnas skäl att beröra det arbete som inom domänverket bedrivs med att åstadkomma skogsväxt på de s. k. svårförnygrade skogsmarkerna i Norrland. Under en lång tidsperiod har på såväl allmänna som enskilda skogar i Norrland pågått en exploatering av det gamla urskogsförrådet, samtidigt som åtgärderna för skogens återväxt varit helt otillräckliga. Fram till de senaste decennierna ha därför kalmarkernas ytvidd i Norrland successivt ökat. Sedan 1940-talet har man emellertid inom domänverket på allvar angripit detta problem och arbetar planmässigt på att komma till rätta därmed. Det år 1950 fastställda programmet innebär i stort sett, att de årliga återväxtåtgärderna på varje revir

böra motsvara minst den areal ny förnygringsyta som upptages genom avverkning jämte en femtondel av den äldre kalmarsarealen. Programmet har beräknats medföra ett årligt behov av omkring 300 000 dagsverken och innefattar även en betydande insats för att avhjälpa den stora bristen på plantor och frö som kunna användas på ifrågavarande trakter och höjdlägen. I stort sett har också det uppgjorda programmet kunnat fullföljas. Dessa åtgärder för restaurering av de norrländska kalmarkerna innebära emellertid en extra belastning på domänverkets utgiftskonto och nettoresultat.

Vid arbetet med nu berörda restaurering stod det snart klart, att tillgängliga resurser i fråga om arbetskraft samt plantor och frö voro begränsade och att en viss hushållning med tillgångarna var påkallad. På grund härav utfärdades i början av 1950-talet bestämmelser om den s. k. skogsodlingsgränsen. Åtgärden avsåg att avskilja vissa områden, som tills vidare lämnades utanför återuppbyggnadsprogrammet, för att koncentrera åtgärderna till de trakter som kunde väntas giva det snabbaste resultatet i form av ökad virkesproduktion och i så goda avsättningslägen som möjligt. Av denna anledning har skogsodlingsgränsen tills vidare dragits nedanför de områden där förnygringssvårigheterna äro stora och resultaten av vidtagna åtgärder mycket ovissa, såsom fjälltrakterna och vissa andra svaga marker i dåliga avsättningslägen. Gränsen är alltså att betrakta som en tillfällig investeringsgräns, ovanför vilken som allmän princip skall gälla att investeringar för skogens förnyelse icke få göras och nya hyggen icke heller upptagas. Vissa modifikationer förutsättas dock kunna göras, om sådana finnas angelägna ur skogsvårdssynpunkt eller motiveras av befolkningens behov av arbetstillfällen. Sedan föreliggande eftersläpning i fråga om skogsvårdsåtgärderna nedanför skogsodlingsgränsen inhämtats torde denna i många fall få flyttas upp.

Genom skogsodlingsgränsen har en areal av omkring 740 000 hektar avgränsats från det närmast aktuella skogsodlingsprogrammet. Av arealen utgöra 83 000 hektar renbetesmark.

5) *Nybyggnadskostnader.* Kostnaderna för nybyggnader vid domänverket bestridas direkt av verkets driftmedel. Dylika investeringar bli därför omedelbart avskrivna i sin helhet. Därav följer också att det årliga driftresultatet påverkas av den omfattning i vilken byggnadsverksamheten under året bedrives.

Under större delen av 1940-talet var hushygnadsverksamheten vid domänverket begränsad med hänsyn bl. a. till då rådande regleringar. En viss upprustning av bostäder och övriga byggnader blev därefter nödvändig för att avhjälpa tidigare eftersläpning på detta område. Följande uppställning visar nybyggnadskostnadernas totalsumma under ett antal år och de andelar därav som falla på vissa slag av byggnader.

År	Summa för nybyggnader milj. kr	Därav för		
		tjänste- bostäder milj. kr	krono- torp/43 milj. kr	skogs- jordbruk milj. kr
1946	4,0	0,4	1,9	1,3
1947	5,7	0,3	2,7	1,5
1948	6,4	0,6	2,9	1,8
1949	5,2	0,4	1,9	1,6
1950	6,8	0,9	2,7	1,9
1951	7,7	0,5	2,9	2,5
1952	17,8	1,0	4,7	3,6
1953	17,1	0,9	4,5	3,4
1954	16,2	0,8	4,3	2,8
1955	15,3	1,4	4,1	2,9
1956	15,1	1,4	4,4	3,5
1957	13,3	0,9	3,8	3,1
1958	9,2	0,8	3,0	1,8
1959	5,4	0,9	1,5	1,2
1960	3,9	0,4	1,1	0,9

Samtidigt med nämnda upprustning av byggnadsbeståndet ha under det senaste årtiondet äldre upplåtelseformer för olika slag av lägenheter utvecklats och dessa överförts till nyare bestämmelser. Såvitt gäller kronotorpen ha nya regler fastställts åren 1943 och 1950. Antalet kolonat, skogstorp, odlingslägenheter och kronotorp enligt äldre bestämmelser ha sålunda nedbringats från över 1 100 år 1951 till 227 år 1960, trots att ett tillskott av dylika lägenheter erhållits från den statliga lantbruksförvaltningen. Antalet kronotorp/43 har i huvudsak bibehållits (en minskning från 884 till 865), under det att 360 kronotorp enligt 1950 års bestämmelser tillkommit. Beståndet av hyreslägenheter har samtidigt betydligt utökats. År 1954 redovisades omkring 1 800 dylika lägenheter; år 1960 hade antalet stigit till 2 323.

Beträffande skogsjordbruken kan samma utveckling avläsas ur nedanstående tabell, som även visar en uppdelning på arealgrupper.

År	Antalet skogsjordbruk				
	under 2 ha	2—4 ha	4—10 ha	över 10 ha	Summa
1945	691	658	827	275	2451
1950	587	668	839	284	2378
1955	302	516	736	252	1806
1959	179	389	681	259	1508
1960	159	367	651	258	1435

6) *Skatter.* Domänverket har författningsenligt att erlægga kommunal inkomstskatt för inkomst av fastigheter och av rörelse. Vidare erlägges skogsvårdsavgift. Statlig inkomst- och förmögenhetsskatt åvilar däremot

icke domänverket. Under 1940-talet, då dylika utskylder utgingo, erlade domänverket skogsaccis men däremot icke krigskonjunkturskatt.

De sammanlagda skatteutgifterna under år 1960 uppgingo till 10,55 milj. kronor, varav omkring 1,2 milj. kronor utgjorde skogsvårdsavgifter.

7) *Administrationskostnader.* Personal- och administrationskostnader ha i likhet med övriga utgifter under det senaste årtiondet undergått en kraftig stegring. I främsta rummet hänför sig denna till löneökningar. Därjämte har efter hand skett en genomgripande omorganisation av förvaltningen inom domänverket. En specialisering har åstadkommits genom att särskilt sakkunnig personal anställts för sådana uppgifter som väg- och husbyggnad, dikning, kontorsarbete m. m. Även en betydande utökning av antalet anställda i administrativ tjänst har efter hand ägt rum, vilket belyses av denna sammanställning.

År	Personalantal				Summa
	styrelsen	skogs- förvaltn.	jordbruks- förvaltn.	Industri- förvaltn.	
1935	150	895	11	(45)	1056
1940	241	1027	11	(113)	1279
1945	257	1114	8	—	1379
1950	295	1298	42	—	1635
1955	331	1337	53	—	1721
1960	359	1444	6	—	1809

För år 1960 redovisades utgifterna för domänstyrelsen till 6,9 milj. kronor och för vissa gemensamma kostnader av administrationsnatur till 1,7 milj. kronor. Administrationskostnaderna för skogsförvaltningen uppgingo till 29,2 milj. kronor och för jordbruksförvaltningen till 0,3 milj. kronor. Pensionskostnaderna redovisas av domänverket vid sidan av övriga administrationskostnader; av dylika kostnader belöpte år 1960 7,3 milj. kronor på pensioner till tjänstemän och 4,6 milj. kronor på pensioner till arbetare. Härvid har icke räknats med den under året utgående preliminära ATP-avgiften. Tillhoppa utgöra nu nämnda kostnader ett belopp av 50 milj. kronor.

Tabellen på följande sida visar administrationskostnaderna för skogsförvaltningen fr. o. m. år 1940. Pensionskostnaderna äro här icke medräknade.

Frågan om den skäligen avkastningen av statens skogsbruk har, såsom redan nämnts, i olika sammanhang varit föremål för granskning. Sålunda företogs under år 1944 en fullständig genomgång av domänverkets rörelse genom statens sakrevisions försorg. Sakrevisionens granskningsmän framhöllo sammanfattningsvis att domänstyrelsen syntes ha väl följt med i utvecklingen såväl på skogsskötselns område som med avseende å ett ekonomiskt utnyttjande av det förvaltade skogskapitalet. Vissa rationaliseringsförslag som framlades av granskningsmännen och som bl. a. gällde för-

År	Administrationskostnader				
	lokalförvaltning	domstyr. + överjäg.m. ¹⁾	Summa	per ha	per uttagen m ³ sk
	milj. kronor			kronor	
1940	5,6	1,7	7,3	1,77	1,20
1941	6,0	1,7	7,7	1,90	1,29
1942	6,5	2,0	8,5	2,09	1,32
1943	6,8	2,2	9,0	2,22	1,39
1944	6,8	2,2	9,0	2,24	1,27
1945	7,0	2,3	9,3	2,31	1,48
1946	7,8	2,8	10,6	2,60	1,49
1947	10,0	2,9	12,9	3,17	2,28
1948	11,4	3,4	14,8	3,62	3,22
1949	11,8	3,1	14,9	3,66	2,89
1950	11,8	3,7	15,5	3,79	3,05
1951	13,8	4,5	18,3	4,45	3,80
1952	16,3	5,2	21,5	5,25	4,59
1953	18,1	5,5	23,6	5,76	4,45
1954	18,5	5,7	24,2	5,89	3,74
1955	18,9	6,6	25,5	6,22	4,14
1956	19,5	7,1	26,6	6,46	4,65
1957	21,7	7,6	29,3	7,13	4,40
1958	25,5	5,9	31,4	7,63	4,94
1959	26,4	6,1	32,5	7,86	4,99
1960	27,9	6,4	34,3	8,29	4,81

1) Fr. o. m. 1959 har redovisningen av överjägmästarna flyttats från domänstyrelsen till lokalförvaltningen.

valtnings- och administrationsförhållanden ha sedermera föranlett domänverket att vidtaga åtgärder i angivet syfte.

I sin ovan nämnda år 1951 framlagda redogörelse för domänfondens avkastning redovisade riksdagens revisorer vissa försök att anställa jämförelse mellan domänverkets och enskilt skogsbruk. I detta sammanhang återgävo revisorerna följande uppgifter ur en av chefen för domänstyrelsen framlagd promemoria.

Efter de uppgifter, som nu lämnats angående kronoskogarnas avkastning, kan man fråga sig, vilka avkastningsmöjligheter dessa skogar ha i förhållande till landets skogar i övrigt. Den produktiva skogsmarksarealen utgör 18,5 procent av hela landets. Emellertid ligger denna areal till nära 90 procent inom Norrland och Dalarna, till 3/4 inom Norrbottens och Västerbottens län och till drygt hälften inom dessa båda läns lappmarker. Med hänsyn till det nordliga läget är markens produktionsförmåga (bonitet) avsevärt lägre än för landet i övrigt, och kronoskogarnas andel av landets skogar kan, i virkesproduktion räknat, uppskattas till 12 procent. I fråga om värdeavkastningen kan anföras, att det sammanlagda skogsmarks- och skogsvärdet, som åsattes för statsskogarna vid senaste fastighetstaxering (alltså ett avkastningsvärde) utgjorde 10 procent av motsvarande värde för hela landets skogar. Däri ligger alltså även hänsyn till det sämre avsättningsläget för kronans mera avsides belägna skogar.

Det finnes emellertid anledning antaga att även den senast anförda procentsiffran är för hög. Vid fastighetstaxeringen finnes tillgång till utförliga

uppgifter om kronoskogarna och deras virkesförråd, vilket möjliggör en lämpligen noggrann bestämning av värdena enligt de gällande grunderna. För övriga skogar saknas oftast motsvarande uppgifter, varför värderingen blir osäkrare och måste göras mera försiktigt. Härtill kommer att, sedan tillgodogörandet av urskogsförrådet avslutats, avkastningen från skogarna i övre Norrland under avsevärd tid kommer att vara betydligt lägre än vad som svarar mot markens produktionsförmåga. Samtidigt bliva föryngringskostnaderna å dessa skogar, särskilt efter det nu påbörjade stora restaureringsarbetet mycket stora i förhållande till inkomsterna. Man torde därför icke kunna räkna med, att statsskogarnas bidrag till avkastningen från landets skogar under de närmaste decennierna skall utgöra mer än 7 å 8 procent.

Revisorerna betonade i nämnda sammanhang de vanskligheter som av olika skäl voro förenade med en jämförelse mellan driftresultaten för kronoskogarna och för enskilt skogsbruk. Det senare bedrevs i regel i förening med jordbruk eller med skogsindustri, och renodlade inkomstsiffror för själva skogsbruket kunde som regel icke erhållas utan ingående utredningar. En viss möjlighet till sådana jämförelser hade revisorerna emellertid funnit genom att jämföra å ena sidan de rotvärden som framkommit för allt skogsbruk, såväl kronans som enskilt, vid taxeringen till skogsaccis för femårsperioden 1944—1948 och å andra sidan kronoskogarnas rånettovärden för närmast motsvarande tid. Dessa uppgifter, som lämnades länsvis, gävo vid handen att kronoskogarnas rånetton nästan genomgående lågo väsentligt högre än det accispfiktiga virkets rotvärden. Endast i två län, nämligen i Kopparbergs och Gävleborgs län, var förhållandet det motsatta. Revisorerna framhöll dock samtidigt, att uppgifterna måste bedömas med stor försiktighet. Dels måste det accispfiktiga virkets rotvärden höjas med hänsyn till att däri icke inginge värdet av husbehovsskog och av odeklarerad skog. Vidare gjordes reservationer bl. a. för materialets tillförlitlighet och olikheter i själva taxeringsförfarandet.

1951 års revisorer återgävo vidare vissa av chefen för domänstyrelsen redovisade försök till jämförelser mellan domänverkets och vissa skogsbolags avkastningsresultat för åren 1949 och 1950. Jämförelsen baserade sig för bolagens del på efter deklARATIONER uppskattad inkomst av jordbruksfastighet för taxering till statlig inkomstskatt. För nämnda två år syntes domänverket i regel ha deklarerat en högre avkastning av skogsbruket än vad de enskilda bolagen gjort, såväl per hektar skogsmark som i relation till taxeringsvärdena. Därav kunde dock icke dragas den slutsatsen, att statskogarna under likartade förutsättningar skulle ha lämnat en högre verklig avkastning. Åtskilliga faktorer gjorde nämligen att värdena icke voro jämförbara. Förvaltningsobjekten voro exempelvis icke likvärdiga med avseende på belägenhet, bonitet och virkeskapital. Virkesuttagen voro i regel okända; dessas storlek ägde givetvis högst väsentlig betydelse både direkt och indirekt i förhållande till de fasta kostnaderna. Det var vidare osäkert

huruvida domänverkets priser för försålt virke och bolagens värderingar av eget virke voro fullt jämförbara. Även bolagens kostnader i samband med överlämnandet av virket till de egna industrierna kunde orsaka avvikelser, och olikheter syntes slutligen föreligga i fråga om avverkningskostnader och omfattningen av vidtagna skogsvårdsåtgärder.

Revisorernas uttalande. År 1951 lämnade riksdagens revisorer en redogörelse för domänfondens driftresultat och redovisade vissa uppgifter såsom underlag för en bedömning av i vad mån statsverket kunde anses erhålla en skälig avkastning av de betydande skogstillgångar som förvaltas av domänverket. Sedan nu en tioårsperiod förflutit efter det att nämnda undersökning ägde rum, ha revisorerna velat ånyo upptaga denna fråga till granskning med sikte närmast på utvecklingen under 1950-talet.

Revisorerna vilja till en början göra det allmänna uttalandet att kronans skogar, såvitt revisorerna kunna bedöma, äro väl skötta. Skogsvårds- och återväxtåtgärder utföras i tillräcklig omfattning, och detsamma gäller åtgärder för tillgångarnas förbättrande. Revisorernas omdöme grundar sig på ett flertal besök vid kronoskogarna, företagna såväl innevarande år som tidigare under tioårsperioden.

Virkesmarknaden under 1950-talet kännetecknades av två starka avvikelser från den stabila prisutvecklingen, vilka gällde såväl exporten som hemmamarknaden. Under år 1951 inträffade ovanligt omfattande prisstegringar, vilka sträckte sina verkningar även till viss del av år 1952. Under år 1958 visade marknaden däremot en starkt vikande tendens med låga priser och minskade avslut. För domänverkets driftresultat är att märka, att prisläget under ett visst försäljningsår normalt kommer till uttryck även under det närmast påföljande året, då det upphuggna virket levereras, och att en viss utjämnning av extrema prisavvikelser alltså äger rum. Den genomsnittliga avkastningen av skogsbruket under tioårsperioden har uppgått till 51 milj. kronor och det genomsnittliga till statsverket inlevererade överskottet till 53 milj. kronor. Från dessa genomsnitt förekomma emellertid betydande avvikelser. Under högkonjunkturen 1951—1952 redovisades en avkastning från skogsbruket på 106 respektive 80 milj. kronor och överskott på 91 respektive 70 milj. kronor, under det att lågkonjunkturperioden 1958—1959 gav avkastningar på 9 respektive 12 milj. kronor och överskott på 9,5 respektive 23 milj. kronor. Det är att märka att dessa variationer äro långt starkare än de rörelser som partiprisindex för trävaror utvisar.

Då det gäller att bedöma skäligheten av kronoskogarnas avkastning böra ett flertal betydelsefulla faktorer beaktas, vilka äro ägnade att begränsa domänverkets möjligheter att inleverera överskott av virkesförsäljningarna. Kronoskogarna omfatta närmare en femtedel av landets skogsmarksareal. Emellertid ligger denna areal till nära 90 procent inom Norrland och Dalarna och till tre fjärdedelar inom Norrbottens och Västerbottens län. Av

skogsmarken i sistnämnda båda län ligger nära hälften i lappmarkerna. Kronans skogar äga därför en långt svagare produktionsförmåga och ett lägre virkesförråd än vad som är genomsnittligt för landet. Endast i södra Sverige torde, åtminstone såvitt gäller virkesförrådet, förhållandet vara det motsatta.

Såsom redan antytts bedriver domänverket återväxt-, skogsvårds- och förbättringsåtgärder i stor omfattning. Verket ligger i detta hänseende väl framme bland landets skogsägare. Därjämte har domänverket sedan ett antal år fullföljt ett omfattande upprustningsprogram för att åstadkomma skogsproduktion på de s. k. svårförnygrade skogsmarkerna i Norrland, på vilka under tidigare skeden dylika åtgärder blivit i hög grad eftersatta. Detta omfattande arbete har inneburit en extra belastning, som krävt särskilt stora avsättningar till förnyelsefonden för återväxtkostnader.

För enskilda skogar med ej alltför omfattande skogsinnehav ter det sig naturligt att förlägga virkesuttagen till sådana år då goda virkespriser erhållas, under det att uttagen hållas tillbaka under år då priserna äro låga. För domänverket är emellertid en dylik politik svårare att genomföra. Statsmakterna ha uttalat sig för en i möjligaste mån jämn avverkning på kronoskogarna. I viss utsträckning torde intressen av mera allmän räckvidd såsom arbetsmarknads- och konjunkturpolitiska synpunkter härvid ha medverkat, vilka icke alltid ha sammanfallit med domänverkets företagsekonomiska intressen. I längden måste dylika hänsyntaganden återspeglas i driftresultatet.

För domänverkets avverknings- och transportkostnader har i det föregående lämnats en sammanställning, uppdelad på tre grupper av distrikt. Därav framgår att nämnda kostnader äro väsentligt högre på de nordligt belägna distrikten än på de sydligare, vilket är en naturlig följd av norrlandsskogarnas längre transportvägar, besvärligare avverkningsförhållanden och klenare virkesförråd. För det ekonomiska utfallet har detta förhållande givetvis en avgörande betydelse, eftersom den övervägande mängden virke uttages i de nordliga distrikten och alltså måste vidkännas de högre kostnaderna, innan någon behållning kan redovisas av uttagen. Tabellen visar emellertid också att -- oaktat arbetslöner och omkostnader ökat väsentligt under 1950-talet och de sammanlagda avverknings- och transportkostnaderna stigit från 58 till 128 milj. kronor -- kostnaderna per uttagen m³sk ökat i betydligt mindre grad. Genom att insätta olika tekniska hjälpmedel och genom andra former av rationalisering vid skogsavverkningarna har domänverket alltså kunnat effektivt motverka de kostnadshöjande tendenserna, en utveckling som måste anses mycket tillfredsställande.

1951 års revisorer ägnade uppmärksamhet åt frågan om domänverkets avverknings- och försäljningspolitik. Revisorerna konstaterade att utvecklingen gått i den riktningen, att en allt större andel av det försålda virket avverkades i egen regi. Under 1920-talet utgjorde det avverkade virket om-

kring 25 procent av uttaget, men andelen hade efter hand stigit till 50—60 procent. Ett flertal omständigheter hade medverkat till denna utveckling; bl. a. måste domänverket tillgodose AB Statens skogsindustrier med den övervägande delen av bolagets virkesbehov. Främst sammanhänge emellertid förskjutningen med önskemålet att till skogarna knyta en fast arbetarstam, vilken kunde tagas i anspråk även för de många andra arbeten som måste utföras på skogarna. Jämväl vissa sociala skäl talade i samma riktning.

Av redogörelsen ovan framgår att utvecklingen under 1950-talet gått än längre i riktning mot avverkningar i egen regi. Under åren fram till och med 1953 låg procenttalet för upphugget virke liksom tidigare mellan 50 och 60. Åren 1954 och 1955 utgjorde andelen upphugget virke 69 procent, och under åren därefter har andelen stigit till mellan 70 och 80 procent. År 1958 noterades det högsta procenttalet — 82. Samtidigt härmed kan iakttagas, att det rotsålda virkets rånetto genomgående ligger betydligt högre än det netto som efter avdrag av avverkningskostnader erhålles för upphugget virke. Utöver vad som tidigare anförts såsom motivering för avverkningar i egen regi har i anledning härav från domänverkets sida framhållits, att åtskilligt virke utbjudes som rotposter utan att erhålla köpare och att vissa poster, särskilt i massavedsdimensioner, över huvud icke efterfrågas vid rotförsäljningarna. Sådant virke måste givetvis omhändertagas av verket och säljas som leveransvirke. Vidare har framhållits att det rotsålda virkets medeldimension är grövre än det upphuggnas, emedan i det förstnämnda ingår en större andel timmer, och att detta virke därför normalt bör lämna ett högre rånetto.

Revisorerna finna nu liksom tidigare, att bärande skäl föreligga för att betydande mängder virke omhändertagas av domänverket genom avverkningar i egen regi. Revisorerna vilja emellertid uttala en viss tveksamhet gentemot den fortgående tendensen att ytterligare minska rotförsäljningarnas andel. Den föreliggande skillnaden i rånettovärde synes revisorerna så betydande, att den knappast kan förklaras uteslutande med skillnaden i medeldimension. Ett alltför konsekvent genomfört system med avverkningar i egen regi medför otvivelaktigt vid sidan av fördelarna vissa olägenheter, särskilt för en skogsägare som icke tillvaratager mer än en mindre del av virket vid egna industrier utan är hänvisad till att avsätta huvuddelen av virket på den öppna marknaden. Systemet förutsätter sålunda, att domänverkets fasta organisation av arbetare, bostäder och maskiner m. m. efter hand utbygges. Att sedermera beskära en sådan organisation, om ett steg i motsatt riktning skulle befinnas önskvärt, torde stöta på stora svårigheter, eftersom hänsyn måste tagas till arbetskraftens sysselsättning och investeringarnas avskrivning även i tider med svaga konjunkturer. Det synes revisorerna icke osannolikt, att den ytterst ringa behållning per försåld m³sk som redovisats åren 1958 och 1959 kan återföras på nu nämnda förhållande.

I diskussionen om domänverkets avkastning framhålles ofta, att den betydande upprustning av bostadsbeståndet som ägt rum under senare år medfört en påfrestning på driftresultatet utöver det normala. Detta innebär emellertid icke, att domänverket nu skulle ha ett skörda resultatet av ett avslutat investeringsskede. Utvecklingen på storskogsbrukets område går snabbt, och det synes antagligt att domänverket nu står inför en period av nya investeringar av stor omfattning. Maskinanvändningen i skogen har ännu icke hunnit långt och torde kräva betydande utgifter i framtiden, delvis av försökskaraktär. Det synes icke uteslutet att även i fråga om bostadsbyggande och upprustning av kronotorp och lägenheter ytterligare investeringar komma att bli erforderliga. Samtidigt med den betydande upprustning som ägt rum på detta område har konkurrensen om arbetskraften och inflyttningsströmmen mot tätorterna tilltagit i sådan grad, att man redan har svårigheter att återbesätta arrendelediga jordbruk och till och med kan iakttaga en tendens att lämna upprustade ställen. Såsom framgår av redogörelsen i det föregående rörande förändringar i antalet kronotorp, skogsjordbruk och lägenheter har den principen följts att jordbruk med små arealer (t. o. m. 10 hektar) nedlagts, under det att större jordbruk behållits. Denna utveckling står i överensstämmelse med de allmänt tillämpade jordbruksekonomiska principerna, men det kan ifrågasättas om dessa böra tillämpas för domänverkets del, där angelägenheten att erhålla arbetskraft på kronoskogarna är det väsentliga. Ur sistnämnda synpunkt torde jordbruksarealens storlek äga mindre betydelse och tonvikten i stället böra läggas på fastigheternas belägenhet i förhållande till annan bebyggelse.

Administrationskostnaderna inom domänverket äro avsevärda; de redovisades år 1960 till 38 milj. kronor eller, därest även pensionskostnaderna inräknas, till 50 milj. kronor. Dessa kostnader utvisa under 1950-talet en avsevärt starkare ökning än den allmänna prisnivån, men de ha icke ökat i samma takt som omsättningen av virkesprodukter inom domänverket. Det torde vara svårt att avgöra vilken relativ storlek dylika kostnader böra ha för att betraktas som normala och godtagbara, bl. a. med hänsyn till att tveksamhet kan råda om huruvida vissa utgifter höra hemma på skogsdriftens eller administrationens konto. Administrationskostnaderna utgöra emellertid en utgiftspost som bör vara föremål för ständig uppmärksamhet inom varje gren av statsförvaltningen. Det har upplysts att inom domänverket för närvarande pågår en översyn beträffande de arbetsuppgifter som böra åvila respektive jägmästare, konojägare och förmanspersonal. Revisorererna finna en dylik översyn väl motiverad. Den bör enligt revisorerernas mening följas av ett övervägande rörande den lämpligaste storleken av förekommande förvaltningsområden (revir och bevakningstrakter) och en motsvarande undersökning rörande den mest rationella arbetsfördelningen mellan domänstyrelsen och överjägmästarna.

1951 års revisorer framhöllo önskvärdheten av att erhålla underlag för en

jämförelse mellan domänverkets driftresultat och vad som utvinnes vid enskilt skogsbruk. Under 1950-talet ha inom skogshögskolans skogsekonomiska institution utförts vissa undersökningar rörande bondeskogsbrukets lönsamhet, men dessa undersökningar ha hittills icke utsträckts till det större skogsbruket. Inom domänstyrelsen ha däremot i nu angivna syfte vissa erfarenheter utbytts med ett större mellansvenskt skogsbolag, och avsikten är att en liknande jämförelse skall företagas med ett norrländskt bolag. Det är enligt revisorernas mening angeläget, att en metodisk analys av storskogsbrukets ekonomi kommer i gång. Det vore också av värde om de företagna jämförelserna med enskilda företag kunde givas en mera öppen redovisning, givetvis under förutsättning att samförstånd kan åstadkommas med vederbörande enskilda part.

§ 26

Kronans jaktarrenden

Jakten på marker under domänstyrelsens förvaltning regleras genom kungörelsen 1927:437 angående grunder för tillgodogörande av kronans jakträtt, vilken tillkommit efter riksdagens hörande (prop. 1927:122). Enligt kungörelsen kan Kungl. Maj:t uppdraga åt domänstyrelsen att upplåta jakträtt på nämnda marker till lämplig person och mot skälig ersättning. Upplåtelse av jakt på älg, hjort och rådjur må äga rum, om stammen därav så förökad sig att den ur jaktvårdssynpunkt lämpligen bör beskattas eller om den bör minskas till förekommande av olägenhet eller hinder för skogs-skötseln. Upplåtelse av annan jakträtt må äga rum, om det anses överensstämma med god jaktvård och i övrigt lämpligen bör ske. Upplåtelsen skall ske på arrende under villkor och på sätt som må finnas för skogs- och jaktvården betryggande.

I anslutning till nu nämnda bestämmelser har Kungl. Maj:t bemyndigat domänstyrelsen att under vissa villkor upplåta rätt till jakt efter älg, hjort och rådjur för ett år i sänder och för annat vilt för en tid av högst fem år. Domänstyrelsen äger också att ansluta kronans mark till jaktvårdsområde enligt 10 § jaktlagen.

Småviltsjakten utarrenderas som regel genom att jakträtten till visst område upplåtes enligt femårskontrakt till inom domänverket anställda eller till utomstående. Arrendebeloppen för dessa upplåtelser beröras närmare i det följande. Högviltsjakten utbjudes i första hand till småviltarrendatorn, i andra hand till annan lämplig person. Dessa upplåtelser, som träffas för ett år i sänder, avse dels visst område och dels visst antal djur.

Avgälderna för högviltsjakt ha bestämts genom domänstyrelsens cirkulär den 4 juli 1960. Vid all jakt på älg utgår dels en grundavgift på 50 kronor för varje djur som upplåtelsen avser, dels ock en jaktavgift för varje fällt djur. Den sistnämnda avgiften utgör 200 kronor för tjur med sammanlagt mer än tolv taggar och 100 kronor för annat vuxet djur. Vid upplåtelse till domänverkets fast anställda arbetare, till arrendatorer av skogsjordbruk eller till innehavare av kronatorp och lägenheter äro jaktavgifterna för varje fällt djur 50 kronor lägre än nyss sagts. Vid jakt på hjort är grundavgiften 20 kronor och jaktavgiften 40 kronor, medan vid jakt på rådjur motsvarande belopp uppgå till respektive 10 och 20 kronor. För jakt på sistnämnda båda viltslag erläggas domänverkets anställda och arrendatorer samma avgifter som utomstående.

Inkomster, utgifter och överskott av jakten på kronans marker ha för de senaste fem åren uppgått till följande belopp (kr.).

	<i>Inkomster</i>	<i>Utgifter</i>	<i>Överskott</i>
1956	467 000	93 800	373 200
1957	507 600	94 200	413 400
1958	639 200	95 100	544 100
1959	728 300	86 000	642 300
1960	744 100	92 900	651 200

Inkomsterna hänföra sig till jaktarrendeavgifter och avgifter för fällda djur. I beloppen ingå icke arrenden av jakt på kronomarker ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens lappmarker eller på renbetesfjällen i Jämtlands län, emedan upplåtelser av jakträtten på dessa områden ske genom vederbörande länsstyrelse. Utgifterna avse jaktvårdsåtgärder, huvudsakligen hjälpfodring av villebråd samt jaktbevakning.

Inkomsternas fördelning på högvilt och småvilt framgår av följande uppställning. Beloppen avse jaktår närmast före de kalenderår, som angivits i tabellen ovan, och summorna äro därför icke sammanfallande.

<i>Jaktår</i>	<i>Arrendeavgift för älg, hjort och rådjur</i>	<i>Arrendeavgift för småvilt</i>
1955/56	193 400	217 900
1956/57	206 400	231 200
1957/58	225 900	251 000
1958/59	346 300	275 700
1959/60	392 700	298 000

Enligt den nyssnämnda kungörelsen angående grunder för tillgodogörande av kronans jakträtt äger domänverkets personal att på kronomarker som tillhöra dess tjänstgöringsområde idka jakt efter varg, järv, räv, utter m.fl. som skadedjur betecknade djurslag ävensom, med domänstyrelsens på särskilda skäl och för begränsad tid lämnade tillåtelse, efter annat vilt eller vissa arter därav. En motsvarande rätt kan medgivas innehavare av vissa torp och lägenheter i de sex nordligaste länen, såvitt gäller marker som gränsa intill det upplåttna området. Numera förekommer det dock icke att domänverkets personal eller lägenhetsinnehavare med stöd av nämnda bestämmelser utöva jakt efter skadevilt på marker som i jakträttshänseende upplåtits åt annan. I stället upplåtes rätten till småviltjakt på vissa begränsade områden till befattningshavare och andra anställda hos domänverket.

I nedanstående tabeller lämnas en sammanställning av vissa uppgifter beträffande kronans jaktarrenden för småvilt. Uppgifterna avse huvuddelen av ingångna kontrakt men äro av olika skäl icke fullständiga. I åtskilliga fall, särskilt beträffande norrlandsdistrikten, ha sålunda fullständiga uppgifter icke kunnat erhållas om de arealer, som upplåtelseerna avse (arealuppgifterna ha ansetts mindre väsentliga för avgäldernas storlek), i andra fall har arrendet erlagts som engångsbelopp eller föreligga andra speciella

förhållanden, vilka medfört att upplåtelseerna icke ansetts böra medtagas i en översiktlig redogörelse. Beträffande de redovisade arrendena är vidare att märka, att samma areal i vissa fall kunnat upplåtas till flera personer. I de fall upplåtelse skett till jaktlag tecknas som regel kontrakt endast med en person såsom företrädare för laget.

Jaktupplåtelse mot avgäld till tjänstemän inom domänverket

	<i>Antal kontrakt</i>	<i>Upplåten areal hektar</i>	<i>Avgäld kr.</i>	<i>Avgäld per 100 hektar kr.</i>
<i>Överjägmästare</i>	6	2 806	605	21: 56
<i>Jägmästare:</i>				
De fyra norra distrikten	5	13 957	295	2: 11
De sju södra distrikten	36	31 295	5 780	18: 47
<i>Kronojägare:</i>				
De fyra norra distrikten	13	39 838	770	1: 93
De sju södra distrikten	73	33 786	9 825	29: 23

De olikheter i fråga om avgäldsbeloppet per hektar som föreligga mellan olika personalkategorier äro endast skenbara och beroende av jaktmarkernas geografiska belägenhet. Vid upplåtelse av jakträtt till domänverkets tjänstemän uttagas i princip samma avgälder per hektar, oberoende av om upplåtelse sker till överjägmästare, jägmästare eller kronojägare.

I enlighet med bestämmelserna i den tidigare åberopade kungörelsen angående grunder för tillgodogörande av kronans jakträtt äger personalen rätt till viss jakt inom dess tjänstgöringsområde. Vid medgivande av rätt till sådan jakt tillämpas olika förfaringsätt i norra och södra delen av landet. Inom de sju norra distrikten utfärdas särskilda jakträttsbevis till varje tjänsteman, innebärande rätt till avgäldsfri jakt på angivet område. Inom de fyra sydligaste distrikten finnas däremot inom varje revir undantagna vissa områden, där jakträtt ej ansetts böra upplåtas och inom vilka jägmästare- och kronojägarepersonalen äger rätt till jakt utan avgäld.

Till arrendatorer av skogsjordbruk och till domänverkets fast anställda arbetare ha upplåtelse av rätt till såväl småvilts- som högviltsjakt skett i stor omfattning. För dessa upplåtelse, vilka i de flesta fall ske kollektivt till jaktlag, där en person är talesman för de övriga i laget, erläggas avgälder, som äro lägre än de vilka domänstyrelsen betingar sig från helt utomstående. De till arbetare och arrendatorer upplåtna jaktområdena uppgingo vid 1960 års slut till omkring 420 med en sammanlagd areal av ca 640 000 hektar.

Med stöd av bestämmelserna i tidigare nämnd kungörelse ha avgäldsfria

upplåtelser skett även till innehavare av kronotorp och kronolägenheter inom de sex nordligaste länen. Totala antalet sådana upplåtelser uppgår till 392.

Den övervägande delen av kronans jakträttsupplåtelser på kronomark sker dock till utomstående personer. Avgiftsfria upplåtelser förekomma icke inom denna grupp. Jakträttsarrendatorerna antagas av domänstyrelsen efter förslag av vederbörande revirförvaltare. Anbudsförfarande tillämpas icke.

Jakträttsupplåtelser till övriga anställda och till utomstående

	<i>Antal kontrakt</i>	<i>Upplåten areal hektar</i>	<i>Avgäld kr.</i>	<i>Avgäld per 100 hektar kr.</i>
<i>Övriga anställda:</i>				
De fyra nordliga distrikten	466	480 000	8 590	1: 79
De sju södra distrikten	248	160 000	32 430	20: 27
<i>Utomstående:</i>				
Övre Norrbottens	102	730 107	10 388	1: 42
Nedre Norrbottens	86	175 918	8 130	4: 62
Skellefteå	150	329 847	18 260	5: 54
Umeå	140	273 900	17 753	6: 48
Summa Norrbotten o. Västerbotten	478	1 509 772	54 531	3: 61
Sollefteå	137	153 573	11 043	7: 19
Östersunds	67	95 146	7 540	9: 21
Gävle-Dala	181	256 763	22 047	8: 59
Bergslags	178	76 329	31 622	41: 43
Östra	323	102 013	53 765	52: 70
Västra	382	103 335	53 316	51: 60
Södra	226	68 289	40 678	59: 57
Summa för de sju sydliga distrikten	1 494	855 448	220 011	25: 72

Såsom framgår av de uppgifter som redovisas i tabellerna ovan äro arrendebeloppen per hektar synnerligen olika i skilda distrikt, vilket har förklarats bero på jaktmarkernas varierande beskaffenhet och tillgången på vilt i olika delar av landet. Till följd därav äro de arealer som innefattas i varje upplåtelse avsevärt större i norrlandsdistrikten än längre söderut. Detta förhållande belyses närmare i följande uppställning.

<i>Distrikt</i>	<i>Genomsnittlig areal per upplåtelse hektar</i>	<i>Genomsnittligt arrendebelopp per upplåtelse kr.</i>
<i>Anställda (utom tjänstemän):</i>		
De fyra nordliga distrikten	1 030	18
De sju södra distrikten	644	131
<i>Utomstående:</i>		
Övre Norrbottens	7 179	101
Nedre Norrbottens	2 046	95
Skellefteå	2 200	122
Umeå	1 956	127
Sollefteå	1 121	81
Östersunds	1 420	113
Bergslags	429	178
Gävle-Dala	1 419	122
Östra	316	167
Västra	270	140
Södra	302	180

Revisorernas uttalande. Revisorerna ha under nästföregående paragraf lämnat en översiktlig redogörelse för en verkställd granskning av domänverkets driftresultat. I anslutning härtill vilja revisorerna närmare beröra ett speciellt avsnitt av domänverkets förvaltningsområde, nämligen kronans jaktarrenden. Till revisorerna har vid åtskilliga tillfällen — såväl innevarande år som tidigare — från enskilt håll framförts kritik rörande dessa arrenden, varvid främst gjorts gällande att arrendebeloppen äro för låga och att markerna borde utbjudas efter anbuds förfarande till den högstbjudande. Revisorerna ha med anledning därav ansett sig böra granska även denna gren av domänverkets förvaltning.

Jakträtten på kronomarkerna upplåtes dels som högviltsjakt och dels som småviltsjakt. För högviltsjakten uttagas avgifter i proportion till det antal djur som upplåtelseerna avse och till antalet fällda djur. Dessa avgifter äro lika över hela landet. Totalinkomsterna därav äro alltså beroende av den omfattning i vilken vederbörande viltstam anses böra beskattas. Småviltsjakten upplåtes däremot områdesvis för högst fem år i sänder. Huvuddelen av upplåtelseerna sker till domänverket utomstående personer, alltid mot arrendeavgift; en mindre del av jakträtterna utlämnas till domänverkets tjänstemän samt till markarrendatorer och fast anställda, som regel mot avgift men i ett mindre antal fall, speciellt i övre Norrland, utan avgift. I det föregående ha sammanställningar lämnats över huvuddelen av nu gällande arrendekontrakt beträffande småviltsjakt. Ehuru vissa kontrakt på grund av förekommande osäkerhetsmoment ansetts böra utlämnas, är det kvarstående materialet tillräckligt omfattande för att ge en klar helhetsbild av förhållandena.

Revisorerna ha vid granskningen funnit, att de allmänna principer som av domänverket tillämpas vid upplåtelse av jakträtt i huvudsak äro tillfredsställande. Det synes revisorerna riktigt att befattningshavare vid domänverket, som i sin tjänst ha att vårda de skogsmarker om vilka här är fråga, äga tillgång till jakträtt på marker av lämplig storlek och att även arrendatorer och på kronomarkerna sysselsatta fast anställda arbetare ha en sådan rätt. Beträffande upplåtelse har visserligen en viss jämkning av arrendebeloppen efter hand skett med hänsyn till förändringarna i penningvärdet, men det synes dock uppenbart att dessa belopp genomgående äro låga, i vissa fall alltför låga, varför en höjning av avgifterna i vissa fall borde kunna vidtagas. Om arrendena utlämnades efter anbudsförfarande, skulle måhända en väsentlig höjning av inkomsterna kunna åstadkommas, men revisorerna anse det vara en riktig linje att detta system icke användes. Avsevärt högre avgifter kunna nämligen antagas resultera i en kraftigare beskattning av viltet, en utveckling som icke vore önskvärd. Det måste härvid beaktas, att djurlivet på kronans marker är en egendom som är värdefull icke enbart ur jägarnas synpunkt utan även för allt större grupper av den naturälskande allmänheten. Enligt revisorernas mening böra i fråga om dessa marker de viltvårdande och naturvårdande intressena tillmätas större betydelse än åtgärder som kunna synas ägnade att på kort sikt ge ett högre ekonomiskt utbyte. En översyn av arrendebeloppen synes dock vara önskvärd.

§ 27

Vissa arrenden på kronoegendomen Bogesund

Bogesunds egendom är belägen i Östra Ryds socken av Stockholms län, omkring 3 mil nordost om Stockholm. I nordväst gränsar egendomen med en omkring 2 km bred landremsa till egendomen Rydboholm, men den är i övrigt helt omgiven av vatten, bl.a. Stora Värtan och Askrikefjärden, och har en strandlinje av omkring 55 km längd. Till egendomen höra områden i angränsande vatten jämte ett flertal holmar och skär. På egendomen ligger Bogesunds slott och gårdsbyggnaderna vid huvudgården samt jordbruksbebyggelsen vid ett antal arrendegårdar. Vidare finnes ett flertal lägenheter och enstaka byggnader. På området Karlsudd äro 45 tomter bebyggda med enskilda personer tillhöriga villor, men i övrigt saknas tätare bebyggelse. Arealen utgör i runt tal 3 350 hektar, fördelad på följande ägoslag:

åker och annan odlad jord	680 hektar
naturlig äng	60 »
skogsmark	2 520 »
övrig mark (vägar, tomter, impediment m. m.)	70 »
insjöar och vattendrag	20 »

Genom beslut den 30 mars 1946 förordnade Kungl. Maj:t med stöd av lagen om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom, att Bogesunds egendom skulle mot lösen avstås till kronan och att domänstyrelsen skulle för kronans räkning taga egendomen i besittning. Sedan en särskild utredning verkställdt rörande dispositionen av egendomen (den s.k. bogesundsutredningen), framlade Kungl. Maj:t i propositionen 1948: 128 förslag där- om, i huvudsak innebärande att jordbruket och skogsbruket skulle iståndsättas. Någon slutgiltig plan för egendomens utnyttjande ansågs emellertid icke böra framläggas med hänsyn till att de framtida behoven av mark på egendomen icke kunde överblickas. Enligt vad som uttalades i propositionen syntes emellertid vissa förutsättningar föreligga för att egendomens huvudgård, säteriet Bogesund ¹¹, skulle kunna användas för jordbrukets försöksverksamhet. Det förutsattes dock att denna fråga skulle ytterligare utredas. Med bifall till Kungl. Maj: ts förslag anvisade 1948 års riksdag dels ett investeringsanslag å 12 900 000 kronor för inlösen av Bogesunds egendom, dels ock ett reservationsanslag å 1 000 000 kronor till kostnaderna för dess iståndsättande.

Beträffande den fortsatta upprustningen av Bogesunds egendom må erinras om att Kungl. Maj:t i propositionen nr 49 till 1949 års riksdag begärde bemyndigande att på egendomen upplåta mark till försöksfält för statens skogsforskningsinstitut, övningsskog för skogshögskolan, skogs-

vårdsgård för skogsvårdsstyrelsen i Stockholms län samt övningsområde för sjökrigsskolan. I samband därmed äskades anslag å 30 000 kronor till byggnadsarbeten på försöksfältet samt å 23 000 kronor till byggnadsarbeten på övningssskogen. Slutligen äskades ett reservationsanslag å 500 000 kronor till fortsatt upprustning av Bogesunds egendom. Förslaget om att inrätta en försöksgård på Bogesund återkom icke i detta sammanhang. Kungl. Maj: ts förslag bifölls av riksdagen, dock att frågan om möjligheterna att anskaffa övningsområde för sjökrigsskolan utanför Bogesunds marker ansågs böra bli föremål för ytterligare utredning.

Genom de olika dispositioner som nu nämnts har en areal av omkring 105 hektar upplåtits för olika ändamål. Omkring 50 hektar, utgörande tomtar på det s.k. karlsuddsområdet, ha antingen överlåtits på grund av lösningsrätt enligt ensittarlagen eller också enligt riksdagens beslut år 1955 försålts till arrendatorer eller andra enskilda. Av återstoden ha skogsmarken och ett antal mindre lägenheter överförts till domänverkets skogsförvaltning och tillhöra numera Stockholms revir, under det att huvuddelen av åkerjorden med tillhörande åbyggnader samt ett antal mindre lägenheter och byggnader tillhöra jordbruksförvaltningen och utarrenderas som jordbruksdomäner.

Revisorerna ha under året besökt Bogesund och därvid särskilt ägnat uppmärksamhet åt jordbruksdomänerna. Dessa ha efter hand undergått en betydande upprustning i fråga om såväl byggnader som jordbruksjord. I det följande lämnas vissa uppgifter om arrendegårdarna och den upprustning som där företagits.

1. Bogesunds huvudgård.

Fastigheten omfattar 122,6 hektar åker och 22,1 hektar äng. På fastigheten finnas arrendatorsbostad, äldre arbetarbostad om två lägenheter, bostadshus innehållande två fullt moderna arbetarbostäder, ladugårdsbyggnad, som för närvarande användes för uppfödning av gödsvin, garage och tvättstuga samt vagn- och redskapshus. Av taxeringsvärdet utgör jordbruksvärdet 356 000 kronor. Nuvarande arrende gäller för tiden 1958—1968, och arrendebeloppet har fastställts till 11 850 kronor, vilket motsvarar ca 90 kronor per hektar. (Därvid har, liksom i fråga om arrendebeloppen för följande gårdar, äng inräknats med reducerad areal, d.v.s. 2 hektar äng = 1 hektar åker.)

I fastigheten ha sedan år 1947 gjorts följande investeringar:

1947	reparation av stall	4 855
1948	ladugården, mindre reparation	4 584
1953	garage och tvättstuga	3 000
1948—51	ombyggnad av arrendatorsbostad och två-familjsarbetarbostad, nybyggnad av två arbetarbostäder	168 539
1947	uthus till arbetarbostäder	2 390

1947—49	brunn, yttre elektriska ledningar m.m.	15 110
1949—57	täckdikning (huvudgården, Frösvik, Ut-Eke)	171 279
		369 757
Summa kronor		

2. Broknäs.

Fastigheten omfattar 36,2 hektar åker och 3,8 hektar äng. På fastigheten finnas arrendatorsbostad, två arbetarbostäder, ladugårdsbyggnad för 22 uppbundna djur jämte ungdjur, två silor och maskinhall. Av taxeringsvärdet utgör jordbruksvärdet 127 600 kronor. Nuvarande arrende gäller för tiden 1957—1967, och arrendebeloppet har fastställts till 6 050 kronor, vilket motsvarar ca 160 kronor per hektar. En av arbetarbostäderna har under år 1949 överförts till skogsförvaltningen.

I fastigheten ha sedan år 1949 gjorts följande investeringar:

1949—60	ladugårdsbyggnad	133 312
1949	arrendatorsbostad, två nya arbetarbostäder	112 186
1951	betesanläggning	5 280
	maskinhall	10 700
	vägar, vattenledningar, pumpanläggning	16 753
	täckdikning och torrläggning	29 379
1961	två silor	7 900
		315 510
Summa kronor		

3. Nibble, Törnboda, Gåsvik.

Fastigheten omfattar ca 43,3 hektar åker och 2,8 hektar äng. På fastigheten finnas arrendatorsbostad, arbetarbostad, ladugårdsbyggnad för 15 uppbundna djur jämte ungdjur samt vagnhall. Av taxeringsvärdet utgör jordbruksvärdet 155 000 kronor. Nuvarande arrende gäller för tiden 1959—1962, och arrendebeloppet har fastställts till 6 700 kronor, vilket motsvarar ca 150 kronor per hektar.

I fastigheten ha sedan år 1948 gjorts följande investeringar:

1948—55	arrendators- och arbetarbostad	97 864
1949—57	ekonomibygnad	82 890
1949—55	vatten-, avlopps- och elledningar	8 718
1953	vagnbod	16 000
	täckdikning och torrläggning	6 255
		211 727
Summa kronor		

Uppgifter angående kostnader för väg saknas.

4. Söderby-Sundby.

Fastigheten omfattar 69,3 hektar åker och 24,4 hektar äng. På fastigheten finnas arrendatorsbostad, två arbetarbostäder, ladugård för ett 40-tal uppbundna djur jämte ungdjur samt vagn- och redskapshus. Av taxeringsvärdet utgör jordbruksvärdet 254 400 kronor. Nuvarande arrende gäller för tiden

1958—1968, och arrendebeloppet har fastställts till 10 590 kronor, vilket motsvarar ca 130 kronor per hektar.

I fastigheten ha sedan år 1947 gjorts följande investeringar:

1947—55	ekonomibygnad, arrendatorsbostad, två arbetarbostäder (totalentreprenad)	395 327
	täckdikning och torrläggning (uppdelning av kostnaden ej möjlig)	123 754
	Summa kronor	519 081

5. Frösвик.

Fastigheten omfattar 69 hektar åker och 5,8 hektar äng. På fastigheten finnas arrendatorsbostad, tre arbetarbostäder, ladugård för ett 40-tal uppbundna djur jämte ungdjur samt vagn- och redskapshus. Av taxeringsvärdet utgör jordbruksvärdet 211 400 kronor. Nuvarande arrende gäller för tiden 1957—1967, och arrendebeloppet har fastställts till 11 745 kronor, vilket motsvarar ca 160 kronor per hektar. En av arbetarbostäderna uthyres till statens skogsforskningsinstitut.

I fastigheten ha sedan år 1948 gjorts följande investeringar:

1948	tre arbetarbostäder	93 678
1949	arrendatorsbostad	74 049
1949—56	ekonomibygnad	158 084
1949—50	vatten-, avlopps- och elledningar m.m.	22 739
1950	betesanläggning	8 458
	täckdikning och torrläggning	123 743
	Summa kronor	480 751

6. Slottsträdgården.

Slottsträdgården omfattar ca 4,5 hektar och disponeras av fångvårdsstyrelsen.

7. Tenö.

Fastigheten omfattar ca 22 hektar med ett taxerat jordbruksvärde av 70 500 kronor. Åbyggnaderna befinna sig i mycket bristfälligt skick; fastigheten kommer att nedläggas per den 14 mars 1962, då den bättre åkern kommer att tilläggas huvudgården. Viss del av egendomen är avsedd att användas för fritidsändamål. Några investeringar i egendomen ha icke gjorts.

8. Kullön.

Fastigheten omfattar ca 22 hektar med ett taxerat jordbruksvärde av 68 000 kronor. Inägorna utarrenderas som sidobruk och äro huvudsakligen igenlagda till betesmarker. Nuvarande arrende gäller från år 1961 och tills vidare (1965), och arrendebeloppet har fastställts till 400 kronor. Den nya manbyggnaden samt viss mindre åkerareal disponeras för handelsträdgårds-

ändamål. Arrendet för denna del gäller för åren 1961—1971, och arrendebeloppet har fastställts till 2 500 kronor. I fastigheten ha sedan år 1951 gjorts följande investeringar:

1951—53	ny manbyggnad, vatten- och avloppsledningar	74 367
1952	elektriska ledningar	17 055
	Summa kronor	91 422

9. Bullerholmen.

Fastigheten omfattar ca 8 hektar med ett taxerat jordbruksvärde av 6 400 kronor. Inägoarealen är utlagd till betesmark och arrenderas av arrendatorn å broknäslotten. En mindre del har utlagts till fiskeplats. Nuvarande arrende för betesmarken gäller från år 1960 och tills vidare (1/10 1963), och arrendebeloppet har fastställts till 175 kronor. För fiskeplatsen gäller nuvarande arrende från år 1960 och tills vidare (1964); arrendebeloppet har fastställts till 200 kronor.

10. Ut-Eke-Ellboda-Södermyren.

Fastigheten omfattar ca 35 hektar. Ut-Eke disponeras av skogsförvaltningen som skogsjordbruk. Åkerjorden på Ellboda är sammanlagd med Söderby-Sundby. På Södermyren äro inägorna planterade med skog.

11. Ådalen.

Fastigheten omfattar ca 9 hektar och disponeras av domänverkets skogsförvaltning som skogsjordbruk.

12 och 13. Holminge och Röskär.

De båda fastigheterna med en areal av ca 30 respektive ca 60 hektar disponeras av statens skogsforskningsinstitut.

14 och 15. Ladvik och Bogsättra.

De båda fastigheterna med en areal av 6 respektive ca 5 hektar disponeras av skogsvårdsstyrelsen i Stockholms län.

16. Stensängen.

Fastigheten, som är ett torp på ca 4 hektar, disponeras av skogshögskolan.

I ovan angivna kostnader ingå endast jordbruksförvaltningens bokförda utgifter. Vissa kostnader, såsom för vägar, avloppsledningar o. dyl., beröra flera egendomar. Förvaltnings- och projekteringskostnader äro ej medräknade liksom ej heller diverse mindre kostnader.

Såsom tidigare nämnts finnes på Bogesund vid sidan om nu berörda jordbruk ett 30-tal enstaka lägenheter och byggnader, vilka uthyras för skilda ändamål. Det rör sig härvid dels om överskottsbyggnader i anslutning till jordbruksbebyggelsen, däribland några äldre mangårdsbyggnader på de upprustade gårdarna, dels om mera avskilt belägna torpställen eller liknande. Av dessa lägenheter och byggnader förvaltas 12 av jordbruksförvaltningen och 17 av skogsförvaltningen. Två sådana ställen ha upprustats till skogsarbetarbostäder för revirets räkning, men på de övriga ha icke några underhållsåtgärder företagits. Knappast någon av byggnaderna kan anses beboelig hela året. De uthyras som sommarstugor, vanligen till enskilda personer eller i några fall till organisationer eller föreningar. Vissa av byggnaderna kunna betecknas som medelgoda, vanligen till följd av att hyresinnehavaren vidtagit reparationer eller smärre förbättringar, men de flesta av dem få betecknas som dåliga eller rivningsfärdiga. Om man bortser från en större byggnad, som uthyres för 1 500 kronor om året, uppgår det genomsnittliga årliga hyresbeloppet för envar av dessa byggnader till något mer än 300 kronor.

Revisorernas uttalande. Sedan staten år 1946 med stöd av lagen om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom övertog Bogesunds egendom i Östra Ryds socken av Stockholms län, har en betydande upprustning av egendomens jordbruk och skogsmarker ägt rum. Vissa delar ha disponerats för speciella skogligen ändamål, ett tomtområde har överlåtits till enskilda personer, och återstoden förvaltas av domänverket, varvid skogsmarken tillförts Stockholms revir.

Jordbruket på Bogesund omfattade vid statsövertagandet 680 hektar odlad jord och 60 hektar naturlig äng, fördelade på en större huvudgård och ett antal arrendegårdar. Såväl jorden som byggnaderna på gårdarna befunno sig därvid i ett synnerligen dåligt tillstånd, och det var redan från början uppenbart att avsevärda investeringar skulle bli nödvändiga för att sätta egendomens jordbruk i godtagbart skick. Ett betydande arbete har också numera nedlagts i detta syfte. Gårdarna ha sammanförts till fem större jordbruksdomäner, åkerjorden har förbättrats genom dikning, ett i huvudsak helt nytt byggnadsbestånd har uppförts, och gårdarna ha försetts med vatten och elkraft. Dessa åtgärder ha krävt investeringar på sammanlagt ca 1,9 milj. kronor.

Arrendeavgifterna för dessa gårdar voro till en början bestämda till mycket låga belopp med hänsyn till att upprustningsarbetet ännu pågick och arrendatorerna deltog däri, bl.a. med jordens istandsättning. Sedan arbetet numera avslutats, ha nya belopp fastställts från och med år 1957 eller senare. Det sammanlagda arrendebeloppet uppgår till 47 335 kronor, vilket motsvarar omkring 124 kronor per hektar, om ängs- och betesmark inräknas med reducerad areal. Arrendesättningen innebär att domänverket

på det för fastigheternas upprustning nedlagda kapitalet icke erhåller högre avkastning för avskrivning och förräntning än 2,5 procent. Härvid har alltså icke beräknats någon som helst avkastning för den på jordbruket belöpande delen av inlösningsbeloppet, vilket i sin helhet uppgick till 12,9 milj. kronor. Även om jordbruket icke kan anses ha haft något större värde i sitt ursprungliga, bristfälliga tillstånd, vill det synas revisorerna som om den nu gällande arrendesättningen skulle vara alltför låg, varför en höjning borde kunna vidtagas för att tillförsäkra statsverket en bättre avkastning av domänerna.

På Bogesund finnes förutom nu beskrivna jordbruksbebyggelse bl.a. ett 30-tal äldre, merendels mycket bristfälliga byggnader, som tillhöra antingen domänverkets skogsförvaltning eller dess jordbruksförvaltning. Åtskilliga av dessa byggnader ha sedan lång tid tillbaka icke påkostats något som helst underhåll; de uthyras som sommarbostäder i befintligt skick och till mycket låga hyresbelopp, i genomsnitt 300 kronor per år. Enligt revisorernas mening utgör detta byggnadsbestånd i flertalet fall ett synnerligen olämpligt inslag på egendomen. En översyn bör därför företagas i syfte att fastställa vad som kan vara värt att behålla för framtiden. De byggnader som därvid kunna godtagas bära efter hand sättas i mera tillfredsställande skick och hyresbelopp åsättas som motsvara marknadsvärdet, medan övriga byggnader icke bära kvarstå på egendomen. Då denna översyn bör ske efter enhetliga grunder, synes byggnadsbeståndet bära underställas en enda förvaltning, varvid i första hand skogsförvaltningen bör komma i fråga.

Handelsdepartementet

§ 28

Lotsningen vid Sandhamn

Sjötrafiken från Stockholm går i huvudsak genom tre större leder, nämligen norrut över Furusund, österut över Sandhamn och söderut över Dalarö. Nämda tre platser äro i likhet med Stockholm lotsplatser, där lotsbyte sker. Sjötrafiken kan även passera mellan de nämnda lotsplatserna utan att Stockholm beröres.

Sandhamns lotsplats ligger på Sandön i östra delen av Stockholms skärgård, ungefär 13 km söder om Möja. Omedelbart norr om Sandön ligga de smärre öarna Telegrafholmen och Kroksö. Mellan dessa båda öar och Sandön framgår det mycket smala Sandhamnsundet, som ingår i en av farledens alternativa sträckningar.

Den ingående trafiken från sjön mot skärgården och Stockholm närmar sig Sandhamns lotsplats vid Revengegrundet, beläget omkring 7 km öster om Sandhamn. Grundet har hittills varit markerat med en lysboj, vilken nyligen ersatts av en fast fyr. Halvvägs mellan Revengegrundet och Sandhamn har trafiken att välja mellan två alternativa leder. Den ena, som är avsedd för mindre fartyg (högst 300 registerton), går genom det nyss berörda Sandhamnsundet, medan den andra, som är avsedd för större fartyg, går söder om Sandön. De båda lederna mötas väster om Sandön i närheten av det s. k. Farfarsgrundet och framgå vidare västerut, till en början i mycket trånga vatten, vilka sedermera vidgas i Kanholmsfjärden.

Lotsningstjänsten vid Sandhamns lotsplats har hittills i huvudsak varit ordnad på följande sätt.

Från sjön kommande fartyg på ingående ha erhållit lots från en i sjön kryssande kutter, som mött ungefär 2,5 km sydost om Revengegrundets lysboj. Denna lots har medföljt fartyget till fjärden nordväst om Sandhamn, där lotsbyte skett och en ny sandhamnslots gått ombord; denne har fört fartyget till destinationsorten i Stockholm eller dess närhet eller till annan lotsplats inom skärgården (Dalarö eller Furusund). Västerifrån kommande fartyg på utgående ha av stockholmslots (eller lots från Dalarö respektive Furusund) lotsats till fjärden nordväst om Sandhamn, där lotsbyte skett. Sandhamnslots har därifrån lotsat fartyget återstående ca 13 km till sjöss vid Revengegrundet, där kronolotsen lämnat fartyget.

Den nu nämnda organisationen har medfört vissa olägenheter, särskilt i två viktiga hänseenden. Dels — och framför allt — har det obligatoriska lotsbytet i de trånga vattnen väster om Sandhamn orsakat ett antal grundstötningar eller olyckstillbud, dels har beredskapstjänsten i den kryssande kuttern utanför Revengegrundet inneburit ansträngningar för personalen.

Sjöfartsstyrelsen och tidigare lotsstyrelsen ha därför eftersträvat att genom olika åtgärder avhjälpa de värsta missförhållandena. Revisorerna vilja i det följande lämna en redogörelse härför.

I skrivelse den 12 november 1955 till lotsstyrelsen riktade Sveriges redareförening styrelsens uppmärksamhet på de olägenheter som voro förenade med fartygs skyldighet att vid gång i lotsled till Stockholm byta lots vid Sandhamn. Föreningen hade genom ett rederiföretag tagit del av en rapport som befälhavaren på motorfartyget Portland upprättat och av vilken framgick att detta fartyg vid två skilda tillfällen utsatts för strandningsrisk därigenom att man under ogynnsamma väderleksförhållanden nödgats sakta eller stanna vid Sandhamn för lotsbyte. Dessa tillfällen hade inträffat den 23 december 1954 respektive den 22 oktober 1955, och fartygen hade vid båda tillfällena varit på ingående från sjön mot Stockholm. Strandningstillbudet hade inträffat i vattnet väster om Sandön och sammanhängt med den i anledning av lotsbytet där nedsatta farten. Förhållandena hade dock komplicerats av andra tillstötande faktorer; i det första fallet hade en maskinskada minskat fartygets rörelseförmåga, och i det andra fallet hade det varit helt mörkt och lotsbåten hade mött tämligen sent. Enligt befälhavarens mening borde en sådan ändring komma till stånd, att åtminstone för större, snabbgående fartyg den lots som ginge ombord utanför Revengegrundets lysboj lotsade hela sträckan till Stockholm, vilket normalt icke krävde längre tid än omkring tre timmar. — Redareföreningen instämde i sin skrivelse i de anförda synpunkterna samt tillade, att det icke heller för fartyg på utgående syntes erforderligt med lotsbyte med hänsyn till den obetydliga förlängning av den lotsade sträckan som skulle uppkomma om stockholmslotsen lämnade vid Revengegrundet.

Redareföreningens skrivelse besvarades av lotsstyrelsen den 30 november 1955. I anledning av de av befälhavaren på motorfartyget Portland framställda anmärkningarna hade styrelsen företagit en undersökning om händelseförloppet vid lotsningen den 22 oktober 1955 väster om Sandön. Av protokollet över förhör med de därvid tjänstgörande lotsarna syntes framgå, att fartygets läge vid lotsningen icke varit så kritiskt som det bedömts av fartygsbefälhavaren. Lotsstyrelsen hade emellertid sedan lång tid tillbaka ägnat fortlöpande uppmärksamhet åt frågan om en ändamålsenlig organisation av lotsplatserna och hade låtit göra en särskild utredning i ärendet, vilken dock ännu ej vore avslutad. En direktlotsning från sjön till Stockholm eller skärgården syntes visserligen kunna medföra en minskning av personalen men krävde å andra sidan ökade kostnader för materiel och andra anläggningar. Härtill kom att en rationell lösning av problemet krävde anskaffande av upppassningsbåtar som voro både snabbgående och samtidigt så sjösäkra och så kraftiga, att de kunde tåla de med bordningar i öppen sjö förenade påfrestningarna, ett problem som då icke vore tekniskt löst. — En lotsupppassning direkt från land, såsom det praktiserades vid de flesta

andra lotsplatser, skulle vid Sandhamn med dess långa väg ut till de lotsökande fartygen och med tillgängligt båtmaterial medföra, att kuttern icke skulle hinna ut i tid med därav följande förseningar för fartygen. Med de säkerhetsanordningar — fyrbelysning m. m. — för sjöfarten som för det dåvarande funnes vid och utanför inloppet till Sandhamn ansåge sig lotsstyrelsen därför icke kunna indraga lotsuppassningen från kryssande kutter. Tjänstgöringen på kuttern vore emellertid hård och ansträngande. En undersökning av tiderna för båttjänst, lotsning och resor tillbaka till lotsplatsen under månaderna januari, mars och maj 1955 visade bl. a. att en lots, som påbörjade en lotsning från sjön vid Sandhamn direkt till Stockholm, efter bordning från den kryssande kuttern tjänstgjort i denna oavbrutet under i medeltal 15 timmar. Medeltalet för lotsningstiden från Sandhamn till någon av hamnplatserna i Stockholm vore 5,7 timmar. Härtill komme tid för återresa till Sandhamn. De anförda tiderna gjorde det förstaeligt, att alla fartyg under alla förhållanden icke för det dåvarande kunde direktlotsas från sjön vid Sandhamn till Stockholm eller andra orter i Stockholms skärgård. — Intill dess frågan om en rationellare organisation av lotsuppassningen vid Sandhamn definitivt kunnat lösas på ett tillfredsställande sätt, hade emellertid lotsstyrelsen beslutat, att fartyg över 2 500 nettoregister-ton som skulle inpassera vid Sandhamns lotsplats till Stockholm eller platser i Stockholms skärgård skulle kunna med tillämpning från och med den 1 december 1955 och tills vidare erhålla lots i sjön utanför Sandhamn direkt till destinationsorten under vissa särskilda villkor. Möjligheten skulle stå öppen vid ogynnsamma väderleksförhållanden, därest meddelande lämnades till Sandhamns lotsplats minst fyra timmar före fartygets ankomst dit och i den mån personaltillgången och övriga omständigheter vid tillfället medgäve. I fråga om fartyg som utlotsades från Stockholm till sjön vid Sandhamn hade lotsstyrelsen beslutat att för fartyg av nyss nämnda storlek, därest befälhavaren till följd av rådande väderleksförhållanden så önskade, lotsbyte skulle ske i farleden mellan Yxhammarskubbens och Getholmens fyrar eller mellan Skötkubbens och Österskärs fyrar. (Av dessa sträckor är den förstnämnda belägen väster om den sedvanliga platsen för lotsbytet och den senare söder därom.)

I anledning av lotsstyrelsens beslut konstaterade redareföreningen i skrivelse den 5 december 1955, att styrelsen icke kunnat helt biträda föreningens förslag. Den uppmjukning som medgivits syntes emellertid i någon mån kunna underlätta fartygens manövrering i de trånga farvatten om vilka här vore fråga. Föreningen hade i cirkulärskrivelse till rederierna och befälhaverna lämnat meddelande om de ändrade bestämmelserna.

Under de senaste fem åren har lotsbytet nordväst om Sandhamn direkt eller indirekt varit orsak till flera grundstötningar eller tillbud till sådana. Den 9 december 1957 hade sålunda det holländska motorfartyget Keizergracht grundkänning i Sandhamnsundet. Vid tillfället rådde hård nord-

västlig vind samt snöbyar. Fartyget lotsades från Dalarö och närmade sig Sandhamn västerifrån för utlotsning via Sandhamn. Inför lotsskiftet förde lotsen fartyget — under försök att tillkalla ny lots medelst morsesignaler — med sakta fart alltför nära Sandhamnssundet, med påföljd att kontrollen över fartyget förlorades i den hårda vinden och strömmen. Fartyget drev på tvären genom sundet, varvid fören krossade fyrlyktan på piren vid Sandhamns lotshamn och aktern törnade mot Telegrafholmens strand. — Ett liknande fall inträffade den 4 november 1959, då tyska fartyget Zanmühlen hade grundkänning i Sandhamnssundet. Det rådde vid detta tillfälle frisk sydvästlig vind. Fartyget, som kom från Stockholm, hade stoppat upp väster om Sandhamn för lotsbyte. Då den pågående lotsen kom ombord, fann han att fartyget kommit mycket nära mynningen av sundet. Han försökte genom maskin- och rodermanövrer taga fartyget genom sundet men kunde ej hindra att det fick grundkänning vid Telegrafholmens strand. I båda dessa fall ha flera omständigheter samverkat till olyckshändelserna, men det har från sjöfartsstyrelsens sida hävdats, att lotsbytet vid Sandhamn och den därvid nedbringade farten utgjort en huvudorsak.

Utöver de sålunda angivna fallen ha under de gångna åren lotsbytet nordväst om Sandhamn varit huvudorsak eller bidragande orsak till ett stort antal olyckstillbud för större eller mindre fartyg, varvid svårare olyckor kunnat undvikas endast genom turliga omständigheter i förening med skickliga manövrer av fartygsbefäl och lotsar. Inför dessa förhållanden framstod det inom sjöfartsstyrelsen efter hand såsom allt mera angeläget, att lotsningsförhållandena vid Sandhamn omorganiserades. Ett väsentligt led i förändringen utgjorde tillkomsten på Revengegrundet av en fast fyr i stället för den tidigare lysbojen. En dylik fyr skulle utgöra en fast orienteringspunkt med bestämda ljussektorer m. m., och fartygen skulle därigenom få lättare att bestämma sitt läge i området, vilket i sin tur skulle medföra att lotsbytet i öppna sjön för såväl in- som utgående fartyg skulle kunna äga rum på en mera indragen plats närmare Sandön, där sjöhävningen och därmed sammanhängande faktorer voro mindre besvärande. Tjänsten skulle vidare ordnas så, att lotsuppassningen från kryssande kutter indroges. Lotsutkiken skulle förläggas till ett torn på Sandhamns högsta punkt. Lotsbytet väster om Sandhamn skulle slopas och lotsningen mellan sjön och Stockholm ske i en lotstur. Omorganisationen beräknades medgiva indragning av tre lotstjänster vid Sandhamn, medan en lotstjänst skulle tillkomma vid Stockholms lotsplats. Samtidigt skulle emellertid staten få vidkännas viss minskning i inkomsten av lotspenningar. I samband med tillkomsten av Revengegrundets fyr kunde Grönskärs fyrplats och där stationerad personal, tre befattningshavare, indragas. För sjöfarten skulle reformen medföra vinster dels genom minskningen i lotspenningarna, dels och framför allt ur säkerhetssynpunkt. Omorganisationen var avsedd att genomföras i flera etapper.

År 1959 hade nu nämnda planer fortskridit därhän, att sjöfartsstyrelsen föranstaltade om att de lotsar vid Stockholms lotsplats som icke hade styrsedel för farvattnen mellan Sandhamn och öppna sjön skulle komplettera sin utbildning i fråga om detta ledavsnitt. Utbildningen borde vara avslutad den 1 oktober 1959.

De föreliggande planerna mötte emellertid motstånd från lotspersonalens sida. Därvid hävdades, att den dittillsvarande ordningen fungerade fullt tillfredsställande ur sjöfartens synpunkt och att det icke inträffat någon sjöolycka i samband med lotsombytet innanför Sandhamn. Den föreslagna ordningen innebure en försämring för personalen. Det förekomme visserligen vid flertalet lotsplatser i landet, att lotsarna bordade eller lämnade fartygen i öppen sjö, men vid dessa lotsplatser hade personalen under hela sin tjänstgöring fått lotsa under dessa villkor och hade kunnat bibehålla de erforderliga fysiska förutsättningarna och rutinen för en sådan ansträngande tjänstgöring. Till Stockholm hade emellertid av ålder införts lotsar från i huvudsak Sandhamn, för att äldre lotsar och sådana som av skador m. m. icke kunde utföra den ansträngande tjänsten till sjöss skulle få en lindrigare eller för deras förhållanden avpassad tjänstgöring. För åtskilliga av lotsarna vid Stockholms lotsplats vore den avsedda förändringen icke lämplig. I skrivelse den 17 november 1959 till Kungl. Maj:t hemställde fyra mästerlotsar på lotspersonalens vid Stockholms lotsplats vägnar, att den dittillsvarande ordningen med lotsbyte innanför Sandhamn måtte bli oförändrad och att i varje fall frågan om en ändring icke upptoges till prövning förrän de planerade säkerhetsanstalterna, bl. a. den bottenfasta fyren på Revengegrundet, beslutats och genomförts.

I anledning av nämnda hemställan framhöll sjöfartsstyrelsen, att den första etappen var avsedd att genomföras från och med den 1 april 1960 och syftade till att avskaffa lotsbytet i de allra flesta fall för fartyg kommande från sjön samt helt och hållet för fartyg på utgående. Lotsningsförrättningen från Stockholm till öppna sjön utanför Sandhamn skulle därigenom komma att förlängas från fyra till fem timmar under normala förhållanden. Lotsleden mot Sandhamn skulle emellertid icke bli längre än lotsleden mot Dalarö och skulle som individuell prestation ej bli onödigt betungande. Antalet lotsningar vid Stockholms lotsplats uppginge till omkring 3 700 per år, men därav utgjordes endast omkring en tredjedel av lotsningar till Sandhamn. Vid detta förhållande syntes utrymme finnas för att även efter omorganisationen bereda full sysselsättning åt ett visst antal lotsar i Stockholm, vilka på grund av sitt hälsotillstånd voro förhindrade att lotsa till sjöss.

I påminnelser den 22 mars 1960 framförde nyssnämnda fyra mästerlotsar ytterligare uppgifter till stöd för meningen att några olägenheter icke voro förenade med lotsbyte innanför Sandhamn. Vidare framhölls bl. a. att, även om endast en tredjedel av lotsningarna från Stockholm avsåge leden mot

Sandhamn, det likväl icke ginge att befria ett antal stockholmslotsar från denna lotsning, enär lotsningen måste ske enligt en på förhand uppgjord turlista, vilken icke kunde rubbas med hänsyn till den begränsade personalstyrkan och tjänstgöringsförhållandena i allmänhet.

Den 30 juni 1960 meddelade Kungl. Maj:t beslut i anledning av nysnämnda hemställan. Beslutet innebar att en omorganisation av ifrågasatt slag av tjänstgöringen vid Stockholms och Sandhamns lotsplatser icke borde genomföras förrän den i ärendet angivna fyren eller en motsvarande anordning tagits i bruk.

Drygt en månad härefter, den 13 augusti 1960, inträffade en ny grundstötning i farleden väster om Sandhamn, denna gång av större omfattning och med allvarligare följder än de tidigare. Det östtyska motorfartyget Völkerfreundschaft om 12 387 bruttoregister-ton — identiskt med det Svenska Amerika Linien tidigare tillhöriga passagerarfartyget Stockholm — hade den 12 augusti på kvällen avgått från Stockholms hamn mot Sandhamn. Lotsskifte skedde vid midnatt tvärs Getholmens fyr. Då fartyget efter passerandet av Farfarsgrundets fyr skulle gira styrbord för att gå in i leden söder om Sandön, kunde avsedda kursförändringar icke genomföras utan fartyget grundstötte nära Sandöns västra udde. Vädret var vid tillfället ostadigt med regnbyar som tillfälligt nedsatte sikten, dock ej tillräckligt för att utgöra något hinder för fartygets säkra navigering. Vinden var laber sydostlig. Enligt den av sjöfartsstyrelsen sedermera verkställda utredningen ha i orsakssammanhanget ingått vissa förseningar eller fördröjda reaktioner vid manövrernas utförande samt högre fart än nödvändigt. Av händelsen syntes emellertid i övrigt klart framgå olämpligheten av att företaga lotsbyte omedelbart före den ifrågavarande passagen, i varje fall under mörker. Den pågående lotsen hade förts upp till bryggan i en elektriskt upplyst hiss, och det kunde förmodas att denna omständighet nedsatt hans förmåga till mörkerseende.

Völkerfreundschaft förde vid tillfället 560 passagerare och var på väg till Oslo på en kryssningsresa. Fartyget kunde följande dags eftermiddag dragas av grundet men hade fått allvarliga skador och bogserades sedermera till ett utlänskt varv för reparation. Det kan nämnas att svenska staten principiellt icke ikläder sig några förpliktelser för eventuella fel eller försummelser av tjänstgörande lots.

Revengegrundets fyr var färdigställd och togs i bruk den 1 oktober 1961. Den fungerade på prov under en månad och ingick därefter i det fasta fyrsystemet utanför Sandön, varvid Grönskärs fyr släcktes. Någon ändring av lotsningssystemet vid Sandhamn har dock ännu icke skett och väntas icke komma till stånd förrän tidigast den 1 maj 1962.

Revisorernas uttalande. Farleden från Stockholm österut över Sandhamn har av ålder varit delad i två lotssträckor, dels en sträcka mellan Stockholm

och vattnet väster om Sandön, dels en sträcka mellan nämnda vatten och öppna sjön utanför Revengegrundet. Den förstnämnda sträckan tager som regel tre à fyra timmar, den senare högst en timme för fartyg med normal gångtid.

Det lotsbyte som till följd av denna indelning regelmässigt företages i vattnet väster om Sandön har sedan en följd av år varit föremål för kritik från sjöfartsnäringsens sida. Härvid har framhållits att lotsbytet äger rum i ett synnerligen trångt och för navigeringen besvärligt område, där en förändring av fartygens hastighet och övriga med bytet förenade omständigheter medföra onödiga risker. Yrkanden ha framställts om att lotsbytet måtte slopas och lotsningen ske i en lotstur mellan Stockholm och öppna sjön utanför Sandön, en sträcka som icke är längre än andra lotsleder i Stockholms skärgård eller flerstädes på andra håll vid kusterna. Särskilt ha dessa synpunkter framförts med ökad styrka sedan under åren 1954 och 1955 två tillbud till strandningar inträffat i samband med lotsbytet på nämnda plats. I anledning härav genomförde dåvarande lotsstyrelsen från och med december 1955 vissa provisoriska åtgärder, vilka inneburo att direktlotsning skulle kunna medgivas i vissa fall, dock endast för större fartyg och vid ogynnsam väderlek samt under förutsättning att meddelande om behovet av sådan lotsning lämnades viss tid i förväg. Lotsstyrelsen förberedde emellertid i detta sammanhang en framtida omläggning av lotsningsförhållandena vid Sandhamn, ett arbete som sedermera fortsattes av sjöfartsstyrelsen; omläggningen av lotsningsförhållandena skulle ske i etapper och kombineras med tillkomsten av vissa fasta anordningar, bl. a. en ny fyr vid Revengegrundet utanför Sandön. Den första etappen, som innefattade slopandet av lotsbytet väster om Sandön, var avsedd att äga rum den 1 april 1960. Emellertid röntte den ifrågasatta omläggningen starkt motstånd från lotspersonalens sida. De argument som därvid å ömse sidor framfördes ha närmare berörts i det föregående. I anledning av framställning från personalhåll meddelade Kungl. Maj:t den 30 juni 1960 beslut av innebörd, att med omläggningen skulle anstå till dess den fasta fyren på Revengegrundet blivit färdigställd.

Under de senaste åren och samtidigt som det nu angivna arbetet pågått har i farleden väster om Sandhamn ett flertal grundkänningar och grundstötningar inträffat, beträffande vilka det därstädes företagna lotsbytet angivits såsom huvudorsak eller på ett eller annat sätt ansetts ha medverkat. I det föregående ha redogörelser lämnats för tre sådana fall, däribland två grundkänningar i Sandhamnsundet den 9 december 1957 och den 4 november 1959. En allvarlig grundstötning i samma vatten inträffade slutligen den 13 augusti 1960, då det östtyska passagerarfartyget Völkerfreundschaft grundstötte kort efter lotsbytet med mycket omfattande skador till följd.

Revisorerna finna det uppenbart, att lotsningsförhållandena vid Sand-

hamn icke äro ordnade på ett tillfredsställande sätt och att de inträffade händelserna därstädes utgöra ett starkt motiv för att den planerade omläggningen snarast kommer till stånd, i första hand på så sätt att lotsbytet väster om Sandön slopas och lotsningen äger rum som direktlotsning mellan Stockholm och sjön utanför Sandön. Det hade enligt revisorernas mening varit önskvärt att denna förändring förberetts i så god tid, att den kunnat vidtagas samtidigt med att fyren på Revengegrundet togs i bruk den 1 oktober 1961. Då fyren numera är i funktion, synes anledning till ytterligare dröjsmål med nu avsedda åtgärder icke föreligga.

Inrikesdepartementet

§ 29

Den statliga livsmedelskontrollen

Grundläggande bestämmelser rörande livsmedelskontrollen återfinnas i livsmedelsstadgan (SFS 1951: 824), vari bl. a. föreskrives följande.

Tillsynen över efterlevnaden av livsmedelsstadgan och de föreskrifter som meddelats med stöd därav (livsmedelskontrollen) tillkommer i högsta instans *medicinalstyrelsen* och *veterinärstyrelsen*, med den fördelning dem emellan som framgår av ämbetsverkens instruktioner. *Statens jordbruksnämnd* skall dock centralt omhänderväsa tillsynen över efterlevnaden av bestämmelserna om sammansättning av charkuterivaror. *Statens institut för folkhälsan* utgör centralt undersökningsorgan för livsmedelskontrollen och har i sådan egenskap bl. a. att utföra systematiska undersökningar av olika i handeln förekommande livsmedels sammansättning. *Länsstyrelserna* skola, var inom sitt län, vaka över att kommuner, hälsovårdsnämnder, provinsialläkare, distriktsveterinärer m. fl. befattningshavare fullgöra sina åligganden i avseende å livsmedelskontrollen. Inom varje hälsovårdsområde utövas livsmedelskontrollen av *hälsovårdsnämnden*, som även i övrigt har att ägna uppmärksamhet och tillsyn åt allt som kan inverka på beskaffenheten av livsmedel som saluhållas inom området.

Inom krigsmakten utövar *försvarets sjukvårdsstyrelse* uppsikten över livsmedelskontrollen. Beträffande vissa livsmedelsproduktionsfrågor samt spörsmål som sammanhånga med distributionen och livsmedelskontrollen i fält äger samarbete rum med bl. a. *arméintendenturförvaltningen*, som förfogar över särskild veterinärmedicinsk expertis.

Instruktionsenligt åligger det *medicinalstyrelsen* »att hava högsta tillsynen över livsmedelskontrollen utom i vad avser livsmedel av animaliskt ursprung». *Veterinärstyrelsen* utövar »högsta inseendet över — — — framställningen och beskaffenheten av livsmedel av animaliskt ursprung» och äger bl. a. att »låta vid behov inspektera ej mindre offentliga slakthus, kommunala köttbesiktninganstalter, kontrollslakterier och andra under statens kontroll ställda slakteriinrättningar samt de karantänsanstalter, som inrättats för att förhindra smittsamma kreaturssjukdomars införande i riket, än även icke-statliga veterinära laboratorier». *Jordbruksnämnden* åligger »att fullgöra de uppgifter i övrigt med avseende å livsmedel, livsmedelsråvaror och jordbruksförnödenheter, vilka Kungl. Maj:t överlämnar till nämnden» och utgör vidare »tillsynsmyndighet över Svenska kontrollanstalten för mejeriprodukter och ägg». *Kommerskollegiet* äger »att besluta i ärenden angående tillsatser till livsmedel samt rörande vitaminisering av livsmedel». *Arméintendenturförvaltningen* har »att ombesörja att arméns intendentur- och veterinärmateriel jämte övriga för intendenturtjänsten erforderliga för-

nödenheter hållas i tidsenligt och brukbart skick samt, såvitt på ämbetsverket ankommer, övervaka att arméns förråd äro fullständiga och i gott skick». Försvarets sjukvårdsstyrelse slutligen »skall centralt leda den hygieniska livsmedelskontrollen inom krigsmakten».

I syfte att närmare undersöka hur livsmedelskontrollen faktiskt bedrivs ha revisorerna riktat förfrågningar i ämnet till medicinalstyrelsen, veterinärstyrelsen, statens jordbruksnämnd, försvarets sjukvårdsstyrelse och arméintendenturförvaltningen. Nämda myndigheter ha i anledning därav lämnat bl. a. följande uppgifter.

Medicinalstyrelsen. Livsmedelskontrollen har ingen särskild organisation inom medicinalstyrelsen. Hithörande ärenden handläggas å styrelsens hälsovårdsbyrå. Verksamheten består huvudsakligen av rådgivning till hälsovårdsnämnderna beträffande föreskrifter i livsmedelslagstiftningen. Understundom utfärdas råd och anvisningar i cirkulärform, t. ex. förteckning över svamparter som lämpligen anses kunna ingå i svampkonserver. Styrelsen har icke ansett sig kunna närmare ange vilka kostnader som äro förenade med styrelsens befattning med livsmedelskontrollen. Samarbete äger framför allt rum med statens institut för folkhälsan och veterinärstyrelsen.

Veterinärstyrelsen. Inspektionen av de under veterinärstyrelsens tillsyn stående slakteriinnrättningar och köttbesiktningstanstalterna, d. v. s. för närvarande 5 offentliga slakthus, 140 köttbesiktningssbyråer, 72 kontrollslakterier, 7 fjäderfäkontrollslakterier och 13 fristående sanitetsavdelningar, utövas av chefen för styrelsens hygienbyrå, vilken tillika är statsinspektör över köttkontrollen och i denna egenskap har att övervaka efterlevnaden av de författningar som avse slakthus- och köttbesiktningssväsendet i riket. Det åligger honom därvid särskilt att tillse, att nämnda slakt- och besiktningstanstalter äro inrättade på föreskrivet sätt och att driften därstädes uppehålls i enlighet med livsmedelshygienens fordringar och på området gällande bestämmelser. Statsinspektören har att företaga sina inspektions- och andra tjänsteresor i enlighet med uppgjord plan, som är godkänd av överdirektören. I övrigt har han att företaga resa för fullgörandet av honom åvilande inspektionsskyldighet, så snart han därtill förordnats av veterinärstyrelsen. Ofördröjligen efter varje särskild tjänsteresa eller, därest flera resor efter godkänd plan företagits, efter den sista resans avslutande skall statsinspektören till styrelsen avgiva rapport jämte de förslag, till vilka företagen inspektion kunna giva anledning. Veterinärstyrelsen anser, att varje offentligt slakthus, kontrollslakteri, fjäderfäkontrollslakteri och fristående sanitetsavdelning bör bliva föremål för inspektion minst två gånger varje år samt varje köttbesiktningssbyrå, som ej är förenad med kontrollslakteri, minst en gång om året. Därav har emellertid som regel icke ens hälften kunnat medhinnas. Statsinspektören ansvarar jämväl för och utför företrädesvis själv den inspektion av utomlands befintliga slakteriinnrättningar som

åvilas veterinärstyrelsen jämlikt bestämmelserna i 9 och 10 §§ kungörelsen den 17 juni 1955 (nr 434) om ändring i förordningen den 30 september 1921 (nr 581) angående kontroll vid införsel till riket av köttvaror och djurfett.

För underlättande av den statsinspektören över köttkontrollen åvilande inspektionsskyldigheten har veterinärstyrelsens hygienbyrå den 1 juli 1955 respektive den 1 juli 1957 tillförts två befattningar såsom biträdande statsinspektör, varav den ena nu är placerad i lönegrad Ae 24 och den andra i lönegrad Ag 24. Chefen för hygienbyrån är placerad i lönegrad Bp 3.

Inspektion från veterinärstyrelsens sida av de fem karantänsanstalter som äro inrättade för att förhindra smittsamma kreaturssjukdomars införande i riket sker ej enligt någon i förväg uppgjord plan. Inspektionen utföres som regel av chefen för styrelsens allmänna byrå (Bp 3). Under budgetåret 1960/61 inspekterades allenast karantänsanstalten i Göteborg. Jämväl överdirektören (Bp 5) deltog i denna inspektion.

De icke-statliga veterinära laboratorier som äro föremål för inspektion av veterinärstyrelsen utgöras av de veterinärbakteriologiska laboratorierna vid elva hushållningssällskap. Icke heller denna inspektionsverksamhet sker enligt någon i förväg uppgjord plan. Inspektionsförrättare är chefen för veterinärstyrelsens tuberkulosbyrå (Bp 3).

Kostnaderna för den ifrågavarande inspektionsverksamheten (befattningshavarnas löner icke medräknade) uppgingo under budgetåret 1960/61 till 14 923 kronor, avseende inhemska slakteriinrättningar och köttbesiktningensanstalter, samt 548 kronor, avseende karantänsanstalter. Inspektionerna av de veterinärbakteriologiska laboratorierna voro kombinerade med tjänsteresor i andra angelägenheter till ifrågavarande hushållningssällskap. Dessa inspektioner föranleda som regel icke någon särskild kostnad för statsverket.

Samarbete förekommer i första hand med länsstyrelser, hälsovårdsnämnder och hushållningssällskap.

Veterinärstyrelsen låter under sin inspektionsverksamhet icke utföra någon provtagning.

Statens jordbruksnämnd. Jordbruksnämndens kontroll över sammansättningen av charkuterivaror innebär bl. a., att representant för nämnden skall tillkallas vid handläggningen av ärenden hos kommerskollegiet om godkännande av tillsats till korv. Kommerskollegiet äger nämligen, som tidigare nämnts, enligt sin instruktion att besluta i ärenden angående tillsatser till livsmedel samt rörande vitaminisering av livsmedel. Nämnden åligger vidare att utfärda vissa föreskrifter angående benämning av korvsorter samt angående vattenhalten och halten av bindemedel i korv som saluhålles.

De uppgifter som ålagts jordbruksnämnden i fråga om livsmedelskontrollen utövas i första hand genom en stickprovsvis fortlöpande provtagning hos landets ca 1 300 charkuteritillverkare. Denna provtagning sker genom kontrollanter, vilka resa efter en central plan. För ändamålet finnes bl. a. en

fackutbildad kontrollant i lönegrad 15 anställd. I viss utsträckning bedriver denne, där så befinnes lämpligt ur arbets- och kostnadssynpunkt, även viss annan kontrollverksamhet. Den charkuterikontroll som utövas av nämndens övriga kontrollanter, vilka sakna egentlig fackkunskap på detta område, sker endast i begränsad omfattning. Genom att provtagningen främst koncentreras till den fackutbildade kontrollanten vinnes den fördelen, att en viss grovsortering av charkuterivarorna kan göras redan på fältet. Härigenom undviks i många fall att prov uttagas som uppfylla gällande bestämmelser. Sedan prov uttagits insändas de till laboratorium för analys. Det analysbevis som jordbruksnämnden erhåller angående uttagna prover tillställs vederbörande tillverkare för kännedom, oavsett om beviset utvisat någon avvikelser från gällande bestämmelser eller icke.

Det centrala arbetet med livsmedelskontrollen utföres på jordbruksnämndens administrativa byrå och animaliebyrå. På administrativa byrån handlägger en byrådirektör förekommande åtalsärenden, vilka beräknas taga ca 6 procent av hans arbetstid i anspråk. På animaliebyrån utövar en förste byråsekreterare ledningen för kontrollarbetet. Denna del av hans arbete uppskattas taga ca 20 procent av hans totala arbetstid i anspråk. Under förste byråsekreteraren sorterar ett kanslibitråde, som ganskar och registrerar inkommande analysresultat och utför erforderligt skrivarbete.

De årliga kostnaderna för jordbruksnämndens tillsynsverksamhet framgå av följande tablå.

	Lönegrad	Arslön	%	Löne- kostnader	Rese- kostnader	Analys- kostnader
Byrådirektör	24:27	34 944	6	2 097	—	—
1:e byråsekr.	21:24	29 928	20	5 985	—	—
Kanslibitråde	7:10	14 544	100	14 544	—	—
Kontrollant	15:16	19 812	100	19 812	11 136	35 439
				42 438	11 136	35 439

Summa kronor 89 013

Jordbruksnämnden samarbetar i den här berörda verksamheten med veterinärstyrelsen, kommerskollegiet, statens institut för folkhälsan, arméintendenturförvaltningen och hälsovårdsnämnderna.

Med statens institut för folkhälsan upprätthåller nämnden ett mycket intimt samarbete. Institutet bedriver sålunda forskning för att få fram nya och förbättra redan befintliga analysmetoder. Institutet anlitas ofta som remissorgan för utlåtanden i frågor som ligga utanför jordbruksnämndens kompetens och där vetenskaplig expertis måste inkopplas.

Med stöd av livsmedelsstadgan ha hälsovårdsnämnderna möjlighet att vaka över att charkuterivaror uppfylla stadgans bestämmelser. Enligt vad jordbruksnämnden uppgivit sker emellertid hithörande kontroll i mycket

varierande utsträckning. I vissa kommuner är intresset stort för denna verksamhet, men som regel utöva hälsovårdsnämnderna icke någon som helst kontroll på ifrågavarande område. I vissa fall inskränka sig nämndernas provtagningar till att omfatta endast vattenhalten, medan de dyrbarare och svårare analyserna av livsmedel ofta helt underlåtas. De resultat som erhållas vid hälsovårdsnämndernas kontrollverksamhet delgivas i allmänhet jordbruksnämnden.

Tidigare ombesörjde statens institut för folkhälsan så gott som all analysverksamhet för jordbruksnämnden. Sedan institutet emellertid för några år sedan förklarat sig icke kunna med nuvarande resurser stå till nämndens förfogande för detta arbete, anlitar nämnden som regel numera i stället ett privat laboratorium.

Arméintendenturförvaltningen (KAIF). Vid KAIF handläggas ärenden rörande livsmedelskontrollen inom försvaret på ämbetsverkets förplägnadsbyrå. De befattningshavare som närmast äro sysselsatta i denna verksamhet utgöras av en byråveterinär (Ao 24), en förste byråingenjör (Ae 23, livsmedelskemist), en assistent (Ae 15, kontrollant) samt en köksföreståndare (Ae 12).

KAIF har fastställt särskilda kvalitetsfordringar och kontrollföreskrifter både för den centrala och för den lokala livsmedelsanskaffningen. I samband med upphandlingar utför ämbetsverket offertprovsbedömningar. Vidare sker vid större tillverkningar övervakning genom särskild kontroll hos tillverkaren. Denna tillverkningskontroll innefattar förutom kontroll av den färdiga varan en bedömning av kvaliteten på använda råvaror samt övervakning av att givna recept följas. Kontrollanten utför även hygienisk kontroll inom respektive fabrik. Vid leveranser av magasinsvaror, såsom mjöl, gryn, torkad frukt m. m., insändas från arméns centrala magasin prover till KAIF:s kontroldetalj, där jämförelse göres med lämnade offertprover. Beträffande kött och charkuterivaror sker okulär besiktning vid mottagande truppförband i samband med leverans. Proverna insändas för bestämning av vattenhalt och bindemedel till statens hantverksinstitut. På försök sker dessutom för närvarande viss histologisk undersökning vid veterinärhögskolan samt bestämning av tryptophans och hydroxyprolinhalt vid privat laboratorium.

Då KAIF även svarar för anskaffningen av vissa livsmedel för fångvårdsstyrelsen, medicinalstyrelsen och socialstyrelsen, innefattas i den av KAIF utövade kontrollverksamheten viss kontroll även för dessa myndigheters räkning.

Förutom tillverknings- och leveranskontroll förekommer vid KAIF en omfattande kontroll av lagrade livsmedel vid centrala och lokala anstalter. Denna kontroll utföres huvudsakligen såsom okulärbesiktning för att upptäcka ev. skadedjursinfektion, bombage och läckage på konserver o. s. v. Vid behov insändas proven för laboratorieundersökning.

De årliga kostnaderna för KAIF:s livsmedelskontroll ha av ämbetsverket beräknats till ca 120 000 kronor.

Försvarets sjukvårdsstyrelse. I av sjukvårdsstyrelsen utfärdade »Tillämpningsföreskrifter rörande den hygieniska livsmedelskontrollen inom försvaret» har föreskrivits, att veterinärer i ökad utsträckning skola anlitas för hygienisk livsmedelskontroll inom samtliga militära förband, skolor, anstalter m. m. I första hand skall fältveterinärkårens personal på aktiv stat utnyttjas för ändamålet. På platser där så ej lämpligen kan ske träffas avtal med civil veterinär att mot viss ersättning åtaga sig ifrågavarande kontroll.

Den personal som centralt hos försvarets sjukvårdsstyrelse är sysselsatt med livsmedelskontrollen utgöres av två byråveterinärer (Ao 24 resp. 21), chefen för hälsovårdsbyrån (Ao 25), en byråinspektör (Ao 19) och en hälsovårdsassistent (Ae 17).

De fasta årliga kostnaderna för livsmedelskontrollen utgöras av löner till fast anställd personal samt av årsarvoden till kontrakterade civila veterinärer. De rörliga kostnaderna bestå av resekostnader i samband med utredningar och inspektioner samt av undersökningsavgifter för i samband härmed tagna prover på såväl livsmedel som anställd personal. De sammanlagda årliga kostnaderna för livsmedelskontrollen ha icke närmare kunnat beräknas av sjukvårdsstyrelsen, enär huvuddelen av den fast anställda personalen endast delvis är sysselsatt med arbetsuppgifter av här avsedd art. Årsarvodena till kontrakterade veterinärer uppgå till ca 19 000 kronor.

I frågor rörande livsmedelskontrollen samarbetar sjukvårdsstyrelsen med veterinärstyrelsen, medicinalstyrelsen, arméintendenturförvaltningen, statens bakteriologiska laboratorium, veterinärhögskolans födoämneshygieniska avdelning, statens institut för folkhälsan och statens maskinprovningar.

Då i försvarets fredsorganisation icke ingår något laboratorium för undersökning av prover på livsmedel och vatten, anlitas för nämnda ändamål såväl statliga och kommunala som privata laboratorier.

Revisorernas uttalande. Enligt livsmedelsstadgans bestämmelser äro medicinalstyrelsen och veterinärstyrelsen högsta tillsynsmyndigheter för livsmedelskontrollen i landet. Centralt är nämnda kontroll i övrigt uppdelad på ett flertal myndigheter, bl. a. statens jordbruksnämnd, kommerskollegiet, arméintendenturförvaltningen och försvarets sjukvårdsstyrelse.

Den närmare innebörden av begreppet livsmedelskontroll synes icke klart framgå av vare sig livsmedelsstadgan eller de nyssnämnda myndigheternas instruktioner. I huvudsak torde emellertid den ifrågavarande verksamheten omfatta tre slag av kontroll, nämligen dels hygienisk kontroll, dels kvalitetskontroll och dels lagringskontroll. Den hygieniska kontrollen avser i första hand övervakning av att livsmedelshanteringen sker under sådana former, att de hygieniska kraven i tillbörlig utsträckning beaktas. Kvalitetskontroll-

len omfattar närmast tillsyn av att livsmedlen motsvara de kvalitativa fordringar som från fall till fall måste uppställas i fråga om t. ex. mängden av bindemedel samt vattenhalten i korv etc. Lagringskontrollen slutligen innefattar kontroll av att livsmedlen inom vissa gränser icke undergå försämring under lagringstiden.

Någon fast eller på sakliga grunder genomförd kompetensfördelning de livsmedelskontrollerande myndigheterna emellan synes icke föreligga i fråga om de här berörda olika slagen av kontroll. Vissa av myndigheterna synas vidare i mycket begränsad utsträckning ha tillgång till för kontrollverksamheten speciellt utbildad personal. Så t. ex. förfogar statens jordbruksnämnd, som fått sig anförtrodd betydelsefulla delar av livsmedelskontrollen, över endast en sakkunnig kontrollant. Nämndens övriga kontrollanter sakna, enligt vad nämnden själv uppgivit, egentlig fackkunskap på området.

Här angivna förhållanden finna revisorerna ur flera synpunkter otillfredsställande. Den nuvarande uppdelningen av livsmedelskontrollen på ett flertal olika organ med delvis lika eller likartade arbetsuppgifter ger exempelvis lätt upphov till dubbelarbete. En och samma livsmedelstillverkare kan sålunda vid samma tidpunkt bli föremål för samma kontroll från flera myndigheters sida. Den omständigheten att tillsynsverksamheten vid vissa av kontrollorganen handhaves av icke sakkunnig personal måste därjämte självfallet i hög grad inverka menligt på effektiviteten i kontrollen. Då det icke föreligger någon principiell skillnad mellan den civila och den militära livsmedelshanteringen, synes det revisorerna vidare mindre rationellt att, såsom nu är fallet, särskilda myndigheter skola omhändera den militära livsmedelskontrollen. Härvid är att märka att huvuddelen av livsmedlen för det militära behovet kommer från samma fabriker och leverantörer som övriga i handeln förekommande förnödenheter av här avsett slag.

Vid av revisorerna gjord förfrågan ha flera av de livsmedelskontrollerande myndigheterna förklarat sig icke kunna närmare ange storleken av de årliga kostnaderna för livsmedelskontrollen, enär huvuddelen av den personal som är avdelad härför endast delvis är sysselsatt med hithörande arbetsuppgifter. Det torde emellertid kunna antagas att kontrollen i sin nuvarande utformning är förenad med icke obetydliga kostnader.

Mot bakgrunden av vad ovan anförts och då några sakliga skäl icke synas kunna åberopas för den nu rådande splittringen av den statliga livsmedelskontrollen på en mångfald skilda organ, anse revisorerna det böra övervägas om icke huvuddelen av nämnda kontroll i fortsättningen kan koncentreras till en enda myndighet, förslagsvis veterinärstyrelsen, som förfogar över för ändamålet erforderlig veterinärmedicinsk expertis. Till denna styrelse bör i så fall vid behov knytas experter från av livsmedelskontrollen berörda andra myndigheter, i första hand medicinalstyrelsen. Enligt revisorernas uppfattning skulle en sådan omläggning av livsmedelskontrollen icke blott medföra kostnadsminskningar utan även leda till en effektivisering

av tillsynsverksamheten på förevarande område. Likaså skulle allmänheten få endast en myndighet att vända sig till i dessa för hela samhällslivet så betydelsefulla frågor. Alla föreskrifter rörande livsmedelskontroll, vilka nu kungöras på olika sätt av berörda ämbetsverk, skulle dessutom komma att bli samlade i en författningsserie, vilket skulle i hög grad underlätta deras tillämpning.

Revisorerna, som självfallet icke ansett sig ha anledning att beröra de kommunala myndigheternas befattning med livsmedelskontrollen, få alltså föreslå att åtgärder i av revisorerna angivet syfte snarast vidtagas.

*

Sedan förevarande ärende slutbehandlats av revisorerna, har Kungl. Maj:t i propositionen 1961:181 framlagt förslag om viss omfördelning mellan veterinärstyrelsen och medicinalstyrelsen av de på dessa ämbetsverk ankommande arbetsuppgifterna inom livsmedelstillsynen. Detta förslag ansluter nära till vad revisorerna i det föregående ifrågasatt, såvitt gäller nämnda båda myndigheter. Vid den organisatoriska översyn som på grund av omfördelningen torde bli erforderlig synes lämpligen det av revisorerna jämväl aktualiserade spørsmålet om övriga centrala myndigheters befattning med livsmedelskontrollen böra upptagas till prövning.

§ 30

Forskning rörande sjukvårdens utformning

Riksdagens revisorer ha såsom en allmän bakgrund till i det följande framförda förslag ansett sig böra lämna bl. a. en redogörelse för utgifts- och arbetskraftsbehoven på hälso- och sjukvårdens område under åren 1960—1970. Uppgifterna härom äro hämtade ur en skrivelse den 13 september 1960, vari medicinalstyrelsen till Kungl. Maj:t överlämnat en sammanställning i detta ämne, grundad på uppgifter från hälso- och sjukvårdsstyrelserna i landstingen och städerna utanför landsting ävensom de enskilda epileptikeranstalterna. Vidare ha uppgifter inhämtats från medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd, medicinalstyrelsens strålskyddsnämnd, statens institut för folkhälsan, de tre statliga humanmedicinska laboratorierna, karolinska sjukhuset, serafimerlasarettet och akademiska sjukhuset, mentalsjukvårdsberedningen och direktionen för Vilhelmsro sjukhus. Däremot ha uppgifter ej införskaffats från primärkommuner som ingå i landstingskommuner eller — med undantag för epileptikervården — från enskilda huvudmän om den sjukvård som bedrivs av dem. Ej heller har styrelsen inhämtat uppgifter beträffande den sjukvård som sorterar under andra statliga organ, såsom fångvården, socialstyrelsen, pensionsstyrelsen och skolöverstyrelsen.

I vidstående tabell ha sammanställts de beräknade utgifterna för husbyggnads- och anläggningsarbeten (ny-, till- och ombyggander), reparationer och underhåll av byggnader och anläggningar samt anskaffning respektive reparationer och underhåll av maskiner, apparater, transportmedel och inventarier. Beloppen äro avrundade till närmast jämna tusental kronor.

Beträffande arbetskraftsbehovet för hälso- och sjukvården har medicinalstyrelsen beräknat detta till 92 500 tjänster under år 1960, till 110 500 tjänster under år 1965 och till 130 000 tjänster under år 1970.

De faktiska driftutgifterna för ifrågavarande ändamål uppgingo under år 1959 till i runt tal 1 188 milj. kronor. För perioden 1961—1965 ha de uppskattats till 9 551 milj. kronor och för perioden 1966—1970 till 11 212 milj. kronor.

Till den sålunda lämnade redogörelsen har medicinalstyrelsen gjort bl. a. den kommentaren, att de infortrade uppgifterna angående investeringar visa en expansionstakt, som är avsevärt större än vad som torde vara möjligt att praktiskt genomföra med hänsyn till bristen på utbildad arbetskraft. Oavsett detta visar erfarenheten, att det icke är verklighetsbetonat att räkna med en årlig investering i husbyggnads- och anläggningsarbeten överstigande 300 milj. kronor per år. Medicinalstyrelsen anser det således påkallat att

Sektor	1958	1959	1960	1961—1965	1966—1970
1. Centraladministrationen (medicinalstyrelsen)	50	44	55	451	449
2. Medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd			862	12 750	12 800
3. Medicinalstyrelsens strålskyddsnämnd		89	65	4 685	2 450
4. Statens institut för folkhälsan	244	225	210	10 120	1 250
5. De statliga laboratorierna och rättsläkarstationerna	656	749	850	7 487	4 915
6. Karolinska sjukhuset, serafimerlasarettet och akademiska sjukhuset	8 646	12 299	19 423	161 314	117 700
7. Av landsting och städer utanför landsting omhändertagd vård	226 860 ¹⁾	47 977 ²⁾	327 146	1 564 682	1 276 025
8. Statlig mentalsjukvård	37 800	50 066	59 390	474 975	391 161
9. Epileptikervård: statlig övrig	624	876	1 250 2 291	2 270 10 768	550 1 851
10. Statlig öppen vård				28 500	45 500
11. Apoteksväsendet	6 100	6 000	6 300	33 500	38 500
Summa	280 980	118 325	417 842	2 311 502	1 893 151

1) Endast nybyggnad och nyuppsättning av inventarier.

2) Endast reparation och underhåll av byggnader och maskiner etc.

räkna med en begränsning av de anmälda behoven. Enligt styrelsens mening synes en reduktion med 20 procent enligt den av långtidsutredningen angivna alternativa investeringsnivån kunna vara möjlig och måhända te sig motiverad med hänsyn till den knappa tillgången på sådan medicinalpersonal som läkare, sjuksköterskor m. fl.

Att ställa en mera tillförlitlig prognos i fråga om arbetskraftsbehovet för hälso- och sjukvården för 1960-talet fordrar enligt medicinalstyrelsens mening mera detaljerade uppgifter än dem som nu legat till grund för beräkningarna. De redovisade beräkningarna måste därför med nödvändighet vara mycket schematiska och ha stora felmarginaler. Detsamma gäller beträffande driftkostnaderna. Sistnämnda kostnader ha i huvudsak beräknats med utgångspunkt från att samtliga tjänster äro besatta.

I anslutning till sålunda lämnade uppgifter må ytterligare redovisas en tabell, hämtad ur betänkandet om läkarbehov och läkartillgång (SOU 1961: 8). Tabellen avser offentliga kostnader för hälso- och sjukvård i miljoner kronor samt i procent av bruttonationalprodukten (BNP) åren 1950—1955 ävensom beräknade tal för åren 1960—1980. Samtliga uppgifter utgå från 1954 års priser.

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980
Sjukvårdskostnader i milj. kr. (1954 års priser)	900	1 350	1 970	2 810	3 880	5 250	7 010
Procentuell ökning från föreg. femårsperiod	—	49,7	46,0	42,6	38,1	35,3	33,5
Sjukvårdskostnader i procent av BNP	2,22	2,87	3,57	4,27	4,97	5,67	6,37

Centrala sjukvårdsberedningen är — såsom namnet anger — ett centralt rådgivande rationaliseringsorgan på hälso- och sjukvårdens område. Det åligger centrala sjukvårdsberedningen bl. a. att handlägga ärenden som röra planläggning av den slutna vården inom sjukvårdsområdena samt av anläggningar och byggnader inom hälso- och sjukvården. Beredningen skall även i övrigt verka för att sådan planläggning sker ändamålsenligt. Beredningen har vidare att genom standardisering och på annat sätt verka för en ändamålsenlig materielförsörjning samt att i övrigt handlägga frågor rörande materiel och annan utrustning för hälso- och sjukvården. Organisations- och arbetsstudier skola bedrivas å sjukhus och därmed jämförliga anstalter. Beredningen har att tillhandagå myndigheter samt huvudmän för sjukhus och jämförliga inrättningar ävensom, i den utsträckning så lämpligen prövas kunna ske, andra med råd och upplysningar rörande frågor som falla inom beredningens verksamhetsområde.

Ledningen av centrala sjukvårdsberedningen utövas av en styrelse med ordförande och nio ledamöter. Inom styrelsen finnes ett arbetsutskott.

Revisorernas uttalande. 1950-talet har kännetecknats av en mycket snabb utveckling inom praktiskt taget alla grenar av sjukvården, samtidigt som kostnaderna härför undergått en kraftig stegring. Medan ifrågavarande kostnader år 1950 utgjorde i runt tal 900 milj. kronor, hade de år 1960 ökat till 1 970 milj. kronor. Denna utveckling väntas under de närmaste årtiondena fortgå, med påföljd att sjukvårdskostnaderna år 1980 beräknas ha stigit till 7 010 milj. kronor. Ett annat mått på denna tillväxt är att utgifterna, angivna i procent av bruttonationalprodukten, antagas komma att öka från 2,22 år 1950 till 6,37 år 1980, räknat i 1954 års priser. Samtidigt förutses antalet inom sjukvården sysselsatta bli allt större.

Mot bakgrunden av nu anförda omständigheter är det icke förvånande, att frågan om sjukvårdskostnadernas storlek och stegringstakt under senare tid ägnats allt större uppmärksamhet. Allmän enighet torde också råda därom, att det icke minst ur samhällsekonomisk synpunkt är angeläget att dessa kostnader om möjligt begränsas, utan att fördenskull vårdmöjligheterna försämrats. Från sjukvårdshuvudmännens sida ha i enlighet härmed en rad åtgärder i rationaliseringssyfte vidtagits, och såsom ett uttryck för det mer företagsekonomiskt präglade tänkande som håller på att växa fram

på förevarande område få ses de aktuella övervägandena inom bl. a. svenska landstingsförbundet att införa en driftsbokföring vid sjukhusen. I sammanhanget bör även uppmärksammas det nyligen framlagda betänkandet med förslag om viss upprustning av centrala sjukvårdsberedningen, som utgör det samordnande, i huvudsak med statsmedel finansierade rationaliserings- och standardiseringsorganet inom sjukvården.

Det rationaliseringsarbete som hittills bedrivits på sjukvårdens område har i huvudsak bestämts av de dagsaktuella, omedelbart konkreta behoven. Av flera skäl ter sig detta fullt naturligt, och på denna väg ha också ytterst betydelsefulla resultat vunnits, vilka verksamt bidragit till att förläna svensk sjukvård den rangplats den i dag intager. Enligt revisorernas mening kan det emellertid ifrågasättas, om icke genom den djupgående samhällsomvandlingen, levnadsstandardens stegring, befolkningens ändrade ålderssammansättning, teknikens snabba utveckling och vetenskapens stora landvinningar ett helt nytt läge inträtt, som gör det nödvändigt att problemen angripas från nya utgångspunkter och att mer långsiktiga lösningar eftersträvas. Grundförutsättningen för att så skall kunna ske torde emellertid vara, att en systematisk forskning på förevarande område kommer till stånd. Liksom beträffande många andra samhällsfrågor nödgas vi nämligen konstatera, att vi i dag icke äga tillräcklig kunskap i en rad hithörande, ekonomiskt betydelsefulla spörsmål. Det torde exempelvis vara av största värde att få ökad kännedom om hur avvägningen mellan öppen och sluten sjukvård lämpligen bör göras eller hur ett sjukhus i detalj bör organiseras, utrustas och byggnadstekniskt utformas för att det alltmer stigande personalbehovet skall kunna hållas tillbaka och felinvesteringar undvikas.

Sjukvården i vårt land är sedan gammalt och avses än mer för framtiden bli en landstingskommunal angelägenhet. Genom tillkomsten av centrala sjukvårdsberedningen har emellertid staten påtagit sig ett särskilt ansvar, försåvitt gäller rationaliseringsverksamheten på förevarande område. Med hänsyn härtill finna revisorerna vägande skäl tala för att staten tager ett motsvarande initiativ i den utomordentligt betydelsefulla fråga det här gäller. Ett sådant initiativ framstår som desto mera motiverat som en efter verkligt stora linjer bedriven rationalisering knappast är möjlig för framtiden, såvida den icke underbygges av genom vetenskaplig forskning framtagna fakta. Erinras må f. ö. att i det förut omnämnda betänkandet angående centrala sjukvårdsberedningen forskningsfrågan något berörts utan att dock mera ingående belysas.

Vad beträffar organisationsformen för denna forskning kunna olika lösningar övervägas. En utväg är att söka anknytning till den verksamhet som bedrivs av statens institut för byggnadsforskning. Det må härvidlag erinras om att en viss motsvarighet till nu avsedda forskning på sin tid organiserades för att om möjligt komma till rätta med vissa organisatoriska, ekono-

miska och byggnadstekniska problem inom skolväsendet. För ändamålet tillsattes en särskild arbetsgrupp, vilken omfattade bl. a. arkitekter och pedagoger. Denna arbetsgrupp angrep både detaljfrågor, avseende klassrummets utformning, möblering, utrustning m. m., och större problem, exempelvis den samordnade planeringen av olika skolformer i ett län. På liknande sätt kunde en arbetsgrupp tillskapas, representerande medicinsk, företagsekonomisk, administrativ och byggnadsteknisk sakkunskap och med uppgift att bedriva forskning rörande sjukvårdens mest ändamålsenliga utformning. Alternativt skulle kunna tänkas att centrala sjukvårdsberedningen anförtroddes uppgiften att organisera hithörande forskningsverksamhet. Bl. a. med hänsyn till att skilda specialister under olika skeden av ifrågavarande arbete komma att behöva anlitas, torde dock särskilda tjänster icke böra inrättas för ändamålet. Även andra möjligheter att ordna nu avsedda forskning på lämpligt sätt föreligga.

Revisorerna äro för egen del icke beredda att förorda någon viss lösning av förevarande organisationsfråga, som torde böra prövas i särskild ordning. Revisorerna vilja emellertid understryka angelägenheten av att det organ som inrättas för ändamålet, det må sedan få den ena eller den andra organisationsformen, icke erhåller ställning som remissinstans eller tages i anspråk för lösande av exempelvis konkreta byggnadsfrågor. Dess uppgift bör vara att på grundval av från olika håll — såväl inom som utom landet — insamlade fakta ävensom egna vetenskapliga undersökningar framlägga förslag till sådana principlösningar som äro ägnade att skapa en ur skilda synpunkter så rationell sjukvård som möjligt.

Reservation

av herrar *E. Birke* och *Hugo Osvald*, vilka ansett att förevarande uttalande icke hade bort inflyta i berättelsen och till stöd härför anfört följande.

Revisorernas i uttalandet framförda önskemål om tillskapande av ett statligt organ för forskning rörande sjukvårdens utformning berör såväl mental- som kroppssjukvården.

Vad först beträffar mentalsjukvården pågår som bekant sedan flera år tillbaka en kraftig utbyggnad av denna sjukvårds resurser. Inrikesdepartementet har anförtrott lösningen av de med ifrågavarande utbyggnad sammanhängande problemen rörande sjukhusbyggnadernas planering och tekniska utformning samt deras utrustning m. m. åt en särskild byggnads- och utrustningsdelegation, som är sammansatt av representanter för bl. a. byggnadsstyrelsen, medicinalstyrelsen och centrala sjukvårdsberedningen. Till delegationen ha också knutits särskilda experter inom de skilda områden som beröras av delegationens arbete. Av delegationen utarbetade förslag ingivas till inrikesdepartementet, som genom den s. k. mentalsjukvårdsberedningen, i vilken statssekreteraren är ordförande, underkastar förslagen

ingående prövning ur såväl byggnads- och utrustningstekniska som rent medicinska synpunkter. Vid prövningen deltaga också företrädare för alla de forskningsområden som i förevarande sammanhang kunna vara aktuella. Genom de nämnda anordningarna ha enligt vår uppfattning fullgoda garantier skapats för att såväl forskning som medicinsk, administrativ, byggnadsteknisk, ekonomisk och annan sakkunskap blir företrädd vid behandlingen av de här berörda frågorna. Såvitt vi ha oss bekant har icke heller någon anmärkning framställts mot det sätt varpå delegationen och mentalsjukvårdsberedningen hittills fullgjort sina arbetsuppgifter.

Vad därefter angår kroppssjukvården har sedan gammalt såväl ansvaret som kostnaderna för denna sjukvårdsform praktiskt taget helt åvilat landstingen. Delade meningar torde icke råda om att angivna förhållande varit till båtnad för kroppssjukvården. Revisorerna ha för övrigt i sitt uttalande särskilt framhållit, att det rationaliseringsarbete som hittills bedrivits på bl. a. förevarande område bidragit till att förläna den svenska sjukvården en rangplats. Revisorerna ha likväl ansett det önskvärt, att föreliggande problem genom forskning angripas från nya utgångspunkter och att mera långsiktiga lösningar komma till stånd, allt i syfte att begränsa sjukvårdskostnaderna utan att fördenskull vårdmöjligheterna försämrats.

Självfallet är det i hög grad angeläget att sjukvårdskostnaderna hållas på en rimlig nivå. Enligt vår uppfattning, vilken för övrigt torde överensstämma med de tänkesätt som hittills varit vägledande för den svenska sjukvårdens uppbyggnad, är det emellertid av olika skäl icke möjligt att på förevarande område anlägga enbart företagsekonomiska synpunkter.

Såsom nyss nämnts är kroppssjukvården i vårt land till övervägande del en landstingskommunal angelägenhet. Det är därför enligt vår mening naturligt, att det i första hand bör ankomma på landstingen själva att bestämma om de åtgärder som kunna vara erforderliga för att genom rationaliseringar få till stånd en begränsning av sjukvårdskostnaderna. Det torde också vara bekant att landstingen under årens lopp i berört avseende ingalunda varit överksamma. Inom landstingen ha sålunda, för att nämna ett exempel, organiserats särskilda planerings- och byggnadsavdelningar till vilka expertis knulits på bl. a. det tekniska och medicinska området. Vidare må omnämnas den avdelning för rationaliseringsfrågor som sedan lång tid tillbaka varit verksam inom landstingsförbundet och som har till uppgift att betjäna samtliga landsting, då det gäller rationaliseringsåtgärder inom sjukvårdens område. Nämnda avdelning, som successivt utbyggts, har för närvarande till sitt förfogande en rad experter på olika sjukvårdsfrågor. Slutligen kan också erinras om att landstingen i syfte att nedbringa kostnaderna för sina sjukvårdsinrättningar organiserat en särskild landstingens inköpscentral, som sysselsätter över 100-talet befattningshavare och som har till uppgift att så långt det över huvud taget är möjligt förbilliga landstingens inköp av medicinsk och annan utrustning m. m.

Det är självklart att staten icke bör undandraga sig skyldigheten att medverka till rationaliseringsåtgärder på sjukvårdens område. Staten är emellertid, som förut nämnts, redan inkopplad på hithörande frågor genom bl. a. byggnadsstyrelsen, medicinalstyrelsen och centrala sjukvårdsberedningen. Med stöd av de befogenheter som tillagts nämnda myndigheter har staten redan nu, om så skulle befinnas påkallat, möjlighet att i viss utsträckning påverka landstingen vid deras handhavande av berörda sjukvårdsfrågor.

Vi anse oss mot bakgrunden av det ovan anförda icke kunna tillstyrka att ett nytt statligt forsknings- och rationaliseringsorgan tillskapas på sjukvårdens område.

§ 31

Skador å bostadshus vid Västra Ny sjukhus

1946 års riksdag (prop. nr 177; statsutsk. utl. nr 124; r. skr. nr 209) beslöt, att dåvarande statens uppfostringsanstalt å Bona skulle överföras till den statliga sinnessjuk- eller sinnesslövärdens fr. o. m. den tidpunkt Kungl. Maj:t bestämde.

Sedan medicinalstyrelsen i sin anslagsframställning rörande avlöningar vid statens sinnessjukhus för budgetåret 1948/49 framlagt förslag till personalstat för bonaanstalten och därvid utgått från att anstalten skulle utnyttjas för vård av yngre asociala imbecilla män, underställdes frågan 1948 års riksdag. I propositionen nr 145 förordades i enlighet med medicinalstyrelsens förslag, att anstalten skulle tagas i anspråk som sjukhus för asociala imbecilla män med till en början 120 vårdplatser, samt framlades förslag till personalorganisation vid sjukhuset och medelsanvisning härför. Riksdagen (statsutsk. utl. nr 107; r. skr. nr 234) lämnade förslagen utan erinran.

Genom beslut den 4 juni 1948 föreskrev Kungl. Maj:t att bonaanstalten skulle fr. o. m. den 1 juli 1948 överföras till den statliga sinnesslövärdens och benämnas Västra Ny sjukhus.

I propositionen 1950:113 underställdes riksdagen slutligt förslag om sjukhusets användning och utbyggnad. Det erinrades därvid om att redan vid 1946 års riksdag beslut fattats om vissa ombyggnadsarbeten vid bonaanstalten för dess nya ändamål. Dessa arbeten, för vilka anvisats sammanlagt 588 000 kronor, avsågo modernisering och ombyggnad av två till den s. k. gamla anstalten hörande flygelbyggnader. Dessa skulle inrymma 120 vårdplatser. Vidare hade 1948 års riksdag anvisat 303 000 kronor för ombyggnad av två i den s. k. jordbruksavdelningen ingående flygelbyggnader, vilka efter ombyggnaden skulle inrymma en provisorisk alkoholistanstalt med 40 vårdplatser, avsedda att ersätta den då vid fångvårdsanstalten i Västervik anordnade alkoholistanstalten och att i övrigt mottaga vissa svårskötta alkoholister som icke lämpligen kunde vårdas på alkoholistanstalten å Svartsjö.

Föredragande departementschefen erinrade vidare om att medicinalstyrelsen framlagt förslag till vissa ytterligare arbeten för sjukhusets färdigställande för 205 patienter. De 45 nya vårdplatserna skulle erhållas genom en ombyggnad av jordbruksavdelningens huvudbyggnad. Härjämte innebar styrelsens förslag, att ombyggnad och modernisering skulle göras av såväl ekonomi- och skolbyggnaderna som ett flertal befintliga personalbostäder och vissa andra byggnader. Vidare skulle utföras vissa elektriska arbeten samt vidtagas åtgärder för ordnandet av sjukhusets vattenförsörjning och avlopp m. m. Förslaget innebar också, att vid sjukhuset skulle uppföras

ett antal nya personalbostäder. Slutligen föreslogs att den provisoriska alkoholistanstalten skulle förflyttas till Salberga sjukhus i Sala och att de 40 vårdplatser som avsetts skola disponeras för alkoholistklientelet i stället skulle tagas i anspråk för vård av sinnesslöa patienter från sistnämnda sjukhus. Då för vården av dessa patienter erfordrades väsentligt mindre personal än för driften av en alkoholistanstalt med dess svårskötta klientel, skulle en motsvarande minskning inträda i fråga om behovet av nya tjänstebostäder vid Västra Ny sjukhus.

Departementschefen anslöt sig till medicinalstyrelsens uppfattning, att en utbyggnad av sjukhuset till mer än 205 vårdplatser icke borde komma i fråga. Även i övrigt godtogs i stort sett styrelsens förslag, innebärande bl. a. ytterligare byggnadsarbeten vid sjukhuset. Dessa hade kostnadsberäknats till 2 860 000 kronor.

Riksdagen godkände vad sålunda föreslagits (statsutsk. utl. nr 127; r. skr. nr 209).

Vid sjukhuset finnes f. n. ett bostadsbestånd om 61 familjebostäder och 41 bostäder för ogift personal.

Bland de bostadshus som under senare år uppförts vid sjukhuset finnes ett som innehåller fyra lägenheter om vardera tre rum och kök. Huset började uppföras under år 1958 och var inflyttningsklart i början av år 1959; slutbesiktning ägde rum den 15 april 1959.

Under sommaren 1960 visade det sig att taket å ifrågavarande hus var otätt på ett flertal ställen, och genom skrivelse den 7 juli 1960 från t. f. intendenten vid sjukhuset underrättades byggnadsstyrelsen härom.

I protokoll över garantibesiktning den 10 april 1961, vilken utfördes av en opartisk byggnadskontrollant, heter det bl. a. följande om nu ifrågavarande byggnad.

Omdöme: Då av besiktningen har framgått, att de utförda arbetena under garantitiden icke undergått några uppenbara förändringar, har kunnat konstaterats, att arbetena i allt väsentligt varit av mycket god kvalitet. Ett undantag härifrån utgöres dock av yttertaket på personalbostäderna, vilket nya taktäckningsmaterial Kungl. Byggnadsstyrelsen här har velat utprova.

Tiden för fel och bristers avhjälpande:

B e t r. p e r s o n a l b o s t ä d e r n a: Vad beträffar yttertaket skall 2 månader efter detta utlåtandes mottagande mellan berörda parter vara avgjort vilka alternativa åtgärder som skall vidtagas. Den 1 oktober 1961 skall det åtgärdade taket vara färdigt för avsyning av byggnadskontrollanten, ävensom de av yttertaket åsamkade fuktskadorna i lägenheterna.

Vid besök som riksdagens revisorer avlade vid Västra Ny sjukhus den 3 oktober 1961 kunde konstateras, att några åtgärder i enlighet med vad som bestämts vid garantibesiktningen ej vidtagits. Revisorerna tillskrev den 6 oktober 1961 byggnadsstyrelsen och anhöllo om styrelsens yttrande i ären-

det före den 25 oktober 1961. Sedan styrelsen under hand begärt och erhållit anstånd härmed för att bli i tillfälle att förhandla med entreprenören i ärendet, inkom styrelsen den 6 november 1961 med ett den 31 oktober 1961 dagtecknat yttrande i ärendet. Av detta framgår följande.

I programhandlingarna, som låg till grund för byggandet av bostadshusen, föreskrevs, att taken skulle på traditionellt sätt beläggas med taktegel. Under byggnadstiden väcktes förslag om att utbyta takteglet mot den s. k. Z-brädan för att i framtiden kunna minska byggnads- och underhållskostnaderna för bostadshus av detta slag. Genom den lätta konstruktionen skulle sålunda för framtida byggnader bl. a. takstolarnas dimensioner aktningsvärt kunna minskas och således förbilligas.

Z-brädan utgöres av en lamellbräda, beklädd med brännlackerad aluminiumplåt som lägges på förvandring på takstolarna varvid tätning erhålles genom överlappande plåtfalsar. Konstruktionen var relativt ny och hade enligt konstruktören lagts på en del tak, men långtidserfarenhet saknades.

Konstruktionen granskades av styrelsens byggnadsbyrå och bedömdes vara användbar.

Sedan styrelsen inhämtat att bostadsstyrelsens byrå för tekniskt-ekonomiska utredningar den 13.12.1956 godtagit konstruktionen under förutsättning att takfallet ej understiger 20° — vilket här ej är fallet — meddelade styrelsen byggnadsentreprenören den 17.2.1958, att Z-brädan skulle användas såsom taktäckningsmaterial. Takbeläggningen utfördes därefter av specialister från leverantören av brädan.

Vid slutbesiktning den 15.4.1959, som utfördes av byggnadsinspektören Hans Andersson, Motala, fanns intet att anmärka på taket. Våren 1960 visade det sig att taket icke höll tätt, varför leverantören upprepade gånger förstärkingsarbeten vidtaga åtgärder, dock utan resultat.

Vid inspektion har byggnadsstyrelsen funnit, att läckage uppkommer vid regn och samtidigt blåst, varvid vatten pressas in mellan brädernas plåtfalsar, samt dessutom vid isvallning av takfoten. De skador som uppkommit i lägenheterna är icke av allvarlig art, utan inskränker sig till ytskador på tapeter o. dyl.

Byggnadsstyrelsen har nu beordrat byggnadsentreprenören att belägga taket med papp och taktegel samt därefter omtapetsera de väggar som är fuktskadade samt målningsbättra övriga skador.

Underhandlingarna mellan byggnadsstyrelsen och byggnadsentreprenören-leverantören pågår för närvarande. På grund av den garanti för taket som leverantören lämnat, anser byggnadsstyrelsen, att samtliga kostnader för nämnda ändringsarbeten skall helt bekostas av denne och således icke av staten.

Revisorernas uttalande. Västra Ny sjukhus har under senare år upprustats i olika avseenden. Bl. a. ha flera nya personalbostäder tillkommit. Såsom framgår av den föregående redogörelsen har å ett av de nya husen uppkommit sådana skador å yttertaket, att vatten tränger ned i lägenheterna. Skadorna kunde ej iakttagas vid slutbesiktningen den 15 april 1959 utan uppträdde först under år 1960.

Av det yttrande i ärendet som revisorerna inhämtat från byggnadsstyrelsen framgår, att styrelsen vid husets uppförande frångått den ursprung-

liga byggnadsbeskrivningen, som innebar att huset på traditionellt sätt skulle beläggas med taktegel. I stället beslöts att den s. k. Z-brädan skulle användas, varigenom framtida minskningar i byggnads- och underhållskostnader för bostadshus av detta slag beräknades kunna uppkomma. Z-brädan utgöres av en lamellbräda, beklädd med brännlackerad aluminiumplåt som lägges på förvandring på takstolarna, varvid tätning erhålles genom överlappande plåtfalsar. Konstruktionen var, enligt vad byggnadsstyrelsen uppgivit, relativt ny och långtidserfarenhet därom saknades.

Även om byggnadsstyrelsen genom inhämtade uppgifter från bostadsstyrelsen trott sig ha erhållit garantier för att ifrågavarande takläggningsmetod skulle vara lämplig i förevarande fall, måste det enligt revisorernas mening vara mindre välbetänkt av styrelsen att utnyttja en metod, av vilken tillräcklig erfarenhet uppenbarligen saknades. F. ö. ankommer det knappast på byggnadsstyrelsen att utprova nya byggnadsmateriel; härför finnes för ändamålet speciellt inrättat organ. Särskilt olämpliga framstå dylika försök i ett fall som det förevarande, då fråga är om en byggnad så belägen, att svårigheter föreligga att fortlöpande iakttaga hur försöken utfalla i praktiken. Anmärkningsvärt är också att mer än ett år förflutit sedan skadorna upptäckts, utan att de avhjälpes. Det vill förefalla revisorerna, som om det borde ha varit möjligt att — såsom även förutsatts i det förut omnämnda besiktningsprotokollet — få saken tillrättad långt innan revisorerna tillskrevo styrelsen i ärendet. Vidare hade det obehag för vederbörande hyresgäster, som det måste anses innebära att bo i en vattenskadad lägenhet, härigenom kunnat undanröjas tidigare än vad nu blir fallet. Revisorerna utgå emellertid ifrån att byggnadsstyrelsen snarast vidtager erforderliga åtgärder i ärendet och att uppgörelse träffas med entreprenören på för statsverket godtagbara villkor.

§ 32

Huvudmannskapet för karolinska sjukhuset

Karolinska sjukhuset har tillkommit efter beslut vid 1930 års riksdag (prop. nr 232; statsutsk. utl. nr 197; r. skr. nr 386). Det är ett statligt undervisningssjukhus, avsett för patienter från hela riket. Enligt särskilda samarbetsavtal mellan Kungl. Maj:t och Kronan, å ena sidan, samt Stockholms stad och Stockholms läns landsting, å andra sidan, har emellertid ett visst antal platser reserverats för patienter från staden och länet mot det att staden och landstinget i princip ersätta staten den del av kostnaderna för sjukhusets drift, som belöper på antalet vård dagar för stadens respektive landstingets sjuka. Av nuvarande 1 773 vårdplatser disponerar staden 571 och länet 251. För patienter från landet i övrigt åligger det under vissa förutsättningar vederbörande hemlandsting enligt 1937 års bidragsförordning (SFS nr 655) att till sjukhuset erlægga bidrag till vårdkostnaderna, s. k. vårdbidrag. Detta bidrag skall för varje vård dag utgå med ett belopp motsvarande vad legosängsavgiften överstiger tre kronor.

För karolinska sjukhusets utbyggnad ha hittills under årens lopp investerats i runt tal 102 milj. kronor. Sjukhuset omfattar i dag följande kliniker m. m., nämligen medicinsk klinik, kirurgisk klinik, kvinnoklinik, ögonklinik, öronklinik, hudklinik, radioterapeutisk klinik, psykiatrisk klinik, barnklinik, medicinsk thoraxklinik och kirurgisk thoraxklinik samt endokrinologisk avdelning.

Vid karolinska sjukhusets tillkomst diskuterades ingående frågan om samarbetet mellan sjukhuset och omgivande sjukvårdsområden. Redan i direktiven för 1919 års sjukhusbyggnadssakkunniga anbefalldes särskild uppmärksamhet åt frågan om ett ekonomiskt samarbete mellan staten och Stockholms stad. Det framhölls även i en riksdagsskrivelse år 1926, att det måste anses såsom en förutsättning för den medicinska undervisningen i Stockholm, att ett samarbete komme till stånd med Stockholms stad, samt att vid en blivande utredning borde tagas i betraktande, huruvida icke de villkor som gällt i fråga om nya byggnader för och underhåll av Malmöhus läns sjukvårdsinrättningar i Lund i tillämpliga delar kunde tjäna till ledning. Principen för statens bidrag i detta fall var, att staten bestred byggnads- och underhållskostnaderna för de särskilda lokaler och övriga byggnadsanordningar som betingades av sjukhusets undervisnings- och forskningsuppgifter samt täckte sjukhusägarens kostnader för de vårdplatser som vore behövliga för undervisningen men ej krävdes för sjukvårdsområdets eget behov. För detta system talade enligt föredragande departementschefen vid anmälan av propositionen 1930:232 angående uppförande av nytt kliniskt sjukhus i Stockholm m. m. många skäl. Det anknöt sålunda på

ett lämpligt sätt till den förefintliga organisationen av kroppssjukvården i landet, vilken ju huvudsakligen vore en länskommunal angelägenhet. Vidare vore systemet från statens synpunkt förmånligt därigenom att staten finge vidkännas minskade byggnadskostnader samt befriades från sjukhusdriften och allenast hade att ersätta de med undervisningen direkt sammanhängande utgifterna.

Departementschefen erinrade emellertid om att 1926 års sjukhuskommision kommit till det resultatet att, trots de fördelar lundasystemet onekligen i vissa fall erbjöde, detta dock icke vore lämpligt för Stockholms vidkommande. Kommissionen hade i stället föreslagit, att karolinska sjukhuset skulle uppföras som en ren statsinstitution. Till detta ståndpunktstagande syntes flera omständigheter ha medverkat. Kommissionen hade särskilt åberopat betydelsen av att tomt- och byggnadsägaren vore en och densamme samt att byggnadsägaren jämväl bleve byggnadernas underhållare och vårdare. Även enligt departementschefens mening hade tomtfrågan i förevarande fall stor betydelse vid bedömandet av sjukhusets organisation i förhållande till omgivande sjukvårdsområden.

Jämväl andra skäl talade för att staten blev målsman för karolinska sjukhuset. Departementschefen anförde härom följande.

Sjukhusvården för kroppsligt sjuka är — — — här i landet en kommunal uppgift, tillkommande landsting och städer utanför landsting. Den storartade utveckling, som denna sjukhusvård genomgått under de senare åren, vittnar gott om de kommunala organens kompetens och uppoffringar på förevarande område. Emellertid torde det vara ovedersägligt, att staten ändock har betydande intresse av att äga ett sjukhus, som så att säga kan gå i spetsen, när det gäller reformer på sjukhusvårdens område, prövande av nya behandlingsmetoder och dylikt.

Vidare föreligger det otvivelaktigt ett stort behov av ett sjukhus i huvudstaden, öppet för patienter från rikets olika delar. Serafimerlasarettet har städse mottagit patienter från hela riket och i avgiftshänseende icke gjort någon skillnad efter patienternas hemorter. Det skulle otvivelaktigt medföra stora olägenheter för de talrika landsortsbor, som på grund av Stockholms karaktär av huvudstad måste vistas där längre eller kortare tid, om i framtiden icke något sjukhus funnes, där de kunde erhålla erforderlig vård för en skälig avgift. Även ur denna synpunkt är det sålunda motiverat, att staten tager hand om karolinska sjukhuset.

Med hänsyn till specialvårdens ordnande förefinnes vidare, såsom statens sjukvårdskommitté framhållit, visst behov av ett statligt centralsjukhus i Stockholm. Jag tillåter mig i detta avseende hänvisa till vad denna kommitté därom anfört.

Ur karolinska institutets egen synpunkt är det givetvis fördelaktigt, att såväl det kliniska sjukhuset som de teoretiska institutionerna bliva statsegendom. Därigenom vinnas fördelar ur undervisningssynpunkt, och slitningar mellan olika intressen undvikas. Med hänsyn till att det planerade sjukhuskomplexet förutom det egentliga sjukhuset skall omfatta trenne sjukvårdsanstalter av statlig eller annan allmän karaktär, nämligen garnisonssjukhuset, vanförestalten i Stockholm och Konung Gustaf V:s jubileumsklinik med tillhörande forskningsinstitut, torde det slutligen få anses

i hög grad önskvärt eller rent av nödvändigt, att karolinska sjukhuset äges och drives av staten-tomtägaren.

Ehuru jag väl inser de fördelar, som torde kunna vinnas genom ett samarbete med Stockholms stad enligt de av riksdagen 1926 anvisade linjerna, särskilt i vad avser ett nedbringande av statens kontantutlägg för sjukhusets uppförande, anser jag mig dock, med hänsyn till de fördelar i övrigt, som det av kommissionen framlagda förslaget innebär, böra förorda detsamma och vill alltså tillstyrka att sjukhuset sålunda uppföres såsom ren statsinstitution i visst samarbete med Stockholms stad och Stockholms län. I stort sett torde också de för detta samarbete av sjukhuskommissionen föreslagna och av Stockholms stad och Stockholms läns landsting i allmänhet godtagna överenskommelserna mellan staten och de båda sjukvårdsområdena få anses ändamålsenliga och jämväl ur statens synpunkt tillfredsställande.

Riksdagen godkände departementschefens förslag i denna del.

I propositionen nr 159 till 1960 års riksdag framlades förslag till riktlinjer för regionsjukvårdens utbyggande. I propositionen — som sedermera godkändes av riksdagen — föreslogs, att riket skulle indelas i sju regioner för den högspecialiserade kroppssjukvården med regionsjukhus i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund-Malmö, Göteborg, Örebro och Umeå, varvid dock vissa regionspecialiteter tills vidare ej skulle utbyggas i Linköping och Örebro. I propositionen föreslogs också att de s. k. riksplatserna skulle avvecklas vid karolinska sjukhuset. Förslaget härom hade bl. a. föregåtts av överläggningar med Stockholms stad och län om sjukhusets framtida ställning. Dessa överläggningar ägde rum inom en av Stockholms stads och läns sjukvårdsförhandlingsdelegerade tillsatt expertdelegation, i vilken även staten var representerad. Beträffande resultatet av dessa överläggningar anförde departementschefen i nyssnämnda proposition följande.

Såsom ett resultat av överläggningarna har sjukvårdsförhandlingsdelegerade förklarat sig beredda att under vissa förutsättningar låta karolinska sjukhuset ingå i Storstockholms sjukhusorganisation med ansvar för en del av detta områdes sjukvård. För länsspecialiteternas del innebär detta att huvuddelen av vårdplatserna kommer att förbehållas patienter från staden och länet. Beträffande regionspecialiteterna kommer en väsentlig del av Stockholmsregionens sjukvård att förläggas till karolinska sjukhuset. Detta gäller såväl patienter från Södermanlands och Gotlands län som, i växlande omfattning inom olika specialiteter, patienter från Stockholms stad och län. Därutöver kommer, såsom jag tidigare nämnt, vissa regionspecialiteter tills vidare att icke utbyggas eller att något underdimensioneras i de omgivande regionerna i syfte att säkerställa ett tillfredsställande underlag för undervisning och forskning samt ett rationellt utnyttjande av vissa specialkliniker å karolinska sjukhuset. Angivna förhållanden kommer icke att medföra, att samtliga sjukhusets vårdplatser genom avtal förbehålles patienter från Stockholms stad och län eller vissa andra sjukvårdsområden. De speciella förpliktelser som åvilar staten exempelvis beträffande vissa vid försvarsmakten anställda gör det nödvändigt att undantaga ett antal platser. Karolinska sjukhuset måste vidare på motsvarande sätt som andra sjukhus kunna ta emot personer från andra sjukvårdsområden, som akut insjuknat under vistelse i Stockholm eller Stockholms län. Slutligen bör inom länsspecia-

liteterna platser stå till förfogande för remisspatienter från andra delar av Stockholmsregionen. Behovet av platser för här angivna ändamål kan givetvis förete betydande skiljaktigheter de olika specialiteterna emellan. Det är min avsikt att göra denna fråga till föremål för ytterligare utredning i samband med de fortsatta överläggningarna angående formerna och villkoren för karolinska sjukhusets inordnande i Storstockholms sjukhusorganisation. Slutligen må i detta sammanhang nämnas, att en sådan klinik som alkoholkliniken, vilken under lång tid torde komma att sakna motsvarighet inom andra regioner, tills vidare bör stå öppen för landet i dess helhet. Vad jag här anfört beträffande riksplatserna vid karolinska sjukhuset äger motsvarande tillämpning på de vårdplatser vid akademiska sjukhuset i Uppsala, som ej genom avtal förbehållits visst landsting.

Departementschefen ansåg således, att riksplatserna vid karolinska sjukhuset borde avvecklas. Avvecklingen borde ske successivt i takt med att vårdplatser för motsvarande specialiteter tillskapades inom andra sjukvårdsområden eller regioner. Enär regionsjukvården borde kunna vara till större delen utbyggd år 1970 och huvudmännen då även haft erforderligt rådrum för att avhjälpa eventuell brist på vårdplatser inom länsspecialiteterna, borde man enligt departementschefens mening sikta till att riksplatserna skulle vara helt avvecklade nämnda år.

Slutligen må nämnas att huvudmannskapet för serafimerlasarettet, som f. n. har gemensam förvaltning med karolinska sjukhuset, enligt förslag i propositionen 1961: 198 fr. o. m. den 1 juli 1968 skall överlätas på Stockholms stad.

Revisorernas uttalande. Karolinska sjukhuset fyller f. n. en dubbel funktion inom sjukvården, nämligen dels såsom rikssjukhus, dels beträffande flertalet kliniker såsom centrallasarett för Stockholms stad och Stockholms län, vilka genom avtal tillförsäkrats visst antal platser där. Av nuvarande 1 773 vårdplatser disponerar staden 571 och länet 251. Platsantalet inom de olika klinikerna har fastställts med beaktande av icke blott sjukvårdens utan även undervisningens och forskningens behov. I fråga om den polikliniska verksamheten gäller, att dess omfattning hittills i huvudsak bestämts av hänsynen till undervisning och forskning.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen ägnades, innan beslut av 1930 års riksdag fattades om uppförandet av karolinska sjukhuset, särskild uppmärksamhet åt frågan om ett ekonomiskt samarbete i detta avseende mellan staten och Stockholms stad. Frågan innefattade även spørsmålet om huvudmannskapet för sjukhuset. I en riksdagsskrivelse av år 1926 hade framhållits, att det måste anses såsom en förutsättning för den medicinska undervisningen i Stockholm, att ett samarbete komme till stånd med staden, samt att man borde taga i betraktande, huruvida icke de villkor som gällde i fråga om nya byggnader för och underhåll av Lunds lasarett i tillämpliga delar kunde tjäna till ledning. Ett dylikt system anknöte på ett lämpligt

sätt till den förefintliga organisationen av kroppssjukvården i landet, vilken huvudsakligen vore en länskommunal angelägenhet. Från statens synpunkt ansågs systemet förmånligt därigenom, att staten finge vidkännas minskade byggnadskostnader samt befriades från sjukhusdriften och allenast hade att ersätta de med undervisningen och forskningen direkt sammanhängande utgifterna.

I propositionen nr 232 till 1930 års riksdag framhöll emellertid föredragande departementschefen på anförda skäl, att det icke vore sannolikt att stadens myndigheter — som vid förda underhandlingar icke ansett sig kunna teckna ett större platsantal än högst 315 på karolinska sjukhuset — skulle befinnas villiga att tillämpa samma principer som beträffande lasarettet i Lund. Det vore även uteslutet att Stockholms län, som förklarat sig behöva allenast 110 vårdplatser i närheten av Stockholm, skulle kunna komma i fråga såsom ägare och målsman för sjukhuset. Även andra skäl talade för att staten blev målsman för sjukhuset. Det vore sålunda ovedersägligt, att staten hade betydande intresse av att äga ett sjukhus som så att säga kunde gå i spetsen när det gällde reformer på sjukhusvårdens område, prövande av nya behandlingsmetoder och dylikt. Det finnes vidare otvivelaktigt ett stort behov av ett sjukhus i huvudstaden, öppet för patienter från rikets olika delar. Med hänsyn till specialvårdens ordnande förefunnes därjämte visst behov av ett statligt centralsjukhus i Stockholm. Slutligen skulle med staten som målsman vinnas fördelar ur undervisningssynpunkt och slitningar mellan olika intressen undvikas.

Vid karolinska sjukhusets tillkomst ha således i huvudsak tre särskilda skäl nämnts för skapandet av ett statligt rikssjukhus, nämligen dels intresset av sjukhusvård mot skälig avgift i Stockholm för person från annat sjukhusområde, vilken insjuknat under vistelse därstädes, dels tillgodoseendet av behovet av specialistvård, dels ock undervisningens och forskningens intressen. Då numera mer än 30 år förflutit, sedan beslut om sjukhusets uppförande fattades, finnes det emellertid enligt revisorernas mening anledning att mot bakgrunden av nu gällande förhållanden på detta område överväga, om dessa skäl alltjämt äro för handen.

Vad den förstnämnda av de tre angivna punkterna beträffar har frågan om sjukhusvård mot skälig avgift för patient som vårdas vid sjukhus utanför det egna sjukhusområdet numera genom olika åtgärder av statsmakterna och sjukvårdshuvudmännen lösts på ett allmängiltigt sätt för landet i dess helhet. Avgiftsfrågan torde därför ej längre kunna åberopas som motiv för ett bibehållande av statligt huvudmannaskap.

Inom flertalet specialiteter kan numera vårdbehovet tillgodoses inom praktiskt taget samtliga sjukhusområden. De exklusiva discipliner som ej äro företrädda på länsplanet finnas ej längre endast i Stockholm utan äro anordnade eller avses skola anordnas vid samtliga undervisningssjukhus eller andra blivande regionsjukhus i landet. Varje patient skall sålunda i

princip kunna få erforderlig specialvård inom den region där han hör hemma. Härigenom har ytterligare ett skäl för bibehållet statligt huvudmannaskap bortfallit.

Vad gäller undervisningens och forskningens behov slutligen torde vad som åstadkommit inom såväl undervisning som forskning vid landstingskommunala undervisningssjukhus jäva varje påstående om statligt huvudmannaskaps avgörande betydelse i berörda avseende.

Enligt beslut av 1960 års riksdag skall karolinska sjukhuset framdeles ingå i Stor-Stockholms sjukhusorganisation med ansvar för en del av detta områdes sjukvård. För länsspecialiteternas vidkommande innebär detta, att huvuddelen av vårdplatserna kommer att förbehållas patienter från staden och länet. Beträffande regionspecialiteterna kommer en väsentlig del av stockholmsregionens sjukvård att förläggas till karolinska sjukhuset. Detta gäller såväl patienter från Södermanlands och Gotlands län som i växlande omfattning inom olika specialiteter patienter från Stockholms stad och län. Av sjukhusets framtida 2 183 vårdplatser avses 1 700 skola disponeras av staden och länet. Som en följd härav skola de nuvarande riksplatserna avvecklas under en tidsperiod fram till år 1970.

Det torde enligt revisorernas mening vara uppenbart, att nu anförda omständigheter göra frågan om ett förändrat huvudmannaskap för karolinska sjukhuset aktuell. En annan väsentlig synpunkt talar också härför, nämligen att ett enhetligt huvudmannaskap för hela den sjukvårdande verksamheten är ett angeläget framtidsmål. Först därigenom torde det vara möjligt att uppnå den rätta avvägningen mellan olika vårdbehov, så att tillgängliga resurser verkligen utnyttjas på det för individ och samhälle bästa sättet. Starka skäl tala därför för att — såsom bl. a. 1956 års riksdagsrevisorer uttalade i samband med behandlingen av pensionsstyrelsens sjukvårdande verksamhet — landsting och städer utanför landsting övertaga största möjliga del av sjukvården. Skulle nu pågående utredningsarbete leda till att landsting och landstingsfria städer jämväl övertaga huvudmannaskapet för mentalsjukvården, komma f. ö. endast karolinska sjukhuset och akademiska sjukhuset i Uppsala att kvarstå under statlig ledning. Med anledning härav och med hänsyn till de organisatoriska fördelar som skulle vara förknippade med ett enhetligt huvudmannaskap ligger det enligt revisorernas mening nära till hands att till övervägande upptaga frågan, huruvida staten icke bör avhända sig huvudmannaskapet för i varje fall karolinska sjukhuset. Enligt revisorernas mening synes detta lämpligen böra ske i så god tid, att frågan härom kan slutligt avgöras i anslutning till avvecklingen av riksplatserna vid sjukhuset. Vid de förhandlingar mellan vederbörande parter som i anslutning till vad sålunda föreslagits kan komma att äga rum bör bl. a. frågan om Konung Gustaf V:s jubileumskliniks framtida ställning särskilt uppmärksammas.

Herr *E. Birke* har icke deltagit i behandlingen av förevarande ärende.

§ 33

Den ekonomiska förvaltningen vid karolinska sjukhuset

För karolinska sjukhuset finnas å riksstatens elfte huvudtitel uppförda tre anslag, nämligen Avlöningar, Omkostnader och Utrustning. Anslagen, av vilka de båda förstnämnda utgöra förslagsanslag och det sistnämnda har beteckningen reservationsanslag, äro för innevarande budgetår anvisade med respektive 44 214 000 kronor, 11 902 000 kronor och 1 532 000 kronor eller tillhopa 57 648 000 kronor. I den av Kungl. Maj:t fastställda personalförteckningen äro upptagna tjänstemän å ordinarie stat, extra ordinarie tjänstemän i högre lönegrad än Ae 19 samt tjänstemän å övergångsstat. För avlöningsanslaget gäller följande stat.

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	4 073 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	805 000
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	28 853 000
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	9 770 000
5. Kompensation för höjda pensionsavgifter, <i>förslagsvis</i>	713 000
Summa kronor	44 214 000

Anslagsposten till avlöningar till övrig icke-ordinarie personal må enligt gällande föreskrifter icke utan Kungl. Maj:ts medgivande överskridas. I fråga om avlöningsanslagets användning i övrigt gäller bl. a. — utöver sedvanliga bestämmelser — att särskilda föreskrifter meddelats beträffande lönegradsplaceringen av viss vårdpersonal och av sjukgymnaster. Vidare skall anslagsposten till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, disponeras på visst av Kungl. Maj:t föreskrivet sätt.

Förutom antalet av de extra ordinarie tjänster som finnas upptagna i personalförteckningen har Kungl. Maj:t fastställt antalet extra ordinarie tjänstemän i olika lönegrader.

För omkostnadsanslagets användning gäller en särskild omkostnadsstat enligt följande.

1. Sjukvård m. m. åt personalen, <i>förslagsvis</i>	60 000
2. Reseersättningar, <i>förslagsvis</i>	12 000
3. Expenser, <i>förslagsvis</i>	1 200 000
4. Övriga utgifter	
a. Inventariers underhåll och komplettering, <i>högst</i>	1 640 000
b. Tvätt och renhållning, <i>förslagsvis</i>	170 000
c. Kosthåll, <i>förslagsvis</i>	2 500 000
d. Läkemedel, <i>förslagsvis</i>	2 600 000
e. Förbrukningsartiklar m. m. för sjukvården, <i>förslagsvis</i>	3 675 000
f. Diverse utgifter, <i>högst</i>	45 000
Summa kronor	11 902 000

Beträffande de olika anslagsposternas användning gäller bl. a. att reseersättningar och övriga utgifter icke må utan Kungl. Maj:ts medgivande överskridas.

Anslaget till utrustning utbetalas av direktionen för sjukhuset och disponeras av karolinska sjukhusets utrustningskommitté.

Slutligen må nämnas att å riksstatens inkomstsida finnes uppförd en särskild uppbördstitel för sjukhuset, kallad Inkomster vid karolinska sjukhuset. Ifrågavarande inkomster ha för innevarande budgetår beräknats till ett belopp av 34 milj. kronor.

Revisorernas uttalande. Den ekonomiska förvaltningen vid karolinska sjukhuset är uppyggd efter samma principer som gälla för statsmyndigheter i allmänhet. På riksstaten finnas således uppförda bl. a. anslag till avlöningar och omkostnader; dessa anslag äro betecknade förslagsvis men få i regel ej överskridas utan Kungl. Maj:ts medgivande. Kungl. Maj:t fastställer också i stort sett i detalj vilken personal som må anställas vid sjukhuset och dennas avlöningvillkor. Inflytande inkomster upptagas på riksstatens inkomstsida och få icke tagas i anspråk för sjukhusets räkning. Inkomsterna kunna således icke påverka utgifterna. De maximerade anslagsposterna äro att anse som av Kungl. Maj:t angivna anslagsramar för driften av sjukhuset, och dettas ledning har att i möjligaste mån anpassa verksamheten därefter. En utökning av verksamheten, d. v. s. ett överskridande av de olika anslagsposterna, får göras endast då särskilda förhållanden motivera detta och då först efter bemyndigande av Kungl. Maj:t.

Det ligger i sakens natur att ett sådant system för medelstildelningen måste medföra stora svårigheter vid ett sjukhus, inom vilket verksamheten ytterst bestämmes av antalet patienter och bl. a. därför icke med någon större grad av säkerhet kan beräknas på förhand. Karolinska sjukhusets karaktär av undervisningssjukhus ställer dessutom särskilt stora krav på möjligheterna till anpassning av verksamheten med hänsyn till nya rön och nya behandlingsmetoder. Särskilt framträdande bli angivna olägenheter om man betänker, att direktionen för sjukhuset har att vid beräkningen av de olika anslagsbehoven beakta förhållanden som kanske ligga mer än två år fram i tiden. Rådande personalbrist måste vidare så vitt möjligt kompenseras genom automatisering och rationalisering av driften, men gällande system för medelstildelningen kan i vissa fall utgöra ett hinder härför.

Revisorerna ha i ett annat avsnitt av sin berättelse förordat en omprövning av frågan om huvudmannaskapet för sjukhuset med sikte på att överföra detta till kommunal huvudman i anslutning till den slutliga avvecklingen av riksplatserna vid sjukhuset, vilket beräknas ske omkring år 1970. Då således en icke obetydlig tid torde komma att förflyta, innan en eventuell ändring i huvudmannaskapet för sjukhuset kan genomföras, anse

revisorerna det angeläget att de i det föregående angivna olägenheterna med den nuvarande ekonomiska förvaltningen vid sjukhuset snarast undanröjas, för att därigenom större förutsättningar skola skapas för en rationell utveckling av sjukhusets drift. Uppenbart är nämligen att nu tillämpade system, vilket helt ansluter sig till vad som gäller för statlig verksamhet i verksform, icke är lämpligt i förevarande fall. Mera ändamålsenligt synes vara att reglerna för den ekonomiska förvaltningen bringas i närmare överensstämmelse med principerna för en affärsmässig verksamhet. En sådan förändring skulle ge direktionen för sjukhuset större rörelsefrihet. I varje fall synes sjukhuset böra erhålla vidgade möjligheter att utan detaljreglering få använda vissa medel under omkostnadsanslaget. En utväg härvidlag synes vara att införa en viss motsvarighet till de dispositionsanslag som finnas uppförda å kapitalbudgeten för affärsverken. Ett anslag av denna typ skulle mot särskild redovisningsskyldighet i efterhand inför Kungl. Maj:t och riksdagen få disponeras för sådana inköp m. m. som icke på förhand kunna beräknas men som äro ägnade att spara personal eller eljest rationalisera sjukhusets drift.

En svaghet i den nuvarande ekonomiska förvaltningen är också, att någon särskild driftsbokföring icke finnes. Erinras må emellertid att Kungl. Maj:t numera bemyndigat chefen för inrikesdepartementet att tillkalla en sakkunnig med uppgift att — i anslutning till inom svenska landstingsförbundet pågående beredning av förslag till driftsbokföring vid sjukhus och i samråd med bl. a. direktionen för karolinska sjukhuset samt de experter som tillkallas för ändamålet — verkställa utredning och framlägga förslag om införande av driftsbokföring vid bl. a. karolinska sjukhuset. Enligt revisorernas mening synes det lämpligt att jämväl här av revisorerna aktualiserade frågor rörande den ekonomiska förvaltningen vid sjukhuset upptagas till behandling i anslutning till denna utredning.

Herr *E. Birke* har icke deltagit i behandlingen av förevarande ärende.

Viss sjuksköterskeutbildning

Vid 1958 års A-riksdag (prop. nr 66; statsutsk. utl. nr 66; r. skr. nr 164) fattades beslut om att den dåvarande, av svensk sjuksköterskeförening bedrivna verksamheten i Stockholm och Göteborg för utbildning av instruktionssköterskor vid sjuksköterskeskolor samt av husmödrar och avdelningssköterskor vid sjukvårdsanstalter skulle övertagas av staten. Härigenom tillkom *statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor*. Enligt den för institutet gällande stadgan (SFS 1958: 400) har det till huvudsaklig uppgift att utbilda rektorer och instruktionssköterskor (lärare) vid sjuksköterskeskolor samt husmödrar och avdelningssköterskor vid sjukvårdsanstalter. Den teoretiska undervisningen meddelas vid kurser i Stockholm och Göteborg. Ledningen av institutet tillkommer en särskild styrelse, bestående av högst sex av Kungl. Maj:t för högst fyra år förordnade ledamöter. Av ledamöterna utses en efter gemensamt förslag av styrelserna för svenska landstingsförbundet och svenska stadsförbundet samt en efter förslag av svensk sjuksköterskeförening. Ordföranden i styrelsen förordnas av Kungl. Maj:t.

Kurs för utbildning av rektorer och instruktionssköterskor vid sjuksköterskeskolor (lärarkurs) omfattar teoretisk undervisning ävensom praktisk utbildning vid sjuksköterskeskola.

Kurs för utbildning av husmödrar vid sjukvårdsanstalter (husmoderskurs) omfattar teoretisk undervisning ävensom praktisk utbildning i administrativt arbete vid sjukvårdsanstalt.

Kurs för utbildning av avdelningssköterskor (avdelningssköterskekurs) omfattar teoretisk undervisning jämte viss praktisk handledning.

Revisorerna ha genom skrivelse den 30 juni 1961 från institutet inhämtat följande uppgifter beträffande verksamheten under budgetåret 1960/61.

A. *Lärlinjen* (kursernas längd tre terminer).

Lärarkurs 2: 31 augusti 1959—30 november 1960;

Lärarkurs 3: 14 januari 1960—26 april 1961;

Lärarkurs 4: 30 augusti 1960—30 november 1961;

Lärarkurs 5: 2 september 1960—2 december 1961;

Lärarkurs 6: 16 januari 1961—28 april 1962.

Lärarkurserna 2, 3, 4 och 6 höllas i Stockholm, lärarkurs 5 i Göteborg.

B. *Administrativa linjen* (husmoderslinjen; kursernas längd två terminer).

Administrativ kurs (husmoderskurs): 30 augusti 1960—21 juni 1961.

Kursen hölls i Stockholm.

C. *Avdelningssköterskekurser* (kursernas längd elva veckor).

Kurs 12: 1 september—16 november 1960;

Kurs 13: 12 september—25 november 1960;

Kurs 14: 9 januari—25 mars 1961;
 Kurs 15: 11 januari—28 mars 1961;
 Kurs 16: 13 februari—4 maj 1961;
 Kurs 17: 27 mars—17 juni 1961;
 Kurs 18: 4 april—22 juni 1961.

Kurserna 13, 14 och 17 hölls i Stockholm, övriga kurser i Göteborg.

Kurs 12 avsåg en s. k. förlängd avdelningssköterskekurs, som började med en avdelningssköterskekurs om 11 veckor och åtföljdes av påbyggnadskurs 3 om fem veckor under tiden den 17 november — den 21 december 1960. Påbyggnadskursen var avsedd för husmödrar vid sjukstugor och andra mindre sjukvårdsanstalter.

D. *Narkoskurs* (kursens längd fem månader):
 5 september 1960—5 februari 1961 i Göteborg.

E. *Preparandkurs för blivande lärare* (kursens längd sex veckor), avsedd som försökskurs i syfte att intressera de yngsta sjuksköterskorna för lärarbanan, hölls i Stockholm under tiden den 3 oktober — den 12 november 1960.

Läroutbildningen har omfattat åtta månaders teoretisk och sju månaders praktisk utbildning inklusive ferier. Två perioder om två veckor vardera ha varit anslagna för utarbetande av seminarieuppsatser i ämnena psykologi samt utbildning av hälso- och sjukvårdspersonal. Två månader ha ägnats åt praktik i hälso- och sjukvård inom områden där lärarkandidaterna ha behövt fördjupade kunskaper. Tre månader ha varit anslagna till praktisk utbildning vid sjuksköterskeskolor under handledning av dessa skolors rektorer och instruktionssköterskor.

Den teoretiska utbildningen har bl. a. omfattat följande ämnen, nämligen pedagogik, övningslektioner, psykologi (seminarier), utbildning av hälso- och sjukvårdspersonal (seminarier), fysiologi, klinisk kemi, farmakologi, bakteriologi och sjukhushygien, näringsfrågor, hälso- och sjukvård, sjukvårdens historia, sjukhusadministration och arbetsledning, samhälls- och socialkunskap, studiebesök och studievägledning.

Den administrativa utbildningen (husmoderskursen) har omfattat sju och en halv månaders teoretisk och två månaders praktisk utbildning inklusive ferier. Två perioder om två veckor vardera ha varit anslagna för utarbetandet av seminarieuppsatser i ämnena psykologi samt sjukhusadministration och arbetsledning. Två månader ha ägnats åt praktisk utbildning på sjukhus under handledning av föreståndarinnor-husmödrar vid dessa sjukhus.

Bl. a. följande ämnen ha ingått i kursen, nämligen sjukhusadministration, sjukhusbygge, sjukhusinredning, statistik, arbetsstudier, tjänstereglemente och kollektivavtal, arbetsledning, studiebesök, utbildning av hälso- och sjukvårdspersonal, bakteriologi och hygien, pedagogik, övningslektioner, psykologi (seminarier), samhälls- och socialkunskap samt nationalekonomi.

I avdelningssköterskekurserna ha ingått bl. a. följande ämnen, nämligen sjukdoms- samt hälso- och sjukvårdslära, socialkunskap, bakteriologi och

sjukhushygien, sjukvårdsadministration, arbetsledning, pedagogik, psykologi, grupptechnik och utbildning av hälso- och sjukvårdspersonal. I utbildningen har även ingått tre dagars hospitering i hälsovård, sjukvård och socialvård.

Kurs 3 för utbildning av husmödrar vid sjukstugor och andra sjukvårdsanstalter (förlängd del av avdelningssköterskekurs) omfattade bl. a. allmän hälso- och sjukvårdslära, socialkunskap, sjukhusadministration och arbetsledning, pedagogik och psykologi, varukännedom, arbets- och sysselsättningsterapi. Kursen avsåg fyra veckors teoretisk samt en veckas praktisk utbildning. Den senare utbildningen var förlagd till mindre sjukvårdsanstalter under handledning av husmödrarna vid dessa anstalter.

Narkoskursen omfattade narkoslära, anatomi, farmakologi, fysiologi och studieteknik. I utbildningen ingick en månads teoretisk undervisning samt fyra månaders praktisk utbildning vid speciella anestesiavdelningar.

Preparandkursen omfattade pedagogik och psykologi, sjukdoms- samt hälso- och sjukvårdslära, utbildning av hälso- och sjukvårdspersonal, socialkunskap, sjukhusadministration och arbetsledning och grupptechnik. I utbildningen ingick även två dagars hospitering med klinicklärare.

Beträffande antalet inträdessökande och elever i de under läsåret 1960/61 anordnade kurserna torde få hänvisas till nedanstående sammanställning.

S = Stockholm G = Göteborg	Antal ansökningar	Bifallna ansökningar	Återtagna ansökningar	Avslagna ansökningar
Lärarkurs 4 S	40	19	5	—
Lärarkurs 5 G		16		—
Lärarkurs 6 S	18	15	1	2
Administrativ kurs 3 S	28	16	4	8
Avdelningssköterskekurserna 12 G och 13 S	104	12: 27 13: 30	5	42
Avdelningssköterskekurserna 14 och 17 S	167	14: 26	19	16
15, 16 och 18 G		15: 27		
		16: 27		
		17: 25		
		18: 27+1		
Påbyggnadskurs 3	25	22	2	1
Narkoskurs 2	20	15	4	1
Preparandkurs 1	30	25	2	3

Under innevarande budgetår omfattar undervisningen *dels* påbörjande av en kurs med omkring 20 deltagare för utbildning av rektorer och instruktionssköterskor (lärare) vid sjuksköterskeskolor, vilken kurs i sin helhet skall omfatta åtta månader teoretisk utbildning samt omkring fem månader praktisk utbildning jämte ferier, *dels* fullföljande av tre under budgetåret 1960/61 påbörjade kurser av nyssnämnt slag (varav två extra kurser), *dels* påbörjande av två extra kurser, varav en i Göteborg, för utbildning av lärare vid sjuksköterskeskolor, *dels* en preparandkurs för blivande lärare vid

sjuksköterskeskolor om högst sex veckor, *dels* en kurs med omkring 20 deltagare för utbildning av husmödrar vid sjukvårdsanstalter omfattande högst nio och en halv månad, varav två månader praktisk utbildning, *dels* en extra kurs för utbildning av husmödrar vid sjukvårdsanstalter, *dels* sex kurser, varav tre i Göteborg, om vardera högst elva veckor för sammanlagt 170—180 deltagare för utbildning av avdelningssköterskor vid sjukvårdsanstalter, *dels* en förlängd avdelningssköterskekurs i Göteborg om högst sexton veckor för omkring 30 deltagare för utbildning av sjuksköterskor-husmödrar vid sjukstugor och andra mindre sjukvårdsanstalter, *dels* ock en kurs i narkosgivning i Göteborg.

Vid institutet fanns per den 30 juni 1961 följande befattningar inrättade, nämligen en rektor, en biträdande rektor, tre studieledare, en kontorist, tre kontorsbiträden i reglerad befordringsgång samt en arvodestjänst som sekreterare. Dessutom ha tre extra studieledare varit anställda för vissa extra-kurser.

Tjänsten som biträdande rektor har under budgetåret 1960/61 uppehållits av vikarie. Av studieledartjänsterna — två placerade i Stockholm och en i Göteborg — har endast en kunnat besättas under budgetåret.

Antalet timlärare har uppgått till 98 i Stockholm och 100 i Göteborg. Timlärarnas arvoden ha i regel utgjort 50 kronor för lärare med akademisk utbildning och 35 kronor för annan timlärare.

Beträffande institutets lokalfråga har institutets rektor gjort följande uttalande.

Institutets lokalfråga är icke löst på ett tillfredsställande sätt.

För närvarande förhyr byggnadsstyrelsen för institutets räkning lokaler i Stockholm av Svensk sjuksköterskeförening, belägna Östermalmsgatan 33, 1 tr. Föreningen, som behöver lokalerna för sin egen verksamhet, försöker på allt sätt att få tillträde till dem. Utöver dessa lokaler har byggnadsstyrelsen för vissa kurser under höstterminen 1961 förhyrt tillfälliga lokaler i AB Folkets Hus, Barnhusgatan 14.

Byggnadsstyrelsen har ställt i utsikt, att institutet omkring årsskiftet 1961/62 skall få tillträde till lokaler i stiftelsen Pro Patrias hus Thorildsvägen 5. Dessa lokaler skulle tillåta undervisning i samma utsträckning som för närvarande, däremot ingen expansion utöver någon enstaka kurs. Senast omkring årsskiftet 1963/64 skulle hela byggnaden kunna ställas till institutets förfogande. Definitiva besked har tyvärr ännu icke stått att få.

I Göteborg förhyr byggnadsstyrelsen lokaler för institutets räkning av Svensk sjuksköterskeförenings lokalavdelning för Göteborg. Dessa lokaler, som är belägna Vasa Kyrkogata 5, är relativt tillfredsställande men otillräckliga. Inom en icke alltför avlägsen framtid får lokalavdelningen tillgång till ytterligare undervisningslokaler, som f. n. disponeras av en konditor-skola i Göteborgs yrkesskolors regi. Dessa lokaler lär lokalavdelningen vara beredd att iordningställa för institutets behov. Någon tidpunkt för konditor-skolans avflyttning har icke stått att få från yrkesskolan.

Statens distriktssköterskeskola ingår som ett led i den av statens institut för folkhälsan bedrivna undervisningsverksamheten och har enligt den för

skolan gällande stadgan (SFS 1954: 353) till uppgift att bibringa sina elever särskild utbildning för vinnande av behörighet till sjuksköterskebefattning inom den förebyggande hälso- och sjukvård till vilken statsbidrag utgår samt att anordna repetitions- och kompletteringskurser för dessa befattningshavare.

Styrelsen för statens institut för folkhälsan är också styrelse för distriktsköterskeskolan. Styrelsen består av ordförande och ytterligare högst tolv ledamöter. Styrelsens ordförande förordnas av Kungl. Maj:t för en tid av högst fyra år. Självskrivna ledamöter av styrelsen äro chefen för medicinalstyrelsen, chefen för arbetarskyddsstyrelsen, en av karolinska institutets lärarkollegium inom kollegiet för en tid av högst fyra år i sänder utsedd ledamot samt institutets föreståndare. Övriga ledamöter utses av Kungl. Maj:t för en tid av högst fyra år.

För att vinna inträde såsom elev vid distriktssköterskeskolan fordras, att sökande antingen fullständigt genomgått statlig eller av staten godkänd sjuksköterskeskola eller under minst två år åtnjutit undervisning vid sådan sjuksköterskeskola och avser att fullfölja sin sjuksköterskeutbildning vid distriktssköterskeskolan eller ock av medicinalstyrelsen förklaras ha förvärvat ett mått av kunskaper och färdigheter motsvarande det som godkänd sjuksköterskeskola avser att bibringa. Därjämte fordras att sökande med goda vitsord erhållit utbildning under vissa närmare angivna minimitider å vissa slags sjukhusavdelningar m. m.

Utbildningen är såväl teoretisk som praktisk och meddelas elev under en sammanlagd tid av högst ett år.

Under läsåret (budgetåret) 1960/61 ägde fyra ordinarie kurser rum vid skolan ävensom två kompletterings- och fortbildningskurser. De ordinarie kurserna voro uppdelade i tre s. k. block, ett teoretiskt, ett praktiskt och ett avslutande teoretiskt. Kurstider m. m. framgå av nedanstående uppställning.

Kurs I och II

22/8—15/10 1960, 17/10 1960—29/1 1961 och 31/1—17/3 1961.

Kurs II och III

14/11—27/1 1961, 31/1—29/4 1961 och 2/5—16/6 1961.

Till de båda förstnämnda kurserna sökte 45 sjuksköterskor, varav en icke antogs på grund av otillräckliga meriter. Fem ansökningar återtogos, varför det slutliga antalet kursdeltagare blev 39. Motsvarande antal i de båda sistnämnda kurserna var 40, sedan 47 sjuksköterskor anmält sig. En antogs icke på grund av otillräckliga meriter; sex återtogo sina ansökningar. Samtliga kurser voro förlagda till Stockholm.

Den teoretiska undervisningen omfattade i huvudsak socialvård och sociallagstiftning, socialmedicin, distriktssköterskans arbetsuppgifter, mödra- och barnavård, skolhälsovård, sjuk- och olycksfallsvård, förebyggande tand-

vård, dispensärvård, arbetet vid sköndalsinstitutet, hälsovårdsundervisning, hygien, bakteriologi, närings- och födoämneslära, psykologi och mentalhygien, folksjukdomar och invaliditetsvård ävensom undervisningsmetodik med övningslektioner och seminarier m. m.

Den praktiska utbildningen var förlagd till distriktssköterskor, anställda hos landstingen i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Örebro, Västmanlands och Gävleborgs län, till barnvårdscentraler, folkskolor och dispensärer samt till av hälsovårdsnämnder i olika delar av landet anordnade bostadsinspektioner.

Under kurserna höllo eleverna föredrag, deltog i diskussionsövningar, rundabordskonferenser o. s. v. Eleverna höllo vidare hälsolektioner samt övningslektioner och demonstrationer i barnavård, olycksfallsvård och barnsjukvård. Ett flertal sociala institutioner besöktes.

Kompletterings- och fortbildningskurserna ägde rum under tiden den 9 januari—den 18 februari och den 20 februari—den 28 mars 1961. Antalet deltagare i de båda kurserna var 27 respektive 44. Den teoretiska undervisningen omfattade moderskapsvård och barnavård, hygien, sociallagstiftning, hälsovårdsundervisning, olycksfallsvård, undervisningsmetodik, nykterhetsvård, förebyggande tandvård, arbetet vid sköndalsinstitutet m. m. Vidare förekommo besök vid olika sociala institutioner.

För budgetåret 1961/62 planeras fyra ordinarie kurser samt två eller tre kompletterings- och fortbildningskurser.

Personalen vid skolan utgöres av en rektor, en biträdande rektor och ett kanslibitråde. Tjänsterna voro besatta under hela senast tilländalupna budgetår.

Antalet timlärare var för ordinarie kurserna 36 och för kompletterings- och fortbildningskurserna 30. Arvoden till timlärarna utgingo med följande belopp per timme, nämligen läkare 45 kronor, övriga akademiker och specialister 35 kronor, demonstrationer 25 kronor och handledning av elev i praktisk utbildning 15 kronor.

Distriktssköterskeskolans lokalfråga är enligt vad institutets rektor uppgivit för revisorerna ej löst på ett tillfredsställande sätt.

Skolan är i administrativt hänseende knuten till folkhälsoinstitutet; allt skrivarbete omhänderhas dock av skolans egen personal.

Centralskolan för specialutbildning av barnsjuksköterskor har enligt gällande stadga (SFS 1954: 354) till uppgift att meddela specialutbildning för sjuksköterskor i barnavård och barnsjukvård. Ledningen av centralskolan tillkommer en för ändamålet tillsatt styrelse, bestående av fem av Kungl. Maj:t för högst fyra år förordnade personer med särskild erfarenhet och insikt i barnavård, socialvård, barnsjukvård och utbildningsfrågor. Utbildningen är såväl praktisk som teoretisk och meddelas i form av två olika kurser, dels *kurs A*, som omfattar barnavård och barnsjukvård under sam-

manlagt högst tolv månader, varav praktisk utbildning å barnsjukhus och andra härför lämpade institutioner samt i öppen vård under cirka elva månader samt teoretisk undervisning, förutom i samband med den praktiska utbildningen, under cirka en månad, dels ock *kurs B*, som omfattar social barnavård under en tid av fyra månader i samband med praktik inom skilda grenar av den förebyggande barnavården.

För att antagas till elev vid kurs A fordras, att sökande antingen fullständigt genomgått statlig eller av staten godkänd sjuksköterskeskola eller under minst två år åtnjutit undervisning vid sådan sjuksköterskeskola och avser att fullfölja sin sjuksköterskeutbildning för erhållande av här avsedd specialutbildning i barnavård och barnsjukvård.

Sökande skall med goda vitsord ha erhållit utbildning under viss lägsta tid å vissa sjukhusavdelningar m. m. Är sökande elev vid sjuksköterskeskola erfordras härjämte, att hon på ett fullt tillfredsställande sätt deltagit i den i sjuksköterskeskolans plan ingående teoretiska undervisning som erfordras före specialutbildning.

För att antagas till elev vid kurs B fordras, att sökande genomgått kurs A eller erhållit därmed jämförlig utbildning i barnavård och barnsjukvård.

Vid skolan anordnas för närvarande årligen två A-kurser med sammanlagt cirka 60 elever och två B-kurser med tillhoppa 40 elever. Då intagning av elever till A-kurserna sker två gånger per år, undervisas vid skolan ständigt två grupper av dessa elever. B-kurserna pågå under åtta månader av året.

A-kursen finansieras för närvarande huvudsakligen genom den ersättning som erhålles för elevernas arbete vid karolinska sjukhusets barnklinik. Kostnaderna för B-kursen bestridas helt av statsmedel.

Under budgetåret 1960/61 anordnades följande kurser.

Kurs A. Kurs i barnavård och barnsjukvård.

Kurser avslutade under året:

<i>Kurs nr</i>	<i>Kurstid</i>	<i>Deltagare</i>	<i>Anmälda sökande till kursen</i>
A: 50	1.9.1959—30.9.1960	30 sjuksköt.-elever	49
A: 51	1.3.1960—30.3.1961	30 sjuksköt.-elever	52

Kurser påbörjade under året:

<i>Kurs nr</i>	<i>Kurstid</i>	<i>Deltagare</i>	<i>Anmälda sökande till kursen</i>
A: 52	pågår fr. o. m. 1.9.1960	30 sjuksköt.-elever	60
A: 53	pågår fr. o. m. 1.3.1961	30 sjuksköt.-elever	53

Kurs B. Kurs i social barnavård:

<i>Kurs nr</i>	<i>Kurstid</i>	<i>Deltagare</i>	<i>Anmälda sökande till kursen</i>
B: 40	29.8—17.12.1960	20 sjuksköt.	34
B: 41	9.1—6.5.1961	20 sjuksköt.	31

Kurs A omfattade praktisk utbildning under elva månader och sammanlagt 295 teoretiska lektioner. Den förstnämnda utbildningen avsåg observation av friska barn och praktik i deras vård (spädbarnshem eller daghem och lekskola, barnvårdscentral) samt barnsjukvård (medicinsk spädbarns-avdelning inkl. vård av prematura barn, medicinska vårdavdelningar för späda barn, småbarn och äldre barn inkl. karantänsavdelning och barnpsykologisk avdelning, kirurgisk vårdavdelning, medicin- eller kirurgpoliklinik och mjölkök). Den teoretiska utbildningen innefattade följande läroämnen, nämligen hygien, barnets fysiska utveckling, uppfödning, praktisk barnvård och barnsjukvård, sysselsättning av barn, medicinska och kirurgiska barnsjukdomar inkl. ögonsjukdomar och hörselskador samt barnsjukvård, läkemedelslära, diagnostiska metoder inom pediatriken och laboratorieövningar, barnpsykologi och barnpsykopatologi, socialkunskap, sjukhusadministration, arbetsledning, barnsjukvårdens ledande principer, utbildnings- och yrkesorientering.

Kurs B omfattade teoretisk kurs i tio veckor ävensom praktisk utbildning i skolhälsovård i tre veckor och praktisk utbildning å barnvårdscentral i tre veckor. Den teoretiska utbildningen pågick under sammanlagt 253 lektionstimmar och omfattade följande läroämnen, nämligen samhälls- och socialkunskap, socialmedicin, hygien, närings- och födoämneslära, läkemedelsekonomi, psykologi och mentalhygien, pediatrik, undervisningsmetodik med övningslektioner och mötesteknik. Vidare ägde vissa studiebesök rum.

Under innevarande budgetår kommer undervisningen att bedrivas efter i stort sett samma principer som under föregående år.

Vid skolan fanns den 30 juni 1961 en befattning som rektor samt tre befattningar som instruksionsköterska. Av dessa var en befattning som instruksionsköterska ej besatt. Vidare fanns vid skolan anställt ett kansli-biträde med halvtidstjänstgöring.

Antalet timlärare var i A-kursen 47 och i B-kursen likaledes 47.

Föreläsningssarvode utgick med 35—45 kr./tim. till lärare med akademisk examen, med 30 kr./tim. till lärare utan akademisk examen och med 25 kr./tim. för övningslektion.

I fråga om skolans lokalfråga ha revisorerna inhämtat följande från skolan.

Skolans lokalfråga har aldrig varit tillfredsställande löst. Centralskolan överflyttades sommaren 1951 från Norrtulls sjukhus till barnkliniken å Karolinska sjukhuset, som då öppnades. I de första planritningarna för barnkliniken fanns en särskild byggnad medtagen för skolan med föreläsningssal, expeditioner, bostad för rektor och elever m. m. Av kostnadsskäl blev denna byggnad aldrig uppförd. Skolan erhöll expedition och lektionsrum på barnkliniken och delar föreläsningssal med medicine kandidater. För kurs B, den sociala barnvårdskursen, hänvisades skolan till föreläsningssalar på andra kliniker på Karolinska sjukhuset. En tillbyggnad av det redan existerande elevhemmet å Karolinska sjukhuset gjordes och skolan erhöll här rum för 60 elever. De två månader av året som 3 kurser sam-

tidigt undervisas vid centralskolan måste bostadsrum hyras utanför sjukhuset för en elevkurs. För instruktionssköterskor disponerar skolan f. n. ingen lägenhet på sjukhuset.

Det administrativa arbetet skötes av rektor och en arvodesanställd redogörare med biträde av ovannämnda kanslibiträde. De för de s. k. B-kurserna anvisade medlen omhänderhavas dock och utbetalas av medicinalstyrelsen.

Revisorernas uttalande. Sjuksköterskeutbildning meddelas numera vid ett stort antal sjuksköterskeskolor, som i regel drivas av landsting eller städer utanför landsting. Vidare finnas vissa statliga och privata sjuksköterskeskolor inrättade. Samtliga dessa skolor ombesörja den grundläggande utbildningen. Därutöver kan vid vissa andra skolor vidareutbildning och specialutbildning erhållas. De skolor av sistnämnda slag som äro av intresse i detta sammanhang äro statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor, statens distriktssköterskeskola och centralskolan för specialutbildning av sjuksköterskor.

Vid institutet för högre utbildning av sjuksköterskor — som tillkom år 1958 genom förstatligande av en motsvarande, av svensk sjuksköterskeförening tidigare bedriven verksamhet — utbildas rektorer och instruktionssköterskor vid sjuksköterskeskolor samt husmödrar och avdelningssköterskor vid sjukvårdsanstalter. Distriktssköterskeskolan har till uppgift att utbilda elever för vinnande av behörighet till sjuksköterskebefattning inom den förebyggande hälso- och sjukvård till vilken statsbidrag utgår samt att anordna repetitions- och kompletteringskurser för dessa befattningshavare. Centralskolan för specialutbildning av barnsjuksköterskor slutligen meddelar — som namnet anger — specialutbildning för sjuksköterskor i barnavård och barnsjukvård.

Gemensamt för undervisningen vid ifrågakvarande skolor är, såsom framgår av det föregående, att den syftar till att vidareutbilda eller specialutbilda sjuksköterskor som helt eller delvis redan genomgått den grundläggande sköterskeutbildningen. Det är med hänsyn till den allmänna karaktär dessa skolor således ha ej förvånande, att frågan om ett förenhetligande av dem tidigare dryftats i flera sammanhang. Erinras må att medicinalstyrelsen i sitt förslag till förstatligande av institutet för högre utbildning av sjuksköterskor förordade, att utbildningen av distriktssköterskor skulle sammanföras med den utbildning som bedrevs vid nämnda institut. I sitt betänkande (SOU 1957: 6) förordade även folkhälsoinstitutsutredningen fortsätta överväganden om den framtida förläggningen av distriktssköterskeskolan. Utredningen diskuterade även ett sammanförande av denna skola med viss del av centralskolan för specialutbildning av barnsjuksköterskor men avvisade denna tanke, dock med den motiveringen att en sammanslagning icke borde komma till stånd, så länge distriktssköterskeskolan utgjorde en del av folkhälsoinstitutet. Vid anmälan av propositionen nr 66 till 1958

års A-riksdag förklarade sig föredragande departementschefen ej vara beredd att då taga ställning till frågan om distriktssköterskeutbildningens framtida ordnande.

Enligt revisorernas mening tala flera skäl för att frågan om ett förenhetligande av specialskolorna på sjuksköterskeutbildningens område nu på nytt bör aktualiseras. En särskild anledning därtill är att dessa skolor — och detta gäller framför allt institutet för högre utbildning av sjuksköterskor — ha ett stort behov av nya lokaler. Såsom av den föregående redogörelsen framgår har det visserligen ställts i utsikt, att den nämnda skolan inom kort skall tilldelas andra lokaler i Stockholm än de nuvarande; denna lösning måste dock anses vara av provisorisk karaktär. Distriktssköterskeskolan, som är inrymd i folkhälsoinstitutets lokaler, är vidare mycket trångbodd och har liksom centralskolan mindre tillfredsställande lokalförhållanden. Om undervisningen skall kunna bedrivas rationellt är det emellertid angeläget, att skolorna snarast erhålla ändamålsenliga lokaler; provisorier bli dessutom ofta onödigt kostnadskrävande. Innan frågan om anskaffandet av nya lokaler avgöres, bör emellertid enligt revisorernas mening den förevarande undervisningens organisatoriska utformning närmare prövas, då organisationen själfallet har avgörande betydelse för det sätt varpå lokalfrågan lämpligen bör lösas. Även rent sakliga skäl tala för att en sådan omprövning kommer till stånd. Undervisningen i vissa kurser torde sålunda i viss utsträckning kunna göras gemensam för skilda kategorier elever, varigenom en minskning av antalet lärare kan tänkas bli möjlig. Erinras må att det föreligger betydande svårigheter att anskaffa lämpliga lärare — såväl sjuksköterskeutbildade som andra — för ifrågavarande undervisning. En icke obetydlig del av arbetstiden för rektorerna vid de nuvarande skolorna torde atgå till rekrytering av lärare, tid som eljest kunde användas för andra arbetsuppgifter. Över huvud taget torde en gemensam skola medföra större möjligheter att anställa kvalificerad administrativ arbetskraft, som kunde avlasta de ledande befattningshavarna från dylikt arbete. Den administrativa apparat som därigenom tillskapades skulle måhända även kunna användas för statens sjuksköterskeskolas i Stockholm behov, varigenom även vid denna skola rektor skulle i varje fall delvis kunna befrias från arbete av här avsett slag.

Ett eventuellt förenhetligande av här ifrågavarande skolor bör således enligt revisorernas mening icke få formen av en mer eller mindre mekanisk sammanslagning utan även avse en omprövning av undervisningens mål och därmed dess innehåll. Denna bör — som ovan antytts — så långt det är möjligt göras gemensam. Vidare böra givetvis redan inträffade förändringar i sjuksköterskeutbildningen beaktas. Under senare år har exempelvis undervisning i socialkunskap och hälsovård jämte praktik i öppen vård införts vid bl. a. de stalliga sjuksköterskeskolorna. Detta förhållande måste uppenbarligen påverka utbildningen i distriktssköterskekurserna och de

sociala barnavårdskurserna. En del av undervisningen i dessa kurser är nämligen en direkt upprepning av vad vissa sjuksköterskor inhämtat i sin grundläggande utbildning. Den bättre föreberedelse och förståelse för sjukdomsprofylax och arbete inom den öppna vårdens olika grenar, som sålunda numera bibringas eleverna redan inom sjuksköterskeskolorna, torde vidare öppna möjligheter för att inom ramen för en gemensam skola även efterutbilda äldre befattningshavare och sådana ej yrkesverksamma sjuksköterskor som önska återgå i tjänst. Om den förbättrade undervisning i arbetsledning och personaladministration under elevtidens senare del som redan nu förekommer vid vissa skolor allmänt genomföres, böra även de s. k. avdelningssköterskekurserna vid det nuvarande statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor kunna i viss mån omläggas.

En sådan översyn som här avses torde — av skäl som nyss anförts — komma att aktualisera även utformningen av den grundläggande sjuksköterskeutbildningen. Det råder givetvis ett intimt samband mellan denna och den efterutbildning som meddelas i förevarande skolor. Den snabba utvecklingen inom läkarvetenskapen ävensom hälso- och sjukvårdens utbyggnad gör det f. ö. nödvändigt att bl. a. kursplanerna fortlöpande omprövas. Ett särskilt skäl för en översyn av sjuksköterskeutbildningen är vidare, att den praktiska utbildningen för sjuksköterskorna under senare år delvis förändrat karaktär. Tidigare tillämpades helt det s. k. lärlingssystemet, d. v. s. eleverna betraktades nästan uteslutande som arbetskraft på de olika avdelningarna, medan utbildningen kom i andra hand. Under senare år har delvis en annan inställning härvidlag kommit till synes, då sjukhusen i viss utsträckning taga emot elever utan att inskränka på den ordinarie personaluppsättningen. Fördelarna härmed äro ur utbildningssynpunkt uppenbara, och det har exempelvis visat sig att en elev under tredje utbildningsåret, under förutsättning att hon ej behöver ingå i personalstaten på en avdelning, kan inhämta vad hon behöver lära på en specialavdelning under en eller två veckor i stället för under två à tre månader enligt lärlingssystemet. En i olika avseenden intensifierad utbildning torde kunna skapa förutsättningar för en förkortning av utbildningstiden. Härigenom skulle utrymme givas för utbildning av ytterligare sjuksköterskor redan inom ramen för nuvarande resurser, vilket med hänsyn till den stora bristen på sjuksköterskor framstår som synnerligen angeläget.

Vid en samordning av utbildningen för olika kategorier av sjukvårdspersonal enligt här förordade riktlinjer torde kompletteringsutbildningen för mentalsjukvårdspersonal för erhållande av sjuksköterskelegitimation i viss mån kunna tjäna till mönster. Sedan ordnad yrkesskoleutbildning allmänt kommit till stånd även för biträdespersonalen inom kroppssjukvården, bör sjukvårdsbiträde som vinner inträde vid sjuksköterskeskola kunna erhålla avkortning av sin praktiska utbildning. Omvänt kan det i en del fall visa sig lämpligt att sökande till sjuksköterskeskolorna, vilken ännu ej uppnått

19 års ålder eller behöver praktik, hänvisas till sjukvårdsbiträdesskola som förberedelse för inträde i sjuksköterskeskola. Utöver den tidigare omnämnda förkortningen av utbildningstiden bortfaller då behovet av provelevtid. Det kan ifrågasättas, om ej en del sjuksköterskeskolor borde inrikta åtminstone den ena av sina årliga intagningar enbart på elever som genomgått yrkesskolekurs.

Ett särskilt problem inom sjukvården under senare år har blivit, att ett stort antal sjuksköterskor kort efter avslutad utbildning på grund av giftermål slutar sin anställning inom sjukvården. Om skälen härtill råda delvis skilda uppfattningar; olika utvägar ha emellertid diskuterats för att om möjligt kunna bibehålla eller återvinna denna arbetskraft för sjukvårdens behov. Frågan härom skall i detta sammanhang icke närmare beröras, men det finnes enligt revisorernas mening anledning framhålla, att man när det gäller rekryteringen av sjuksköterskeelever icke ensidigt skall inrikta sig på de yngsta årskullarna. Antalet något äldre kvinnor — exempelvis ensamstående mödrar eller redan gifta kvinnor — som önska erhålla sjuksköterskeutbildning synes enligt inhämtade uppgifter vara i stigande. Många nödgas emellertid avstå från utbildning bl. a. på grund av otillräckliga ekonomiska resurser, vilket i sin tur understundom sammanhänger med att de till följd av sina personliga förhållanden icke ha möjlighet att tillgodogöra sig de naturaförmåner som följa med det s. k. lärlingssystemet. Detta synes revisorerna beklagligt, då dessa kvinnor ofta genom sin mognad och erfarenhet ha speciella förutsättningar för sjuksköterskeyrket. Även om de ej påbörja utbildningen förrän i 30-årsåldern, kunna de f. ö. beräknas vara mera stabilt yrkesverksamma än de 18—19-åringar som påbörja sin utbildning. Förevarande spörsmål liksom övriga här berörda frågor böra därför enligt revisorernas mening särskilt uppmärksammas vid pågående och beramade undersökningar rörande åtgärder för att häva sjuksköterskebristen. En riktpunkt härvid bör emellertid vara, att en eventuell omläggning i olika avseenden av sjuksköterskeutbildningen ej får äventyra dennas kvalitet.

Länsförvaltningens lokalbehov

Riksdagens revisorer ha funnit det vara av intresse att inhämta upplysningar om lokalförhållandena för vissa länsmyndigheter — länsstyrelsen, landsfogden, länsnykterhetsnämnden, länsarbetsnämnden, länsbostadsnämnden, vägförvaltningen, länsarkitektkontoret, länskolnämnden, lantbruksnämnden, länsveterinären, lantmäterikontoret och förste provinsialläkaren — och ha därför i rundskrivelse till länsstyrelserna i samtliga län anhållit om svar å nedanstående frågor.

- 1) Vilket antal tjänsterum disponerades den 30 juni 1961?
- 2) Är ifrågavarande lokaler belägna i statsverket tillhörig fastighet?
- 3) Vilken är adressen dit?
- 4) Vilket är i förekommande fall avståndet därifrån till länsstyrelsens huvudbyggnad?
- 5) Har genom statsverkets försorg nybyggnad för myndighetens behov skett under de senaste fem budgetåren?
- 6) Om så har varit fallet, a) till vilket ungefärligt belopp har byggnadskostnaderna uppgått; b) vilket antal rum har därigenom tillkommit, och c) var är fastigheten belägen i förhållande till länsstyrelsens huvudbyggnad?
- 7) Beräknas ytterligare tjänsterum vara erforderliga fram till den 1 juli 1965 och i så fall hur många?
- 8) Planeras f. n. nybyggnad för myndigheten?
- 9) Om så är fallet, a) när beräknas byggnaden kunna påbörjas och vara färdigställd, b) till vilket ungefärligt belopp beräknas byggnadskostnaderna, c) disponeras tomt för ändamålet, d) vilket antal rum skulle därigenom tillkomma och e) vilken skulle byggnadens belägenhet bli i förhållande till länsstyrelsens huvudbyggnad?

De inkomna svaren kunna sammanfattas på följande sätt.

Länsmyndigheterna i *Stockholms län* disponera sammanlagt 366 tjänsterum, fördelade på 19 olika tjänsteställen i Stockholm, Sundbyberg och Solna. I sex fall är statsverket ägare till fastigheterna. Avstånden mellan de olika tjänsteställena och länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 0,1 och 15 km. Fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare ca 110 tjänsterum bli erforderliga. Då länsstyrelsens lokalfråga på grund av pågående utredning om länets framtida utformning f. n. icke torde kunna lösas med en nybyggnad, har länsstyrelsen hos byggnadsstyrelsen hemställt om att få disponera vattenfallsstyrelsens nuvarande lokaler vid Drottninggatan i Stockholm, där inflyttning beräknas kunna äga rum efter den 1 april 1962. Behovet av lokaler för länsstyrelsens under utbyggnad varande taxeringssektion skulle därvid främst komma att tillgodoses.

I *Uppsala län* ha länsmyndigheterna tillgång till sammanlagt 192 tjänsterum, fördelade på 16 olika tjänsteställen. Statsverket är ägare till fyra av de ifrågavarande fastigheterna. Avstånden mellan länsstyrelsens huvudbyggnad och de olika lokalerna variera mellan 0,35 och 1,4 km. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare ca 30 tjänsterum vara erforderliga. Då en lösning av länsstyrelsens byggnadsfråga med hänsyn till bl.a. frågan om en ny länsindelning under en följd av år skjutits åt sidan, torde det enligt länsstyrelsens uppfattning bli nödvändigt för länsstyrelsens funktionsduglighet, att ett större sammanhängande komplex av kontorslägenheter förhyres, till vilket antingen landskansliet eller landskontoret kan flytta.

Södermanlands läns länsmyndigheter förfoga över sammanlagt 253 tjänsterum, fördelade på sju olika tjänsteställen i Nyköping och ett i Eskilstuna; i sistnämnda stad är länsarbetsnämndens lokaler belägna. Statsverket är ägare till två av ifrågavarande fastigheter. Avstånden mellan residenset och övriga lokaler i Nyköping variera mellan 100 och 900 m. Under budgetåret 1955/56 har etapp II av landsstatshuset färdigställts, varigenom sammanlagt 41 tjänsterum tillkommit. Kostnaderna för nybyggnaden, som är belägen i omedelbar anslutning till residenset, ha uppgått till 925 000 kronor. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare ca 20 tjänsterum vara erforderliga.

Länsmyndigheterna i *Östergötlands län* disponera sammanlagt 316 tjänsterum i 20 olika lokaler. Fem tjänsterum, som utnyttjas av länsnykterhetsnämnden, äro belägna i Norrköping. Tre av de ifrågavarande fastigheterna ägas av statsverket. Avstånden mellan Linköpings slott — där huvuddelen av länsstyrelsens lokaler är inrymd — och de olika lokalerna i staden variera mellan 0,05 och 1,5 km. Det definitiva behovet av ytterligare tjänsterum fram till den 1 juli 1965 kan ej angivas; dock torde ytterligare ett 25-tal tjänsterum komma att behövas.

I *Jönköpings län* förfoga länsmyndigheterna över sammanlagt 258 tjänsterum i åtta olika lokaler. Statsverket är ägare till två av de ifrågavarande fastigheterna. Avstånden mellan länsstyrelsens huvudbyggnad och de olika lokalerna variera mellan 100 och 500 m. Under de senaste fem budgetåren ha för myndigheternas behov nybyggnad skett, varigenom 151 tjänsterum tillkommit. Kostnaderna härför ha uppgått till 2 482 000 kronor. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 80 tjänsterum bli erforderliga.

Länsmyndigheterna i *Kronobergs län* disponera sammanlagt 218 tjänsterum, fördelade på 13 olika lokaler. Statsverket är ägare till tre av de fastigheter i vilka lokalerna äro inrymda. Avstånden mellan länsstyrelsens huvudbyggnad och de olika lokalerna variera mellan 0,04 och 2 km. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare ett 25-tal tjänsterum bli erforderliga. Under hösten 1963 beräknas nybyggnad å statsverket tillhörig tomt, belägen

omkring 100 m från residenset, komma att påbörjas för i första hand landskontorets räkning. Byggnaden antages vara färdigställd tidigast under år 1964, men ritningar för nybyggnaden äro ännu icke upprättade. Byggnadskostnaderna beräknas uppgå till omkring 1 000 000 kronor.

I *Kalmar län* ha länsmyndigheterna tillgång till sammanlagt 262 tjänsterum i 12 olika lokaler; en av dessa är belägen i Västervik, där lantbruksnämnden disponerar sex tjänsterum. Statsverket är ägare till fyra av de ifrågavarande fastigheterna. Avstånden mellan länsstyrelsens huvudbyggnad och de olika lokalerna i Kalmar variera mellan 0,3 och 1 km. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 50 tjänsterum bli erforderliga.

Gottlands läns länsmyndigheter disponera 112 tjänsterum belägna i tio olika lokaler. Statsverket är ägare till en av de fastigheter i vilka lokalerna äro inrymda. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 100 och 500 m. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 25 tjänsterum bli erforderliga.

Länsmyndigheterna i *Blekinge län* förfoga över 202 tjänsterum, fördelade på sex olika lokaler. Statsverket är ägare till en av de ifrågavarande sex fastigheterna. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 100 och 600 m. För tiden fram till den 1 juli 1965 torde ytterligare ett 30-tal tjänsterum bli erforderliga.

Kristianstads läns länsmyndigheter ha tillgång till 288 tjänsterum, fördelade på sex olika fastigheter, av vilka statsverket är ägare till två. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 200 och 800 m. Under år 1960 har ett nytt landsstatshus uppförts för en kostnad av 3 500 000 kronor. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 30 tjänsterum bli erforderliga.

I *Malmöhus län* disponera länsmyndigheterna 424 tjänsterum, fördelade på 13 olika lokaler, av vilka statsverket är ägare till två. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 0,35 och 3 km. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 125 tjänsterum bli erforderliga. För länsarbetsnämndens räkning torde nybyggnad komma att äga rum under något av de närmaste två åren för en beräknad kostnad av omkring 1 000 000 kronor, varigenom omkring 40 tjänsterum torde tillkomma. Avståndet mellan länsstyrelsens huvudbyggnad och nybyggnaden kommer att uppgå till omkring 500 m.

Länsmyndigheterna i *Hallands län* förfoga över sammanlagt 223 tjänsterum, belägna i tio olika fastigheter. Av dessa är statsverket ägare till tre. Avstånden till landsstatshuset variera mellan 0,3 och 1,3 km. Nyligen har en ny byggnad uppförts intill det gamla landsstatshuset. Därigenom har ytterligare 59 tjänsterum tillkommit. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 20 tjänsterum bli erforderliga.

Göteborgs och Bohus läns länsmyndigheter disponera sammanlagt 468

tjänsterum, belägna i 18 olika lokaler, av vilka två äro belägna i Uddevalla. Statsverket är ägare till tre av de ifrågavarande fastigheterna. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera i Göteborg mellan 0,02 och 10 km. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare ca 150 tjänsterum bli erforderliga.

I *Älvsborgs län* ha länsmyndigheterna tillgång till 314 tjänsterum i ca 20 olika lokaler, av vilka fyra äro belägna i Borås. Statsverket är ägare till fem av de helt eller delvis ianspråktagna fastigheterna. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera i Vänersborg mellan 0,05 och 1,8 km. Under de senaste fem budgetåren har nybyggnad för bl. a. kameralsektionens räkning uppförts, varigenom ytterligare 24 tjänsterum erhållits. Nybyggnaden, som dragit en kostnad av 175 000 kronor, är belägen i omedelbar närhet till länsstyrelsens huvudbyggnad. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 30 tjänsterum bli erforderliga.

Länsmyndigheterna i *Skaraborgs län* förfoga över sammanlagt 268 tjänsterum i åtta olika lokaler, av vilka två äro belägna i Skara och en i Skövde. Statsverket är ägare till en av ifrågavarande fastigheter. I Mariestad variera avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad mellan 120 och 250 m. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare 15 tjänsterum bli erforderliga.

I *Värmlands län* disponera länsmyndigheterna sammanlagt 279 tjänsterum i 13 olika lokaler. Statsverket är ägare till fyra av ifrågavarande fastigheter. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 0,4 och 1 km. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 45 tjänsterum bli erforderliga. Enligt föreliggande planer skall landsstatshuset tillbyggas. Kostnader och tid för arbetets påbörjande kunna f. n. icke uppgivas. Erforderlig tomt för ändamålet finnes.

Örebro läns länsmyndigheter ha tillgång till 219 tjänsterum, fördelade på 15 olika lokaler, av vilka statsverket äger fyra. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 0,2 och 4,4 km. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 115 tjänsterum bli erforderliga. För landskontorets del planeras en nybyggnad, som är kostnadsberäknad till 3 000 000 kronor. Den avses skola påbörjas år 1962 och vara färdigställd år 1964. Samma år beräknas en nybyggnad för hela länsstyrelsen kunna påbörjas för en kostnad av 6 000 000 kronor. Sistnämnda nybyggnad antages vara inflyttningsklar två år senare. För den första nybyggnaden disponeras tomt. Genom nybyggnaderna beräknas omkring 320 tjänsterum tillkomma. Den första byggnaden kommer att vara belägen på ett avstånd av 550 m från länsstyrelsens huvudbyggnad.

Länsmyndigheterna i *Västmanlands län* förfoga över 297 tjänsterum i 13 olika fastigheter, av vilka statsverket är ägare till två. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 0,15 och 1 km. Under åren 1956—1961 har ett nytt landsstatshus uppförts för en kostnad av ca 3 000 000 kronor; härigenom ha 52 tjänsterum tillkommit.

Kopparbergs läns länsmyndigheter disponera sammanlagt 301 tjänsterum i tio olika lokaler, av vilka statsverket äger två. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 100 och 800 m. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 80 tjänsterum bli erforderliga. Länsstyrelsen upplyser, att det gamla landsstatshuset är avsett att rivas. Ny byggnad för landskansliet planeras på dess plats; byggnadskostnaden härför är ännu okänd. Vidare skall tillbyggnad för landskontorets räkning påbörjas under år 1962 med en beräknad byggnadstid av omkring 20 månader. Kostnaden härför antages uppgå till omkring 2 200 000 kronor. För denna byggnad har avtal träffats med Falu stad om förvärv av tomt intill det gamla landsstatshuset. Genom de båda nybyggnaderna beräknas 45 tjänsterum tillkomma.

Länsmyndigheterna i *Gävleborgs län* ha tillgång till 306 tjänsterum, fördelade på 16 olika tjänsteställen. Statsverket är ägare till tre av ifrågavarande fastigheter. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 0,1 och 1,2 km. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 45 tjänsterum bli erforderliga. Byggnadsstyrelsen har enligt vad länsstyrelsen upplyser gjort viss förberedande utredning angående nybyggnad. Tomt disponeras för ändamålet. Byggnaden antages i bästa fall vara färdigställd år 1964.

I *Västernorrlands län* förfoga länsmyndigheterna över 320 tjänsterum, fördelade på 17 olika adresser, varav en i Sundsvall. Statsverket äger två av de ifrågavarande fastigheterna. I Härnösand variera avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad mellan 25 och 800 m. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 95 tjänsterum bli erforderliga. Våren 1961 påbörjades nybyggnad, i huvudsak avsedd för landskontoret, för en beräknad kostnad av ca 3 000 000 kronor. Nybyggnaden torde bli färdigställd vid årsskiftet 1962—1963. Härigenom tillkommer ytterligare 28 tjänsterum.

Jämtlands läns länsmyndigheter disponera 303 tjänsterum, fördelade på 11 olika fastigheter, av vilka statsverket är ägare till fyra. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 0,05 och 1,1 km. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare ca 20 tjänsterum bli erforderliga.

Länsmyndigheterna i *Västerbottens län* ha tillgång till 312 tjänsterum, fördelade på 14 olika fastigheter, av vilka statsverket är ägare till sex. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 0,04 och 1,3 km. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare omkring 50 tjänsterum bli erforderliga.

I *Norrbottens län* disponera länsmyndigheterna 360 tjänsterum, fördelade på tio olika adresser. Statsverket är ägare till två av de ifrågavarande fastigheterna. Avstånden till länsstyrelsens huvudbyggnad variera mellan 0,05 och 1 km. För tiden fram till den 1 juli 1965 beräknas ytterligare ca 120 tjänsterum bli erforderliga. Sedan ett par år tillbaka har en nybyggnad för länsförvaltningens behov planerats, vilken skulle komma att ligga i direkt

anslutning till det nuvarande landsstatshuset på den tomt som finnes där. De delar av länsstyrelsen som äro inrymda i förhyrda lokaler skulle genom nybyggnaden beredas utrymme i landsstatshuset. Vidare har en ombyggnad av landsstatshusets äldre del planlagts. Några uppgifter om när nybyggnaden kan påbörjas eller om kostnaderna för denna föreligga ännu icke. Genom nybyggnaden skulle omkring 110 tjänsterum tillkomma.

I anslutning till den sålunda lämnade redogörelsen må erinras om att byggnadsstyrelsen för några år sedan uppgjorde en plan för hur länsförvaltningens lokalbehov skulle tillgodoses på längre sikt. Denna plan har dock redan frångåtts.

Revisorernas uttalande. Den statliga länsförvaltningen har under senare år kraftigt utbyggt i olika avseenden. Länsstyrelserna ha således ålagts nya ämbetsuppgifter, samtidigt som de förutvarande väsentligt utökats. Vidare ha nya statliga organ på länsplanet tillkommit, nämligen vägförvaltning, länsvägnämnd, länsarbetsnämnd, länsbostadsnämnd, lantbruksnämnd och länskskolnämnd. Denna länsförvaltningens expansion har naturligt nog ställt stora anspråk på lokalutrymmen av olika slag, främst i form av tjänsterum. Dessa anspråk ha endast delvis kunnat tillgodoses i sådana statsverkets byggnader som redan utnyttjas för förvaltningsändamål. I stället ha i stor utsträckning lokaler måst anskaffas på annat sätt, genom förhyring eller genom uppförande av nya byggnader. Under senare år ha sålunda flera nya landsstatshus tillkommit och flera nya planeras. Det bör emellertid beaktas, att nybyggnaderna icke uteslutande motiverats av behovet av ytterligare utrymmen. I flera fall ha de tidigare lokalerna varit starkt nedslitna och över huvud taget mindre lämpliga för sitt ändamål. För närvarande disponerar länsförvaltningen i runt tal 6 900 tjänsterum, fördelade på över 300 tjänsteställen.

Trots att nya lokaler sålunda på olika sätt kunnat anskaffas under senare år, återstå uppenbarligen alltjämt betydande behov att tillgodoses. Av den undersökning som revisorerna verkställt framgår bl. a. att i runt tal 1 300 ytterligare tjänsterum beräknas bli erforderliga fram till år 1965. Även om detta antal icke kan anses utgöra något absolut tillförlitligt mått på de lokalbehov som enligt länsstyrelsernas uppfattning böra tillgodoses — revisorerna ha självfallet icke kunnat ingå i en detaljprövning av de lämnade uppgifterna — måste likväl undersökningen giva en ungefärlig bild av förhållandena på förevarande område. Revisorerna ha f. ö. själva vid skilda tillfällen kunnat konstatera, att många statliga länsmyndigheter icke ha tillgång till tidsenliga lokaler. Förutom det personliga obehag som det innebär för vederbörande tjänsteman att arbeta under olämpliga yttre förhållanden — med måhända sämre arbetsinsats som följd — innebära de nuvarande lokalförhållandena för länsförvaltningarna i respektive län direkta

olägenheter ur ren tjänstesynpunkt. Här må endast pekas på det behov av nära samarbete som med hänsyn till länsförvaltningens nuvarande organisatoriska uppbyggnad föreligger mellan olika länsmyndigheter men som till icke ringa del försvåras av att myndigheterna ofta ha sin verksamhet förlagd till flera olika lokaler, understundom på avsevärt avstånd från varandra. I vart och ett av Östergötlands och Älvsborgs län äro exempelvis myndigheterna utspridda på 20 olika lokaler, i Stockholms län på 19, i Göteborgs och Bohus län på 18 och i Västernorrlands län på 17. I intet fall äro lokalerna färre än 6. I 15 län överstiger avståndet mellan länsstyrelsens huvudbyggnad och den längst bort belägna länsmyndigheten 1 km. Såsom exempel på län med särskilt långa avstånd mellan myndigheterna må nämnas Stockholms samt Göteborgs och Bohus län, där de största avstånden uppgå till 15 respektive 10 km. De nuvarande förhållandena medföra också ofta ökade utgifter för budskickning och liknande samt mindre möjligheter att tillskapa gemensamma skrivcentraler o. s. v. Det är därför enligt revisorernas mening ur många synpunkter synnerligen angeläget, att länsförvaltningens anspråk på nya lokaler kan tillgodoses så snabbt som omständigheterna — bl. a. andra angelägna investeringar — kunna medgiva.

Den fortsatta utbyggnaden av länsförvaltningens lokaler försvåras emellertid av att resultatet av vissa pågående utredningar ännu icke kan överblickas. Sålunda pågå f. n. vissa överväganden rörande rikets indelning i län, bl. a. på grundval av ett nyligen framlagt betänkande om länsindelningen inom stockholms- och göteborgsområdena. De beslut som kunna komma att fattas med anledning härav måste uppenbarligen starkt påverka omfattningen av länsförvaltningens lokalbehov. Icke minst med hänsyn härtill synes det angeläget att spørsmålet om en eventuellt ny länsindelning snarast bringas till ett slutligt avgörande. En annan i förevarande sammanhang mycket väsentlig fråga gäller länsförvaltningens organisation. En utredning härom har nyligen påbörjats och kan beräknas taga avsevärd tid, innan den blir slutförd. Men oavsett om denna utredning får till resultat, att länsförvaltningen kommer att i stort sett bestå i nuvarande former eller att en mera koncentrerad länsförvaltning kommer att tillskapas, är det enligt revisorernas mening synnerligen påkallat, att den statliga länsförvaltningen i varje fall i lokalmässigt avseende får ett så nära inbördes samband som förhållandena medgiva. Det kan f. ö. ifrågasättas, om icke en länsförvaltning enligt nuvarande modell ställer större anspråk härpå än en länsförvaltning som i organisatoriskt avseende är samlad och inom vilken alltså erforderligt samarbete mellan olika tjänstemän automatiskt kommer till stånd redan på grund av organisationens själva struktur.

Även om resultatet av sistnämnda utredning får avgörande betydelse för det slutliga rumsbehovet hos de olika länsmyndigheterna, kan utredningsarbetet på förevarande område enligt revisorernas mening icke få utgöra hinder för att det nödvändiga och många gånger tidsödande förberedelse-

arbetet för att anskaffa de tjänsterum som inom en nära framtid bli erforderliga för länsförvaltningens vidkommande målmedvetet bedrives. I annat fall kan det bli nödvändigt att tillgripa improvisationer, som ofta ställa sig ofördelaktiga icke minst i ekonomiskt avseende. Bl. a. i betraktande av de kostnader om vilka här är fråga — om man antager att varje tjänsterum vid en nyproduktion medför utgifter om i runt tal 25 000 kronor, blir den totala kostnaden vid ett uppskattat behov av 1 300 rum 32,5 milj. kronor — är det givetvis av vikt att förberedelsearbetet kan bedrivas så rationellt som möjligt och i intim kontakt med därav berörda parter. Enligt revisorernas mening bör därför en ny långsiktig plan uppgöras, avseende bl. a. den takt och den ordning vari de olika lokalbehoven skola tillgodoses. Med hänsyn till frågans vikt kan det ifrågasättas, om icke för ändamålet borde tillsättas en särskild arbetsgrupp, som i nära samarbete med pågående utredningar kontinuerligt kunde handlägga ifrågavarande ärenden. I denna borde representanter för bl. a. byggnadsstyrelsen och vederbördande departement ingå.

Länsadministrationen i Gotlands län

Gotland utgör tillsammans med Fårö, Karlsöarna och Gotska Sandön ett landskap i Götaland samt bildar Gotlands län. Länet omfattar en yta av 3 172,63 km², varav land utgör 3 140,10 km². Folkmängden utgjorde den 1 januari 1960 55 051 personer, motsvarande 18 per km². I länet finns en domsaga med ett tingslag, en stad, en köping och tolv landskommuner. Antalet fögderier är två, landsfiskalsdistrikt fyra, provinsialläkardistrikt sju och lantmäteridistrikt två. I ecklesiastikt avseende utgöres Gotland av Visby stift.

Länet är i fråga om invånarantal landets minsta; därefter följer i storleksordning Jämtlands län med 141 146 och Blekinge län med 144 568 invånare. Folkmängden har under senare år undergått en ständig minskning. I runda tal utgjorde den vid utgången av åren 1945, 1950, 1955 och 1959 respektive 59 500, 59 000, 56 900 och 55 000 personer. Enligt en av docenten Sven Godlund utförd, i indelningssakkunnigas betänkande (SOU 1961:9) publicerad prognos rörande befolkningsutvecklingen i de olika länen fram till år 1975 beräknas Gotland vid sistnämnda tidpunkt ha en folkmängd av 48 000 personer.

I det nyssnämnda betänkandet lämnas vissa uppgifter om primärkommunernas skatteunderlag och skattekraft enligt 1959 års taxering. Antalet skattekronor för Gotlands län var enligt dessa uppgifter 1 455 495; detta motsvarar en medelskattekraft i kronor per invånare av 26,13, vilket är det lägsta talet för hela riket. Den kommunala utdebiteringen utgjorde för år 1960 i fyra kommuner mellan 15 kronor 1 öre och 16 kronor, i sju kommuner mellan 16 kronor 1 öre och 17 kronor samt i tre kommuner mellan 17 kronor 1 öre och 18 kronor. Medelutdebiteringen i riket för år 1960 uppgick till 14 kronor 63 öre per skattekrona. Samtliga kommuner i Gotlands län hade således högre utdebitering än medeltalet för riket.

Länsförvaltningen i Gotlands län är i stort sett uppbyggd på samma sätt som i övriga län. I spetsen för länet står således en landshövding såsom chef för länsstyrelsen. Denna omfattar två avdelningar, landskansli och landskontor. Landskansliet arbetar i övriga län på olika sektioner men är i Gotlands län organiserat som en enda sektion (bortsett från civilförvarssektionen). Landskontoret är såsom i övriga län uppdelat på tre sektioner.

Länsstyrelsen i Gotlands län sysselsatte vid utgången av budgetåret 1960/61 sammanlagt 57 befattningshavare. Avlöningar och omkostnader för dessa under nämnda budgetår uppgingo till 1 176 100 kronor respektive 154 500 kronor.

I nedanstående tablå ha sammanställts motsvarande uppgifter för övriga statliga länsmyndigheter på Gotland.

Myndighet	Antal tjänstemän	Avlöningar (kronor)	Omkostnader (kronor)
Landsfogdekontoret	2	53 800	4 100
Länsnykterhetsnämnden	2	27 500	7 800
Länsarbetsnämnden	10	157 700	35 700
Länsbostadsnämnden	6	92 400	8 800
Vägförvaltningen	20	310 400	47 900
Länsarkitektkontoret	4	85 800	12 400
Länsskolnämnden	3	79 600	15 800
Lantbruksnämnden	14	285 500	55 700
Länsveterinären	1	42 000	600
Lantmäterikontoret	4	79 300	9 000
Förste provinsialläkaren	1	42 800	3 400

I sammanhanget må slutligen nämnas, att Gotlands län har gemensam distriktsingenjör för vatten och avlopp med Stockholms län ävensom att statens bilinspektion har gemensamt distrikt för Stockholm och Gotland. Den verksamhet som ankommer på statens socialvårdskonsulenter handhaves för Gotlands del av byrådirektören i socialstyrelsens socialvårdsbyrå.

Revisorerna ha sökt bilda sig en uppfattning om kostnaderna för länsförvaltningen på Gotland i jämförelse med andra län. Det ligger i sakens natur, att dylika jämförelser äro mycket svåra att göra, om man önskar någon högre grad av tillförlitlighet. I det nyligen publicerade betänkandet om länsindelningen inom stockholms- och göteborgsområdena (SOU 1961: 40) har emellertid gjorts en undersökning i syfte att konkret belysa, i vad mån de befolkningsmässigt små länen äro ur ekonomisk synpunkt lämpliga såsom förvaltningsenheter. Fördenskull ha avlöningskostnaderna för personalen å länsstyrelsernas landskanslier sammanställts med länens folkmängd och fördelats på antalet invånare, varigenom erhållits ett mått för de relativa kostnaderna för denna del av länsförvaltningen i olika län. Undersökningens resultat har sammanfattats i tabellen på nästföljande sida.

Beträffande undersökningen lämnas i betänkandet följande kommentar.

Sammanställningen visar att 13 av våra 24 län den 31 december 1959 hade en folkmängd mellan 200 000 och 300 000 invånare. Två län, Östergötlands och Älvsborgs län, låg mellan 300 000 och 400 000 invånare, Stockholms län mellan 400 000 och 500 000 och två län, Malmöhus och Göteborgs och Bohus län, över 600 000. Sex län hade mindre än 200 000 invånare.

Inom den stora mellangruppen län låg för alla län utom fem avlöningskostnaderna per invånare under medelkostnaden för samtliga län, vilken var 2: 92 kr. Av dessa fem län är tre norrlandslän. De län som hade större folkmängd än 300 000 invånare låg alla mer än 10 % under medeltalet. De sex länen med en folkmängd under 200 000 invånare låg alla mer än 20 % över medelkostnaden för samtliga län.

Den här redovisade undersökningen medger ej några mera vittgående slutsatser rörande olika läns lämplighet som förvaltningsområden ur ekonomisk synpunkt. Avlöningskostnaderna för landskansliernas personal ger

Avlöningskostnaderna för personal å länsstyrelsernas landskanslier budgetåret 1959/60 i förhållande till respektive läns folkmängd den 31 december 1959

Länen efter folkmängd	Folkmängd 31/12 1959 i 1 000-tal invånare	Avlöningar ¹ budgetåret 1959/60 i 1 000-tal kronor efter reduktion ²	Kostnad/inv.
M	622	1 532	2,46
O	620	1 615	2,60
B	446	1 130	2,53
P	374	902	2,41
E	358	828	2,31
X	294	836	2,84
S	291	813	2,79
Y	288	941	3,27
W	286	810	2,83
F	284	668	2,35
BD	262	948	3,62
T	261	687	2,63
L	257	792	3,08
R	250	706	2,82
AC	240	795	3,31
H	237	752	3,17
U	230	653	2,84
D	226	650	2,88
N	169	608	3,60
C	167	662	3,96
G	159	642	4,04
K	145	583	4,02
Z	141	581	4,12
I	55	291	5,29
	S:a 6 662	S:a 19 425	2,92 ³

¹ Härl ingår ej avlöningar till landshövdingar och personal gemensam för landskansli och landskontor samt tjänstemän å övergångsstat.

² Reducering med hänsyn till annan ortsgroup än grupp 3 och kallortstillägg.

³ Aritm. medium.

visserligen en tämligen rättvisande bild av personalens storlek, men vad gäller omfattningen av länsstyrelsernas verksamhet kan ej så säkra slutsatser dragas av dessa siffror. Här spelar även andra faktorer in. De personella förhållandena inom en länsstyrelse eller länsstyrelsens lokaler kan försvåra en rationellt organiserad verksamhet och nödvändiggör då en i förhållande till arbetsmängden något större personal. Utvecklar länsstyrelsen hög aktivitet med en utåtriktad verksamhet medför detta många tjänsteresor och även i övrigt ett engagerande av personalen som kan bli tidskrävande och därigenom medföra ett ökat personalbehov. Länet kan också av andra skäl vara lätt- eller tungarbetat och därför kräva förhållandevis liten eller stor personal. Här spelar tidigare nämnda förhållanden in, såsom befolkningsfördelningen på stad eller landsbygd liksom näringslivets struktur, antalet kommuner, befolkningens rörlighet, länets ytvidd m. m.

Den verkställda undersökningen visar dock att de befolkningsmässigt

små länen drar en förhållandevis högre kostnad än de medelstora och största länen.

Revisorerna ha vidare infördrat uppgifter om de genomsnittliga kostnaderna för handläggningen av olika ärenden under budgetåret 1960/61 hos länsarbetsnämnden, länsbostadsnämnden och lantbruksnämnden i Östergötlands, Gotlands, Blekinge och Värmlands län. Det har emellertid visat sig, att tillgängliga statistiska data icke möjliggöra, att några sådana kostnader framräknas. Revisorerna ha därför — i viss analogi med den undersökning som 1959 års länsindelningsutredning utfört — i stället ställt kostnaderna för avlöningar och omkostnader i dessa nämnder i relation till respektive läns invånarantal den 31 december 1959. De relationstal som därvid framkommit framgå av följande sammanställning.

Län	Länsarbetsnämnd (kr.)	Länsbostadsnämnd (kr.)	Lantbruksnämnd (kr.)
Östergötlands	5,08	0,45	1,60
Gotlands	6,92	1,86	6,31
Blekinge	6,45	1,09	2,88
Värmlands	4,96	0,65	2,08

De framräknade talen utvisa i stort sett samma tendens som den länsindelningsutredningen erhöll i sina förut redovisade beräkningar; kostnaden står i omvänt förhållande till folkmängden, d. v. s. ju större län desto lägre kostnad för respektive nämnds verksamhet, räknat på varje invånare i respektive län. Undantag från denna tendens utgör länsarbetsnämnden i Östergötlands län, där kostnaden varit något högre än i Värmlands län, oaktat att sistnämnda län har något mindre antal invånare.

Revisorernas uttalande. Gotlands län — som omfattar Gotland med Fårö, Karlsöarna och Gotska Sandön — är i fråga om invånarantalet landets minsta län. Folkmängden utgjorde den 1 januari 1960 i runt tal 55 000 personer, vilket innebär att den under de 15 senaste åren minskat med omkring 4 500 personer. Enligt en i det föregående omnämnd prognos beräknas folkmängden fram till år 1975 ha ytterligare minskat och då utgöra omkring 48 000 personer. Under senare år ha emellertid, bl. a. från länsstyrelsens sida, energiska åtgärder vidtagits för att om möjligt bibehålla och helst öka folkmängden på Gotland. Revisorerna ha vid besök på länsstyrelsen under innevarande år erhållit en ingående redogörelse härför. Oavsett vilket resultat dessa och andra ansträngningar komma att få, är det uppenbart att länet kommer att förbli litet, mätt med nutida mått. Länets ringa folkmängd utgör också i och för sig ett starkt stöd åt tanken, att det lämpligen borde förernas med något annat län. Detta förhållande kan emellertid icke ensamt få vara bestämmande för länets framtid; i sammanhanget måste även Got-

lands geografiska läge och andra omständigheter beaktas. Här må endast pekats på att ett överförande i administrativt hänseende av Gotland till ett fastlandslän skulle på ett avgörande sätt försvåra den ömsesidiga kontakten mellan länsmyndigheterna och befolkningen. I det nyligen framlagda betänkandet om länsindelningen inom stockholms- och göteborgsområdena har Gotlands län f. ö. ej berörts, och revisorerna anse sig kunna utgå ifrån att Gotland i länsadministrativt hänseende kommer att under överskådlig tid bestå som en självständig enhet. Detta ger emellertid revisorerna anledning att aktualisera frågan om uppbyggnaden av länsförvaltningen på Gotland.

Den statliga länsförvaltningen har under de senaste årtiondena utökats i väsentlig grad. Samtidigt som länsstyrelsen erhållit vidgade uppgifter och befogenheter, i takt varmed länsstyrelsernas personal ökats, ha nya självständiga förvaltningsorgan tillkommit, såsom vägförvaltning, länsarbetsnämnd, länsbostadsnämnd, lantbruksnämnd och läns-skolnämnd. Länsförvaltningen på Gotland har i princip samma uppbyggnad som i andra, betydligt större län. Anledningen till länsförvaltningens kraftiga utbyggnad under de senaste årtiondena är olika beslut av statsmakterna, varigenom staten påtagit sig väsentligt vidgade uppgifter, som bl. a. syfta till att ge medborgarna en fullgod service i olika avseenden. Det är självfallet, att Gotlands befolkning härvidlag i varje fall icke skall vara sämre ställd än övriga läns innevånare. Om strävandena i näringspolitiskt avseende skall kunna fullföljas, är det f. ö. nödvändigt att länsförvaltningen på Gotland har tillräcklig och lämplig personal till sitt förfogande. Det är emellertid lika självklart, att kostnaderna för länsförvaltningen där som på andra håll i möjligaste mån måste begränsas.

Av den redogörelse som lämnats i det föregående framgår att länsförvaltningen på Gotland sysselsätter i runt tal 125 personer; avlöningar och omkostnader för denna personal under budgetåret 1960/61 uppgingo till omkring 2,8 milj. kronor. De angivna talen äro i och för sig höga och än högre framstå de, om de ställas i relation till länets folkmängd, som är mindre än i en stad av Eskilstunas storlek. Såsom förut nämnts ha revisorerna sökt att få ett mått på kostnaderna för länsförvaltningen på Gotland i jämförelse med vissa andra län. Även om dylika jämförelser av olika skäl äro svåra att göra, måste de dock ge en ungefärlig bild av förhållandena. De undersökningar som revisorerna redovisat i det föregående ge vid handen, att avlöningskostnaderna för personalen å landskansliet budgetåret 1959/60 i förhållande till länets folkmängd den 31 december 1959 äro betydligt högre än i landets övriga län och utgjorde 5 kronor 29 öre. I det län som hade närmast lägre kostnad — Jämtlands län — uppgick motsvarande belopp till 4 kronor 12 öre; medeltalet för hela riket var 2 kronor 92 öre. En motsvarande jämförelse avseende budgetåret 1960/61 för vissa länsnämnder — länsarbetsnämnden, länsbostadsnämnden och lantbruksnämnden — har givit

liknande resultat. Kostnaden för lantbruksnämndens verksamhet var sålunda 6 kronor 31 öre på Gotland och 2 kronor 88 öre i Blekinge. Motsvarande tal för länsbostadsnämnden var 1 krona 86 öre respektive 1 krona 9 öre.

Den principiella kritik som under senare år framförts mot länsförvaltningens organisation och arbetssätt måste enligt revisorernas mening — mot bakgrunden av vad i det föregående anförts om storleken av och kostnaderna för länsförvaltningen på Gotland i förhållande till länets folkmängd — i särskild grad gälla i fråga om detta län. De arbetsuppgifter som ankomma på länsförvaltningen där äro visserligen icke artschilda från arbetsuppgifterna inom andra län, men deras omfattning är uppenbarligen betydligt mindre. Därtill kommer att det över huvud måste vara svårt att i ett så litet län som Gotland bygga upp en helt ändamålsenlig förvaltningsapparat, om nu gällande principer för länsförvaltningens organisation skola följas. Enligt det nyssnämnda betänkandet om länsindelningen i stockholms- och göteborgsområdena visar erfarenheten att dylika svårigheter föreligga i län med en folkmängd understigande omkring 200 000 invånare. I betänkandet framhålles vidare att i de små länens ofta alltför små organ möjligheterna begränsas att differentiera arbetsuppgifterna med hänsyn till personalens kvalifikationer. Där måste finnas personal som har kompetens för att klara de mest krävande arbetsuppgifterna. I den mån dessa uppgifter ej räcka till för att ge denna personal full sysselsättning uppstår inom förvaltningsorganet en kvalitativ arbetskraftsreserv. Skapas större organ genom sammanslagning av mindre, synas genomsnittligt sett vissa möjligheter finnas att bättre utnyttja den kvalificerade personalen och därmed även att begränsa dess antal.

Det nu anförda leder enligt revisorernas mening närmast till tanken, att länsförvaltningen på Gotland borde organiseras efter andra principer än de nuvarande. Revisorerna ha icke ansett sig behöva närmare ingå på hur en sådan organisation lämpligen bör utformas. Frågan härom sammanhänger f. ö. intimt med uppbyggnaden över huvud av den statliga länsförvaltningen. Sistnämnda spörsmål har under senare år varit aktuellt i skilda sammanhang och har bl. a. ingående behandlats av riksdagens år 1958 församlade revisorer. Nyligen ha också särskilda sakkunniga tillkallats med uppgift att förutsättningslöst granska och framlägga förslag rörande principerna för den statliga länsförvaltningens ordnande för framtiden. Till vilket resultat denna utredning slutligt kan komma fram är givetvis icke möjligt att nu avgöra. Enligt revisorernas mening är det emellertid angeläget, att organisationsfrågan löses på sådant sätt, att länsförvaltningen på Gotland kan få en med hänsyn till länets storlek mera lämplig utformning än vad nu är fallet. Revisorerna anse sig därför böra uttrycka det önskemålet, att förhållandena på Gotland måtte särskilt beaktas vid det nämnda utredningsarbetet.

Vissa skärgårdsfrågor i Stockholms län

Stockholms skärgård omfattar i runt tal 20 000 öar och skär. Den sträcker sig från Örskär i norr till Landsort i söder, d. v. s. en sträcka på omkring 160 km. Bredden från Stockholm till Svenska högarna, som är den yttersta utposten i öster, är över 80 km.

Den bofasta befolkningen i Stockholms skärgård har i stort sett visat en fortgående minskning. För tio icke tätortsbetonade skärgårdskommuner, nämligen Vaddö, Lyhundra, Frötuna, Roslags-Länna, Blidö, Ljusterö, Värmdö, Djurö, Dalarö (1/1 1959 Österhaninge) och Ösmo, ha i nedanstående tabell som jämförelse redovisats befolkningstal för åren 1949 och 1959.

Kommun	1949	1959	Kommun	1949	1959
Vaddö	3 720	3 208	Ljusterö	1 292	1 078
Lyhundra	5 435	4 539	Värmdö	2 510	2 025
Frötuna	2 459	1 998	Djurö	1 880	1 625
Roslags-Länna	3 297	2 691	Dalarö	1 321	1 232
Blidö	1 145	981	(Österhaninge)		
			Ösmo	2 385	2 271

Den totala folkmängden utgjorde vid angivna tidpunkter 25 444 respektive 21 648. Befolkningen har således i de nyssnämnda kommunerna under den senaste tioårsperioden minskat med ungefär 15 procent. Befolkningsuttunnningen har verkat starkast på öar utan fast landförbindelse och i allmänhet ökat med avståndet till fastlandet. Tre av de största utöarna — Möja, Ornö och Utö — ha under de senaste tio åren haft en befolkningsminskning på mer än 20 procent. Den ogynnsamma åldersfördelning bland den kvarboende befolkningen som utflyttningen fört med sig kan belysas av ålderssituationen på den befolkningsmässigt största av utöarna, Möja, där av de kvarboende endast 36 procent befinna sig i åldrarna 16—50 år och 26 procent av befolkningen ha en levnadsålder på 65 år och däröver. Motsvarande tal rörande befolkningens ålderssammansättning i en industrikommun i Stockholms närhet är 57 respektive 4.

Av den förvärvsarbetande befolkningen på öarna utan fast landförbindelse voro 28 procent sysselsatta i jordbruk, 12 procent med fiske och 60 procent i övriga näringar, bland vilka byggnadsverksamhet, varvsdrift, handel och sjötransporter voro de viktigaste.

Samtidigt som den bofasta befolkningen i skärgården sålunda kraftigt

minskat, har denna i allt större utsträckning tagits i anspråk för fritidsbebyggelse. I anslutning till en resa som revisorerna under innevarande år gjort i skärgården ha revisorerna funnit det vara av intresse att från länsstyrelsen i Stockholms län inhämta vissa uppgifter om planeringen för nämnda bebyggelse m. m. Innan en redogörelse lämnas härför, torde få erinras om vissa bestämmelser i byggnadslagen m. m.

Grunddragen för marks användning inom kommun eller samhälle angivas i generalplan. Närmare reglering av bebyggelsen sker genom stadsplan eller byggnadsplan. Byggnadsverksamheten inom område som ej ingår i stadsplan eller byggnadsplan regleras genom utomplansbestämmelser. För samordning av flera kommuners eller samhällens planering upprättas regionplan. Det närmaste inseendet över byggnadsverksamheten utövas av byggnadsnämnd, som är ett kommunalt organ. Länsstyrelsen har att utöva tillsyn över planläggningen och byggnadsväsendet inom länet.

I lagen om delning av jord på landet föreskrives bl. a., att om inom visst område tätbebyggelse har uppkommit eller om sådan bebyggelse är att vänta inom nära förestående tid eller eljest avstyckning av flera lägenheter framdeles kan förväntas, må, innan stadsplan eller byggnadsplan blivit fastställd, avstyckning icke verkställas så, att områdets ändamålsenliga bebyggande försvåras eller olämplig tätbebyggelse eljest kan föranledas eller lämplig planläggning av området motverkas, och skall förty utom annat iakttagas, att vägar och allmänna platser kunna anordnas när behov därav uppkommer. När fråga väckts om upprättande av stadsplan eller byggnadsplan för visst område eller om ändring av sådan plan, äger länsstyrelsen i erforderlig utsträckning meddela förbud mot avstyckning inom området utan länsstyrelsens medgivande.

Utomplansbestämmelser finnas i Stockholms skärgård för alla kommuner i deras helhet med undantag för Öregrund, Östhammar och Häverö, i vilka utomplansbestämmelser gälla endast för vissa smärre områden. Med undantag av nämnda kommuner ingå skärgårdsområdena i den fastställda regionplanen för stockholmstrakten. Några kommuner ha upprättat översiktsplaner, som utvisa markens tilltänkta användning i stora drag. Dessa planer ha dock icke någon rättsverkan och fastställas icke. Först i fastställd detaljplan regleras bebyggelsen närmare.

Revisorerna ha från länsstyrelsen inhämtat uppgifter om det ungefärliga antalet planområden för övervägande fritidsbebyggelse i skärgårdskommunerna. Uppgifterna härom ha sammanfattats nedan. Av tabellen framgår dock ej områdenas storlek. Denna är ytterst varierande och i flera fall ligga planområden intill varandra, vilket gör att fastställda planer kunna omfatta icke obetydliga områden. Den sammanlagda marken för planlagda områden uppgår till 150 km²; den totala arealen utgör mellan 2 000 och 3 000 km².

<i>Kommun</i>	<i>Byggnadsplane- områden</i>	<i>Avstyckningsplane- områden</i>
Öregrund	—	—
Östhammar	4	—
Häverö	2	—
Väddö	16	4
Lyhundra	4	—
Frötuna	21	4
Roslags-Länna	12	5
Blidö	11	3
Ljusterö	14	22
Österåker	30	20
Vaxholm	15	10
Värmdö	30	34
Gustavsberg	31	25
Djurö	30	35
Saltsjöbaden	1	—
Tyresö	4	4
Österhaninge	17	8
Västerhaninge	11	9
Ösmo	3	2

I samband med den ökade exploateringen av skärgården ha vatten- och avloppsfrågorna fått allt större betydelse. Bestämmelser om vattenförsörjning och om avledande av flytande orenlighet m. m. finnas meddelade i hälsovårdsstadgan. Enligt denna ankommer det på kommun att genom en hälsovårdsnämnd handha allmänna hälsovården inom kommunen, över vilken länsstyrelsen skall vaka. De ytterligare föreskrifter i ämnet som för kommun eller del därav befinnas erforderliga meddelas i lokal hälsovårdsordning. Sådan antages av kommunens fullmäktige på förslag av hälsovårdsnämnden eller efter dess hörande. Finner länsstyrelse lokal hälsovårdsordning påkallad, har länsstyrelsen att göra anmälan därom till kommunens fullmäktige. Fullmäktiges beslut om antagande av lokal hälsovårdsordning skall underställas länsstyrelsens prövning. Vägras fastställelse skola skälen därtill angivas. Underlåta fullmäktige att antaga lokal hälsovårdsordning av innehåll som länsstyrelsen finner erforderligt, äger länsstyrelsen förordna i ämnet men skall i så fall underställa sitt beslut Konungens prövning. Enligt vad revisorererna inhämtat finnas lokala hälsovårdsordningar fastställda i åtta skärgårdskommuner. I vissa andra äro dylika under utarbetande eller handläggning i kommunala instanser.

Kommunikationerna äro f. n. mindre tillfredsställande för stora delar av skärgården. Genom beslut av 1961 års riksdag har en plan fastställts för hur behovet av förbindelser med fastlandet för Stockholms norra och mellersta skärgård skall kunna tillgodoses på längre sikt. På flera öar föreligger emellertid behov av nya eller bättre vägar för transporter på själva

ön. Vid den förut omnämnda resan i Stockholms skärgård voro revisörerna i tillfälle att genom besök å respektive platser taga del av föreliggande planer rörande anläggande av vägar på Svartsö — S. Ingmarsö samt på Harö-Hasselö. Förberedelsearbetet för dessa vägbyggen har pågått sedan länge.

I av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 15 april 1953 fastställd flerårsplan för nyanläggning av bygdevägar inom Stockholms län för perioden 1952—1956 ingick företaget Arvidsudd å södra delen av Svartsö — S. Ingmarsö å Ingmarsö jämte tvärvägar. Även i flerårsplanen för byggande av länsvägar inom Stockholms län för perioden 1955—1959 hade företaget uppförts, kostnadsberäknat till 1,3 milj. kronor. Enligt flerårsplanen skulle medelstillelningen för år 1959 vara 300 000 kronor samt »senare» 1 milj. kronor. I senare flerårsplaner för byggande av länsvägar inom Stockholms län har företaget dock icke ansetts kunna beredas plats.

Vägförvaltningen påbörjade projekteringsarbetet för vägarna å Svartsö under sommaren 1958. Efter samråd med representanter för öborna befanns lämpligast att låta väglinjen utgå från Alsviks brygga i stället för Arvidsudd, vilket varit avsikten enligt tidigare planer. Markägarsammanträde hölls den 23 september 1958. Arbetsplan för företaget har upprättats och förslaget är dagtecknat den 6 maj 1961. Enligt förslaget omfattar företaget en sammanlagd väglängd av 6 120 m mellan Alsviks brygga och Brottösund, vartill komma anslutningsvägar till Svartsö skola och Svartsö by, mot Söderbyudd samt mot Alsviks sjöallmänning med en längd av respektive 1 400, 825 och 320 m eller sammanlagt 2 545 m. Kostnaden har beräknats till sammanlagt 535 000 kronor.

Under sommaren 1958 utförde vägförvaltningen även preliminära stakningar för vägarna å Ingmarsö. Arbetet framfördes dock icke så långt, att markägarsammanträde hölls.

Genom skrivelse den 16 november 1959 underställde väg- och vattenbyggnadsstyrelsen frågan om fastställande av arbetsplan för anläggande av väg å Harö på delen Sorgströmmen — Harö by — Harö brygga jämte brygga vid S. Harö Kungl. Maj:ts prövning. Anledningen härtill var en framställning från länsstyrelsen i Stockholms län, vari meddelats att ifrågavarande arbete under vintern 1959—1960 skulle kunna bedrivas såsom beredskapsarbete för beredande av sysselsättning åt friställd arbetskraft i skärgården. I sin skrivelse anförde styrelsen bl. a. följande.

Befolkningen på Harö och intilliggande öar — Storön, Hasselön m. fl. — som år 1945 uppgick till ca 70 personer uppgår f. n. till ca 40 personer. Förutsättningarna torde vara små för annat än mycket obetydlig fordonstrafik på ön. Den trafik som — enligt arbetsplanens betänkande — kan antas komma att trafikera den planerade vägen utgöres av ett fåtal traktorer och jeepar samt ett antal mopeder. På grund av öns läge och storlek kan någon trafik med fordon från fastlandet icke förväntas. Enligt väg- och vattenbyggnadsstyrelsens mening kan ifrågavarande väg icke anses nödig för den allmänna samfärdseln eller vara till synnerligt gagn för det allmänna.

Under föreliggande omständigheter anser väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att vägfrågan på Harö icke bör lösas genom byggande av allmän väg. Styrelsen vill även framhålla, att byggande av allmän väg i förevarande fall skulle för vägväsendet medföra konsekvenser, som för närvarande icke kan överblickas.

Då väg- och vattenbyggnadsstyrelsen sålunda icke anser sig kunna fastställa den av länsstyrelsen förordade arbetsplanen får styrelsen, med överlämnande av handlingarna i ärendet, härmed hänskjuta frågan till Kungl. Maj:ts prövning.

Enligt beslut den 22 januari 1960 fann Kungl. Maj:t ej skäl att fastställa ifrågavarande arbetsplan för anläggning av väg på Harö.

I anslutning till den sålunda lämnade redogörelsen må omnämnas att vägförvaltningen i skrivelser till chefen för Svea ingenjörregemente anhållit, att ifrågavarande båda vägföretag skola utföras såsom militära övningsobjekt. Regementschefen har dock med beklagande svarat, att arbetena icke kunna utföras under de närmaste två utbildningsåren, bl. a. på grund av anbefallda arbeten på infanteriskjutskolans nya skjutfält vid Prästtomta. Huruvida regementet senare kunde åtaga sig dem, vore icke nu möjligt att ange.

Flertalet vägbyggnadsföretag inom skärgården tillkommer i form av enskilda vägar. Närmare bestämmelser härom finnas meddelade i lagen om enskilda vägar. Enligt denna lag skola i vägbyggnadsföretag som äro av synnerlig vikt för två eller flera fastigheters ändamålsenliga brukande dessa samfält deltaga. Fråga om rättigheter och skyldigheter enligt lagen prövas vid förrättning, som utföres av länsstyrelsen förordnad förrättningsman. Enligt vad revisorerna inhämtat förelåg inom skärgårdskommunerna den 30 september 1961 en balans på sammanlagt 116 oavgjorda ärenden enligt denna lag. Nämnas kan särskilt att enbart lantmäteriets specialenhet nr 1 hade en balans av 68 ärenden. Den normala tiden för en förrättnings slutförande anges vara 3 å 4 år, sedan länsstyrelsen meddelat förordnande för förrättningsman. Det äldsta balanserade ärendet är från år 1943.

Revisorernas uttalande. Den stegrade levnadsstandarden för vårt folk har bl. a. medfört, att fritiden för de flesta människor blivit allt längre. Inom överskådlig tid förutses ytterligare minskning av arbetstiden, eventuellt genom införande av fyra veckors minimisemester för alla förvärvsarbetande. En följd av den ökade fritiden är, jämte annat, att intresset för s. k. fritidsbebyggelse kraftigt stegrats. Avsevärda belopp investeras varje år i sådan bebyggelse av både enskilda personer och sammanslutningar av skilda slag. Inom storstockholmsområdet — som inrymmer en väsentlig del av landets befolkning — har skärgården vid Upplands och Södermanlands kuster sedan länge varit ett mycket uppskattat område för friluftsliv och därmed även för fritidsbebyggelse. Under senare år har exploateringen av skärgår-

den fortgått i ett alltmer stegrad tempo. I betraktande av skärgårdens särpräglade natur är det emellertid väsentligt, att bebyggelsen sker på sådant sätt att naturen i möjligaste mån bevaras, samtidigt som den göres tillgänglig för så många som möjligt. I syfte att bilda sig en uppfattning om hur bl. a. bebyggelseplaneringen bedrives i skärgården ha revisorerna i anslutning till en under innevarande år företagen resa i Stockholms skärgård från länsstyrelsen i Stockholms län inhämtat vissa i det föregående redovisade uppgifter i detta ämne.

Den bofasta befolkningen i Stockholms skärgård minskar fortgående, och särskilt gäller detta i fråga om de icke tätortsbetonade kommunerna, där minskningen är omkring 15 procent under en tioårsperiod. Beaktas bör i sammanhanget även den ogynnsamma åldersfördelningen bland de kvarboende. Icke minst med hänsyn till den växande fritidsbebyggelsen och de människor i övrigt som besöka skärgården för rekreation är det emellertid betydelsefullt, att en icke allför fåtalig bofast befolkning har möjligheter att kvarstanna i skärgården. Även om de inkomstillfällen som sommarvärdar och andra tillfälliga besökande kunna bereda befolkningen ha icke ringa betydelse härvidlag, är detta dock icke tillräckligt för att året om bereda nämnda befolkning en tillfredsställande försörjning. I medvetande här om ha bl. a. från länsstyrelsens sida under en följd av år energiska åtgärder vidtagits för att i olika avseenden skapa förutsättningar för ökade inkomstmöjligheter i skärgården. Vilket resultat dessa åtgärder på längre sikt komma att få kan icke nu bedömas. Men det är uppenbart att en förbättring i försörjningsläget icke ensamt är avgörande för om befolkningsminskningen skall kunna hejdas. Viktigt är också bl. a. att tillfredsställande kommunikationer finnas, särskilt vintertid, och att befolkningen även i övrigt kan er hålla en service i olika avseenden som tillfredsställer nutida krav. I fråga om kommunikationerna finnes anledning att erinra om att genom beslut av 1961 års riksdag en plan fastställts för hur behovet av förbindelser med fastlandet för Stockholms norra och mellersta skärgård skall kunna tillgodoses på längre sikt. Kraven på service i övrigt ha allmänt stigit under senare år, och självfallet bör skärgårdsbefolkningens behov härutinnan tillgodoses i om möjligt samma utsträckning som andra medborgares. I den mån initiativ i berörda avseende ankomma på kommunerna försvåras eller omöjliggöras de emellertid av att skärgårdskommunerna i allmänhet äro små med ringa skatteunderlag. Det finnes emellertid anledning att antaga, att den kommunreform som nu förberedes kommer att underlätta en tillfredsställande kommunal utveckling även i de nuvarande skärgårdskommunerna. Länsstyrelsen har härvidlag väsentliga uppgifter att fylla. Revisorerna utgå från att den i detta och andra avseenden kommer att taga de initiativ som äro nödvändiga för att skärgårdsbefolkningen skall kunna leva under tillfredsställande förhållanden. Därigenom skapas även på sitt sätt förutsättningar för en gynnsam utveckling av skärgården som fritidsområde.

Revisorerna ha såsom förut nämnts särskilt uppmärksammat frågan om planläggningen av fritidsbebyggelsen i skärgården. Planarbetet ankommer härvidlag i första hand på kommunerna. Ledningen av arbetet är emellertid en statlig angelägenhet, och genom de nyligen vidtagna ändringarna i byggnadsförfattningarna har länsstyrelsens roll i sammanhanget ytterligare stärkts. Planeringssektionen inom landskansliet och länsarkitektorganisationen äro de organ som främst ha att taga erforderliga initiativ i ämnet, utöva allmän tillsyn, råda och granska. Av den redogörelse revisorerna erhållit från länsstyrelsen framgår, att vissa områden redan nu äro detaljplanlagda och att förberedelser härför pågå på flera håll. Det detaljplanlagda området torde emellertid utgöra endast omkring fem procent av hela landarealen i skärgården. Mot bakgrund av fritidsbebyggelsens oerhört stora tillväxt och storleken av de områden det här gäller är det emellertid i hög grad angeläget att detta arbete i fortsättningen kan bedrivas i snabba takt än hittills, om icke obotliga skador skola uppstå för framtiden. Även om översiktsplaner som i stora drag ange markens tilltänkta användning upprättas, är det först genom detaljplaner som en avvägning kan äga rum mellan olika intressen, avseende den bofasta befolkningen, olika fritidsändamål, naturvården o. s. v. Det är emellertid icke tillräckligt att detaljplaner enbart fastställas; de måste också omsättas i praktiken på ett lämpligt sätt. Ansvaret härför åligger i första hand de kommunala byggnadsnämnderna, som dock i vissa fall — av skäl som förut antytts — torde sakna de nödvändiga resurserna för ändamålet. Genom energiska insatser från länsstyrelsens sida i form av råd och anvisningar kunna emellertid kommunerna erhålla erforderligt stöd i sitt angelägna arbete att för framtiden bevara Stockholms skärgård som ett särpräglat och uppskattat fritidsområde. Revisorerna anse det vara ett riksintresse, att det fortsatta planarbetet för och genomförandet av fritidsbebyggelsen kan ske på ett i alla avseenden ändamålsenligt sätt. — Av betydelse vid exploateringen av skärgården är också att vattenvårdande åtgärder vidtagas, bl. a. genom utfärdandet och tillämpningen av lämpliga lokala hälsovårdsordningar.

I anslutning till vad sålunda anförts om exploateringen av skärgården för fritidsändamål må erinras om den försäljning av s. k. ideella andelar i fastigheter som pågår i vissa delar av skärgården. Denna verksamhet framstår som synnerligen otillfredsställande, och det finnes därför enligt revisorernas mening anledning — såsom länsstyrelsen i en underdånig skrivelse den 16 november 1960 föreslagit — att från statsmakternas sida vidtaga särskilda åtgärder, om icke denna försäljning på annat sätt kan bringas att upphöra.

I det föregående har erinrats om att en plan för kommunikationerna till och från vissa delar av Stockholms skärgård numera antagits. Men tillfredsställande kommunikationer fordras även inom själva skärgården. Som länsstyrelsen framhållit i en underdånig skrivelse den 17 maj 1961 är vis-

serligen den bofasta befolkningens behov av vägar för fordonstrafik icke så stort. Möjligheter måste dock finnas att komma fram med den nödvändiga nyttotrafiken. Ett ökat behov av vägar till lands inom skärgården uppstår också till följd av den rationalisering som äger rum i fråga om sjötrafikvägarna. I det föregående har erinrats om ett par vägbyggnadsföretag som hittills icke kunnat komma till stånd, bl. a. beroende på att de icke ansetts kunna byggas som allmänna vägar. Mot en sådan bedömning synes i och för sig icke vara något att invända. I sin nyss omnämnda skrivelse har emellertid länsstyrelsen hemställt om att för vägföretag av här avsett slag få taga i anspråk anslaget till ödebygdsvägar. Denna framställning är — såvitt revisorererna ha sig bekant — beroende av Kungl. Maj:ts prövning. Oavsett vilket beslut som kan komma att fattas med anledning av denna framställning, synes det revisorererna önskvärt att här avsedda och liknande vägbyggnadsföretag kunna komma till stånd så snart förhållandena medgiva. En utväg härvidlag är att låta utföra dem som militära övningsobjekt. Det vore därför av värde, om vederbörande myndigheter om möjligt kunde bereda utrymme härför inom ordinarie övningsprogram.

Vilka åtgärder som än kunna komma att vidtagas från myndigheternas sida, komma landförbindelserna inom skärgården likväl att i hög grad vara beroende av enskilda initiativ. Ett stort antal vägar ha också tillkommit i sådan ordning under senare år och många förberedas. Den fortsatta utbyggnaden av det enskilda vägnätet hindras emellertid av den eftersläpning som råder inom lantmäteriväsendet och som bl. a. medför, att förrättningar enligt lagen om enskilda vägar draga ut över en tidrymd av flera år. Då tillkomsten av enskilda vägar ofta kan vara av betydelse även för den bofasta befolkningens utkomstmöjligheter, framstår det enligt revisorerernas mening som angeläget, att den ifrågavarande arbetsbalansen genom lämpliga åtgärder — bl. a. genom anlitaandet av andra förrättningsmän än lantmätare — snarast avarbetas.

Revisorererna ha här endast översiktligt berört några av de frågor som ur samhällets synpunkt äga samband med Stockholms skärgård. Revisorererna äro visserligen medvetna om att vederbörande myndigheter genom olika åtgärder söka bemästra de problem som bl. a. sammanhånga med den ökande fritidsbebyggelsen, men ha likväl med hänsyn till den betydelse Stockholms skärgård har för stora delar av vårt folk velat peka på några frågor, vilkas lösning måste anses vara av särskild betydelse för att denna skärgård för framtiden skall kunna bevaras och utvecklas till glädje för såväl en tillräckligt stor bofast befolkning som en allt större mängd rekreationssökande människor.

Civildöforsvarsövning i Stockholms utrymningsområde

Civildöforsvarsstyrelsen hemställde i skrivelse den 22 december 1959 till överståthållarämbetet och vissa länsstyrelser om dessa myndigheters yttrande över en av styrelsen uppgjord plan för större utrymningsövningar. På grundval av sedermera avgivna yttranden fastställde styrelsen en dylik plan för åren 1960—1964, vilken genom skrivelse den 9 februari 1960 delgavs inrikesdepartementet, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser även som vissa andra civila och militära myndigheter. Efter samråd med överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län beslöts sedermera, att en utrymningsövning skulle äga rum i stockholmsområdet söndagen den 23 april 1961.

Överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län fastställde genom beslut den 10 oktober 1960 riktlinjer för utrymningsövningen. Syftet med denna var att för en begränsad del av Stockholms utrymningsområde pröva upprättade planer för snabbutrymning. Härvid skulle främst eftersträvas att öva och pröva den planlagda organisationen — särskilt i vad avsåg utrymning med kollektiva transportmedel — och att ge allmänheten en effektiv upplysning om utrymningsplanen. Vidare syftade övningen till att ge en del av allmänheten inom Stockholms utrymningsområde en praktisk tillämpning av de kunskaper om snabbutrymning, som allmänheten inhämtat genom den föregående upplysningen om utrymningen. Man avsåg också att genom övningen skapa förtroende för civildöforsvaret och dess utrymningsplanläggning även inom de delar av utrymningsområdet som icke skulle utrymmas.

Övningen kostnadsberäknades till 850 000 kronor, och detta belopp ställdes av civildöforsvarsstyrelsen till berörda myndigheters förfogande med anlåtande av anslaget till Utbildnings- och övningsverksamhet. Av beloppet återfördes sedermera 40 000 kronor till styrelsen för bestridande av kostnaden för tryckning av en särskild broschyr om övningen. Ursprungligen hade förutsatts att den sedan länge planerade nya upplagan av broschyren »Om kriget kommer» skulle vara distribuerad till landets hushåll. Då så icke blev fallet lät styrelsen utarbета nyssnämnda broschyr, som trycktes i 420 000 exemplar. Härav distribuerades 95 000 exemplar, innehållande ett särskilt meddelande till övningsdeltagare, till hushållen inom övningsområdet och 325 000 exemplar till övriga hushåll inom Stockholms utrymningsområde. Den slutliga kostnaden för broschyren uppgick till — enligt vad revisorerna inhämtat — i runt tal 40 400 kronor.

Vid planläggningen av övningen beräknades att ca 65 000 personer skulle delta däri. Det verkliga deltagarantalet blev dock långt mindre, enligt

uppgifter som lämnats i riksdagens andra kammare vid en interpellationsdebatt den 23 maj 1961 knappt 30 000.

I en den 20 maj 1961 dagtecknad PM redovisades de iakttagelser som övningsledningen gjort i samband med utrymningsövningen. Däri konstateras sammanfattningsvis att de riktlinjer och principer efter vilka planläggningen utformats i alla väsentliga delar visat sig riktiga. Med skrivelse den 14 juli 1961 överlämnade överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län nämnda promemoria till civilförsvarsstyrelsen, varvid bl. a. följande anfördes.

Ett säkert besked om hållfastheten av den planerade organisationen för snabbutrymning kan erhållas endast om utrymning verkställs på ett i allo verklighetsbetonat sätt, så att utrymningen göres obligatorisk och omfattar dels hela utrymningsområdet — icke som nu blott en sektor — och dels alla utrymningsberättigade kategorier, däribland det stora antal människor med nedsatt rörlighet jämte vårdare, c:a 85 000, som vistas i sina hem eller på anstalter och kräva en speciell och utomordentligt svärbemästrad organisation. En utrymningsövning av dylik omfattning måste anses otänkbar i fredstid. När överståthållarämbetet och länsstyrelsen våren 1960 åtog sig att genomföra en övning i Stockholms-området kunde det huvudsakliga målet för övningen icke sättas högre än att inom en begränsad del av utrymningsområdet få till stånd en prövning av den planlagda utrymningsorganisationen särskilt i vad avsåge utrymning med kollektiva transportmedel.

Den prognos angående allmänhetens deltagande, som måste göras för att avpassa övningsorganisationen och få en realistisk belastning, blev med nödvändighet osäker och delvis beroende på tillfälliga faktorer. I verkligheten blev deltagarantalet väsentligt lägre än enligt prognosen, trots att den syntes bekräftad av en kort före övningen redovisad opinionsundersökning.

Överståthållarämbetet och länsstyrelsen anse sig likväl kunna instämma i övningsledningens omdöme, att de riktlinjer och principer, efter vilka planläggningen utformats, visat sig i alla väsentliga delar riktiga.

Erfarenheterna från övningen ge emellertid, såsom i promemorian påpekats, anledning att överväga värdet av allmänhetens deltagande i ytterligare övningar av denna typ. Med frivillighet som grund för deltagandet lär det under normala fredsförhållanden alltid komma att bli starkt begränsat även om propagandan för övningen göres mera intensiv och allvarsbetonad än här blev fallet. Eftersom vidare allmänhetens deltagande i övningar av denna form huvudsakligen omfattar endast själva resemomentet — och även detta i förkortad form och med beaktande av åtskilliga fredsmässiga hänsyn — kommer värdet av deltagandet främst att hänföra sig till den övade organisationen och mindre till den allmänhet, som ställer sig till förfogande. För den senare skiljer sig detta resemoment icke i större omfattning från resor vid andra tillfällen med stark trafik, och den omställning i fråga om levnadsförhållandena, som inkvarteringen i inkvarteringsområdena innebär, kommer att ligga utanför övningen. Därest allmänheten anses böra delta i ytterligare övningar av samma slag, bör av nu angivna skäl uppmaningen om deltagande få som främsta ledmotiv att deltagarna, i eget intresse, hjälpa de planläggande myndigheterna att pröva lämpligheten av den tänkta organisationen.

Även om lämpligheten av allmänhetens praktiska deltagande i utrymningsövningar på hittills tillämpat sätt kan ifrågasättas, är det självfallet av utomordentlig vikt, att allmänheten genom upplysningsverksamhet göres förtrogen med hur utrymningen går till. Den allmänna upplysningsverksamhet, som i anslutning till fastighetsanslagets uppsättning avsågs skola ske i Stockholmsområdet lång tid före övningen, blev av olika skäl så fördröjd att den kom att undanskymmas av den speciella upplysningen kring övningen. Behov föreligger därför av att förnya den allmänna upplysningsverksamheten. Ett lämpligt tillfälle härtill torde erbjuda sig i samband med distributionen av den nya broschyren »Om kriget kommer».

Även om övningen som nämnts givit vid handen, att tillämpade riktlinjer för utrymningsplanläggningen äro ändamålsenliga, har övningen blottat stora brister i den beredskap, som allmänheten inom utrymningsområdet har rätt att kräva inom utrymningsorganisationen, särskilt sedan fastighetsanslagen nu distribuerats och uppsatts inom hela utrymningsområdet. Bristerna äro emellertid icke till finnas i planläggningen utan huvudsakligen i personalens utbildning och tillgången på materiel. Överståthållarämbetet och länsstyrelsen finna det angeläget, att civilförsvarsstyrelsen ställer erforderliga medel till förfogande så att befintlig planläggning i alla delar får ett realistiskt underlag. Liknande brister föreligga inom inkvarteringsorganisationen.

Genom fastighetsanslagen uppmanas alla, »som icke har fått besked om att stanna kvar» att med skyndsamhet lämna utrymningsområdet. Eftersom hittills sådana besked kunnat lämnas endast till en begränsad del av de kategorier, som skola kvarstanna för nödvändiga samhällsfunktioner, innebär det nuvarande läget, enligt överståthållarämbetets och länsstyrelsens uppfattning, att bland annat försvarsberedskapen på det ekonomiska försvarets område sättes i fara. Detta problem kräver därför en snar lösning.

I skrivelse den 29 september 1961 till civilförsvarsstyrelsen anhöllo revisorerna om att före den 15 oktober 1961 erhålla en utförlig redogörelse för förberedelserna för, erfarenheterna av och kostnaderna för denna övning. I skrivelse den 23 oktober 1961 meddelade civilförsvarsstyrelsen, bland annat, att de slutliga kostnaderna för övningen ännu icke kunde anges; en preliminär slutredovisning väntades från överståthållarämbetet i slutet av oktober 1961. Kostnaderna syntes dock icke komma att överstiga 675 000 kronor. Beträffande erfarenheterna av övningen anför styrelsen följande.

De erfarenheter civilförsvarsstyrelsen för egen del gjort från utrymningsövningen och därav dragna slutsatser, vilka i vissa avseenden kan komma att avvika från vad överståthållarämbetet och länsstyrelsen angett i sin redogörelse, är styrelsen för närvarande icke beredd att redovisa enär materialet ännu icke hunnit tillräckligt genomarbetas. Anledningen härtill är den utomordentligt stora arbetsbelastning som för närvarande råder inom styrelsen, delvis förorsakad av igångsättandet av utbildningsverksamheten för innevarande budgetår, däribland flera nya skolor.

Sedermera har civilförsvarsstyrelsen med skrivelse den 27 oktober 1961 till revisorerna översänt en av överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län upprättad sammanställning över övningskostnaderna. Den-

na slutar på ett belopp av i runt tal 672 000 kronor. Slutlig kostnadsredovisning beräknas emellertid kunna ske först våren 1962. Till de sålunda preliminärt beräknade utgifterna skall läggas ett belopp av 40 400 kronor, utgörande kostnaderna för den förut omnämnda broschyren. De sammanlagda utgifterna för övningen kunna således beräknas till minst 712 000 kronor.

Revisorernas uttalande. Våren 1961 anordnades en utrymningsövning inom Stockholms utrymningsområde. Avsikten härmed var att för viss del av området pröva upprättade planer för snabbutrymning. Deltagarantalet i övningen var vid planläggningen beräknat till 65 000 men blev mindre än hälften av detta antal. Om anledningen till det förhållandevis ringa intresset för övningen är det givetvis svårt att veta något säkert, men som ledningen för denna själv framhållit tala många skäl mot att just en vårsöndag anordna en utrymningsövning. En sådan torde knappast med framgång kunna konkurrera med fritidssysselsättningar under denna årstid.

Revisorerna ha icke ansett sig böra närmare ingå på planläggningen och genomförandet av den ifrågavarande övningen. Som överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län i skrivelse till civilförsvarsstyrelsen uttalat finns det emellertid anledning att överväga värdet av ytterligare övningar, upplagda på sätt varom här varit fråga. Särskilt med tanke på de kostnader — i detta fall över 710 000 kronor — och den personalinsats som en sådan övning medför, måste med nödvändighet starka skäl kunna åberopas, om liknande övningar i fortsättningen skola äga rum. Men det är uppenbart att övningar i någon form måste förekomma. Av väsentlig vikt är emellertid därvid att de erfarenheter som utvinnas omsorgsfullt tillvaratagas, så att kommande övningar kunna planläggas och genomföras på grundval av dessa erfarenheter. Samma uppfattning hade tydligen ledningen för den nu aktuella övningen i stockholmsområdet, som i september månad 1960 hos civilförsvarsstyrelsen efterlyste erfarenheterna av en liknande övning i Västerås våren 1960 samt anhöll att få besked om styrelsens önskemål rörande övningens syfte. Såsom framgår av en redogörelse som ställts till revisorernas förfogande erhöll emellertid icke övningsledningen några dylika anvisningar, utan överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län nödgades fastställa ett eget förslag för övningen. Då revisorerna nära ett halvt år efter övningen i Stockholm från civilförsvarsstyrelsen begärde en redogörelse för styrelsens syn på denna, upplystes att styrelsen ännu icke vore beredd att lämna någon sådan redogörelse, enär materialet på grund av personalbrist ännu icke hunnit tillräckligt genomarbetas. Vad nu relaterats framstår för revisorerna — särskilt mot bakgrunden av nuvarande utrikespolitiska läge — såsom anmärkningsvärt. Även om civilförsvarsstyrelsen lider av knapphet på personal — något som revisorerna icke kunna bedöma — bör detta icke få utgöra något hinder för styrelsen att

snarast möjligt efter en övning av förevarande karaktär bearbeta de erfarenheter som därvid vunnits, även om detta måste ske på bekostnad av andra arbetsuppgifter. Det må f. ö. erinras om att övningsledningen redan efter mindre än en månad efter avslutad övning avlät sin rapport i ämnet.

Enligt revisorernas mening framstår det som ett starkt önskemål att, innan nya större civilförsvarsövningar äga rum, erfarenheterna av tidigare sådana samlas och bearbetas, så att de nya kunna planläggas och deras mål fastställas på grundval härav. Först härigenom kunna övningarna få ett meningsfullt innehåll samtidigt som icke oväsentliga kostnadsbesparingar vid genomförandet av dem torde kunna uppnås.

Civildepartementet

§ 39

Utbetalningen av statstjänstemännens kompensation för folkpensionsavgifter

Enligt särskilda bestämmelser har under senare år till vissa statsanställda m. fl. utbetalts kompensation för förhöjd folkpensionsavgift. Bestämmelserna i ämnet grunda sig på en överenskommelse mellan representanter för civildepartementet och tjänstemännens huvudorganisationer den 26 mars 1958. Enligt överenskommelsen skall kompensation för erlagda folkpensionsavgifter, räknat fr. o. m. den 1 januari 1957, utgå till statens allmänna tjänstepensionsreglemente underkastad tjänsteman med belopp som erhålles ur uttrycket $\frac{p-1.8}{p} \times A$, där p är procenttalet för uträkning av folkpensionsavgiften och A den folkpensionsavgift som påförts tjänstemannen. Den senast gällande kungörelsen i ämnet, som är dagtecknad den 18 november 1960 (SFS nr 586), innebär i huvudsak följande.

Kungörelsen äger, där ej Kungl. Maj:t annat föreskriver, tillämpning dels å den som den 31 december 1960 innehade i 1 § 1 mom. statens allmänna tjänstepensionsreglemente (SPR) avsedd tjänst (anställning), med undantag av arbetare i statens tjänst och vissa andra anställningshavare, dels ock å annan tjänsteman som den 31 december 1960 ägde tjänstepensionsrätt enligt beslut, meddelat med stöd av 1 § 2 mom. 1947 års allmänna tjänstepensionsreglemente, eller pensionsrätt på grund av föreskrifterna i kungörelsen den 30 juni 1947 (nr 609) om utsträckt tillämpning i vissa fall av 1947 års tjänste- och familjepensionsreglementen för arbetare.

Kungörelsen äger icke tillämpning å den som på grund av att han därom uttryckt önskan icke blivit underkastad statens löneförordning.

Tjänsteman (anställningshavare) äger i enlighet med kungörelsens bestämmelser eller av Kungl. Maj:t för viss tjänsteman eller viss grupp av tjänstemän meddelade bestämmelser erhålla särskilt tillägg, *avgiftskompensation*, såsom gottgörelse för den förhöjning av pensionsavgiften enligt lagen den 29 juni 1946 (nr 431) om folkpensionering, som uttagits för år 1959 enligt lagen den 2 maj 1958 (nr 192) angående ändring i nyssnämnda lag.

Avgiftskompensation utgår med belopp motsvarande följande del av den pensionsavgift som upptagits å för tjänstemannen utfärdad debetsedel å slutlig skatt enligt 1960 års taxering, nämligen

<i>Antal kvalifikations- månader</i>	<i>Procent av pensions- avgiften</i>	<i>Antal kvalifikations- månader</i>	<i>Procent av pensions- avgiften</i>
1	5	7	32
2	9	8	37
3	14	9	41
4	18	10	46
5	23	11	50
6	28	12	55

Tjänsteman som önskar utfå avgiftskompensation skall hos vederbörande myndighet styrka storleken av påförd pensionsavgift genom företeende av den del av debetsedeln å slutlig skatt enligt 1960 års taxering, av vilken framgår avgiftens storlek, eller genom intyg utfärdat av vederbörande lokala skattemyndighet.

Avgiftskompensationen utbetalas, där ej vederbörande centrala förvaltningsmyndighet finner skäl annorlunda föreskriva, av den myndighet som utbetalar tjänstemannens lön för december månad 1960. Har tjänsteman under skilda delar av månaden innehaft anställningar hos olika myndigheter, skall tillägget utbetalas av den myndighet hos vilken anställning senast innehafts. Innehade tjänsteman under nämnda månad samtidigt deltidsanställningar hos olika myndigheter, skall tillägget utbetalas av den myndighet hos vilken övervägande delen av tjänstgöringen varit förlagd. Har tjänstgöringen varit lika fördelad på de olika deltidsanställningarna, skall det bero på överenskommelse myndigheterna emellan, av vilken myndighet tillägget skall utbetalas; dock skall, om i dylikt fall tjänstgöringen fördelar sig mellan statlig myndighet och myndighet inom statsunderstödd verksamhet, tillägget utbetalas av den statliga myndigheten.

Åtnjöt tjänsteman under hela december månad 1960 tjänstledighet med helt C-avdrag av annan anledning än för uppehållande av anställning, vid vilken lön utgick enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser, skall avgiftskompensationen utbetalas av den myndighet hos vilken tjänstledigheten åtnjöts. Avsåg tjänstledigheten offentligt uppdrag, skall dock tillägget utbetalas av den myndighet som har att utgiva ersättning till tjänstemannen för mistade avlöningsförmåner.

Avgiftskompensationen skall i regel utbetalas tidigast den 25 januari 1961.

Det ankommer på vederbörande myndighet, i förekommande fall vederbörande centrala förvaltningsmyndighet, att utfärda de tillämpningsföreskrifter och anvisningar till kungörelsen som prövas vara erforderliga.

Frågan om formerna för utbetalande av ifrågavarande kompensation uppmärksammades i en interpellation i första kammaren vid 1960 års riksdag, varvid chefen för civildepartementet tillfrågades, om han vore beredd att medverka till ett inarbetande i lönen av kompensation eller, om så ej vore fallet, att förenkla det tillämpade systemet för dess utbetalning. I sitt svar

erinrade departementschefen bl. a. om att chefen för finansdepartementet den 20 november 1959 tillkallat en utredningsman med uppdrag att utreda frågan om sättet för folkpensioneringens finansiering och därmed sammanhängande spørsmål. I det läge, vari frågan om folkpensioneringens finansiering sålunda befunno sig, ansåg departementschefen frågan om en eventuell inarbetning i lönerna av ifrågavarande kompensationsavgift vara för tidigt väckt.

Vad beträffar de tillämpade systemet för utbetalning av avgiftskompensationen erinrade departementschefen om att den då senast utfärdade författningen i ämnet innebar en viss förenkling i förhållande till tidigare bestämmelser, vilket också framhållits i interpellationen. Angivna förenkling framkom såsom ett resultat av samråd före utarbetandet av författningen med företrädare för tjänstemännens huvudorganisationer samt för revisionsmyndigheten — riksräkenskapsverket — och vissa andra myndigheter.

Departementschefen framhöll slutligen att han, därest med beaktande av hittills vunna erfarenheter möjligheter till ytterligare förenklingar inom ramen för den träffade överenskommelsen skulle visa sig föreligga, givetvis skulle komma att ta hänsyn härtill vid utformningen av den författning som skulle utfärdas kommande höst.

Revisorernas uttalande. År 1958 träffades överenskommelse mellan representanter för civildepartementet och statstjänstemännens huvudorganisationer om de statsanställdas pensionsförmåner och om kompensation för höjning av folkpensionsavgifterna. Överenskommelsen, som sedermera godkändes av riksdagen, innebär i nu berörda avseende bl. a., att statsanställda m. fl. skola erhålla kompensation för så stor del av den vederbörande tjänsteman påförda folkpensionsavgiften som motsvarar höjningen av procenttalet för avgiften utöver 1,8. Kompensationen utbetalas i början av varje år, sedan tjänsteman som önskar utfå avgiftskompensation hos vederbörande myndighet styrkt storleken av påförd pensionsavgift, i regel genom företeende av den del av debetsedeln å slutlig skatt av vilken avgiftens storlek framgår.

Det tillämpade utbetalningsförfarandet innebär, såsom av de återgivna bestämmelserna framgår, att avgiftskompensationen måste beräknas särskilt för varje tjänsteman. Det ligger i sakens natur att ett sådant system, icke minst med hänsyn till det stora antal tjänstemän som äro berättigade att erhålla kompensation, måste bli ytterst arbetskrävande för vederbörande myndigheter och medföra icke obetydliga kostnader. Krav har också framförts i riksdagen om en förenkling av sättet för utbetalning av ifrågavarande ersättning. Även revisorerna anse för sin del det vara synnerligen önskvärt, att en annan ordning härutinnan genomföres. I den förut omnämnda riksdagsinterpellationen har ifrågasatts, om man icke borde inarbeta kompensationen i utgående löner. Ur administrativ synpunkt vore givetvis en sådan

lösning synnerligen lämplig, men den försvåras bl. a. därav att folkpensionens storlek i olika inkomstlägen påverkas av om den enskilde tjänstemannens make påföres folkpensionsavgift eller ej. Revisorerna ha emellertid ansett sig icke ha att närmare ingå på hur en förenkling lämpligen bör genomföras, då frågan härom uppenbarligen måste bli beroende av förhandlingar mellan vederbörande parter, utan inskränka sig till att framhålla angelägenheten av en reform i här avsett syfte.

Sedan revisorerna upptagit förevarande spörsmål till behandling, har i en förhandlingsöverenskommelse den 6 april 1961 mellan civildepartementet och tjänstemännens huvudorganisationer antecknats, att inom civildepartementet en översyn skall verkställas av grunderna för utgivande av kompensation för förhöjd folkpensionsavgift. Revisorerna utgå ifrån att vid denna översyn, som torde avse bl. a. en viss teknisk överarbetning av de nu gällande bestämmelserna, jämväl den nu aktualiserade större frågan upptages till prövning, så att den av revisorerna åsyftade förenklingen kan genomföras i anslutning till de förhandlingar som komma att äga rum om stats-tjänstemännens löner under år 1962.

§ 40

Tjänstledighetsstatistiken inom statsförvaltningen

Vid kommunikationsverken har sedan länge förts statistik rörande personalens ledigheter. I riksdagens år 1933 församlade revisorers berättelse påvisades att vissa olikformigheter förekommo i den av de olika verken förda statistiken, vilka medförde att jämförelse verken emellan rörande de förhållanden statistiken vore avsedd att belysa svårligen låte sig göra. I sitt utlåtande i ärendet anförde statsutskottet (utl. 1934: 123, p. 10), att åstadkommande av större enhetlighet i fråga om omfattningen och uppställningen av statistiken på sagda område givetvis skulle medföra, att affärsverkens statistiska publikationer komme att vinna i användbarhet. Utta-landet föranledde dock icke någon riksdagens särskilda åtgärd.

I anslutning till vad sålunda förekommit överlämnade generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen med skrivele den 28 november 1934 till chefen för kommunikationsdepartementet ett gemensamt förslag till normalplan beträffande statistik över tjänstledigheter vid ifrågavarande verk. Genom beslut den 14 december 1934 fastställde Kungl. Maj:t nämnda plan. Beslutet innebar bl.a., att statistiken i fortsättningen skulle upptaga såväl frånvarodagar på grund av styrkt sjukdom eller olycksfall som frånvaro ur tjänst på grund av semester eller annan orsak än semester och sjukledighet. Statistiken omfattade således de ordinarie och extra ordinarie tjänstemännens samtliga ledigheter. Samtidigt förändrades klassindelningen av det statistiska materialet på så sätt, att den tidigare åldersfördelningen i 10-årsgrupper ersattes med en åldersgräns — intill 40 år och fr. o. m. 40 år.

Fr. o. m. år 1949 har ytterligare uppdelning av ledighetsorsakerna gjorts. Anledningen till denna ändring var en inom kommunikationsdepartementet den 25 januari 1949 utarbetad promemoria, i vilken ifrågasattes en omarbetning av den ovannämnda av Kungl. Maj:t den 14 december 1934 fastställda normalplanen beträffande statistiken över tjänstledigheter inom vissa kommunikationsverk. Från statens avtalsnämnd hade nämligen under hand hemställts om sådan ändring av statistiken beträffande tjänstemannapersonalens ledigheter, att därav skulle framgå hur ledigheterna fördelade sig för män på militärtjänst och annan orsak och för kvinnor på havandeskap och annan orsak.

Promemorian remitterades till generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och luftfartsstyrelsen, vilka anmodades att efter inbördes samråd till departementschefen inkomma med yttrande i anledning av denna hemställan från statens avtalsnämnd. I samband härmed skulle övervägas i vad mån jämväl andra ändringar i ifrågavarande statistik kunde anses påkallade.

Sedan nyssnämnda verksstyrelser i samråd upprättat ett förslag till ny normalplan över tjänstledighetsstatistiken med beaktande av de gjorda förslagen, fastställde Kungl. Maj:t genom beslut den 30 juni 1949 detta förslag att tillämpas fr. o. m. år 1949. Förslaget innebar en väsentlig ändring av den år 1934 fastställda normalplanen. Sålunda redovisades separat ledighetsdagar för militärtjänst respektive havandeskap. Uppdelningen på lönegrader slopades, och en återgång till fördelning på åldersgrupper om 10 år ägde rum.

Sedan år 1949 ha endast smärre jämkningar av tabellen för denna statistik ägt rum. Det nuvarande innehållet däri, såvitt avser postverket, framgår av följande uppställning.

Ord. och eo	Antal tjänst- män i medeltal under året ¹⁾	Tjänstledighetsdagar						
		Totalt						
		Sjuk- dom	Därav långvariga sjuk- domsfall under året		Yrkes- skada ²⁾	Semester	Militär- tjänst resp. havande- skap	Annan orsak
94—180 dagar	181— dagar							

¹⁾ Uppgifterna äro fördelade på manliga och kvinnliga tjänstemän i följande åldersgrupper, nämligen —29, 30—39, 40—49, 50—59 och 60—.

²⁾ Under denna rubrik upptages endast kroppsskada ådragen under tjänsteutövning.

Revisorenas uttalande. Sedan åtskillig tid föres inom kommunikationsverken statistik över personalens ledigheter av olika slag. Bestämmelserna härom ha vid flera tillfällen ändrats, och de nu gällande, som i huvudsak datera sig från år 1949, innebära att i stort sett alla slag av ledigheter för ordinarie och extra ordinarie tjänstemän redovisas.

Ett framträdande krav när det gäller modern statistik är, att den skall ha ett förnuftigt syfte och att den efterfrågas av bestämda konsumenter. S. k. nyfikenhetsstatistik, som möjligen kan vara användbar vid något enskilda tillfälle, bör icke förekomma. Om det däremot föreligger ett faktiskt behov av visst slag av statistisk information, bör denna utformas på sådant sätt, att den fyller de krav på enhetlighet och fullständighet som i varje särskilt fall kan föreligga. Statistiken bör således vid utformningen bl. a. ta hänsyn till konsumentens behov.

Syftet med den vid kommunikationsverken förda statistiken är bl. a., att verksledningarna skola kunna följa frånvarofrekvensen för att därigenom få underlag för sådana åtgärder som kunna minska behovet av ledighet, främst då för sjukdom. Det är också av värde, att frekvensen av olika slag av ledigheter vid de särskilda myndigheterna kan jämföras. En förutsättning för att dylika jämförelser skola bli rättvisande är dock, såsom redan 1933 års statsrevisorer framhöllo, att enhetliga principer tillämpas vid statistikkens upprättande. Anledningen till att bestämmelserna rörande denna statistik vid flera tillfällen ändrats är just att likformighet eftersträvats. Såväl

år 1934 som år 1949 har man sökt åstadkomma sådan genom att i tabeller med samma rubrikhuvud inpassa de olika verkens statistiska data om skilda slag av ledigheter. På grund av primärmaterialets olika beskaffenhet och säkerhetsgrad ävensom avsaknaden av generella definitioner för samtliga i statistiken förekommande termer och begrepp har man dock icke helt lyckats därmed, vilket haft till följd att de i de särskilda verkens tabeller förekommande uppgifterna icke alltid äro helt jämförbara. Exempel härpå utgöra uppgifterna om de tjänstemän som äro partiellt arbetsföra och på grund härav ha halvtidstjänstgöring. Televerket evalverar dessa tjänstemäns »halvtidssjukdagar» till hela sjukdagar, medan postverket icke medtager dessa sjukdagar utan betraktar ifrågavarande tjänstemän såsom varande i tjänst. Vidare må nämnas att olika beräkningsmetoder tillämpas i vissa fall, då sjukledighet pågår över ett årsskifte. I fråga om redovisningen av medeltalet tjänstemän föreligger en skillnad mellan televerket och postverket. Televerket redovisar de tjänstemän som voro i tjänst den 1 juli; de pensionärer som avgått dessförinnan under året liksom de nyblivna extra ordinarie tjänstemän som antagits efter detta datum upptagas ej. Postverket däremot medräknar såväl pensionärer som extra ordinarie tjänstemän för den tid de varit anställda under året.

Enligt revisorernas mening böra på grund av nu nämnda och andra olikformigheter enhetliga direktiv utfärdas rörande förandet av ifrågavarande statistik, varvid bl. a. förekommande definitioner böra noggrant bestämmas. Innan så sker bör emellertid klarläggas för vilkas räkning och för vilka ändamål statistiken skall utarbetas. Vidare bör undersökas om konsumenterna ha behov av fortlöpande statistik eller om det är tillräckligt med att införskaffa de statistiska uppgifterna endast vid vissa tillfällen. Enligt vad revisorerna inhämtat medför utarbetandet av ledighetsstatistiken enligt normalplanen särskilt beträffande andra ledigheter än sjukledigheter ett ganska omfattande arbete. Det kan därför ifrågasättas, om den del av ledighetsstatistiken som icke avser sjukledigheter har ett värde som svarar mot kostnaderna för en fortlöpande statistik. Å andra sidan underlätta givetvis de moderna EDB-anläggningar som snart komma i bruk vid bl. a. postverket framtagandet av dylik statistik. Revisorerna äro för sin del icke beredda att taga någon bestämd ställning i denna fråga men vilja framhålla önskvärdheten av att den löses på sådant sätt, att enhetliga och fullt entydiga bestämmelser i ämnet kunna utfärdas.

Revisorerna ha i det föregående behandlat frånvarostatistiken vid kommunikationsverken. Även på andra håll inom förvaltningen synes viss dylik statistik förekomma. Såvitt revisorerna ha sig bekant, föres den särskilt för vart och ett av de ifrågavarande verken utan iakttagande av några enhetliga principer. Vid den översyn av kommunikationsverkens statistik som nyss föreslagits bör enligt revisorernas mening även övervägas, i vad mån liknande frånvarostatistik som den som i fortsättningen kan komma att

framtagas vid kommunikationsverken bör redovisas även för andra delar av förvaltningen. En mer eller mindre fullständig sjukstatistik kan nämligen under vissa förhållanden vara av utomordentligt värde. Samtidigt som den kan innebära ett återhållande moment när det gäller att förhindra frånvaro på grund av föregiven men ej verklig sjukdom, kan den ge underlag för åtgärder i administrativa eller andra avseenden i syfte att minska behovet av sjukledigheter. Det må exempelvis erinras om att kommunikationsverken anställt särskilda personalkonsulenter, av vilkas verksamhet erfarenheterna äro goda och genom vilkas försorg olika personalvårdande åtgärder kunnat vidtagas, som otvivelaktigt varit ägnade att minska behovet av sjukledighet. Revisorerna anse det angeläget, att bl. a. denna synpunkt måtte beaktas vid den av revisorerna föreslagna undersökningen rörande behovet och omfattningen av ledighetsstatistik inom statsförvaltningen.

Avlagda besök

Följande myndigheter, institutioner m. m. ha under året besökts av riksdagens revisorer eller deras kansli.

Stockholms stad

Fångvårdsanstalten å Långholmen
Försvarets sjukvårdsstyrelse
Fortifikationsförvaltningen
Försvarets förvaltningsdirektion
Länsnykterhetsnämnden i Stockholms län
Statens bilinspektion
Lantbruksnämnden i Stockholms län och stad
Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor
Länsstyrelsen i Stockholms län
Statens kriminaltekniska anstalt
Riksbankens sedeltryckeri
AB Vin- & Spritcentralen
AB Svenska Tobaksmonopolet

Stockholms län

Fångvårdsanstalten i Norrtälje
Stockholms kustartilleriförsvär, Vaxholm
Vissa byggnadsetapper av riksväg nr 1
Östra kustdistriktets sambandscentral i Furusund
Länsskolnämnden, Sundbyberg
Lillsveds gymnastikfolkhögskola, Lillsved
Instituttet för husdjursförädling Wiad
Vissa jordbruksdomäner, Bogesund
Skogsbruksskolan, Ladvik

Statens skogsforskningsinstitutets försöksområde, Rösjär
Statens distriktssköterskeskola, Solna
Karolinska sjukhuset, Solna
Statens sjuksköterskeskola i Stockholm, Solna
Vissa platser i Stockholms skärgård
Riksbankens pappersbruk, Tumba
Riksbankens sedelförstörelsekon-tor, Tumba

Uppsala län

Uppsala universitet

Södermanlands län

Statens bilinspektion, Nyköping
Statens bilinspektion, Eskilstuna

Östergötlands län

Länsbostadsnämnden, Linköping
Statens bilinspektion, Linköping
Statens bilinspektion, Motala
Västra Ny sjukhus

Jönköpings län

Länsbostadsnämnden, Jönköping
Statens bilinspektion, Jönköping
Statens bilinspektion, Eksjö
Statens bilinspektion, Vetlanda
Lantbruksnämnden, Jönköping
Eksjö revir

Kronobergs län

Länsbostadsnämnden, Växjö
Statens bilinspektion, Växjö
Domkapitlet, Växjö

Kalmar län

Kalmar flygflottilj, Kalmar
Överjägmästaren i östra distriktet
Vimmerby revir
Norra Kvills nationalpark

Gotlands län

Fångvårdsanstalten i Lärbro
Militärbefälhavaren för VII. militärområdet, Visby
Gotlands kustartilleriförsvär, Fårösund
Västerbyhemmet, anstalt för alkoholmissbrukare, Burgsvik
Statens bilinspektion, Visby
Statens järnvägars busstrafikorganisation, Visby
Landsantikvariern, Visby
Gotlands fornsal, Visby
Vissa kulturhistoriskt märkliga byggnader och platser
Domkapitlet, Visby
Länsskolnämnden, Visby
Lantbruksnämnden, Visby
Vissa jordbruksrationaliseringsföretag
S:t Olofs sjukhus i Visby
Länsstyrelsen, Visby
Vissa civilförsvarsförråd

Blekinge län

Blekinge flygflottilj, Kallinge
Vägförvaltningen, Karlskrona
Lantbruksnämnden, Karlskrona
Vissa jordbruksrationaliseringsföretag

Kristianstads län

Krigsflygskolan, Ljungbyhed
Skånska flygflottiljen, Barkåkra
Länsbostadsnämnden, Kristianstad
Statens bilinspektion, Kristianstad
Lantmäterikontoret, Kristianstad
Civilförsvarsstyrelsens centralverkstad, Hyllstofta

Malmöhus län

Skånska luftvärnsskåren, Malmö
Domkapitlet, Lund
Domkyrkan, Lund

Hallands län

Varbergs fästning, Varberg

Göteborgs och Bohus län

Göta flygflottilj, Säve
Statens bilinspektion, Uddevalla

Älvsborgs län

Statens bilinspektion, Vänersborg
Statens bilinspektion, Borås
Lantbruksnämnden, Vänersborg
Lantbruksnämnden, Borås

Skaraborgs län

Statens bilinspektion, Mariestad
Överjägmästaren i västra distriktet
Kinne revir

Värmlands län

Ammunitionsfabriken Zakrisdal,
Karlstad

Örebro län

Armétygförvaltningens kontroll-
kontor, Karlskoga
Livregementets grenadjärer, Örebro
Länsbostadsnämnden, Örebro
Statens bilinspektion, Örebro
Överjägmästaren i bergslagsdistrik-
tet, Örebro
Örebro revir
Laxå revir
Garphyttans nationalpark

Västmanlands län

Centrala flygverkstaden i Västerås

Jämtlands län

II. militärbefälsstaben, Östersund
Norrlands tygstation, Östersund

Västerbottens län

Vissa krigsflygfält

Norrbottens län

VI. militärbefälsstaben, Boden
Bodens tygstation, Boden
Domkapitlet, Luleå

RIKSDAGENS
REVISORERS BERÄTTELSE

över den år 1961

av dem verkställda granskningen av

STATSVERKET

DEL II

FÖRKLARINGAR

Innehållsförteckning

Utrikesdepartementet

§ 1 Utlämnade rese- och flyttningsförskott	5
--	---

Försvarsdepartementet

§ 2 Löneklassplacering av personal vid försvaret	7
§ 3 Kontrollen av försvarets personalstater	17
§ 4 Vissa kommenderingar till kurser vid intendenturförvaltnings- skolan och tygförvaltningsskolan	21
§ 5 Truppförbandssjukhusen	25
§ 6 Försvarets lärlingsskolor	29
§ 7 Utnyttjande av försvarets verkstäder för civil yrkesutbildning	35
§ 8 Transport av drivmedel till Kalmar flygflottilj	38
§ 9 Förhyrning av vissa förrådslokaler vid Livregementets grenad- järar	47
§ 10 Vissa drivmedelsanläggningar vid flygvapnet	47

Socialdepartementet

§ 11 Anskaffning av inventarier m. m. vid ungdomsvårdsskolor och anstalter för alkoholmissbrukare	51
§ 12 Inventeringen av länsbostadsnämndernas säkerhetshandlingar m. m.	56

Kommunikationsdepartementet

§ 13 Utfallet av automobilskattemedlens specialbudget	60
§ 14 Planeringen av Södertäljevägens utbyggnad	60
§ 15 Statens bilinspektions lokaler	67
§ 16 Uppgiftsskyldighet rörande motorredskap m. m.	74
§ 17 Statens järnvägars resebyråer i utlandet	77

Finansdepartementet

§ 18 Inkomstredovisningen till budgeten i vissa fall	82
§ 19 Inbetalningen till statsverket av omsättningsskatten för sprit och vin	95
§ 20 Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m.	102
§ 21 Den administrativa tillämpningen av förordningen om allmän varuskatt	103
§ 22 Statistiska specialundersökningar	127
§ 23 Betalning av fakturor hos vissa myndigheter	131

Ecklesiastikdepartementet

§ 24 Domkapitel och stiftsnämnder	138
---	-----

Jordbruksdepartementet

§ 25 Domänfondens avkastning	147
§ 26 Kronans jaktarrenden	152
§ 27 Vissa arrenden på kronoegendomen Bogesund	153

Handelsdepartementet

§ 28 Lotsningen vid Sandhamn 157

Inrikesdepartementet

§ 29 Den statliga livsmedelskontrollen 166
§ 30 Forskning rörande sjukvårdens utformning 178
§ 31 Skador å bostadshus vid Västra Ny sjukhus 188
§ 32 Huvudmannskapet för karolinska sjukhuset 190
§ 33 Den ekonomiska förvaltningen vid karolinska sjukhuset 197
§ 34 Viss sjuksköterskeutbildning 198
§ 35 Länsförvaltningens lokalbehov 204
§ 36 Länsadministrationen i Gotlands län 210
§ 37 Vissa skärgårdsfrågor i Stockholms län 214
§ 38 Civilförsvarsövning i Stockholms utrymningsområde 224

Civildepartementet

§ 39 Utbetalningen av statstjänstemännens kompensation för folkpensionsavgifter 236
§ 40 Tjänstledighetsstatistiken inom statsförvaltningen 236

Vid tryckningen av de till departement och ämbetsverk inkomna förklaringarna och yttrandena har vissa vid dylika officiella skrivelser brukade formaliteter utan betydelse för innehållet uteslutits.

UTRIKESDEPARTEMENTET

§ 1 Utlämnade rese- och flyttningsförskott

Chefen för utrikesdepartementets personalavdelning

Inom personalavdelningen är man väl medveten om det av revisorerna påtalade förhållandet med eftersläpning i redovisningen av rese- och flyttningsförskott. En likartad erinran som den vilken revisorerna nu framställt gjordes sålunda under år 1960 av riksräkenskapsverkets revisorer i anslutning till en inom ekonomibyrån företagen inventeringsförrättning. Resultatet härav bragtes till departementets kännedom med skrivelse från riksräkenskapsverket den 22 juni 1960. I utlåtande häröver den 16 december samma år har utrikesdepartementet — med hänvisning till pågående översyn av de administrativa verksamhetsformerna inom departementet genom särskild sakkunnig — redogjort för de åtgärder som planerats bland annat för avarbejande av den vid denna tidpunkt föreliggande balansen av rese- och flyttningsärenden.

Enligt den sakkunniges av departementet godkända plan skulle under år 1961 en särskild arbetsenhet organiseras, vilken skulle ha som uteslutande uppgift att slutföra handläggningen av rese- och flyttningsärenden just från tiden före den 1 juli 1960. I samband därmed förutsattes ske viss nyrekrytering av personal. Av skilda orsaker — personalavgång, opåräknade vakanser på grund av långvariga sjukdomsfall, svårigheter vid rekrytering av personal för utrikesförvaltningens speciella behov — har nämnda plan kunnat realiseras först under oktober månad 1961. All tillgänglig personal har sålunda fram till denna tidpunkt måst delta i handläggningen av löpande ärenden. I detta sammanhang bör uppmärksammas, att det under år 1961 varit nödvändigt vidtaga effektiviserande åtgärder inom huvuddelen av organisationen för departementets medelsförvaltande verksamhet, ett behov som för övrigt klart framstod genom riksräkenskapsverkets ovanstående skrivelse den 22 juni 1960. Även reorganisationen utanför det av riksdagens revisorer nu berörda området har därför krävt speciella åtgärder, såväl när det gällt nyrekrytering som ianspråktagande av den personal, vilken funnits tillgänglig för den medelsförvaltande verksamheten över huvud.

Först genom att befattningshavare under hösten 1961 som särskild arbetsuppgift kunnat anförtros handläggningen av balansärenden har alltså en mera planmässig bearbetning av ifrågakvarande arbetsmaterial kunnat komma till stånd. Redan dessförinnan syntes det dock utrikesdepartementet angeläget att erinra berörda tjänstemän inom utrikesförvaltningen om den redovisningsskyldighet som i förevarande ärenden kunde åvila dem. Så skedde därför i cirkulärskrivelse den 19 november 1960. (Bilaga.) Inom personalavdelningen har man emellertid samtidigt varit medveten om att den äldre, i departementets bokföring kvarstående förskottsbalansen till en del har sin grund i att administrativa brister förevarit vid handläggningen inom berörd del av den medelsförvaltande verksamheten.

Den nuvarande organisationen för handläggning av rese- och flyttningsärenden består av tre arbetsenheter vardera under ledning av en befattnings-

havare med revisors befogenheter. Inom de tre arbetsgrupperna handläggas löpande reseräkningsärenden, flyttningsärenden — inklusive balans, respektive övriga balansärenden, de senare inrymmande huvuddelen av dylika ärenden från tiden före den 1 juli 1960. Vid den löpande verksamheten tillvaratas alla tillfällen att upptaga även näraliggande balansärenden. At den tjänsteman som har till huvudsaklig uppgift att handlägga flyttningsärenden har vidare uppdragits att biträda vid insamlandet och sammanställandet av det ofta ganska omfattande material som kräves som underlag för enskilda flyttningsräkningar och även att i anslutning därtill upprätta förslag till sådana räkningar. I rådande arbetsläge har det å andra sidan varit nödvändigt att låta den särskilda balansgruppen till en del biträda med handläggningen av äldre, ingivna men ej granskade reseräkningar, oaktat att bland dessa återfunnits räkningar från tiden efter den 1 juli 1960.

Den av revisorerna påtalade arbetsbalansen per den 30 juni 1961 (från tiden 1.7.56—30.6.60) — vilken för övrigt synes ha inrymt 357 ärenden med oredovisade förskott till ett belopp av nära 1,1 miljon kronor — omfattar för närvarande, såvitt avser på utrikesdepartementet ankommande åtgärder, omkring 250 ärenden med oredovisade förskottsbelopp om tillhoppa omkring 620 000 kronor. Den sakkunnige uttalade i december 1960 att arbetningen av ifrågavarande arbetsbalans torde behöva pågå under minst ett år räknat från tidpunkten för organiserandet av en särskild balansgrupp. Efter den tidsförskjutning som skett skulle enligt detta bedömande balansen vara bemästrad under innevarande år. Detta synes få anses vara en realistisk bedömning.

Det må slutligen omnämnas, att ett system för påminnelser om utestående men inom föreskriven tid icke redovisade förskott införts.

Som torde framgått av det ovan anförda ha åtgärder numera vidtagits i syfte att snarast få till stånd slutredovisning av de i riksdagens revisorers uttalande åsyftade förskotten. Stockholm den 30 januari 1962.

JAN STENSTRÖM

Chef för utrikesdepartementets personalavdelning

Bilaga A

Cirkulärskrivelse om tidsfrist för ingivande av reseräkning m. m.

Jämlikt 13 § 2 mom. utlandsresereglementet skall reseräkning vara till vederbörande myndighet inkommen inom 3 månader efter det utrikes förretning avslutats. Denna tidsfrist överskrides numera i många fall. Detta har medfört att ett stort antal reseförskott, som enligt 13 § 1 mom. samma reglemente skola redovisas med reseräkning, sedan en längre tid kvarstå oreglerade. Mot detta förhållande har riksräkenskapsverkets revisorer riktat anmärkning.

Då det synes vara en mindre tillfredsställande ordning som kommit att råda i ovanberörda hänseende, får jag hemställa, att hos Eder tjänstgörande personal måtte göras uppmärksam på den föreskrivna tidsfristen för reseräkningens ingivande, och att, i fall där fristen utgått, reseräkning måtte snarast ingivas.

I detta sammanhang får jag även fästa uppmärksamheten på att vid utlandsmyndighet bör ske noggrann prövning av det behov av rese- m. fl. förskott som föreligger i varje särskilt fall. Det bör därvid eftersträvas att hålla förskottsbelopp inom ramen för den ersättning som slutligt kan beräknas bli beviljad förskottstagare. Stockholm den 19 november 1960.

FÖRSVARSDEPARTEMENTET

§ 2 Löneklassplacering av personal vid försvaret

Försvarets civilförvaltning

Enligt 1942 års försvarsbeslut ökade antalet personalstater ävensom kadernerna avsedda för reservanställd personal vid försvaret avsevärt. Till följd härav inrättades inom förutvarande arméförvaltningens civila departements kameralbyrå en särskild enhet för granskning och revidering av de anställdas löneförmåner. Registerkort innefattande uppgifter om bl. a. vederbörandes tidigare och aktuella avlönings- och anställningsförhållanden upplades för varje i tjänst varande löneplansanställd. Enligt Kungl. Maj:ts första instruktion för försvarets civilförvaltning (SFS 1943: 886) inrättades fr. o. m. 1 januari 1944 inom ämbetsverkets revisionsbyrå ett särskilt revisionskontor för avlöningsgranskning. Såsom framgår av Kungl. Maj:ts proposition 1954: 109 angående organisationen av försvarets centrala tyg-, intendentur- och civilförvaltning m. m. (s. 427) föreslog 1946 års militära förvaltningsutredning bl. a., att den lönegranskande verksamheten, som utfördes av ovanberörda revisionskontor, i fortsättningen skulle äga rum inom lönebyråns kontrollsektion. Som underlag för sektionens granskningsverksamhet skulle finnas ett kortregister över all tjänstemannapersonal, vars avlöning vore föremål för revision av civilförvaltningen. Kortregistret skulle även utgöra grundval för den granskning inom ämbetsverkets revisionsbyrå, som avser att kontrollera att de på avlöningslistorna upptagna lönebeloppen äro riktiga. Registret borde vidare kunna utnyttjas vid verkställande av förekommande löneutredningar av olika slag. Inom kontrollsektionen skulle vidare viss personalstatskontroll utövas samt handledning lämnas rörande innebörden av gällande avlöningsbestämmelser. I övrigt skulle den upplysningsverksamhet bedrivas, som kunde visa sig erforderlig. Såsom framgår av den förenämnda propositionen (s. 428) föreslog civilförvaltningen, att på lönebyråns ankommande ärenden skulle fördelas på två sektioner, en tjänstesektion och en lönesektion. Granskningen av löneklassplaceringar m. m. skulle hänföras till en inom lönesektionen inrättad kontrolldetalj. Föredragande departementschefen anslöt sig till civilförvaltningens förslag rörande lönebyråns arbetsuppgifter och dess organisatoriska indelning. Under riksdagsbehandlingen beslöts emellertid — på förslag av statsutskottet (utlåtande 1954: 133 s. 100) — att kontrolldetaljen skulle brytas ut ur lönesektionen och under benämningen kontrollsektion direkt underställas lönebyråns chef. Den sålunda beslutade omorganisationen genomfördes fr. o. m. 1 oktober 1954, då kontrollsektionen övertog samtliga på förutnämnda revisionskontor tidigare ankommande arbetsuppgifter utom granskningen av s. k. statistikkort (numera journalkort; innehållande uppgifter om tjänstgöringsförhållanden, som medföra avdrag resp. tillägg å lönen, t. ex. tjänstledighet resp. vikariatsersättning), vilken hänfördes till revisionsbyråns. Inom kontrollsektionen organiserades en personalstatsdetalj, vilken skulle kontrollera, att fastställda personalstater icke överskredos samt att anställningsmyndiganden disponerades på rätt sätt ävensom tillhandahålla statistiska

centralbyrån erforderlig personal- och lönestatistik beträffande den löneplans- och kollektivavtalsanställda personalen vid försvaret. Personaluppsättningen för kontrollsektionen fastställdes att omfatta 17 personer, varav 11 i biträdesgrad. Såsom jämförelse må nämnas, att sektionens föregångare, det tidigare omnämnda revisionskontoret, bestod av 26 personer.

Genom beslut 8 oktober 1954 uppdrog Kungl. Maj:t åt civilförvaltningen att i samråd med förutvarande riksräkenskapsverket, så snart ske kunde, organisera bl. a. månadslöneuträkning och månadslöneutbetalning inom försvaret i enlighet med ett förslag av utredningen rörande utnyttjandet av halkortsanläggningar inom försvaret (redogörelse 31 maj 1954 i stencil). Vid samrådsförandet med riksräkenskapsverket uttalades från verkets representanter önskemål om, att civilförvaltningen skulle till sig centralisera löneklassbesluten i syfte att därigenom åstadkomma bästa möjliga garantier för enhetlig författningstillämpning m. m. I anslutning härtill beslöts bl. a., att det skulle ankomma på civilförvaltningen att fatta definitiva beslut om löneklassplacering med därav följande ansvar för beslutets riktighet, att granskningen av de fattade besluten skulle åvila riksräkenskapsverket, att inom civilförvaltningens revisionsbyrå skulle bedrivas viss granskning beträffande löner, bl. a. den tidigare berörda statistik (journal-)kortsgranskningen samt att, i den mån det vid denna revisionsgranskning eller på annat sätt skulle framkomma att ett löneklassplaceringsbeslut medfört en felaktig löneutbetalning, förhållandet omedelbart skulle anmälas till riksräkenskapsverket. I övrigt skulle beträffande verkets granskning av civilförvaltningens beslut om löneklassplacering gälla samma som för andra av verket granskade myndigheter.

Enligt 1954 års organisation omfattade lönebyrån tre sektioner — tjänste-, löne- och kontrollsektionerna — samt en avlöningscentral för den centraliserade avlöningsuträkningen och avlöningsutbetalningen. Efter förslag av 1956 års försvarsförvaltningssakkunniga beslöts vid 1957 års riksdag (proposition 1957: 110 s. 124) att minska sektionernas antal till två, tjänstesektion och lönesektion. Kontrollsektionen drogs in och dess verksamhet uppdelades på nämnda båda sektioner. Därvid hänfördes kontrollen av personalstater och anställningsbemyndiganden m. m. till tjänstesektionen och övrig verksamhet till lönesektionen, vilken i enlighet med förslaget organiserades på en allmän detalj och en löneklassdetalj med en personaluppsättning om tillhoppa 14 tjänster, vilket innebar en minskning med 5 tjänster. Denna personaluppsättning har efterhand ytterligare kunnat reduceras med 2 tjänster (1 förste byråsekreterare och 1 amanuens) vartill kommer att en tjänst för kanslibitråde för närvarande utnyttjas endast för halvtidstjänstgöring.

Sammanlagda antalet av lönesektionen disponerade tjänster utgör alltså nu 11,5, vilket jämfört med den av 1957 års riksdag godtagna organisationen innebär en minskning med 2,5 tjänster.

Såsom av det ovan anförda framgår har övergången från en revision i form av förhandsgranskning av löneklassplaceringarna med hjälp av manuellt förda registerkort till meddelande av beslut om löneklassplacering för centralt avlönade tjänstemän — för närvarande ca 37 100 — med hjälp av registerkort och halkortsarbete medfört, att den med nu avsedd verksamhet sysselsatta personalen inom civilförvaltningen kunnat minskas med 14 personer. Att märka är därvid att den nuvarande lönesektionen har att utföra betydligt mera omfattande göromål än som ankommo på det förenämnda revisionskontoret, något som icke redovisats i riksdagsrevisorernas redogörelse. Sålunda ankommer enligt civilförvaltningens instruktion och arbetsordning på sektionen att handlägga följande slag av ärenden inom ämbetsverket, nämligen ärenden rörande bestämmande av avdragsgrupp, befordran, be-